ڤەوژارتنا دلان

ژ دەغەلێ خرابی وگونەهان

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

ناڤێ کتێبێ: ڤەوژارتنا دلان
نڤیسەر: تەحسین ئیبراهیم دۆسکی
دەرهێنانا ناڤەرۆکێ: تەحسین دۆسکی
بەرگ: محەمەد مەلا حەمدی
چاپا ئێکێ ٢٠٠٩
چاپخانە: هاوار – دهۆك
ژمارا سپارتنێ: (   )

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ رَبِّ هَبۡ لِي حُكۡمٗا وَأَلۡحِقۡنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَٱجۡعَل لِّي
لِسَانَ صِدۡقٖ فِي ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَٱجۡعَلۡنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَٱغۡفِرۡ
لِأَبِيٓ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخۡزِنِي يَوۡمَ يُبۡعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوۡمَ لَا يَنفَعُ
مَالٞ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنۡ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلۡبٖ سَلِيمٖ ﴿٨٩﴾ ﴾

(سورة الشعراء: **٨٣-٨٩**)

پێشگۆتن

الحمد لله العليم الخبير، خلق الإنسان في أحسن تقويم وتقـدير، وهـداه إلى صراطه المستقيم بالتوفيق والتيسير، والصلاة والسلام على محمد البشير النذير، الداعي إلى ربه بإذنه السراج المنير، وعلى آله الطاهرين، وصحابته أجمعين، نور الظلمات ومصابيح الدياجير، وعلى مـن تـبعهم، وسـار علـى نهجهـم أفـضل مسير.

هندی نەفسا مرۆڤییە نەشێت سەعادەت وكەیفخۆشییا ژ ڕاستی ودورستی ب دەست خۆ ڤە بینت، كو كەیفخۆشـییا ئـاخرەتێ یـە، حـەتا خـودانێ وێ هەمی ئەخلاقێن كرێت ورەوشتێن رەزیل ژ نك ڕانەكەت، وهـەمی ئـەخلاقێن جوان ورەوشـتێن قـەنج وپـاك ل نـك خـۆ پەیـدا نەكـەت.. ونـەفس د ڤـێ مەسەلـێ دا وەكی وەكی لـەشییە، لـەش ـ وەكی ئـەم دزانـین ـ چـارە نابـت حەتا ئەو هەمی ئێش وعلـلەتان ژ خۆ دویر نـەئێخت، ووان هـەمی ئەگـەران ب كار نەئینت یێن ئەو پێ ساخلەم دبت، وكانێ چاوا ساخلەمی بـنـاخـەیـە د لـەشی دا، ونـسـاخی تشتەكێ (طارئە) ژ بەر هندەك ئەگـەران ب سـەر دا دئێت، وەكی خوارنا نە یا دورست یـان گوهۆڕینـا حـال وئـەحوالان، وەسـا ئەصل د نەفسێ ژی دا ئەوە ئـەو یـا سـاخلەم بـت و ل سـەر وێ خوڕسـتی وفطرەتێ بت یا خودێ ئەو ل سەر دای، پاشی ئەو جەووێ ئەو تـێـدا دژیت كاری تێ دكەت وگوهوڕینان ب سەر دا دئینت، وپێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئیشارەتێ بۆ ڤێ چەندێ دكـەت دەمـێ دبێـژت: ﴿ كُـلّ مَوْلُـودٍ يُولَـدُ عَلَـى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ ـ هەر زارۆكەكێ ببت ل سەر فـطــرەتێ دبـت، ڤـێـجـا دەیـبـابـێـن وی وی دكەنە جوهی یان فەلـە یـان

مەجووسی ﷺ[1] یەعنی: دەمێ ئەو دبت ئەصل د وی دا ئەوە ئەوی نەفسەکا ساخلەم هەبت، بەلێ کێماسی ورەوشتێن رەزیل وبێ بها ئەو ژ دەور وبەرێن خۆ وەردگرت.

ولەش کانێ چاوا دەمێ پەیدا دبت ل سەری نە یێ تمامە، بەلکی ئەو ب پەروەردەکرن و ب خودانکرن وچاڤدێرییا دورست، و ب خوارن وڤەخوارنێن پاقژ تمام دبت، نەفس ژی هەر یا وەسایە، دەمێ ئەو پەیدا دبت ئەو ل سەری دێ یا کێم بت، بەلێ خودێ ئەو وەسا یا ئافراندی وێ بەرهەڤی هەیە کو ئەو ب پاقژکرن وڤەوژارتن و ب خودانکرنێ بەر ب تمامییێ ڤە بچت.

وهەر کەسەکێ بخوازت لەشێ خۆ ژ ئێش ونەخۆشییان پاراستی بهێلت دڤێت ئەو د (پەروەردەیا ساخلەمی) یێ دا خۆ شارەزا بکەت، وەسا ئەو کەسێ بخوازت نەفسا خۆ ژ سەرداچوون وعللەتان بپارێزت دڤێت ئەو د (پەروەردەیا ئەخلاقی) دا خۆ شارەزا بکەت، وهەر وەکی چارەکرنا لەشی هندێ دخوازت خودان تەحەمولا نەخۆشی وتەحلییا دەرمانی بکەت، وەسا چارەکرنا نەفسێ ژی هندێ دخوازت خودان صەبرێ ل سەر نەخۆشی وزەحمەتا خۆوەستاندنێ بکەت حەتا ئەو بشێت دلێ خۆ ژ هەمی دەغەل وزیانان ڤەوژێرت وپاقژ بکەت، وهەر ئێك ژ مە حەتا بشێت دلێ خۆ پاقژ بکەت، دڤێت ئەو دلێ خۆ بنیاست وبزانت دێ چاوا شێت ڤی دلی ژ هەمی دەغەلان ڤەوژێرت و ژ هەمی کێماسییان پاقژ کەت..

*　*　*

تشتێ مرۆڤی ب سەر هەمی چێکرییێن دی دئێخت، وسەراتییێ ددەتێ ئەوە مرۆڤ وەسا یێ هاتییە ئافراندن ئەو یێ بەرهەڤە کو خودایێ خۆ بنیاست،

---

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

وكارى بۆ رازيبوونا وى بكەت، وئەڤ نياسينا وى بۆ خـودايىَ وى ب دلـــى دبت، لـەو دلـە ـ ژ مرۆڤى ـ ئەو پارچەيا ب بها يا وى دكەتـە جهـىَ خطابـا خودىَ ووى هێژاى هندىَ دكەت ئەو ببتە (خەليفىَ) خودىَ..

ومرۆڤ ب دلـــىَ خـۆ خـودايىَ خـۆ دنياسـت، و ب دلى كـارى بـۆ وى دكەت، وبەر ب وى ڤە دچت، وخۆ نێزيكى وى دكەت.. وهەر ئەندامەكىَ دى يىَ هەبت د لـەشىَ مرۆڤى دا بۆ ڤى دلى وەكى خزمەتكارەكييـە، د ئـەمر وفەرمانا وى دايە، وئەڤەيە مەعنا وىَ حەديسىَ يا ژ پێغەمبەرى ـ سـلاڤ لـــىَ بن ـ هاتييـە ڤەگوهاسـتن وتێـدا هـاتى: ﴿.. أَلا وَإِنَّ فِـي الْجَـسَدِ مُـضْغَةً إِذا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلا وَهِيَ الْقَلْـبُ ـ وهندى لـەشە پارچەيەك تێدا هەيە ئەگەر ئەو چـێبوو لــەش هـەمى دىَ چـىَ بــت، وئـەگـــەر ئـەو خراب بوو لـەش هەمى دىَ خراب بت، وئـەو پارچـە دلـە ﴾[١].

ژ ڤىَ چەندىَ گرنگييا دلى وپاقژكرن وڤەوژارتنا وى بۆ مە ئاشكەرا دبت، چونكى ئەو دلـىَ ژ دەغەل وزەغـەلـــىَ گونـەه وخرابييـان نەئێتـە پاقـژكرن وڤەوژارتن ئەو يىَ بەرهەڤ نابت كو رۆناهييا خودىَ وەرگرت.

و " دل " بۆ دو تشتان دئێتە گۆتن:

ئێك: ئەو پارچەيا گۆشتى ئـەوا د لـەشـى دا هــەى، وئـاخفتن ل دۆر ڤـىَ پارچەيىَ دكەفتە د بن ئختصاصىَ دختۆران ڤە.

دو: ئەو ڕاستييا مرۆڤ خودايىَ خۆ پىَ دنياست.

وپەيوەندييەكا ڤەشارتى د ناڤبەرا ڤان هـەردو مـەعنايان دا هەيـە، بەلـــىَ عەقلىَ مرۆڤى د دياركرنا وىَ پەيوەندييـىَ دا حێبەتى مايە، و د ڤـىَ چـەندىَ

---

(١) بوخارى وموسلم ڤەدگوهێزن.

دا و ب ڤێ مەعنایێ دل ژی وەکی عەقلی ونەفسێ ورحێ یە. ومـرۆڤ دەمـێ هزرا خۆ د وان گیانداران دا دکەت یێن خودێ ـ د گەل وی ـ دانایـنە سـەر ڕوییێ عەردی، دێ بینت ئـەڤ گـیـانداره هەمی وەسا یێن هاتینەدان هەر ئێك ژ وان ـ ب ڕێکا وێ ئیلهاما بۆ هاتـیـیـە دان ـ لـێ دگـەڕیێت وان ڕێکـان ب کار بینت یێن نفشێ خۆ پێ بپارێزت، وەکی شەهوەتا خوارن وڤەخوارنێ، زێـدەبـوونێ، ب کارئینانا هند هێز وهەست وپێحەسیانان یێن ئـەو پـێ بێتـە پاراستن.. و د ڤێ هەمییێ دا مرۆڤ ژی پشکدارێ گیاندارانە، وزێـدەتر ژ وان وی دو تایبەتمەندی هەنە:

ئێك: زانین، چ زانینا ب خودێ وناڤ وسالۆخەتێن وی بت، چ زانینـا وی تشتی بت یێ ئەو د ژینا خۆ دا مفایی بۆ خۆ ژێ دبینت.

دو: حکمەت وکاربنەجهی، وئەڤە ئەو حالـەتێ نەفسییە یێ مرۆڤ خەلـەتی وڕاستییێ پێ ژێك جودا دکەت، د هەمی کار وکریاران دا.

ڤێجا هەر مرۆڤەکێ تـو ببینی کارێ خۆ بکەتە تـێـرکرنا خۆشییێن لـەشی، و ب کارئینانا وان ڕێکان یێن ب تنێ نفشێ وی پێ بێتە پاراستن، وچـو ددی نە، ئەو وی خۆ ئینا ڕێزا گیانـدارێن دی، فـەرقا وی ووان نابـت، وهەچـییێ کاری بکەت دا تایبەتـمـەندییا زانینێ وحکمەتێ ل نك خۆ ب خودان بکەت وپێش بێخت، ئەو وی لایێ " مرۆڤینی " یـێ ل نـك خـۆ زال کر، ودل ورحا خۆ بەر ب بلندییێ ڤە بر، وخـۆ هێـژای هنـدێ کـر ژ گیانـدارێن دی بێتـە جوداکرن.

ومرۆڤ ئەڤ چێکرییێ ئم دبینین لـەشێ وی وەکی قەلعەیەکا ئاسـێ یـە، دل تێدا میر وحاکمە، وحەتا ئەڤ حاکمە بشێت مەملەکەتا خۆ ژ هێرشا دوژمنـی بپارێزت دڤێت ئەو هندەك لـەشکەری بێختە خزمەتا خۆ وکارێ پاراستنێ پـێ بکەت، وئەو لـەشکەرێ دل سەرکێشییا وی دکەت، پێنج ڕەنگە:

ئێك: ئەندامێن لەشی، وەكی دەست وپییان.

دو: هەر پێنج ئەندامێن هەست پێ كرنێ، وەكی چاڤ ودەڤ.. وهتد.

سێ: هێز وشیانا كرنا كاری.

چار: ئیرادە وحەزكرن یا كو كار پێ دئێنە ئەنجامدان.

پێنج: زانین وهزركرن.

ودل حەتا د كارێ پاراستنێ دا ب سەركەڤت دڤێت ئەو ڤان هەمی لەشكەران بۆ خۆ ب كار بینت، وئەگەر هات ووی ئەڤ لەشكەرە ب كار نەئینان ونەفس هێلا د دەستێ كەربێ وشەهوەتێ دا مسۆگەر زیان دێ ب وی كەڤت، ودێ خوسارەت بت خوسارەتەكا ئاشكەرا، چونكی ل وی دەمی عەقل دێ بتە پالە بۆ ب جهئینانا هەوجەیێن شەهوەتێ.

وجهێ زانین وحكمەتێ دلە، بەلێ گەلەك جاران دل ژێ ڤالا دبت ژ بەر چەند ئەگەرەكان وەكی:

١ـ ئەگەر دل یێ خودان كێماسی بت، یەعنی: ئەو دل هێشتا نەگەهشت بت، وەكی دلێ زارۆكی.

٢ـ ئەگەر دل یێ بێزار بت، یەعنی: دلەك بت (عەجز) ل نك هەبت، و ژ بەر ڤێ عەجزێ نەشێت زانین وحكمەتێ د ناڤ خۆ دا بحەوینت، وەكی دلێ مرۆڤێ جاهل ونەزان.

٣ـ ئەگەر دل یێ بێ ئاگەه بت، وەكی دلێ مرۆڤێ غافل وئاگەه ژ خۆ نەمای.

٤ـ ئەگەر دل هاتە پەردەپۆش كرن، وەكی دلێ مرۆڤێ گونەهكار، ژ بەر گونەها وی پەردەیەكێ تاری ب سەر دلی دا دئێت، ڤێجا زانین وحكمەت رێكا خۆ بۆ وی دلی نابینت.

٥ـ ئەگەر دل تاری بوو، وەکی دلــێ وی کەسـی یـێ هــەردەم نزمییــێ دخوازت، وچو جاران بەرێ وی لــێ نینە ئەو بــەر ب بلنــدییێ ڤـە بـچت، یەعنی: مەعنایێن مرۆڤینییێ ل نك خۆ ب سەر مەعنایێن حەیوانییێ بێخت.

ودلی ئەگەر خـۆ ژ ڤـان ئاسـتەنگان دا پـاش ئـەو دێ بتـە ئـەو جـهـ یـێ ملیاکەت لــێ دادەن، ورەحمێ وسەکینەتێ لــێ دبارینن، بەلــێ ئەگەر ئـەو نەشیا ڤێ چەندێ بکەت ئەو دێ بتە ئەو جهـ یێ شـەیتان خـەرزێ خـۆ لـــێ ددانت، وهێلینا خۆ لــێ چێ دکەت..

و ژ ئەڤا بۆری بۆ مە ئاشکەرا بوو کو دل ژ سێ لایان ڤە شێلی دبت، یان ژی بلا بێژین: ب سێ ئەگەران ئەو پاقژییا خۆ ژ دەست ددەت:

١ ـ ب رێکا ئێك ژ ئەگەرێن ئاشکەرا، وەکی: هەر پێنج (حەواسان).

٢ ـ ب رێکا ئێك ژ ئەگەرێن ڤەشارتی، وەکی: هەست وشەهوەتان.

٣ ـ ب رێکا ئێك ژ وان هزر وخیالێن ب سەر دلی دا دئێن.

ب وی شەرتی ئەگەر ئەڤ رێکە ب دورستی نەهاتنە ب کارئینان.

وبەری ئەم بەحسێ وان دەرگەهان بکـەین یـێن شـەیتان تێـرا قەسـتا دلی دکەت دا وی بن دەستی خۆ بکەت، دێ بێژین: دل ئەو پارچەیا لـەشـییە یـا گەلـەك جاران ژ بن (ئیرادا) خودانی دەردکەڤت، یەعنی: دل دەڤەرەکا ئازادە د لـەشێ مرۆڤی دا، لـەو دێ بینی گەلـەك جاران دلــێ مرۆڤـی بێـی وی دێ چتە تشتەکی، یان ڤیانا تشتەکی د ناڤ خۆ دا دێ حەوینت، ئەگەر تو پسیارێ ژ خودانی بکەی بۆ تە ڤیانا ڤی تشتی حەباندییە؟ دێ بێژتە تە: نزا!

وهەر ئەڤ دلـەیە گەلـەك جاران ـ دیسا دێ بێژین: بێـی خـودانی ـ دچـتە هندەك تشتان یێن کو شەریعەت وعەقل ژی ژێ نە یێ رازی، هندەك تـشتێن وەسـا یـێـن کـو ئـەو ب خۆ ژی پشتی هنگی یێ ژێ نەرازی، وچونکی دل ـ وەکی بەری نوکە مە گۆتی ـ نە د دەستێ مرۆڤی دایـە مـسۆگەر گەلــەك

جاران خودان نەشێت دلـێ خـۆ ژ وان (وەسـواسـان) بگرت یێن ب سـەر دا دئێن، وئەو حالـەتێن ب سەر دلی دا دئێن چار حالـەتن:

١ـ ئـەو هـزرا بێـی خـودانی ب سـەر دلی دا دئێـت وئـەو نەشـێت وێ بزڤڕینت.

٢ـ ڤیانا ڤێ هزرێ، یان: حەزکرنا ب جهئینانا وێ.

٣ـ دانا حوکمی ژ لایێ دلی ڤە ل سـەر وێ هزرێ کو ئەوە یا پـێـتـڤـی ب جـهـ بێت.

٤ـ بزاڤکرن بۆ ب جهئینانا وێ هزرێ، کرنا وێ یان گۆتنا وێ.

و ژ رەحما خودێ یە ب مرۆڤی ئەوی مـرۆڤ ژ هـەر سـێ حالـەتێن ئێکـێ عەفی کرییە، یەعنی: هندی هزر تـشتەك بـت د دلی دا، ونەبتـە گـۆتن یـان کریار خودێ لـێ ناگرت، وەکی د گۆتنەکا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لـێ بن ـ: ﴿ إِنَّ اللّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَتَكَلّمْ ـ خودێ ل ئوممەتا من نـــەگــرتییە ئەو تشتێ دئێتە سەر هزرا وان هندی ئەو کاری پێ نەکەت یان نەبێژت ﴾ [(١)].

ودەمێ ئەڤ گۆتنا خودێ ئـەوا د دویماهییـا سـوورەتا (البقـرە) دا هاتییـە هاتییـــــــە خـــــواری: ﴿ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا۟ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ـ هەر تـشتەکێ ل عـەسمانان و ل عـەردی ملکـێ خودێ یە، وئەو تشتێ هوین د نەفسا خـۆ دا ئاشـکەرا بکـەن یـان ڤەشـێرن خودێ پێ دزانت، ودێ حسێبێ سەرا وی د گەل هەوە کەت، ڤێجا یـێ وی

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

بڤێت دێ لـێ بـۆرت، ویێ وی بڤێت دێ عـەزاب دەت. وخـودێ ل سـەر هەر تشتەکی یێ خودان شیانە ﴾.

هنگی هندەك صەحابی هاتنە نك پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ وگـۆتێ: بارەکێ گران ل مە هاتەکرن، ئێك ژ مە تشتەکێ وەسا دئێتە سەر دلی یێ وی نەڤێت بمینتە د دلی دا، ڤێجا چاوا حسێبا وی د گەل مە بێتەکرن؟ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆتە وان: ﴿ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا، بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ـ ئەرێ هەوە دڤێت وەکی جوهی وفەلان بێژن: مە گوه لێ بوو وئەم گوهدارییێ ناکەین، هوین بێژن: مە گوه لێ بوو ومە گوهداری بۆ کر، خودایێ مە ل مە نەکرە، وزڤڕین بۆ نك تەیە ﴾ ودەمێ وان وە گۆتی، ئایەتا دی هاتە خواری: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ۖ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ ۚ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾ ـــ خودێ وی تشتی ژ بەنییێن خۆ ناخوازت یێ ئەو نەشێن بکەن، خودایێ مە ئەگەر تشتەکێ تە ل سەر مە فەرکری مە ژ بیرکر تو ل مە نەگرە، یان ئەگەر ئەم خەلەت بووین ومە تشتەك کر یێ تە ئەم ژێ داینە پاش، خودایێ مە وتو بارەکێ ب زەحمەت یێ ئەم نەشێینێ ژ وی یێ تە ل گونەهکارێن بەری مە کری تو ل مە نەکە، خودایێ مە وتو بارەکێ گران ژ داخوازی وگرفتارییان یێ ئەم نەشێینێ ل مە نەکە، وتو گونەهێن مە ژێ ببە، وعەیبێن مە ڤەشێرە، وقەنجییێ د گەل مە بکە، تو خودان وسەرکارێ مەیی، ڤێجا تو مە ب سەر وان بێخە یێن باوەری ب دینێ تە نەئینای وکافر بووین ﴾.

ژ ڤێ ئایەتێ ژی ئاشکەرا دبت کو هەر تشتەکێ د بن شیانا مرۆڤی دا نەبت خودێ ل مرۆڤی ناگرت، بەلێ ئەو تشتێ د شیانا مرۆڤی دا بت ـ ئەگەر خۆ هزرا دلی ژی بت ـ خودێ ل مرۆڤی دگرت ئەگەر ئەو هزر یا دورست نەبت، وەکی د حەدیسەکێ دا هاتی: ﴿ إِذا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ ـ ئەگەر دو موسلمان ب شیری چوونە ئێك ودو ئەوێ کوشتن کری وییێ هاتییە کوشتن هەردو د ئاگری دانە ﴾ ئینا هندەکان گۆت: ئەڤێ کوشتن یا کری، وئەوێ هاتییە کوشتن بۆچی؟ گۆت: ﴿ إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ ـ چونکی وی ژی دڤیا هەڤالێ خۆ بکوژت ﴾ (1).

یەعنی: ئەڤ ڤیانا وی یا دلی دبتە ئەگەرا هندێ ئەو ژی وەکی کوژەکێ خۆ هێژای ئاگرێ جەهنەمێ ببت.

وپشتی ڤێ چەندێ دێ بێژین: ئەو دەرگەهێن شەیتان تێرا دئێتە دلی دا وی دەستەسەر بکەت چەند دەرگەهەکن، دڤێت خودان کاری بکەت دا وان دەرگەهان بگرت حەتا بێتە پاراستن، وئەو نەشێت وان دەرگەهان بگرت حەتا پێ زانا نەبت.. وئەو دەرگەهـ ئەڤەنە:

١ ـ ڤیانا دنیایێ ژ بەر شەهوەتێن وێ.

٢ ـ کەرب ڤەبوون.

٣ ـ دلڕەشی وحەسویدی.

٤ ـ بەخیلی وچڕیکی.

٥ ـ حەژێکرنا مالی.

٦ ـ ریمەتی وڤیانا جاهـ ومەنصب وشوهرەتێ.

---

(١) بوخاری وموسلم ژێ ڤەدگوهێزت.

٧ ـ طەمەعی.

٨ ـ ئیسراف د خوارن وجلکی دا.

٩ ـ لەزکرنا د کاران دا.

١٠ ـ تێکەلییا غافل وعامییان.

ئەڤەنە ئەو دەرگەهـ یێن شەیتان تێـڕا قەستا دلی دکەت، وئەم ـ ئەگەر خودێ حەز بکەت ـ د بەرپەڕێن بێت دا دێ بەحسێ ڤان هەمی دەرگەهان کەین، وکانێ چاوا مرۆڤ دێ شێت وان ل بەر شەیتانی گرت.

وهەژییە بێژین بۆ بەرهەڤکرنا ڤێ نڤیسینێ مە مفایەکێ زێدە ژ دو کتێبان وەرگرتییە:

١ ـ پەرتۆکا (منهاج مختصر القاصدین) یا زانایێ مەزن (أحمد بن قدامة المقدسي).

٢ ـ پەرتۆکا (تصفیة القلوب من أدران الأوزار والذنوب) یا ئیمام (یحیی بن حمزة الذمار).

هیڤییا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە ئەڤ نڤیسینە جهێ سۆد ومفایی بت.

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

دهۆك ٨ / ١١ / ٢٠٠٦

پشکا ئێکێ

ئەو دەرگەهێن شەیتان تێرا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت

دەرگەهێ ئێكێ
ڤیانا دنیایێ ژ بەر شەهوەتێن وێ

مەزنتـرین دەرگەهـ شەیتان تێڕا قەستا دلـێ مرۆڤی دكەت ڤیانا ژینا دنیایێ یە ژ بەر وان خۆشی وشەهوەتێن ئەرزان یێن تێـدا هـەین، وهـەر مرۆڤـەكێ بڤێت نەفسا خۆ پاقژ بكـەت، ودلـــێ خـۆ ژ دەغەلـــێ خرابییـێ وگونـەهێ ڤەوژێرت دڤێت ب دنیایێ نەئێتە خاپاندن، وباش بزانت كو دنیایێ د عەمرێ خۆ یێ كورتێ درێژ دا ڕێ ل بەر گەلـەك وەلیێن خـودێ گرتییـە ونەهێلایـە ئەو كاروانی بگەهیننە قویناغێ و ب دورستی بگەهنـە خـودێ.. هـەر وەسا دڤێت ئەو بزانت كو ئەڤ دنیایە یا ئەو نوكە تێدا دژیت ئەو وارە یێ بابێ وی یـێ ئـێكـێ بۆ عقووبە لـێ هاتییە دانان پشتی وی بێ ئەمرییا خودێ كـری و ژ بەحەشتێ هاتییە دەرێخستن، وئەو وارێ مـرۆڤ پـێ بێتـە عقووبـەدان نـە دەسكەفتییەكە ب دەست مرۆڤی دكەڤت، بەلكی ئـەو سـجنەكە ئـەو لـــێ دئێتە گرتن.

ومرۆڤ ئەگەر هزرا خۆ د دنیایێ دا بكەت دێ بینت ئەو سێ پشكە:

١ـ ئەو بارا ژێ بۆ تە دمینت حەتا د گـەل تـە دئێتـە ئـاخرەتێ، وەكـی: باوەری وزانـیـن وكـارێ بـاش، وئـەڤ پـشـكـە ئەو نینە یا شریعەت وعـەقل ب چاڤەكێ كێم بەرێ خۆ ددەتێ، یان دهاڤێتێ.

٢ـ ئەو بارا ژێ بۆ تە دبتە كۆڤان وكەسەر ل ئاخرەتێ، وەكی: خۆشیبرنا ب خرابی وگونەهان، وئەڤ پشكەیە یا دلی بەقەم دكەت وڕۆژ بـۆ ڕۆژێ وی

تـاری دکـەت حەتا نەهێلت ڕۆناهییا باوەریێ ڕێکا خۆ بۆ ببینت، وئەڤ بارەیە ژ دنیاییێ شریعەت وعەقل دهاڤێتیێ ومرۆڤی ژێ ددەتە پاش.

٣ـ ئـەو بار ژ دنیاییێ یا بۆ مرۆڤی ببتە هاریکار ل سـەر کـاریێ ئـاخرەتیێ، وەکـی: خـوارنـا وڤـەخـوارنـا حـەلال ئەوا هێزێ ددەتە لـەشـی وخۆشـیبرنا ب خۆشی ونعمەتێن دورست، وئەڤ پشکە ل سەر ئنیەتا خودانی ڕادوەسـتت، ئەگەر ئنیەتا وی یا باش بت ئەو ب خێر بۆ دئێتە نڤیسین، وئەگەر نە.. نە!

ڕاستییا دنیاییێ د کیتاب وسوننەتیێ دا:

ئەو ئایەتێن قورئانیێ وحەدیسێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ یێن بەحـسێ دنیاییێ ب خرابی دکەن، وبەریێ مە ددەنە هندێ ئـەم خـۆ ژێ دویـر بکـەین ودلـێ خـۆ نـەبـەینێ گەلەکن، ومەخسەد پێ پشکا دوویێ ژ دنیاییێ یە ئەوا ل ئاخرەتیێ بۆ خودانی دبتە کۆڤان وکەسەر، ژ وان ئایەت وحەدیسان:

١ـ د ئایەتا (٢٤) یێدا ژ سوورەتا (یونس) خودایێ مەزن دبێـژت: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ـ هـەمـا مـەتـەلا ژیـنـا دنیاییێ وەکی مەتەلا بارانەکێ یـە مـە ژ عەسـمانی ئینایە خواریێ، ڤێجـا گەلـەك ڕەنگـێن شـینکاتی یـێن د ناڤێـك هەلبووی پێ شین بووین ژ وی بەرهەمێ مرۆڤ بۆ خـۆ دکەتە قویت، و ژ یـێ حەیوان ژێ دخـۆن، حەتا دەمێ خەملا عەردی ئاشکەرا دبت، وخەلکێ ڤی عەردی هزر دکەن کو ئەو دێ شێن وی دورین ومفای بـۆ خـۆ وەرگـرن، فەرمانا مە ب تێبرنا ڤی شینکاتی وخەملا عەردی ب شەڤ یان ب ڕۆژ هـات، ئینا مە ئەو شینکاتی وداروبار وەکی تـشتەکێ دوری وبـێ مفـا لێکـر، هـەر

وەکی ئەو شینکاتی وداروبار بەری هنگی ل سەر عەردی شین نەبووی، ڤێجا هەر وەسا تشتێ هوین شانازییێ پێ دبەن ژ خۆشی وجوانییا دنیـایێ ئـەو ژی نامینت وخودێ دێ وی پویچ کەت. وکانێ چاوا مە مەتەلا ڤـێ دنیـایێ بـۆ هەوە گـۆت وڕاستییا وێ ئاشکەراکر ـ گەلـی مرۆڤان ـ وەسا ئەم هێجـەت وئایەتان بۆ وی ملـلەتی ئاشکەرا دکەین یێ هزرا خـۆ تێدا بکـەت، ومفـایێ دنیا وئاخرەتێ بۆ خۆ ژێ وەربگرت ﴾.

٢ـ و د ئایـەتا (٢٠) یـدا ژ سـوورەتا (الحديـد) دبێـژت: ﴿ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَـٰدِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَـٰمًا ۖ وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٌ ۚ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَـٰعُ ٱلْغُرُورِ ـ گەلی مرۆڤان هوین بزانن هندی ژینا دنیـایێ یـە هـەما یـاری وموژیلاهییـە، لـەش یارییان پێ دکەن ودل پێڤە موژیل دبن، وئـەو خـەمـلەکـە بۆ هەوە، وهـوین د ناڤبەرا خۆ دا شانازییێ ب خۆشی وزێدەییا مالـی وعەیالـی دبەن، مەتـەلا وێ وەکی وێ بارانێ یە یا کەیفا وەرزان ب شوینکاتییێ وێ دئێـت، پاشـی ئەڤ شینکاتییە هشك دبت، لەو تو دێ بینی ئەو زەر دبت پشتی کو کەسـك بووی، پاشی ئەو دبتە پیش وهویر هویر دبـت، و ل ئاخرەتێ عەزابەکا دژوار بۆ کافران ولێبۆرین وڕازیبوونەك ژ خودێ بۆ خودان باوەران هەیـە. وهـەما ژینا دنیایێ بۆ وی یێ کاری بـۆ دکـەت وئـاخرەتێ ژ بیـر دکـەت ب تنـێ پەرتالـێ خاپاندنێ یە ﴾.

٣ـ وپێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژت: ﴿ وَاللَّهِ مَا الدُّنْيَا فِـي الآخِـرَةِ إِلا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ هَذِهِ ـ وَأَشَارَ بِالـسَّبَّابَةِ ـ فِـي الْـيَمِّ فَلْيَنْظُـرْ بِـمَ تَرْجِعُ ـ ئەز ب خودێ کەمە مەتەلا دنیایێ ل ئاخرەتێ هەما وەکی وێ یە ئێك

ژ هەوە ڤیٚ تبلا خوٚ ـ وئیشارەت ب تبلا شاهدیٚ دا ـ بکەتـە د دەریـاییٚ دا، ڤیٚجا بلا بەریٚ خوٚ بدەتیٚ کانیٚ چ دیٚ پیٚڤە ئیٚت ﴾[1].

٤ ـ وپیٚغەمبەر ـ سلاڤ لـیٚ بن ـ دبیٚژت: ﴿ مَا لِي وَمَا لِلـدُّنْيَا مَـا أَنَـا فِـي الدُّنْيَا إِلا كَـرَاكِـبٍ اسْتَظَلّ تَحْتَ شَـجَـرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا ـ مـن ودنـیـاییٚ چ د گەل ئێك هەیە، هەما ئەز د دنیاییٚ دا وەکی سویارەکی مە خوٚ دایە بـەر سیبەرا دارەکیٚ پاشی چوو وهیٚلا ﴾[2].

٥ـ ودبیٚژت: ﴿ لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللّـهِ جَنَـاحَ بَعُوضَـةٍ مَـا سَـقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ ـ ئەگەر دنیاییٚ ل نك خودیٚ پەرِیٚ پیٚـشیەکیٚ ئینابـا وی فرِەکا ئاڤیٚ ژیٚ نەددا کافرەکی ﴾. [3]

دا کو دنیا مە نەخاپینت:

وحەتا ئەم ب دنیاییٚ نەئێینە خاپانـدن، ڤیٚجـا ڤیانـا ویٚ دلـیٚ مـە داگـیر بکەت، ومە ژ کارکرنا بوٚ ئـاخرەتیٚ دویـر بکـەت، دڤیٚـت ئـەم رِاسـتییا ویٚ بزانین، ومە دڤیٚت رِاستییا ویٚ ـ ل ڤیٚـریٚ ـ د چـەند نموونـە ومەتەلـەکان دا بەرچاڤ بکەین:

١ـ هەر کەسەکیٚ عـەقـل هـەبـت ودنـیـا نیاسی بت دیٚ زانت کو دنیـا ـ ئەگەر چەند مروٚڤ تیٚدا بمینت ژی ـ عەمریٚ ویٚ ییٚ کورتە وزوی دبـوٚرت، هەر چەندە مروٚڤ گەلەك جاران دلـیٚ خوٚ ب هندیٚ خوٚش دکەت کو ئەو یا ژی دریٚژە ودیٚ بوٚ مروٚڤی مینت!

---

(١) موسلم ڤەدگوهیٚزت.

(٢) ترمذی ڤەدگوهیٚزت.

(٣) ترمذی ڤەدگوهیٚزت.

ئەرێ جارەکێ تە بەرێ خۆ دایە سیبەرا دارەکێ دەمێ ل عـەردی ددەت وهینکاتی وخۆشییێ ددەتێ؟

یا ژ مرۆڤی ڤە ئەو سیبەر یا ڕاوەستایە و ژ جهـ ناچت، دەمێ بێنـەکێ تـو ژێ غافل دبی پاشی لـێ دزڤڕییە ڤە دێ بینی ئـەو ل جهـێ خـۆ نەمایـە، دێ لـێ گـەڕیـێـی.. وەی! چ زوی چوو، بەری بێنەکێ ل ڤێرێ بوو! چاوا ئـەز ب چوونا وێ نەحسیام؟ بەلـێ چوو.. پێ نـەڤێت بێـژی وڤـەگێڕی، چـوو، وهندی تو بێیێ تو نەشێی بزڤڕینی!

دنیا ژی یا وەسایە.. سیبەرا هوین وخۆشە، ل بەر چاڤێن تە یا ڕاوەسـتایە، لەو تو پێ دئێیە خاپاندن، یا ژ تە ڤە ئـەو ناچـت، وئـەو ب خـۆ یـا دچـت، کەنگی دێ زانی یا دچت؟

دەمێ تو بەرێ خۆ ددەیێ پشتی ئەو دچت.. هنگی ژ نوی تـو دێ زانـی چەند تـو یـێ نەزان بووی دەمێ تە خۆ پێ پشت گەرم کری، وتـە هیڤییـێن پـێـڤـە گرێدایـن، پاشی ئەو چووی وتو هێلایـە ب تنـێ، جـارەکێ بینـە بـەر چاڤێن خۆ تو یێ ل سەر لێڤا دووێ یا ژییێ خۆ یێ ڕاوەستای و د ناڤبەرا تـە ومرنێ دا بهوستەکا مای، تو یێ کارێ خـۆ دکـەی دا خـاترا خـۆ ژ دنیـاییێ بخوازی.. هنگی بەرێخۆدانا تە بۆ دنیاییێ دێ یا چاوا بت، وگۆتنا تـە بـۆ وێ دێ چ بت؟

جارەکێ بەحسێ دنیاییێ ل نك حەسەنێ بەصری هاتەکرن، وی گۆت:

(أحلام نـوم أو كظل زائل

إن اللبيب بمثلها لا يخدع)

گۆت: ئەو وەکی وان خەونانە یێن مرۆڤ د خەوێ دا دبینت، یان وەکـی وێ سیبەرێ یە یا دچت، مرۆڤێ تێگەهشتی پێ نائێتە خاپاندن.

ئەگەر تە دیت مرۆڤەكی خۆ ب خەونەكێ پشت گەرم كر، یان هیڤییێن خۆ ب سیبەرەكێ ڤە گرێدان، تو دێ بۆ وی چ بێژی؟

٢ـ مرۆڤێن دنیا جەرباندی زانییە كو ژ تبیعەتێ وی یە ئەو خۆ بۆ دۆست وعاشقێن خۆ دخەملینت، خۆ جوان نیشا وان ددەت، ب نازكی د بەر چاڤ ودلێن وان ڕا دبۆرت، حەتا ئەو ژێ پشت ڕاست دبن وكەیف پێ دئێت، وهزر دكەن هندە ئێدی ئەو گەهشتنە مرادێ، تە هند دیت دربەكێ وەسا وەشاندێ دلێ وی د نیڤێ ڕا كەلاشت، وچاڤێن وی ب ڕۆندك هێلان!

بەرێ خۆ بدە دەور وبەرێن خۆ، وان مرۆڤێن دنیایێ ل دەسپێكێ پەرداغێ وان تژی كری، خۆشی پێدا كرین، دلێن وان سەرخۆش كرین، حەتا وان هزركری صولحەكا بەردەوام د ناڤبەرا وان وسەعادەتێ دا یا هاتییە مۆركرن، نەما ئێدی ئەو نەخۆشییێ ببینن، یان بنیاسن.. وئەو د ڤێ بێ هۆشییێ دا، د بەنجكری ب ڤان هەمی خۆشییان، ژ نشكەكێ ڤە پەرداغ د دەستی دا دێ شكێت، دل ژ خۆشییێ دێ ڕویس بت، وەكی وی ئاڤاهییێ كاڤل دێ لێ ئێت یێ ئەڤە سەد سالە مایە بێ خودان وكوند لێ دخوینت!

كا ئەو خۆشییێن بۆری؟ كا ئەو هزرا وان دكر؟ هەمی چوون.. ڤێجا دێ بینی خەمێ پەردێ خۆ یێ ڕەش ب سەر وان ئینا خوار، ودنیا هەمی د چاڤان دا تاری كر، هەر وەكی دنیا نە هەر ئەو دنیایە یا بەری هنگی وان هزركری خۆشتڤییا بەر دلێ وانە.

دبێژن: جارەكێ دنیا وەكی پیرژنەكا چرچ یا خۆ وەكی كچەكا چاردە سالی خۆ خەملاندی هاتە بەر چاڤێن عیسا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ، ئینا وی گۆتێ: تە شوی ب چەندا كرییە؟ وێ گۆت: ئۆۆ.. هەر نائێنە هژمارتن! گۆتێ: باشە وان تو بەردای یان مرن؟ وێ گۆت: نە، هەمی من كوشتن! ئینا عیسا پێغەمبەری گۆتێ: ڕوی ڕەشی بۆ وان بت یێن ژ نوی تە مارە دكەن،

چاوا ئەو عیبرەتێ بۆ خۆ ژ زەلامێن تە یێن بۆری وەرناگرن، تو هەمییان دكوژی، وئەو ژ تە ناترسن.

٣ـ دنیا ئەگەر ب سەر ڤە تو بەرێ خۆ بدەیێ دێ بینی ئەو گەلەك یا جوان وخوشكۆكە، یا ب خەمل وخێزە، بهارا دلانە، وخۆشییا چاڤانە، بەلێ ئەگەر تو دەمەكی ل نك ڕاوەستی، و ژ نێزیك بەرێ خۆ بدەیێ، تشتەكێ دی تو دێ بینی گەلەك یێ جودا، وەكی وی دێمێ كرێت وقورمچی یێ خودان ب حوكمێ صبغ ومكیاجی بینتە پێش سپی وحلی بكەت، پاشی بارانا ڕاستییێ ب سەر دا بێت وحەقیقەتا وی نیشا خەلكی بدەت، هنگی پەردە دێ ژ سەر ڕابت وهەر كەسەك دێ ڕاستییێ زانت..

ڕاستییا دنیایێ كەنگی بۆ مرۆڤی ئاشكەرا دبت.. گوهدارییا ئایەتێ بكە كانێ ئەو چ دبێژت: ﴿وَجَآءَتۡ سَكۡرَةُ ٱلۡمَوۡتِ بِٱلۡحَقِّۖ ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنۡهُ تَحِيدُ ۝١٩ وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ۝٢٠ وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ۝٢١ لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ ۝٢٢﴾ (ق: ١٩-٢٢). سەكەراتا مرنێ ب حەقییێ دئێت، ڕاستییێ د گەل خۆ دئینت، چاڤێن خودانی ب دورستی ڤەدكەت، پەردەی ژ سەر ڕادكەت، لەو ئەو ب دورستی تشتی دبینت.. گوهێ خۆ بدەنە وان كەسان ئەوێن دكەڤنە بەر مرنێ ڕاستییا دنیایێ دێ هەوە ژ وان گوه لێ بت.

٤ـ گاڤا دنیایێ ب سەر دلێ تە دا گرت وخۆ ل بەر چاڤێن تە شرین كر سەرهاتییا خۆ د گەل دنیایێ بینە سەر هزرا خۆ، بەری تو ببی وپشتی تو دمری، ودەمێ تو یێ ساخ، سێ حالەتن یێ چارێ بۆ نینە:

حالەتێ ئێكێ: بەری تو بێیە دنیایێ، وێ چەند سال وزەمان بۆراندینە، وچەند مرۆڤ دیتینە؟

حالەتێ دووێ: پشتی تو ژ دنیایێ بار دکەی، ئەو چەند سال وزەمان ومرۆڤان دێ بینت؟

حالەتێ سییێ: دەمێ تو یێ ساخ، چەند سالان دێ بۆرینی؟

پاشی ڤان هەر سێ دەمان بدە بەر ئێك، وبەرێ خۆ بدە هەڤالینییا خۆ ودنیایێ، دێ زانی ئەو چەند یا کورتە.. ئەرێ ما ژ عەقلییە مرۆڤ رێڤنگێ رێکەکێ بت، ئارمانجەك ل بەر بت، ل سەر رێکێ جهەکێ خۆش ببینت، سیبەرەکا هوین، ئاڤەکا سار وشرین، دەمەکی لێ بمینت دا بێهنا خۆ ڤەدەت، وخۆ بۆ قویناغا داهاتی بەرهەڤ بکەت، پاشی خۆشییا وی جهی وی ژ بیرڤە ببەت حەتا ئێکا هند ژێ چێ بکەت ئەو ئارمانجا خۆ ب پشت گوهـ ڤە لێ بدەت ورێکا خۆ بەردەت، حەتا کاروان بچت ووی بهێلت؟

ئەڤە مەتەلا مرۆڤی ودنیایێ یە.. ئەو بۆ یێن بەری تە نەمایە، وبۆ یێن پشتی تە ژی نامینت، ڤێجا بۆچی تو دێ دلێ خۆ پێ خۆش کەی؟

٥- هەر کارەکێ هەبت ب دویماهییا وی دئێتە هلسەنگاندن، وشەرتێ شۆلان بەراهی نینە، ماری دەمێ تو ببینی ودەست بکەیە چەرمێ وی گەلەك کەیفا تە دێ پێ ئێت، یێ حلی ونەرمە، بەلێ گاڤا تو نێزیك بووی وتە ئاگەهـ ژ خۆ نەما ئەو دێ ب تە ڤەدەت، هنگی ژەهرا وی تاما وێ خۆشییێ ل نك تە ناهێلت یا تە ژ دەستکرنا چەرمێ وی دیتی.

چەند تو خۆشییێ ب دنیایێ ببەی، بەسە بۆ تە نەخۆشی دەمێ تو بیرا خۆ ل دویماهییا وێ دئینی، ڤێجا هێشتا تو ل بەراهییێ دویماهییێ ژ بیرا خۆ نەبە، دا دەمێ تو دگەهییە دویماهییێ پەشێمانێ بەراهییێ نەبی.

دەرگەهێ دووێ
کەرب ڤەبوون

دەرگەهێ دووێ یێ شـەیتان تێـڕا قەسـتا دلـێ مرۆڤـی دکـەت دا وی دەستەسەر بکەت کەرب ڤەبوونە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الغضب)، ژ بـەر وان ئەنجامێن خراب یێن کەرب د گەل خۆ دئینت، ووان گرفتارییێن مەزن یێن ئەو دلی تووش دکەتێ.

وچونکی ئەو مرۆڤێ کـەرب دلـێ وی داگـیر دکـەت بـۆ د سـەردا بـرنـێ یێ ب ساناهـیـتـرە شـەیتان پـتـر خـۆ نێزیکـی وی دکـەت، وپـتـر هیڤییـێن خـۆ ب وی ڤـە گـرێ ددەت، وهـەر ژ بـەر ڤـێ چـەندێ بوویـە پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ پـتـر ژ جـارەکێ گۆتـە وی مرۆڤـی داخـوازێ شیرەتەکێ ژێ کـری: ﴿ لا تغـضب ـ کـەربێن خـۆ ڤەنەکـە ﴾[1]، ودەمـێ مرۆڤەکی پسیار ژێ کری: ئـەو چ تـشتە مـن ژ غـەزەبا خـودێ دپـارێزت؟ گۆتێ: ﴿ لا تغضب ـ کەربێن خۆ ڤەنەکە ﴾[2].

وکەرب چریسکەکا ئاگرییە گاڤا کەفتە دلی وجهێ خۆ تێـدا کـر وەکـی وێ پەلـێ لـێ دئێت ئەوا د بن خولییێ ڤـە دئێتـە ڤەشـارتن، هـەر جارەکـا بایەکی لێدا وئەو خولی ڕاکر پەل دێ گەش بت ودۆر ورەخێن خۆ سـوژت، و (خۆمەزنکرن ودفن بلنـدی) ئـەو بایـە یـێ پـەلا کـەربێ د دلی دا گـەش دکەت، وخوینێ دکەلینت، وخوین دەمێ کەلی لـەشی هەمییێ گەرم دکەت،

---

(١) وەکی بوخاری ژێ ڤەگوهاستی.

(٢) وەکی ئەبوو یەعلا ژێ ڤەگوهاستی.

ڤێجا دویر نینە ئەو سەری بکێشتە هندێ ئەڤ غەزەبە خۆ ل سەری بدەت وعەقلی د ناڤ خۆ دا بپێچت، وهزرێ ل نك نەهێلت، وچی گاڤا دل وعەقل هەردو پێکڤە هاتنە پێچان خودان ژ ڕێزا مرۆڤینییێ دکەڤت!

شوینوارێن کەربێ:

وەکی مە دیار کری کەرب ئاگرەکە دەمێ د دلی دا پەیدا دبت هندەك شوینوار وکارتێکرنێن خراب ل سەر هەمی لەشی دهێلت، و ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتێ دەینە چار ژ وان شوینوارێن بەرهەمەکێ خراب پێڤە دئێت:

ئێك: ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەدبن ڕەنگێ سەر وچاڤێن وی هند کرێت دبت غەزەب ژێ دفڕت، وئەگەر ئەو کەس پشتی هنگی خۆ ببینت دێ شەرمێ ژ خۆ کەت کو ئەڤ ئەڤ مرۆڤێ هندێ کرێت ئەو بت!

دو: کەربا زێدە هەڤسارێ ئەزمانی بەردەت، لەو تو دێ بینی ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەدبن هندەك ئاخفتنێن وەسا دبێژت، ئەگەر پشتی هنگی تو ئاخفتنێن وی بۆ ڤەگێڕی دێ شەرمێ ژێ کەت.

سێ: ئەندامێن دی یێن لەشی وەکی دەست وپییان ئەو ژی ژ دەست خودانی دەردکەڤن، وئەو نەشێت ئێدی کونترۆلێ ل سەر بکەت، لەو دێ بینی ئەو ـ دا کو دلێ خۆ هوین بکەت ـ دێ شکەستن ولێدان ودڕاندن وخرابکرنێ کەت، ودویر نینە ئەو کوشتنێ ژی بکەت، وهنگی فەرقا وی ومرۆڤی دین نابت، بەلکی مرۆڤێ دین ژی ژ وی چێترە چونکی گەلەك ژ وان تشتێن ئەو دکەت مرۆڤێ دین ناکەت.

چار: ئەگەر ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەدبن بشێت درەبەکی بدانتە وی یێ کەربێن وی ڤەکرین دێ دانتێ ئەگەر خۆ ئەو درب گەلەك یێ دژوار ژی بت، وئەگەر نەشیا وێ چەندێ بکەت ئەو کەرب د دلی دا دێ غولغولت وبتە کینەکا دژوار ئەگەر نەشیا یێ بەرانبەر بسوژت خودانی دێ سوژت،

لەو دێ بینی ئەو قەت رحەت نابت وهەمی دەمان دێ هەست ب خەم وكۆڤانان كەت حەتا نەبینت تۆلا وی ل یێ بەرانبەر ڤەدبت.

كەرب د ئایەتەك وحەدیسەكێ دا:

ژ بەر ئەڤا بۆری خودێ وپێغەمبەرێ وی ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەم ژ ڤی سالۆخەتی داینە پاش، وئەم ل هندێ هشیار كرین كو هەر جارەكا مە بڤێت ئەم ب سلامەتی بمینین دڤێت ئەم ل دەمێ كەرب ڤەبوونێ بشێین خۆ بگرین.

و د قورئان وسوننەتێ دا ل گەلەك جهان و ب گەلەك ڕەنگان بەحسێ كەربێ هاتییە، وهەمی هندێ دگەهینن كو مرۆڤێ نەرم وحەلیم، ئەوێ دشێت خۆ بگرت ونەهێلت كەرب سەری ژ وی بستینت، ئەوە مرۆڤێ نموونەیی یێ شەیتان نەشێت وی بێختە داڤێن خۆ.

د ئایەتا (٢٦) یدا ژ سوورەتا (الفتح) خودایێ مەزن كافر وخودان باوەران هەڤبەری ئێك دكەت وجوداهییێ د ناڤبەرا وان دا ئاشكەرا دكەت، ودبێژت: ﴿ إِذۡ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَأَلۡزَمَهُمۡ كَلِمَةَ ٱلتَّقۡوَىٰ وَكَانُوٓاْ أَحَقَّ بِهَا وَأَهۡلَهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ﴿٢٦﴾ ﴾ د ڤێ ئایەتێ دا خودایێ مەزن دهاڤێتە كافران ژ بەر هندێ چونكی كەربا وان بەرێ وان سەرگەرمییا جاهلییەتێ ئەوا ئێكا هند ژ خودانی چێ دكەت كو ئەو پشتەڤانییا باطلی بكەت وبێ زانین تەعەصوبێ بۆ بكەت، وحەقییێ وەرنەگرت، وبەرانبەری وان ئایەتێ مەدحێن پێغەمبەری وخودان باوەران كر چونكی ل شوینا كەربێ سەكینەت وتەناهییێ دلێن وان تژی كرینە.

وپێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ ـ مرۆڤێ ب هێز

ودژوار نە ئەوە یێ ب خۆلێکدانێ یێ زیرەك بت، بەلکی ئەوە یێ ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ بشێتە خۆ ﴾ [1].

ئەگەرێن کەرب ڤەبوونێ:

وحەتا کو ئەم بشێین کەربا خۆ داکەین ونەهێلین شەیتان د ڤی دەرگەهی ڕا بێت وقەستا دلێن مە بکەت، دڤێت ئێکەمین جاران ئەم ب وان ئەگەران زانا ببین یێن کەربێ د دلی دا پەیدا دکەن، پاشی وان ڕێکان ژی بزانین یێن ئەڤ دەردە پێ دئێتە چارەسەرکرن.

ل سەری دێ بێژین: هژمارەکا ئەخلاقێن خراب هەنە خودانی پالددەن کو ئەو گەرم ببت وکەرب خۆ ل دلی بدەت، ژ وان ئەخلاقان:

١ـ خۆمەزنکرن: مرۆڤەکی تو دێ بینی گەلەك د خۆ دگەهت، وهزر دکەت ئەو گەلەك یێ مەزنە، ڤێجا گاڤا وی دیت کەسەکێ دی ڤی بهایی نادەتێ یێ ئەو ددەتە خۆ، یان کارەکێ وەسا دکەت یێ ئەو هزر دکەت دبتە کێمکرن بۆ بهایێ وی دێ بینی کەربێن وی دێ ڤەبن، ونێزیك ژ ڤی ئەخلاقی (ئیعجابە) یەعنی: مرۆڤەك گەلەك یێ ب خۆ موعجب بت وهزرەکا مەزن ژ خۆ بکەت.. وچارەسەری وڕاکرنا ڤێ ئەگەرێ ب هندێ دبت مرۆڤی (تەواضعێ) ل نك خۆ پەیدا بکەت.

٢ـ ترانە وجرەکێشی: ترانە ویاری ب ڕەنگەکێ زێدە، وجرەکێشی وجەدەل گەلەك جاران سەری دکێشتە هندێ کەربێ ل نك خودانی پەیدا دکەت، وچارەیا ڤی ئەخلاقی ژی ئەوە مرۆڤ ئەخلاقێ بەرانبەر ل نك خۆ پەیدا بکەت بشێتە ئەزمانێ خۆ، و ل شوینا دەمێ خۆ ب جرەکێشی وجەدەلێ ڤە ببۆرینت خۆ ب کارێن ب مفا ڤە موژیل بکەت.

---

(١) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

٣ـ غەدرە وگەهاندنا زیانێ: وئەڤە ژی دبتە ئەگەرا هندێ کەربێن کەسێ بەرانبەر ڤەبن، ونەهێلانا ڤی ئەخلاقی ب هندێ دبت مرۆڤ بیـرا خۆ ل مەزنییا خودێ بینتەڤە، وبزانت کو دویماهییا غەردێ یا خرابە، ومرۆڤێ ب وەفا بـت دێ ژ ڕاستگۆیان ئێتە هژمارتن.

٤ـ حرصا ل سەر مالی ومەنصبان: وکو بەرێ مرۆڤی لـێ بت زوی خـۆ زەنگین بکەت وبگەهتە جهێن بلند، ئەڤە ژی گەلـەك جاران دبتـە ئەگـەرا هندێ خودان کارەکێ وەسـا بکـەت کـەربێن یـێ بەرانبـەر ڤەکـەت، یـان کارەکێ وەسا ببینت کەربێن وی ب خۆ ڤەبن، وحەتا ئەو بشێت خـۆ ژ ڤـێ ژی بپارێزت، دڤێت وی قەناعەت ب وی رزقی هەبت یێ خودێ دایێ.

وڕاکرنا هەر ئەخلاقەکی ژ ڤان ئەخلاقێن خراب ب ئێکـێ دی یـێ بـاش زەحمەت وخۆ وەستاندن پێ دڤێت، چونکی گەلـەك جـاران خـەلك کـەرب ڤەبوونێ حسێب دکەن زیرەکی ومێرینی، وداکرنا کەربێ حسێب دکەن ترس ونەزیرەکی.

چارەیا کەرب ڤەبوونێ:

ئەگەر هات وجارەکێ مـرۆڤ کەفتـە بەرانبـەر هەلویـستەکێ وەسـا کـو کەربێن وی پێ ڤەبن، وحەتا ئەو بشێت خۆ بگرت وکارەکی یـان گۆتنـەکا وەسا نەکەت پشتی هنگی ژێ پەشێمان ببت دڤێت ئـەو دو ڕێکـان ب کـار بینت: ب زانینێ، و ب کریارێ.

ب زانینێ: کو ئەو شەش مەسەلان ل بیـرا خۆ بینت وخۆ پێ زانا بکەت:

یا ئێکێ: هزرا خۆ د وان ئایەت وحەدیسان دا بکـەت یـێن د دەر حـەقا قەدر وبهایێ وان کەسان دا هاتین یێن ل دەمێ کـەرب ڤـەبوونێ کـەربا خـۆ دادکەن، وەکی وێ ئایەتێ یـا تێـدا هـاتی: ﴿ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ

﴿وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾﴾ (آل عمران: ١٣٣-١٣٤) ووەكی ئاشكەرا ئەڤ ئایەتە هندێ دگەهینن كو ئەو كەسێ كەربا خۆ داكەت و ل خەلكی ببۆرت دێ ژ وان بت یێن ل ئاخرەتێ دچنە بەحەشتێ.

یا دووێ: دەمێ كەربێن وی ڤەدبن، وئەو لێ دگەڕییێت كەربا خۆ داڕێژت وتۆلا خۆ بستینت، دڤێت ئەو ل بیرا خۆ بینتەڤە كو شیانا خودێ ل سەر جزادانا وی پترە ژ شیانا وی ل سەر تۆلستاندنا وی ژ وی مرۆڤی، وئەگەر ئەو مرۆڤ ئەڤرۆ یێ هەوجەی لێبۆرینا وی بت، ڕۆژەك دێ ئێت ئەو ژی دێ هەوجەی لێبۆرینا خودێ بت، وخودێ رەحمێ ب وی كەسی دبەت یێ رەحمێ ب خەلكی دبەت.

یا سییێ: دڤێت ئەو ل بیرا خۆ بینتەڤە كو دویماهییا دوژمنی ونەیارەتییێ، وكەرب وتۆلستاندنێ ل دنیایێ بەری ئاخرەتێ یا خرابە، و د كەڤن دا مەزنان گۆتییە: ئاگری خولی ژێ مینت.. وئەگەر ئەو ئەڤرۆ شیا دربێ خۆ بوەشینتە كەسەكی و ل خەلەتییا وی نەبۆرت، كی نابێژت ڕۆژەك دێ ئێت ئەو كەس ب سەر وی دێ كەڤت ودربەكێ مەزنتر دێ دانتێ؟

یا چارێ: بلا ئەو بیرا خۆ ل وی حالێ كرێت بینتەڤە یێ ئەو دكەفتێ دەمێ كەربێن وی ڤەدبن، وەكی ڕەها ستوییێ وی ستویر دبت، وناڤچاڤێن وی دێ بێژی دوپیشكەكێ یێ پێڤە دای، ودەنگێ وی بلند دبت وڤەدلەرزت.. وهتد ژ وان سالۆخەتێن كرێت یێن وی قەت پێ خۆش نابت ل نك وی پەیدا ببن.

یا پێنجێ: دڤێت ئەو ل بیرا خۆ بینتەڤە كو كەرب ڤەبوون وغەزەب وی ل بەر شەیتان شرین دكەن، ووی ژ خودێ دویر دكەت، وكەرب داكرنا وی

وی ل بەر خودێ شرین دکەت ووی نێزیکی شەیتانی دکەت، ومرۆڤێ ب عەقل ژ بەر خەم وعێجزییەکا بەروەخت شەرمزارییا دین ودنیایێ ب دەست خۆ ڤە نائینت.

یا شەشێ: بلا ئەو ل بیرا خۆ بینتەڤە کو کەرب ڤەبوونا وی ل سەر وی تشتییە یێ ل دویڤ ئیرادا خودێ چێبووی نە ل دویڤ ئیرادا وی، وئەڤە نیشانا هندێ یە کو وی دڤێت ئیرادا خۆ ب پێش ئیرادا خودێ بێخت.

ئەڤە ژ لایێ زانینێ ڤە، یێ پەیوەندی ب دلی ڤە هەی، و ژ لایێ کریارێ ڤە دڤێت ئەو وێ چارەیێ ب کاربینت یا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ نیشا مە دای وئەو ژی ئەڤەیە:

ئێك: ئەگەر تشتەکی کەربێن وی ڤەکرن بلا ئەو خۆ ب خودێ بپارێزت ژ خرابییا شەیتانی وبێژت: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) چونکی کەرب وەکی مە گۆتی ژ شەیتانییە ودەرگەهەکە ژ وان دەرگەهان یێن ئەو تێرا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت.

دو: یا باش ئەوە گاڤا کەربێن مرۆڤی ڤەبوون ئەو وەزعێ خۆ بگوهۆڕت، ئەگەر یێ ژ پییان ڤە بت ڕوینت، وئەگەر یێ ڕوینشتی بت ڕازێت.

سێ: ویا باشتر ئەوە ئەو دەسنڤێژا خۆ بگرت وگەرماتییا خۆ ب سارییا ئاڤێ ببەت.

سێ ڕەنگێن کەرب ڤەبوونێ:

مرۆڤ بەرانبەر کەربێ سێ ڕەنگن، دو ژێ د خرابن، وڕەنگەك یێ باشە.

ڕەنگێ ئێکێ: ئەو مرۆڤە یێ دلەکێ سار هەی، چ تشت کەربێن وی ڤەنەکەن ئەگەر خۆ تشتەکێ وەسا بت کەرب پێ بێتە ڤەکرن ژی، وئەڤ ئەو مرۆڤە یێ بێ عار بت، وئەڤ ڕەنگەیە یێ ئیمامێ شافعی ـ خودێ ژێ

رازی بت ـ د دەر حەقیٚ دا دبێژت: ئەو کەرە یێ کـەربێن وی بێنـە ڤـەکرن وکەربێن وی ڤەنەبن!

ڕەنگیٚ دوویٚ: ئەو کەسە یـیٚ سـەرا تـشتیٚ بەرکـەفتی ونەکەبەرکـەفتی کـەربێن وی ڤــەدبن، حــەتا دەرەجەیــەکیٚ کــەرب وغــەزەب یــا بوویــە سالۆخەتەکیٚ ب وی ڤە نویسیای، وئەو پیٚ دئێتە نیاسین.

ڕەنگیٚ سییێ: ڕەنگیٚ ناڤنجی وئەڤە ئەوە یێ کەربا خۆ ب عەقلی ودینـی ڤە گریٚ ددەت، ل جهیٚ کەربیٚ کەربێن وی ڤەبن، و ل جهیٚ نە یـیٚ کـەربیٚ کـەربـێـن خـۆ ڤەنەکەت، ودەمیٚ کەربێن وی ڤەدبن ژی ئێکا هند نەکـەت ژ کاریٚ خۆ پەشێمان ببت.

وهێژای گۆتنیٚ یە کو ئێك ژ وان توخمە کەسان یێن خودیٚ ڕۆژا قیامـەتیٚ سیبەرا خۆ لـیٚ دکەت ئەوە یێ عێجز دبت وکەربێن وی ڤەدبن دەمیٚ دبینت بیٚ ئەمرییا خودیٚ دئێتەکرن، چونکی ژ پێتڤییێن ڤیانا خودیٚ یـە مـرۆڤ عێجـز ببت دەمیٚ دبینت ئەمریٚ خودیٚ یـیٚ دئێتە پیٚ لـێدان، و بستەیی ل سەر کرنـا گونەهیٚ د ناڤ خەلکی دا یا بەلاڤ دبت.

دەرگەهێ سییێ
دلڕەشی وحەسویدی

دەرگەهێ سییێ ژ وان دەرگەهان یێن شەیتان تێـڕا قەسـتا دلـــێ مرۆڤـی دکەت دلڕەشی وحەسویدییە، ودەرگەهێ دووێ یێ بەری نوکە مـە بـەحس ژێ کری کەرب بوو، وئاشکەرایە کو دل ئەگەر تژی کەرب بـوو وخـودان نەشیا ڤێ کەربا هە داکەت، ونەشیا کەربا خۆ داڕێژت وتـۆلا خـۆ بـستینت ژێ، هـنـگـی ئـەڤ کـەربـا هـە دێ د هناڤێن خودانێ خۆ دا غەونت، وهـەر د وێرێ دا هەودەت وبتە کینەکا دژوار، وئەو دلـێ تژی کین ببت دێ ڕەش بت، وئەگەر ڕەش بـوو دێ بتـە ژێـدەرێ حەسـویدییێ وسـەرەکانییا هـەمی خرابییان.

ووەکی مە دیتی پەیوەندییەکا موکم د ناڤبەرا کەربێ وکینێ دا هەیە، لـەو ئەم هەردەم ملێن وان ددەینە ئێك ودبێژین: کەرب وکین، یەعنی: هەر وەکی مە دڤێت بێژین: کەرب کینێ د گـەل خـۆ دئینت.. وکینـێ حەسـویدی ژێ دزێت، وحەسویدی بەری هـەر تـشتەکی خـودانێ خـۆ دسـوژت، چـونکی حەسویدی ئەوە دلـێ مرۆڤی بێـشت دەمـێ دبینـت باشـییەك یـا گەهـشتییە کەسەکێ دی، لـەو تو دێ بینی مرۆڤێ حەسوید قـەت رحـەت نابـت حـەتا نەبینت ئەو نعمەتا گەهشتییە وی کەسی یێ ئەو حەسویدییێ پێ دبەت ل نك نەمینت. ژ ڤێ چەندێ بۆ مە دیـار دبت کو کین (ئەوا ب عـەرەبی دبێـژنێ: الحقد) بەرێ دارا کەربێ یە (ئەوا ب عەرەبی دبێژنی: الغضب)، وحەسویدی بەرهەمێ مەزنێ کینێ یە.. ڤێجا هەر کەسەکێ بڤێت دلـێ خۆ ژ حەسویدییێ

ڤەوژێرت دڤێت بەری هنگی نەهێلت کین جهێ خۆ تێدا بکەت، وحەتا جهێ کینێ د دلی دا چێ نەبت، دڤێت دل ژ کەربێ بێتە پاراستن.

حەسویدی د کیتاب وسوننەتێ دا:

ژ بەر بەرهەمێ حەسویدییێ یێ خراب، وشوینوارێن وێ یێن وێرانکەر ل سەر دلی، خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەم گەلەك یێن لێ هشیار کرین وژێ داینە پاش، وەکی ژ ڤان نموونەیان بوو مە ئاشکەرا دبت:

١ـ د دویماهییا سوورەتا (الفلق) دا خودایێ مەزن بەرێ مە ددەتە هندێ دەمێ ئەم دوعایان بۆ خۆ ژ خودێ دکەین وخۆ ب وی ژ خرابییان دپارێزین، ئەم خۆ ژ خرابییا مرۆڤێ حەسوید بپارێزین، وەکی گۆتی: ﴿ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝٥ ﴾ چونکی حەسویدییێ هندەك جاران کارتێکرنەکا خراب ل سەر وی مرۆڤی ژی هەیە یێ حەسویدی پێ دئێتەبرن.

٢ـ و د ئایەتەکێ دا ژ سوورەتا (النساء) خودایێ مەزن ب عەجێبی ڤە پسیارەکێ ل دۆر وان کەسان دکەن یێن حەسویدییێ ب خەلکی دبەن ژ بەر وێ قەنجییا خودێ د گەل وان کری ودبێژت: ﴿ أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ ﴾ یەعنی: ئەڤە کارەکێ عەجێبە ژ وان، وبابەتی مرۆڤێ ب عەقلە نینە ئەو یێ ب ڤی ڕەنگی بت.

٣ـ ئەبوو هورەیرە دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ سيصيب أمتي داء الأمم ـ دەردێ مللەتان دێ ئوممەتا من گرت ﴾ گۆتن: دەردێ ئوممەتان چیە ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ﴿ الأشر، والبطر، والتكاثر، والتنافس في الدنيا، والتباعد، والتحاسد، حتى يكون البغي، ثم يكون الهرج ـ بەطرانی، وبەری ئێك ڕاکرنا د کۆمکرنا مالی

ودنــيــايیٚ دا، وژێــك دويـر كەفتن، وحەسويدی پێك برن، حەتا كو تەعـدايیٚ ل ئێك ودو بكەن، پاشی كوشتن پەيدا بت ﴾[1].

٤ ـ زوبەيریٚ كـورِیٚ عەووامی دبێژت: پێغەمبـەری ـ سـلاڤ لــیٚ بـن ـ گۆت: ﴿ دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ، هِيَ الْحَالِقَـةُ، لا أَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعَرَ، وَلَكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ، وَالّـذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لا تَـدْخُلُوا الْجَنَّـةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَفَلا أُنَبِّئُكُمْ بِمَا يُثَبِّتُ ذاكُمْ لَكُـمْ؟ أَفْـشُوا الـسَّلامَ بَيْـنَكُمْ ـ دەردیٚ مللــەتێن بـەری هـەوە هـوين گـرتن: حەسـويدی ونەڤيان، ئەوە تراشينیٚ دكــەت، ئـەز نابێژم: ئەو موی دتراشت، بەلـكی ئەو دينیٚ دتراشت، وئەز ب وی كەمە ییٚ نەفسا مـن د دەسـتی دا هـوين ناچـنە بەحەشتیٚ حەتا هوين حەز ژ ئێك ودو نەكەن، وما ئەز وی تـشتی بـۆ هـەوە نەبێژم ییٚ ڤيانیٚ بنەجـه دكەت؟ سلاڤیٚ د ناڤبەرا خۆ دا بەلاڤ بكەن ﴾[2].

٥ـ ئەبوو هورەيرە دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـیٚ بن ـ گۆت: ﴿ إِيَّـاكُمْ وَالظَّنَّ، فَـإِنَّ الظَّـنَّ أَكْـذَبُ الْـحَدِيــثِ، وَلا تَحَسَّـسُوا، وَلا تَجَسَّـسُوا، وَلا تَحَاسَدُوا، وَلا تَدَابَرُوا، وَلا تَبَاغَضُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللّهِ إِخْوَاناً ــ هـشيار بـن هزرا خەلـەت ژ خەلكی نەكەن، چونكی هزرا خەلـەت درەوتـرين گۆتنـە، و ب دزی ڤە گوهدارييا كەسیٚ نەكـەن، و ل دويـڤ سـەح وسـوييێن كەسـیٚ نەگـەرِن، وحەسـويدييیٚ ب ئێـك ودو نەبـەن، وپـشت نەدەنـە ئێـك ودو، ونەڤيانیٚ نەهاڤێنە ئێك ودو، وبەنييێن خودیٚ بن وبرا بن ﴾[3].

ودڤێت ژ بيـر نەكەين ئێكەمين بیٚ ئەمرييا خودیٚ هاتييە كرن كو ژ لايـیٚ ئبليسی ڤە بوو دەمیٚ بۆ ئادەمی نەچوويە سوجدیٚ ئەنجامیٚ حەسويدييیٚ بـوو،

---

(١) وەكی طەبەرانی ژیٚ ڤەدگوهێزت.

(٢) وەكی ترمذی ڤەدگوهێزت.

(٣) وەكی بوخاری ڤەدگوهێزت.

چاڤێن وی پێ نەڕابوون خودێ ئەو قەنجی د گەل ئادەمی کری ئینا خۆ دفن بلند کر وگۆت: ئەز ژ وی چێترم.. وهەر حەسویدی بوو بەرێ کوڕێ ئادەمی قابیلی دا هندێ ئەو برایێ خۆ هابیلی بکوژت.

ژ بەر ڤێ چەندێ یا هاتییە گۆتن: حەسویدی سەرەکانییا هەمی خرابییانە، وژێدەرا هەمی گونەهانە.

ئەگەرێن پەیدابوونا حەسویدییێ:

حەسویدییێ هژمارەکا ئەگەران بۆ هەنە، ل ڤێرێ ئەم ب کورتی ئیشارەتێ دێ دەینێ، بۆ هندێ دا ئەم پێ ئاگەهدار ببین:

ئەگەرا ئێکێ: نەیارەتی ونەڤیان:

هەر جارەکا نەیارەتی ونەڤیانا کەسەکی کەفتە دلێ مرۆڤی، مرۆڤ دێ لێ گەڕییێت ڤێ نەیارەتییا خۆ دەرکەت، ڤێجا ئەگەر ئەو نەشیا ب خۆ ڤێ نەیارەتییێ دەرکەت، وزیانێ بگەهینتە نەیارێ خۆ، ئەڤ نەڤیانا وی دێ وەرگەڕییێت وبتە حەسویدی، یەعنی: ئەو دێ حەز کەت نەخۆشی وبەلا بگەهنە وی کەسی، وئەگەر هات ووی دیت قەنجی یان نعمەتەك گەهشتە وی کەسی دێ حەسویدییێ پێ بەت وحەز کەت ئەو نعمەت ل نك وی نەمینت.

ئەگەرا دووێ: دفن بلندی وخۆ مەزنکرن:

یان ژی مرۆڤ گەلەك د خۆ بگەهت، وهزر بکەت کەس ژ وی چێتر وباشتر نینە، ڤێجا ئەگەر وی دیت قەنجییەك گەهشتە کەسەکێ دی، یان مال ومەنصبەك کەفتە دەستان دێ هزر کەت کو دڤیا ئەو قەنجی یان مال ومەنصب بۆ وی بان نە بۆ کەسێ دی، ڤێجا ئەڤ هزرە دێ بەرێ وی دەتە حەسویدییێ، ودێ حەز کەت ئەو قەنجی بۆ وی کەسی نەمینت، ژ بەر کو ترسا وی ئەوە ئەو قەنجی یان مال ومەنصب وی کەسی ب سەر وی بێخت.

ئەگەرا سییێ: نزم بەرێخۆدانا خەلکی:

نزم بەرێخۆدانا بۆ خەلکی ئەوە مرۆڤ خەلکی هەمییێ کێم ببینت، وهـزر بکەت ئەو چو نیـنن، و ب ڕاسـتی ئـەڤ نـزم بەرێخۆدانـە هـەر ئـەنجاما خـۆ مەزنکرنێ یە، ئەو مرۆڤێ خۆمەزنکرن ل نك هەبت، دێ خەلکی کێم بینت، وئەوێ خەلکی کێم ببینت دێ بۆ نەخۆش بت ببینت قەنجییەك بگەهتـە وان، ڤێجا ئەگەر جارەکێ قەنجییەك گەهشتە ئێك ژ وان دێ بۆ وی نەخۆش بـت، ودێ حەز کەت ئەو قەنجی ل نك وی نەمینت.. وئەڤەیە حەسویدی.

ئەگەرا چارێ: خۆئینانە ڕێزا خەلکی:

یـەعـنـی: مرۆڤ هزر بکەت چ فەرقی د ناڤبەرا مرۆڤـی وخـەلکێ دی دا نینە ب تایبەتی وی خەلکێ د سەر وی دا، چ ژ لایـێ مـــال ومەنـصبان ڤـە بت، یان ژ لایێ دەولـەمەندی ومال مەزنییێ ڤە بت، هنگی ئەو دێ هزر کەت کو دڤێت ئەو ژی وەکی خەلکێ دی بـا، وچـونکی ئـەو نـە وەکـی وانـە، یەعنی: ئەو تشتێ وان هەی وی نینە، ئەو دێ حەسویدییێ ب وان بەت.

ئەگەرا پێنجێ: ترسا ژ دەست دانا ئارمانجەکێ:

وەکی کو دو کەس (مونافەسێ) ل سەر ئێك ئارمانـجـــێ بکـەن، وهـەر ئـێـك ژ وان حەز بکەت وێ ئارمانجێ ب دەست خۆ بێخت، ڤێجا هەر ئێك ژ وان بتـرست یێ دی بۆ گەهـشتنا وێ ئارمـانجێ بـەری وی ڕاکـەت لـەو حەسویدییێ پـێ ببەت، وحەز نەکەت چو قەنجی بگەهنێ، وئـەو حەسـویدی ومـونـافـەسا د ناڤبەرا هەویان دا و د ناڤبەرا خویشك وبرایان دا پەیدا دبت ژ ڤی ڕەنگییە، وهەر حەسویدییەکا د ناڤبەرا ئێك جینێ مرۆڤان دا پەیدا دبت وەکی خواندەڤان ومامۆستا وزانا وخەلکێ ئێك کاری دا ژ ڤی ڕەنگییە.

ئەگەرا شەشێ: ڤیانا پێشکێشی ومەزنییێ:

کو مرۆڤەك حەز بکەت د ناڤ خەلکی دا یێ پێشکێش بت، وبگەهتە جهێن بلند، ومەزنی ب دەست ڤە بێت، وکاری بکەت دا ڤێ چەندێ ب دەست خۆ ڤە بینت، ووی پێ خۆش بت خەلك مەدحێن وی بکەت، ڤێجا ئەگەر وی دیت هەڤکویفەك د ڤێ چەندێ دا بۆ وی پەیدا بوو دێ کەربا خۆ هاڤێتێ، وحەسویدییێ پێ بەت.

ئەگەرا حەفتێ: نەفسا پیس ودلێ ڕەش:

هندەك مرۆڤ هەنە نەفسەکا پیس ودلەکێ ڕەشێ هەی، دویر ژ ڤان هەمی ئەگەرێن بۆری بۆ وان نەخۆشە ببینن یان گوه لێ بن خودێ قەنجی یا د گەل مرۆڤەکی کری، وهەر جارەکا وان زانی کەسەکی نعمەتەکا گەهشتییێ بۆ وان گەلەك نەخۆش دبت ودلێن وان ژ کەربێ وحەسویدییێ تژی دبن.. وحەز دکەن ئەو قەنجی ل نك وی کەسی نەمینت ئەگەر خۆ ئەو قەنجی بۆ وان نەئێت ژی، وئەڤ ئەگەرە ژ هەمی ئەگەران خرابترە، چونکی چارەسەرکرنا وێ ژ یا هەمییان ب زەحمەتترە!

حەسویدی.. وڕەنگەکێ دورست:

پشتی بۆ مە دیار بووی کو حەسویدی ئێك ژ وان دەرگەهێن مەزنەیێن شەیتان تێڕا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت، وپشتی ژ ئایەت وحەدیسان گونەهـ وحەرامییا ڤی ئەخلاقێ خراب بۆ مە ئاشکەرا بووی، مە دڤێت دیار بکەین کو ڕەنگەکێ (مونافەسا دورست) هەیە ژ حەسویدییێ نائێتە هژمارتن ئەو ژی ئەڤەیە مرۆڤ حەز بکەت وەکی مرۆڤێن قەنج لێ بێت بێی کو داخوازا نەمانا قەنجییێ ل نك وان بکەت، یەعنی: مرۆڤی پێ نەخۆش نەبت کو خودێ قەنجییێ د گەل کەسەکێ دی بکەت، بەلێ مرۆڤ حەز بکەت کو ئەو ژی وەکی وان بت، وئەڤەیە مەعنا وێ حەدیسێ ئەوا تێدا هاتی: پێغەمبەر ـ سلاڤ

لـیٚ بن ـ دبێژت: ﴿ لا حَسَدَ إلا عَلَى اثنَتَيْن: رَجُلٌ آتَاهُ اللّهُ الْكِتَابَ وَقَامَ بِـهِ آنَاءَ اللّيْلِ، وَرَجُـلٌ أَعْطَاهُ اللّهُ مَالاً فَهُوَ يَتَصَدَّقُ بِهِ آنَاءَ اللّيْلِ وَالنَّهَـارِ ــ د دو تشتان ب تنیٚ دا حەسویدی هەیە: زەلامـەکـی خـودیٚ زانینا قورئانیٚ یا دایێ ڤێجا ئەو ب شەڤ ڕادبت ویٚ دخوینت، وزەلامەکی خـودیٚ مالـیٚ دایێ ڤێجا ئەو ب شەڤ ورۆژ خێران پیٚ دکەت ﴾[1]، ومەخسەد ب ڤیٚ حەسویدییێ ئەو نینە مرۆڤ حەز بکـەت خـودیٚ ویٚ قـەنجییێ ژ وی مرۆڤـی بـستینت وبدەتـە مرۆڤی.. نە! بەلکی مرۆڤی دڤێت خودیٚ قەنجییەکا وەکی ویٚ د گەل مرۆڤی ژی بکەت، دا مرۆڤ ژی بشێت وی ڕەنگیٚ خـێـریٚ بـکــەت، یـەعنی: بـۆ هندیٚ دا مرۆڤ (مونافەسیٚ) ل سەر کرنا خێریٚ د گـەل وی کەسی بکـەت، ودەلیــل ل ســەر ڤــیٚ چــەندیٚ گۆتنــا خــودیٚ یــە: ﴿ وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾ یەعنی: د ڤیٚ چەندیٚ دا بلا ئەو بەری ئێك ودو ڕاکـەن، ومونافەسیٚ بکەن.

و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا كَعَرۡضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ أُعِدَّتۡ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ ــــ لـەزیٚ د وان ئەگەران دا بکەن یێن لێبۆرین پـیٚ ب دەسـت هەوەڤـە دئێـت وەکـی تـۆبـەکـرنیٚ وخۆدویرکرنا ژ گونەهان، دا جزاییٚ هەوە ببتە لێبـۆرین ژ خودایێ هەوە وبەحەشتەکا فرەهییا ویٚ هندی عەرد وعەسمانان بـۆ وان یـا هاتییە ئامادەکرن یێن باوەری ب خودیٚ وپێغەمبەریٚ وی ئینای ﴾ ولــەزکرن وبەری ئێك ڕاکرن هنگی چیٚ دبت دەمیٚ هـەر ئێکـی دل تـیٚ هـەبت بـەری هەڤالـیٚ خـۆ ڕاکـەت وبتـرست هەڤالــیٚ وی ب بـەرا وی بکـەڤت ووی بهێلت.

---

(١) وەکی بوخاری وموسلم ژیٚ ڤەدگوهێزن.

چارەیا حەسویدییێ:

حەتا مرۆڤ بشێت حەسویدییێ ژ خۆ دویر بێخت، ودلـــێ خـۆ ژ دەردێ وێ بپارێزت، دڤێت ئەو چەند ڕێکەکان ب کار بینت:

ئێك: دڤێت ئەو بزانت کو زیانا حەسویدییێ بەری هەر کەسەکی دگەهتە وی ب خـۆ، زیـانـێ دگەهینتە دینێ وی ودنیایا وی، دینێ وی چونکی ئـەو ب ڤی کارێ خۆ بێ ئەمرییا خودێ دکەت وحەزا خۆ ب سەر ئەمرێ خودێ دئێخت، ودنیایا وی چونکی ئەو دلـێ خۆ تـژی قـەهر دکـەت، وئـاگرەکێ وەسا د دلــێ خۆ دا هل دکەتێ بەری هــەمی تـشتان وی ب خـۆ دسـوژت، وناهێلت دەلیڤەیەکێ ئەو تەنا ورحەت ببت.

دو: عەقلێ ساخلەم قـەبویل ناکـەت خـودانێ وی ب دەسـتێن خـۆ وی دەردی ل نك خۆ پەیدا بکەت یێ نەخۆشییا بەردەوام بۆ ژێ چێ دبت، چاوا مرۆڤ قەبویل بکەت ژ بەر قەنجییەك گەهشتییە ئێکێ دی ئـەو ژینـا خـۆ تـژی خەم وکەسەر بکەت؟

سێ: دڤـێـت مرۆڤی قەناعەت ب وی رزقی هەبت یـێ خـودێ دایـێ، و ب وێ قەدەرێ ژی یێ رازی بـت یـا خـودێ بـۆ دانـای، وبزانـت تـشتەك نەدگەهتە وی ونەدگەهتە کەسەکێ دی بێی قەدەرا خودێ.

چار: بلا ئەو ل بـیــرا خۆ بینتەڤە کو حەسویدییا وی چو زیانێ ناگەهینتـە وی کەسی یێ ئـەو حەسـویدییێ پـێ دبـەت، چـونکی حەسـویدییا وی وێ نعمەتێ ڕاناکەت یا خودێ دایە وی کەسی یێ ئەو حەسویدییێ پێ دبەت.

پێنج: بلا ئەو بەرێ خۆ بـدەتێ کـانێ ئـەو ئەگـەرا د پـشت پەیـدابوونا حەسویدییێ ڕا ل نك وی چـیە، پـشتی هنگـی بـلا کـاری بکـەت کـو وێ ئەگەرێ نەهێلت دا بشێت وێ حەسویدییێ ب خۆ ژی نەهێلت.

دەرگەهێ چارێ
بەخیلی وچرِیکی

بەری نوکە مە گۆتبوو: حەسویدی ئێك ژ ئەنجامێن خرابێن كەربێ یە، وئێك ژ وان دەرگەهێن مەزنە یێن شەیتان تێرا قەستا دلێ مرۆڤی دكەت، دا دەستە سەر بكەت، وئەو كەسێ حەسویدییێ رێكا خۆ بۆ دلێ وی كر، گەلەك پێڤە ناچت حەسویدی دلێ وی دێ رەش كەت، وئەگەر دلێ وی رەش بوو دەردەكێ دی یێ مەزن دێ ب دویڤ دا ئێت، كو دبتە دەرگەهەكێ دی ژ وان دەرگەهان یێن شەیتان تێرا دئێتە دلی، ئەو ژی بەخیلی وچرِیكییە..

بەخیلی چیە؟

بەری هەر تشتەكی یا گرنگە ئەم ب دورستی بزانین كانێ بەخیلی چیە؟ وچرِیكییێ چ توخویب بۆ هەنە؟ چونكی ژ تشتێن ئاشكەرایە كو هەر كەسەكێ هەبت ـ ئەگەر چەند یێ بەخیل ژی بت ـ هزر دكەت ئەو كەسەكێ مەردە، ودبت كارەك ژ كەسەكی دەركەڤت پاشی خیلاف ل سەر دەسنیشانكرنا وی كاری چێ ببت، هندەك بێژن: خودانێ ڤی كاری مرۆڤەكێ بەخیلە، وهندەك بێژن: ئەو یێ بەخیل نینە.. مەعنا: دڤێت ئەم ل سەر بزانین بەخیلی چیە؟ دا پشتی هنگی بزانین بەخیل كیە؟

وحەتا ئەڤ مەسەلە باش بۆ مە ئاشكەرا ببت دێ بێژین: هندی مالە بۆ حكمەتەك ومەخسەدەكێ یێ هاتییە دان ئەو ژی ئەوە پێڤییێن خەلكی پێ بێنە

ب جهێنان، وكانێ چاوا مرۆڤ دشێت مالی د وێ رێكێ دا خەرج نەكەت یێ كو پێتڤیە تێدا خەرج بكەت، وەسا ئەو دشێت وی مالی زێدەی هەوجەییێ ژی خەرج بكەت یان د وێ رێكێ دا خەرج بكەت یا پێتڤی بوو تێدا نەهاتبا خەرجكرن، ورێكەكا سییێ ژی هەیە: كو مرۆڤ مالێ خۆ ب رەنگەكێ عادل خەرج بكەت ل وی جهی خەرج بكەت یێ پێتڤیە لێ بێتە خەرجكرن، و ل وی جهی خەرج نەكەت یێ كو پێتڤیە لێ نەئێتە خرجكرن، وئەڤەیە رێكا ناڤنجی ودورست.

ژ ڤێ چەندا بۆری بۆ مە ئاشكەرا دبت كو دەستگرتن ل جهێ دەستڤەكرنێ بەخیلییە، ودەستڤەكرن ل جهێ دەستگرتنێ (تەبذیر) وبەطرانییە، ومەردینی ئەوە هەر تشتەك ل جهێ وی یێ دورست بێتەكرن، وئەڤ چەندەیە قورئان ئیشارەتێ بۆ ددەت دەمێ دبێژت: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامٗا ﴿٦٧﴾ ـ وئەون یێن ئەگەر تشتەك ژ مالێ خۆ خەرج كر دەست بەردای نابن، وخۆ دەست گرتی ژی لێ ناكەن، وخەرجكرنا وان یا ناڤنجییە د ناڤبەرا دەست بەردان ودەست گرتنێ دا ﴾ (الفرقان: ٦٧).

ڤێجا هەر كەسەك حەتا بزانت كانێ ئەو یێ مەدە یان یێ چرێكە دڤێت بزانت ئەو تشتێ پێتڤیە بێتە خەرجكرن چیە؟

وبۆ بەرسڤ دێ بێژین: تشتەك هەیە ژ لایێ شەرعی ڤە پێتڤیە بێتە خەرجكرن وەكی زەكاتێ بۆ نموونە، وتشتەك هەیە ژ لایێ وژدان ومروەتێ ڤە پێتڤیە بێتە خەرجكرن وەكی هاریكارییەكا زێدە بۆ كەسەكێ هەوجە، ومرۆڤێ مەرد ئەوە یێ ڤان هەردو پێتڤییان ب جە بینت، وئەوێ هەردو پێتڤییان ب جە نەئینت یان ئێك ژ هەردو پێتڤییان ئەو كەسەكێ بەخیلە هەر چەندە ئەوێ پێتڤییێ شەرعی ب جە نەئینت بەخیلییا وی پترە.

وبەخیلی ڕەوشتەکێ کرێتە ژ هەر کەسەکێ هەبت، بەلێ ئەو ژ زەلامی کرێتترە، و ژ مرۆڤێن مەزن ودەولەمەند هێشتا کرێتترە، چونکی ئەو وان ل بەر خەلکی ڕەش دکەت.

وبەخیلی دو ڕەنگن: کو مرۆڤ بەخیلییێ ب مالێ خۆ بکەت وخۆ ژ مەردینییێ بدەتە پاش، وڕەنگێ دی ئەوە مرۆڤ بەخیلییێ ژ مالێ کەسەکێ دی بکەت، یەعنی: پێ خۆش نەبت کەسەکێ دی ژی پێ مەرد بدەت، لەو دێ بینی د سەر بەخیلییا خۆ ڕا ئەو فەرمانێ ب بەخیلییێ ل خەلکی ژی دکەت، وەکی ئایەت بەحس ژێ دکەت: ﴿ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ - ئەوێن بەخیلییێ دکەن وفەرمانا ب بەخیلییێ ل خەلکی ژی دکەن﴾ (النساء: ٣٧).

وبەخیلییێ چەند دەرەجە بۆ هەنە، ودەرەجا ژ هەمییێ مەزنتر ئەوە مرۆڤ د گەل خۆ ب خۆ پێ بەخیل بت، دلێ وی بچتە تشتەکی وچرپکی وی تشتی نەخۆت، یان ب دەست خۆ نەئێخت.. ویا هاتییە گۆتن: مرۆڤێ بەخیل ئەو کەسە یێ دژیت فەقیر دا بمرت زەنگین!

بەخیلی د قورئان وسوننەتێ دا:

چونکی بەخیلی ژ وان سالۆخەتێن کرێتە خودێ وپێغەمبەرێ وی - سلاڤ لێ بن - ئەم پێن ژێ داینە پاش، وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە کیتابێ وسوننەتێ دێ بینین ل گەلەك جهان بەحسێ ڤی سالۆخەتێ خراب پێ هاتییە کرن، وفەرمان یا ل مە هاتییە کرن کو خۆ ژێ بدەینە پاش، ژ وان جهان:

١- خودایێ مەزن دبێژت: ﴿وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ هُوَ خَيۡرٗا لَّهُمۖ بَلۡ هُوَ شَرّٞ لَّهُمۡۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِۦ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ١٨٠ - وئەوێن قەلسییێ

ب وی تشتیٚ خودیٚ ژڤەنجیبا خۆ دایێ دکەن بلا هزر نەکەن ئەڤ ڤەلسییە بۆ وان باشە، بەلکی ئەو خرابییە بۆ وان، چونکی ئەڤ مالە یێ وان کۆمکری ل ڕۆژا ڕابوونێ دێ بتە تۆکەك کەفتە ستویێ وان. وخودایێ مەزنە خودانێ ملکی، وئەوە یێ پشتی نەمانا خەلکی هەمییێ دمینت، وئەو ب هەمی کریارێن هەوە یێ شارەزایە، وئەو دێ جزایێ هەر ئێکی ل دویڤ حەقیێ وی دەتێ ﴾ (آل عمران: ١٨٠).

مەعنا: بەخیلییێ ئەوا خودان هزر دکەت دێ مفایەکی گەهینتێ، چو خێر تێدا نینە، چونکی ئەو بەخیلی ـ د دنیایێ دا ـ وی ل بەر خەلکی ڕەش دکەت، و ل ئاخرەتێ وی بەرانبەر خودێ شەرمزار دکەت.

٢ـ و ل جهەکێ دی خودایێ مەزن ئاشکەرا دکەت کو هەر کەسەکێ بشێت خۆ ژ چڕیکی وبەخیلییا نەفسا خۆ بپارێزت ئەو وی ئیفلەح دیت وەکی دبێژت: ﴿ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ ـ وهەچییێ ژ چڕیکی وبەخیلییا نەفسا وی هاتە پاراستن، ئەو ئەون یێن هەمی خێرێ ب دەست خۆ ڤە دئینن، و ب مراد دکەڤن ﴾ (التغابن: ١٦).

مەعنا: خۆدویرکرنا ژ بەخیلییە مفایی دگەهینتە خودانی وئیفلەحێ ب دەست وی ڤە دئینت.

٣ـ و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن ب مە ددەتە زانین کو هەر کەسەکێ خۆ ژ دانا خێران بدەتە پاش، وبەخیلییێ ب وی رزقی بکەت یێ خودێ دایێ ئەو بەخیلییێ ل خۆ دکەت، چونکی خودێ یێ دەولەمەندە ومرۆڤە یێ هەژار، ورۆژەك دێ ئەو دێ هەوجەیی دانا خودێ بت، خودێ دبێژت: ﴿ هَـٰٓأَنتُمْ هَـٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟ أَمْثَـٰلَكُم ﴿٣٨﴾ ـ گەلی خودان باوەران ئەڤە

هوین بۆ خەرجکرنا مالی د ڕێکا جیهادا دوژمنێن خودێ دا یێن دئێنە گازیکرن، ڤێجا د ناڤ هەوە دا هەیە یێ قەلسییێ دکەت، وهەچییێ قەلسییێ بکەت هەما ئەو قەلسییێ ل خۆ دکەت، وخودیە یێ بێ منەت ژ هەوە وهوین هەژارێن وینە، وئەگەر هوین پشت بدەنە باوەرییا ب خودێ وپێگیرییا ب فەرمانا وی، ئەو دێ مللەتەکێ دی ب هەوە گوهۆڕت، پاشی ئەو وەکی هەوە پشت نادەنە ئەمرێ خودێ، بەلکی دێ گوهدارییا وی ویا پێغەمبەرێ وی کەن، و ب مال وجانێ خۆ ئەو دێ جیهادێ د ڕێکا وی دا کەن ﴾ (محمد: ٣٨).

٤ ـ عەبدللاهێ کوڕێ عەمری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ إِيَّاكُمْ وَالشُّحَّ، فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالشُّحِّ، أَمَرَهُمْ بِالْبُخْلِ فَبَخِلُوا، وَأَمَرَهُمْ بِالْقَطِيعَةِ فَقَطَعُوا، وَأَمَرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَرُوا ـ هشیاری چڕیکییێ بن، چونکی هەما یێن بەری هەوە ب چڕیکییێ یێن چووینە هیلاکێ، وێ فەرمان ب قەلسییێ ل وان کر ڤێجا وان قەلسی کر، وفەرمان ب بڕینا مرۆڤایەنییێ ل وان کر ڤێجا وان مرۆڤاینی بڕی، وفەرمان ب زێدەگاڤییێ ل وان کر ڤێجا وان زێدەگاڤی کر ﴾.[1]

٥ـ ئەنەسێ کوڕێ مالکی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ دگۆت: ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْهَرَمِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوذ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ـ یا ڕەببی ئەز خۆ ب تە دپارێزم ژ بێزاری وکسلانییێ، وترسینۆکییێ، وپیراتییێ، وبەخیلییێ، وئەز خۆ ب تە دپارێزم ژ عەزابا قەبری وفتنا ساخی مرنێ ﴾[2]، وئەگەر ئەم بەرێ

---

(١) وەکی ئەبوو داوود ژێ ڤەدگوهێزت.

(٢) وەکی موسلم ژێ ڤەدگوهێزت.

خۆ بدەینە گۆتنێن زانایێن مەزنێن ئوممەتێ ژی دێ بینین هەمی ل سەر هندێ کۆمبووینە کو باوەرییا دورست وچاکی د گەل بەخیلییێ کۆم نابن:

زاهدێ مەزن (بشر الحافی) دبێژت: ئەگەر مرۆڤ بەرێ خۆ بدەتە بەخیلی دلێ مرۆڤی دێ ڕەق بت! وتێکەلییا بەخیلان بەلایە ل سەر دلێن خودان باوەران!

وئێك ژ هەڤالێن ئیمام ئەحمەدی دبێژت: ئەز ل نك ئەحمەدێ کوڕێ حەنبەلی ویەحیایێ کوڕێ مەعینی ڕوینشتم وخەلك مشە ل دۆر وڕەخێن وان دڕوینشتی بوون، ئەو هەمی ل سەر هندێ کۆم بوون کو کەس ژ وان زەلامەکێ چاك نانیاست یێ بەخیل بت!

وئیمامێ شەعبی دبێژت: ئەز نزانم مرۆڤی بەخیل یان یێ درەوین جهێ کێ ژ هەردووان کویرترە د جەهنەمێ دا؟!

وموحەممەدێ کوڕێ مونکەدری دبێژت: ئەگەر خودێ خرابییا مللەتەکی ڤیا خرابێن وان دێ کەتە مەزنێن وان، ورزقێ وان دێ ئێختە دەستێ بەخیلێن وان.

خرابییێن بەخیلییێ:

وبەخیلی هندە سالۆخەتەکێ پیسە ژ بەر وان خرابییێن مەزن یێن کو تێدا هەین، ژ وان خرابییان:

١ـ بەخیلی دژی باوەرێ یە، وئەو کەسێ باوەرییەکا دورست ب خودێ هەبت، د گەل عەبدێن وی یێ بەخیل نابت.

٢ـ بەخیلی گەلەك خرابییێن مەزن د گەل خۆ دئینت، وەکی دلڕەقی وبێ ڕەحمی وبێ مرۆڤاینییێ.. وهتد.

٣ـ مرۆڤێ بەخیل نە خودێ حەز ژێ دکەت، ونە مرۆڤ.

٤ـ ئەویَ بەخیل بت هزرا خراب ژ خودیَ دکەت، چونکی ئەو هزر دکەت ئەگەر وی دەستیَ خوَ بوَ کەسێن فەقیر پێتڤی دریَژ کر، خودیَ دیَ وی فەقیر کەت!

٥ـ بەخیلی نە ژ سالوَخەتێن پێغەمبەر ومروَڤێن چاکە، ومروَڤ وەکی کیَ بت دیَ د گەل وی بت.

٦ـ ئەویَ د دنیاییَ دا رەحمیَ ب مروَڤێن موحتاج نەبت ووان ژ تەنگاڤییَ نەئینتە دەر، ل ئاخرەتیَ خودیَ ژی وی ژ تەنگاڤییَ نائینتەدەر، د حەدیسەکا دورست دا هاتییە: رِوَژا قیامەتیَ خودیَ دبێژتە عەبدەکی: من داخوازا خوارنیَ ژ تە کربوو وتە خوارن نەدا من، ئەو دیَ بێژت: چاوا دیَ خوارنیَ دەمە تە، وتو رەببیَ عالەمیَ یی؟ دیَ بێژت: ما تە نەزانیبوو فلان عەبدیَ من داخوازا خوارنیَ ژ تە کربوو وتە خوارن نەدابوویێ، ئەریَ ما تە نەزانیبوو کو ئەگەر تە خوارن دابا وی وی تو دا ویَ ل نک من بینی[1].

چارەیا بەخیلییێ:

چارەیا بەخیلییێ ب دو رێکێن سەرەکی دبت:

یا ئێکێ: ب زانینێ: کو مروَڤ خوَ د خرابیێن بەخیلییێ دا زانا بکەت وبیرا خوَ ل وان کرێتییان بینتەڤە یێن بەخیلی ب سەر خودانی دا دئینت، وناڤێ وی خرابی وکرێت ل سەر ئەزمانێ خەلکی دگێرِت، ژبلی کو ئەو وی ل نک خودیَ ژی شەرمزار دکەت.

یا دوویێ: ب کریارێ: یەعنی: ب کریار ئەو وان ئەگەران ل نک خوَ نەهێلت یێن بەخیلییێ ل نک مروَڤی پەیدا دکەن، وئاشکەرایە کو مەزنترین ئەگەر د پشت بەخیلییێ را ڤیانا مالێ دنیاییێ یە، کو مروَڤ ب رەنگەکێ

(١) وەکی موسلم ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

وەسا حەز ژ مالی بکەت ئێدی هەمی حەق وواجباتێن دی ل بن پییان بهێلـت و ب پشت گوهـ ڤە لـێ بدەت.. وئەو کەسێ ب ڤی ڕەنگی بت یا عـەجێب نینە ببتە کەسەکێ بەخیل ودەستگرتی وچرِیك.

وحەژێکرنا مالی، وئەڤە دەرگەهێ پێنجێ یە ژ وان دەرگەهان یێن شـەیتان تێرا قەستا دلی دکەت ـ وەکی د دەرگەهێ بێت دا دێ بۆ مە ئاشکەرا بت ـ ژ بەر ئێك ژ دو ئەگەران پەیدا دبت:

یان ژ بـەر هـنـدێ دا مـــرۆڤ ب وی مالـی خۆشی وشـەهوەتێن دنیـایێ ب دەست خۆ بێخت وحالـێ خۆ ویێ عەیالـێ خۆ ژی خۆش بکـەت، یـان ژی ژ بەر ڤیانا مالـی خۆ ب خۆ، چونکی هندەك مرۆڤ هەنە عاشـقێن مالـــی ب خۆنە، مالـێ وان هندە ئەگەر عەمرێ خۆ هەمییێ ڕوینن وبخۆن ناگـەهن خلاس بکەن، د گەل هندێ ژی دێ بینی ئەو رحەت نابن حەتا هنـدەکێ دی ژی کۆم نەکەن، ویا غەریب ئەوە ئەو دل نادەن تـشتەکی ـ ئەگـەر خـۆ یـێ کێم ژی بت ـ ژ ڤی مالی بدەنە کەسەکێ پێتڤی یان کـارەکێ خێـرێ، ئـەڤان عشقا وان بۆ کـۆمـکرنا مالـی ژ بەر مالی چو خێر د دلی دا نەهێلایە!

ڤێجا ئەو کەسێ بڤێت بەخیلی ڕێکا خۆ بـۆ دلـــێ وی نـەبینت، دڤێـت باوەری ب خودێ هەبت کو ئەو هەر سەرەکێ خودێ بدەت رزقـێ وی ژی د گەل ددەت، وکو دانا خێرێ چوییێ ژ مالی کێم ناکەت بـەلکی بەرەکـەتێ دئێختێ، وڤیانا مالی ژ بەر مالی ب خۆ چو خێر تێدا نینە.

دەرگەهێ پێنجێ
حەژێکرنا مالی

وەکی د دویماهییا پەیڤا بۆری دا مە ئاشکەراکری حەژێکرنا مالێ دنیایێ ب ڕەنگەکێ وەسا ئەڤ حەژێکرنە بەرێ خودانی بدەتە طەمەعییێ وجڕیکییێ، دەرگەهەکە ژ وان دەرگەهێن مەزن یێن شەیتان تێڕا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت دا وی دەستەسەر بکەت، ومرۆڤی ئەگەر دلێ خۆ بۆ ڤیانا مالێ دنیایێ ل تاق کر، ئەڤ ڤیانە دێ دلێ وی بەقەم کەت وڕۆژ بۆ ڕۆژێ ڤڕێژی کەت حەتا ئەو دل ئێدی بۆ ڕۆناهییێ ڤەنەبت.. ڤێجا حەتا مرۆڤێ خودان باوەر دلێ خۆ پاقژ وبژوین بهێلت دڤێت ئەو هەلویستەکێ دورست ژ حەژێکرنا مالێ دنیایێ وەربگرت.

وحەتا هەلویستێ مە ژ حەژێکرنا مالی یێ دورست بت دڤێت ئەم هەر ژ دەسپێکێ ئاشکەرا بکەین کو هندی مالە دڤێت ژ بەر وی خۆ ب خۆ نە مرۆڤی بڤێت ونە مرۆڤی نەڤیانا خۆ بهاڤێتێ، بەلکی ڤیان ونەڤیانا مرۆڤی بۆ مالی دڤێت ژ بەر وێ مەعنایێ بت یا ژێ دئێتە وەرگرتن، وئاشکەراکرنا ڤێ چەندێ دێ د ناڤبەرەکا تایبەت دا بت ئەگەر خودێ حەز بکەت.

مال.. د ناڤبەرا ڤیان ونەڤیانێ دا:

حەتا هەلویستێ مرۆڤی ژ مالی هەلویستەکێ دورست بت دڤێت مرۆڤ باش بزانت کانێ مال بۆچی هاتییە هاتییە دان؟ ومەخسەدا مرۆڤی ژ کۆمکرنا مالی چیە؟

گاڤا مە بەرسڤا ڤان هەردو پسیاران ب دورستی زانی دڤێت بەرێ خۆ بدەینێ کانێ ئەو مالێ مە هەی وئەم کاری بۆ کۆمکرنا وی دکەین ئەو مالە

یێ وێ مەخسەدێ ب جهـ دئینت یا خودێ ئەو ژ بەر دای یان نە؟! یـەعنی: کانێ ئەو ئەو مالـە یێ دورستە مە بڤێت یان ژی پێتڤییە مە نەڤێت؟

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانێ دێ بینین قورئان د جهـەکی دا نـاڤێ مالی دکەتە (الخیر) وەکی دبێژت: ﴿ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ۝٨ - وئـەو بـۆ ڤیانا مالـی یێ دژوارە ﴾ (العادیات: ٨) ووەکی ئـەم دبیـنین خـودێ د ڤـێ ئایەتێ دا ناڤێ مالی یێ کرییە (خێر) و د ئایەتـەکا دی ژی دا خـودایێ مـەزن هەر ڤی ناڤی ددانتە سەر مالی وەکی دبێژت: ﴿ كُتِبَ عَلَيۡكُمۡ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ إِن تَرَكَ خَيۡرًا ٱلۡوَصِيَّةُ لِلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَ بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُتَّقِينَ ۝١٨٠ - خودێ ل سەر هـەوە نڤیسییە ئەگەر نیشانێن مرنێ ل نك ئێك ژ هـەوە پەیدا بن وئەو مالـەکی ل پشت خـۆ بهێلت کو شیـرەتێ ب هنـدەك مالـــێ خۆ بۆ دایباب ومرۆڤێن نێزیك بکـەت د گـەل ب کارئینانـا دادییـێ، وئەڤـە حەقەکێ بنەجهە تەقوادار کاری پێ دکەن ئەوێن ژ خودێ دترسن ﴾ (البقرة: ١٨٠).

و ژ ڤان هەردو ئایەتان بۆ مە ئاشکەرا دبت کو دەمێ خـودێ نـاڤێ مـالی دکەتە خێر خودێ ژی دزانت ژ بەر هندێ یـە چونکی خێرا دنیایێ وئاخرەتێ پـێ دئێتە ب جهئینان، وخێرا ژ هـەمـیـیـێ مەزنتـر ئەوە مرۆڤ ژینا خـۆ پـێ ب ڕێڤە دبەت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَلَا تُؤۡتُواْ ٱلسُّفَهَآءَ أَمۡوَٰلَكُمُ ٱلَّتِي جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ قِيَٰمًا وَٱرۡزُقُوهُمۡ فِيهَا وَٱكۡسُوهُمۡ وَقُولُواْ لَهُمۡ قَوۡلًا مَّعۡرُوفًا ۝٥ - گەلی سەرکاران هوین مالـێ وان ژن ومێـر وزارۆکان ئەوێ د بن دەستێ هەوە ڤە نەدەنە ڤێ ئەگەر هەوە زانی ئەو دێ وی پویچ کـەن و د ڕێکـێن بـێ وج دا خەرج کەن، وئەڤ مالـیە یێ ژیانا مرۆڤان پێ ب ڕێـڤە دچت، وهـوین ژ وی مالی ڕزقێ وان بدەن ووان ب جلك بێخن، وگۆتنەکا بـاش وقـەنج بێژنـە ﴾

(النساء: ٥) مەعنا: ئەگەر مرۆڤی مال نەبت ژیانا وی ب دورستی ب رێڤـە ناچت.

وئەو خێرا د مالی دا هەی ومرۆڤ ژێ دبینت دبتە دو پشك:

١ ـ خێرا دنـیـایـیێ: وئەڤە بۆ خەلکی هەمییێ یـا ئاشـکەرایە، لـەو وان هەمییان شەرە سەرا.

٢ـ خێرا ئاخرەتێ: وئەڤە د سێ لایان دا بەرچاڤ دبت:

ـ ئەو مالـێ مـرۆڤ بـۆ کـرنا عیبادەتەکی ل سەر خۆ خەرج دکەت، یـان ل سەر خۆ خەرج دکەت دا بۆ کرنا عیبادەتەکی ب هێز بکەڤت.

ـ ئەو مالـێ مرۆڤ بۆ قەنجی وهاریکاری ل سەر خەلکی خەرج دکەت.

ـ ئەو مالـێ مرۆڤ ل سەر کارەکێ خێرێ خەرج دکـەت وەکـی ئاڤاکرنـا جهەکێ گشتی یێ خەلك هەمی مفایی ژێ وەردگرت.

مال ئەگەر بۆ ڤێ چەندێ بت دورستە بۆ مرۆڤی مـرۆڤ حـەز ژێ بکـەت ووی کۆم بکەت، ئەگەر نە.. ئەو مال دێ بتە ژ پـشکا دووێ: ئـەو مالـــێ پێتڤییە کو مرۆڤ حەز ژێ نەکەت.

وهنگی مال دبتە ئەو مال یێ نابیـت مـرۆڤ حـەز ژێ بکـەت وکـاری بـۆ کۆمکرنا وی بکەت ئەگەر ئەو مال نەشیا وێ ئارمانجێ ب جهـ بینت یا ئـەو بۆ هاتییە دان ووی دەوری بگێرت یێ خودێ ئەو ژ بەر دای.. هنگی مال بۆ خودانی دێ بتە فتنـە، وەکـی خـودایێ مـەزن د ئایەتـەکێ دبێـژت: ﴿ إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ ـ هەما مال وعەیالـێ هەوە فتنەیە ﴾ (التغابن: ١٥).

بۆچی فتنەیە؟

چونکی ئەو بەرێ مرۆڤی ددەتە سێ گونەهێن مەزن:

یا ئێكێ: گەلەك جاران مالداری بەرێ خودانی ددەتە گونەهكارییێ، چونكی مال ڕەنگەكێ شیانێ ددەتە مرۆڤێ كو ئەو گونەهێ پێ بكەت ئەگەر هند تەقوا ل نك وی نەبت بەری وی بدەتە خێركرنێ ب وی مالی، ژ خۆ ئەگەر هند تەقوا ل نك وی هەبوو وی ژ گونەهكارییێ بدەتە پاش دڤێت ئەو صەبرەكا مەزن بكێشت ونەخۆشییەكا دژوار ببینت، وصەبرا ل سەر خۆشییێ یا ب زەحمەتترە ژ صەبرا ل سەر نەخۆشییێ.

یا دووێ: مالداری خودانێ خۆ فێری بەرفرەهییێ دكەت، وئەوێ ژیانەكا بەرفرەه وتژی (تەرەف) بیتە سەری ئێدی تەحەمولا بەرتەنگییێ ناكەت، وئەگەر جارەكێ هند بەرفرەهی ب دەست وی نەكەت ئەو دێ قەستا ڕێكێن ب شوبهە كەت دا ئارمانجا خۆ ب جه بینت.

یا سییێ: مال وكرمكرنا وی پترین جاران خودانێ خۆ هند موژیل دكەت كو زكرێ خودێ ژ بیرا وی بچت، وئەڤە سەرێ هەمی دەردانە، خودایێ مەزن د ئایەتەكێ دا دبێژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَـٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ﴿٩﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ئینای بلا مالێ هەوە وعەیالێ هەوە هەوە ژ پەرستنا خودێ وگوهدارییا وی موژیل نەكەت، وهەچییێ مال وعەیالێ وی وی ژ وێ چەندێ موژیل بكەت، ئەو ئەون یێن چو بار ژ دلۆڤانییا خودێ بۆ وان نەهەی ﴾ (المنافقون: ٩).

حەژێكرنا مالی د هندەك گۆتنێن پێغەمبەری دا:

ومەخسەدا مە ب مالی ل ڤێرێ پشكا دووێ ژ مالییە، ئەو مالێ خودانێ خۆ د سەر دا دبەت، وزكرێ خودێ ژ بیرا وی دبەت.

١ - ئەبوو ذەر دبێژت: ئێڤارییەكێ ئەز ل (حەررا مەدینێ) د گەل پێغەمبەری بووم - سلاڤ لێ بن - چیایێ ئوحودێ كەفتە بەر سنگێ مە، ئینا

وى گۆت: ﴿ يَا أَبَا ذرّ، مَا أُحِبُّ أَنَّ أحُدًا لِي ذهَبًا يَأْتِي عَلَيَّ لَيْلَةٌ أَوْ ثَلاثٌ عِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ، إِلا أَرْصُدُهُ لِدَيْنٍ إِلا أَن أَقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللّهِ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا ـ ئەبوو ذەر، ئەگەر ئوحود هەمی زێڕ بت ویێ من بت ئەز حەز ناكەم شەڤەك یان سێ شەڤ د سەر من ڕا ببۆرن وئەو ل نك من، وەسا نەبت ئەز هندەكێ بۆ دەینەكی ل نك خۆ بهێلم، من دڤێت ئەز وی هۆسا وهۆسا وهۆسا د ناڤ بەنییێن خودێ دا بەلاڤ بكەم ﴾ پاشی گۆت: ﴿ الأَكْثَرُونَ هُمْ الأَقَلّونَ إِلا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا ـ ئەوێن پتر ئەون یێن كێمتر[1] ئەو تێ نەبت یێ هۆسا كری وهۆسا كری ﴾ ووی ب دەستێ خۆ ئیشارەت دكرە دانی[2].

٢ـ كەعبێ كوڕێ مالكی ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ مَا ذِئبَانِ جَائِعَانِ أرْسِلا فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ ـ دو گورگێن برسی بكەڤنە ناڤ پەزی هند خرابییێ ناگەهیننێ هندی طەمەعییا مرۆڤی ل سەر مالی ومەزنییێ خرابییێ دگەهیننە دینێ وی ﴾[3].

٣ ـ عەبدللاهێ كوڕێ شخخیری دبێژت: ئەز هاتمە نك پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ وی سوورەتا (ألهكم التكاثر) دخواند، وگۆت: ﴿ يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي مَالِي، قَالَ: وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلا مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ ـ كوڕێ ئادەمی دبێژت: مالێ من مالێ من، گۆت: وما تشتەك ژ مالێ تە ئەی كوڕێ ئادەمی هەیە ژبلی وی یێ تە

---

(١) یەعنی: ئەوێن ل دنیایێ پتر هەی ئەوان ل ئاخرەتێ كێمتر دێ هەبت، ئەو تێ نەبت یێ خێركرین.

(٢) وەكی بوخاری ژێ ڤەدگوهێزت.

(٣) ترمذی ڤێ حەدیسێ ژێ ڤەدگوهێزت.

خوارى وپويچ كرى، يان كرييه بەر خۆ ورِزاندى، يان كرييه خێر وبۆ خۆ هێلاى ﴾[1].

٤ ـ مەحمووديّ كورِيّ لەبيدى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ اثنان يكرههما ابن آدم: يكره الموت، والموت خير للمؤمن من الفتنة، ويكره قلة المال، وقلة المال أقل للحساب ـ دو تشت هەنە مرۆڤى نەڤێن: وى مرن نەڤێت، ومرن بۆ خودان باوەرى ژ فتنێ چێترە، ووى كێم مالى نەڤێت، وكێم مالى سڤكترە بۆ حسێبێ ﴾[2].

٥ ـ ئەبوو هورەيرە دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ إذا مات ابن آدم قالت الملائكة: ما قَدَّم؟ وقال الناس: ما خَلَّف؟ ـ ئەگەر كورِێ ئادەمى مر ملياكەت دبێژن: وى چ بەرى خۆ هنارتييە؟ ومرۆڤ دبێژن: وى چ ل پشت خۆ هێلايە؟ ﴾[3].

وجيلێ ئێكێ ژ ڤێ ئوممەتێ كو جيلێ صەحابييانە وەسا بەرێ خۆ ددا مالێ دنيايێ كو ئەو بەلا وفتنەيە خودێ ددەتە مرۆڤى دا وى پێ بجەرِبينت، و ژ بەر كو وان پێ خۆش نەبوو ئەو بێنە جەرِباندن ژ ترسێن نە سەركەفتنێ دا، دوعايا ئێك ژ وان ئەو بوو خودێ هند مالێ دنيايێ نەدەتێ ئەو پێڤە موژيل ببت..

جارەكێ ئيمامێ عومەر هندەك مال بۆ دەيكا موسلمانان زەينەبێ هنارت، گاڤا مال گەهشتييێ وێ گۆت: خودێ ل عومەرى نەگرت! پاشى رِابوو هەر د گاڤێ دا ئەو مال هەمى ل سەر فەقيران بەلاڤ كر، ودەستێن خۆ سەرئەڤراز كرن وگۆت: يا رەببى تو من هند نەهێلييە ساخ حەتا جارەكا دى

---

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

(٢) ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٣) بەيهەقى ڤەدگوهێزت.

عومەر مالی بۆ من بهنێرت! وخودێ دوعایا وێ قەبویل کر.. وئـەو ئێکـەمین ژنکا پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لـێ بن ـ پشتی وی مری.

ودبێژن: جارەکێ مرۆڤەکی نەخۆشییەك گەهاندە صـەحابییێ پێغەمبـەری ئەبوو دەردائی ئینا وی نفرینەك لـێ کر وگـۆت: یـا رەببـی هەچـییێ ئەڤـە چەندە د گەل من کری تو لـەشێ وی سـاخلـەم بکـەی، وعـەمرێ وی درێـژ بکەی، ومالـێ وی زێدە بکەی!

ئەڤ نفرینە یا ل نك گەلەك ژ مـە مەزنتـرین دوعـا وهیڤییـە، ل نـك ڤـی صەحابی مەزنتـرین نفرین بوو ئەو ل نەیارێ خۆ بکەت، ساخلـەمی وعـەمرێ درێژ، وزەنگینی، خودانێ خۆ د سـەردا دبـەن، وئەگـەر ئـەو وی د سـەردا نەبەن ژی، ئەو ل ئاخرەتێ بۆ وی دێ بنە بەلا، چـونکی حـسێبا وی دێ پـێ درێژ ودژوار بت.

چارەیا فتنا حەژێکرنا مالی:

پشتی بۆ مە دیار بووی کو حەژێکرنا مالی ژ بـەر مـالی ئێـك ژ وان فتنـە وبەلایێن مەزنە یێن مرۆڤێ خودان باوەر پـێ موبتـەلا دبـت، پـسیار ل ڤێـرێ ئەڤەیە: ئـەرێ چـاوا مـرۆڤ دێ شـێت خـۆ ژ ڤـێ بـەلایێ پـارێزت، دا کـو حەژێکرنا مالی دلـێ وی نەستینت، ورێکێ بۆ شـەیتانی خـۆش نەکـەت کـو بێت وڤـی دلـی دەسـتـەسـەر بکەت؟

فتنا مالی کو ئێك ژ وان شەهەوتانە یێن مرۆڤ پێ د سـەردا دچـت ئەگـەر هات ووی ئەڤ مالـە د وێ رێکێ دا خەرج نەکر یا ئەو بۆ هاتییە دان، صـەبر پێ دڤێت حەتا مرۆڤ ژێ بێتە پاراستن.. وئەو ب خۆ دو رەنگێن فتنێ مرۆڤ پێ دچتە هیلاکێ: فتنا (شوبوهاتان) وفتنا (شەهەواتان)، وفتنا ئێکـێ ب بـاوەری ویەقینێ دئێتە پاشڤەبرن، وفتنا دووێ ب صەبرێ، و (یەقین وصەبر) ئیمامەتێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً

يَهۡدُونَ بِأَمۡرِنَا لَمَّا صَبَرُواْۖ وَكَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ - ومه هندەك پێشبەر ورێنیشاندەر د وان دا دانان وان بەرێ وان ددا خێرێ وتەوحید وعیبادەت وگوهداریا خودێ، خەلکی دویکەفتنا وان دکر، وئەو گەهشتنە ڤێ دەرەجا بلند ژ بەر کو وان صەبر ل سەر فەرمانا خودێ دکر، وبەرێ خەلکی ددا خودێ، ووان د رێکا خودێ دا تەحەملا هەمی نەخۆشییان دکر، ووان باوەرییەکا باوەری ب ئایەت ودەلیلێن خودێ دئینا ﴾ (السجدة: ٢٤) مەعنا: دەمێ وان صەبر ل سەر شەهەواتێن دنیایێ کێشای، ویەقین ب ئایەتێن خودێ ئینای وبەرگرییا شوبوهاتان پێ کری، ئەو هێژای ئیمامێ بوون.

ودڤێت مرۆڤ باش بزانت کو خۆشی وسەعادەت د هندێ دا نینە مالێ مرۆڤی گەلەك بت، راستە مال رێکێ ل بەر مرۆڤی خۆش دکەت کو بشێت بارا پتر ژ خۆشییێن دنیایێ ب دەست خۆ بێخت، بەلێ دڤێت ژ بیر نەکەین کو گەلەك جاران مرۆڤەکێ پرتەکا نانی وفرەکا ئاڤێ ب تنێ هەی، د گەل دلەکێ قانع ونەفسەکا رازی، دلێ وی گەلەك یێ خۆشترە ژ وی کەسی یێ مالێ وی هندی یێ قاروونی وفیرعەونی وهامانی!

واقع ڤێ چەندێ بنەجە دکەت لەو هەوجە ناکەت چو دەلیلان ل سەر ڤێ چەندێ بینین!!

دەرگەهێ شەشێ
ریمەتی وڤیانا ناڤ ودەنگان

ریـمـەتی وحەژێکرنا ناڤ ودەنگ وجـاه ومەنـصبان ئـەو ژی ئێـك ژ وان دەرگـەهێن بەرفرەهـە یـێن شـەیتان تێـڕا قەسـتا دلـێ مرۆڤـی دکـەت دا دەستەسەر بکەت وبێختە داڤێن خۆ.. وئەگەر ئەو هەر پێنج دەرگەهێن بۆری ئەو بن یێن شەیتان تێڕا قەسـتا دلـێن مـرۆڤێن عـامی ونـەزان دکـەت، ئـەڤ دەرگەهـە ئـەوە یـێ گەلـەك جـاران ئـەو تێـڕا قەسـتا دلـێن مـرۆڤێن زانـا وعیبادەتکـەر ژی دکـەت، ووان پـێ دئێختـە ڕەشـە داڤـێن خـۆ، لـەو ئـەڤ دەرگەهە زێدە یێ خەطەرە، وخۆ لـێ هشیارکرن زێدە یا فەرە.

ریـمەتی وحەژێکرنا (جاه وشوهرەت) وناڤ ودەنگان، وکو مرۆڤی بڤێـت خـۆ بـینـتـە پـێـش دا خەلك ب سەرێ تبلان ئیشارەتێ بدەتە مرۆڤی ئێـك ژ ئەگەرێن تـێبـرنا خودانینە، لەو عەرەبان د کەڤن دا گۆتییە: (حب الظهور قاصمة الظهور ـ ڤیانا خۆ ئینانە پێشێ پشتان دشکێنت)، وئـەڤ دەردەیـە یـێ زانا دبێژنێ: (شرکا بچویکـتـر) یان (شرکا بەرزە)، چـونـکـی ئـەو کـانێ چەند د ناڤ ئومـمـەتێ دا یا بەلاڤە هند ئەو یا ڤەشارتییە ژی! وگەلەك جاران ـ وەکی مە گۆتی ـ مرۆڤێـن زانا وعیبادەتکەر تویشی ڤـی دەردی دبـن وپـێ دکەڤن، چـونکی ئـەو ل سـەری ب سـستی ڤـە وەردگـرن، و ب تـشتەکێ سورشتی دزانن لـەو چو هزرێ بۆ ناکەن.. دەمێ ئەو دبینن خەلك یێ ل دۆر کۆم دبن ومەدحێن وان دکەن، ومـوبـالـەغـێ د قەدرگرتنا وان دا دکـەن، ئەو هزر دکەن ئەڤە قەدر گرتنەکە ژ وان بـۆ علمـی، لـەو چـو هـزرێ ژێ ناکەت، حەتا هند ب خۆ دحەسیێن کو ئەو ژ خەلکی بلندترن لەو دڤێـت

د بلندتر بن، وئەڤە پێگاڤا ئێكێ یـە وان بـەر ب دەردێ ریمـەتی وحـەژێكرنا جاه وشوهرەتێ ڤە دبەت، ژ بەر ڤێ ئێكێ ئیسلامێ رێ نەدایە مە ئێك ژ مـە مەدحێن كەسەكی د ڕوییێ وی دا بكەت.

ڕاستییا ریمەتییێ وحەژێكرنا جاه وشوهرەتێ:

ریمەتی ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الریاء) ئەوە كەسەك ب طـاعەتێ خودێ رازیبوونا بەنییان بخوازت، یەعنی: باشییێ بكەت وبێژت بۆ هندێ دا خـەلك پێ بحەسیێن ومەدحێن وی بكەن وژێ رازی بن، مەعنا: ئارمانجـا وی ب ڤـی كارێ باش ئەوە دلـێ خەلكی ب نك خـۆ ڤـە بكێـشت ووان ژ خـۆ رازی بكەت دا وان كەیف پێ بێت.

وئەگەر مرۆڤ ب دورستی هزرا خۆ د ڤی كاری دا بكەت دێ زانت كـو ئەو ڕەنگەكێ شركا ب خودێ یە، چونكی ئەو كەسێ ڤـێ چـەندێ بكـەت ئنیەتا وی صافی بۆ خودێ نابت، مەعنا: ئەو هنگی هندەك كەسان دئینتە ڕێزا خودێ ودخوازت وان ژی د گەل خودێ ژ خۆ رازی بكەت.

وحەژێكرنا جاه وشوهرەتێ ئەوە ئارمانجا مرۆڤی ژ هەر كارەكی ئەو بـت مرۆڤ دلێن خەلكی ب نك خۆ ڤە بكێشت، وئێكا هند بكەت ئەو حەز ژ وی بكەن دا بشێت ب ڤـێ چـەنـدێ بگەهتـە وان شـەهوەت وحـەزكرنێن وی دڤێت ب دەست خۆ بێخت، وەكی وی دەولـەمەندێ حەز دكەت مالـێ خۆ پتـر لـێ بكەت دا بشێت پتـر خۆشی وشەهوەتان ب دەست خۆ بێخت.

وئەگەر مرۆڤی ئەڤ ئارمانجە دانا بەر سنگێ خـۆ ل بـەر وی دێ تـشتەكێ گەلـەكێ ب ساناهی بت ئەو پێ ل حەقییێ بدانت وڕاستییێ ڤەشێرت ئەگـەر هات خەلكی ب ڤێ چەندێ خۆش بت، یان ژی بلا بێژین: دێ بتە مرۆڤەكێ وەسا حەقییێ ل دویڤ دلێ خەلكی ببەت، وكاری بۆ هندێ نەكەت خەلكی ل دویڤ حەقییێ ببەت دا كەس ژێ عێجز نەبت.

ریمەتی د کیتاب وسوننەتێ دا:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە کیتابێ وسوننەتێ دێ بینین ل گەلەك جهان خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەم ژ ریمەتییێ یێن داینە پاش، ووان ئەو ل بەر مە یا ڕەش کری، وئەم ل هندێ ئاگەهدار کرینە کو ریمەتی کارێ باش پویچ دکەت وچو خێرێ تێ ناهێلت، و ب ڕاستی هەر ئایەتەك یان حەدیسەکا بەرێ مە دایە ئیخلاصا د کاری دا ئەو داخوازەکە بۆ خۆ دویر ئێخستنا ژ ریمەتییێ، چونکی ڕوییێ بەرانبەر بۆ ریمەتییێ ئیخلاصە، ل جهەکی خودایێ مەزن ئاشکەرا دکەن کو فەرمان ل هەمی پێغەمبەر ودویکەفتییێن وان ب ئیخلاصا د کرنا عیبادەتی دا هاتییە کرن وەکی دبێژت: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ﴾ (البينة: ٥) وئیخلاصا د کرنا عیبادەتی دا ئەوە مرۆڤ خۆ ژ رویمەتییێ بدەتە پاش.

و ل جهەکێ دی خودایێ مەزن تێبرن وهیلاکێ ل سەر وان عیبادەتکەران دنڤیست یێن ریمەتییێ دکەن، ودبێژت: ﴿ فَوَيۡلٞ لِّلۡمُصَلِّينَ ۝٤ ٱلَّذِينَ هُمۡ عَن صَلَاتِهِمۡ سَاهُونَ ۝٥ ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ۝٦ وَيَمۡنَعُونَ ٱلۡمَاعُونَ ۝٧ ـ عەزابا دژوار بۆ وان نڤێژکەران بت یێن خۆ ژ نڤێژا خۆ موژیل دکەن وژێ بێ ئاگەهـ دمینن، ئەوێن بۆ ریمەتییا مرۆڤان کریارێن خۆ ئاشکەرا دکەن. وهاریکارییێ ژ خەلکی مەنعە دکەن ﴾ (الماعون ٤-٧).

و د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن دهاڤێتە وان منافقان یێن خەلکی ژ خۆ رازی دکەن ل سەر حسێبا رازیبوونا خودێ ودبێژت: ﴿ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلٗا ۝١٤٢ ـ مەخسەدا وان رویمەتییە ودا خەلك مەدحێن وان بکەن، وکێمەکێ نەبت ئەو خودێ ل بیرا خۆ نائینن ﴾ (النساء: ١٣٢).

وپێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ مَنْ سَمَّعَ سَـمَّعَ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللَّهُ بِهِ ﴾ [1] ومەعنا ڤێ حەدیسێ ئەوە هەر كەسەكێ كارەكێ باش بكەت ومەخسەدا وی پێ خودێ نـەبت، بـەلكی ئارمانجـا وی ئەو بت خەلك وی ببینت وبەحسێ وی بكەن، خودێ شەرما وی دێ د نـاڤ خەلكی دا بەت، وئەو تشتێ خراب یێ د دلـێ وی دا دێ هەی خـودێ بـۆ خەلكی دێ ئاشكەرا كەت.

و د حەدیسەكا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بت ـ دبێژت: ﴿ إن أخـوفَ ما أخافُ عليكم الشركُ الأصغرُ ـ تـشـتـێ ژ هـەمیـیان پتـر ئەز ژێ دترسـم ل سـەر هـەوە شـركا بـچویكتـرە ﴾ گـۆتن: شـركا بـچویكتـر چیە ئـەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ﴿ الرياء، إن الله تباركَ وتعالى يقـولُ يـومَ تُجـازَى العبادُ بأعمالهم: اذهبوا إلى الذينَ كنتم تـراءونَ بأعمالكم في الـدنيا فـانظروا، هـل تجدون عندهم جزاءً؟ ـ ریمەتییە، ڕۆژا قیامەتێ دەمێ جزایێ بەنییان سەرا كریارێن وان دئێتە دان خودێ دبێژت: هەرنە نك وان یێن هەوە د دنیـایێ دا ب كریارێن خۆ ریمەتی بۆ دكر وبەرێ خۆ بدەنێ كانێ دێ جزایـەكی ل نـك وان بینن؟ ﴾. [2]

ونێزیك ژ ڤێ حەدیسێ شەددادێ كوڕێ ئەوسی دبێژت: پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبـێـژت: ﴿ أتخوف على أمتي الشرك والشهوة الخفية ـ ئەز ل سەر ئوممەتا خۆ ژ شركێ وشـەهوەتا ڤەشـارتی دترسـم ﴾ ئینـا مـن گـۆتێ: ئـەی پێغەمبەرێ خودێ ما ئومـمـەتا تە پشتی تە دێ شركێ كەنەڤـە؟ وی گـۆت: ﴿ نعم، أمَا إنهم لا يعبدون شمساً ولا قمراً، ولا حجراً ولا وثناً، ولكن يراءون بأعمالهم ـ بەلـێ، ئەو عەبدینییا ڕۆژێ وهـەیڤێ ناكـەن، وپەرسـتنا چـو بـەر

---

(١) بوخاری وموسلم ژ عەبدللاهێ كوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت.

(٢) ئیمام ئەحمەد ژ مەحموودێ كوڕێ لەبیدی ڤەدگوهێزت.

وصەنەمان ژی ناکەن، بەلکی ئـەو ریمـەتییێ ب کریـارێن خـۆ دکـەن ﴾[1]
ووەکی ئەم دبینین پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ د ڤان هەردو حەدیسێن خۆ دا ریمەتی ژ شرکێ هژمارت.

وکانێ چاوا خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ ئـەم ژ ریمـەتییێ داینـە پاش وەسا وان ئەم ژ حەژێکرن وداخوازا جاه وشـوهرەت ومەنـصبان داینـە پـاش ژ بەر وی ئـەنـجـامـێ خــراب یێ د دویڤ دا دئێت، خودایێ مـەزن د ئایەتـــەکێ دا دبێـــژت: ﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَـٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ ـ ئـەو مالا ئاخرەتێ یە ئـەم خۆشـییا وێ ددەینە وان یێن خۆمەزنکرنا د عەردی دا وخرابکاری نەڤێت، ودویماهییا بـاش بۆ وی یە یێ خۆ ژ عەزابا خودێ دپارێزت وگوهدارییا وی دکـەت ﴾ (القصص: ٨٣)، ووەکی ئەم دبینین ڤێ ئایەتێ ڤیانا خۆ بلنـدکرنا د عـەردی دا ب فەسادێ وخرابکـارییێ ڤـە گـرێ دا، وئاشـکەرا کـر کـو بەحەشـت ودویماهییا باش بۆ وی کەسییە یێ ئەڤ هەردو تشتە ل نك نەهەین.

دەرەجێن ریمەتییێ:

ریمەتییێ سێ دەرەجە هەنە، یان ب سێ رەنگان دئێتە پێش چاڤ، ئـەو ژی ئەڤەنە:

ئێك: ئـەو ریمـەتییا پەیوەنـدی ب وی تـشتی ڤـە هـەی یـێ ریمـەتی پـێ دئێتەکرن، کو طاعەت وعیبادەتە، وەکی ریمەتییا ب کرنا کارێن فەرز یان یێن سوننەت.

دو: ئەو ریمەتییا پەیوەندی ب وان ڤە هەی یێن ریمەتی ژ بەر دئێتەکرن کو مرۆڤن، وەکی وی یێ ریمەتییێ ل نـك خـەلکی دکـەت دا وان بخاپینـت بـۆ

(١) ئیمام ئەحمەد وبەیهەقی ڤەدگوهێزن.

هندێ دا کو ئەو شەهوەتەکا دنیایێ ب دەست خـۆ ڤـە بینـت، یـان ژی بـۆ هندێ دا خەلك ب چاڤەکێ کێم بەرێ خۆ نەدەنێ.

سێ: ئەو ریـمەتییا پەیوەندی ب ریـمەتییێ ب خۆ ڤە هـەی، وەکـی وی یـێ د کارێ باش دا زیرەك دبت دەمێ خەلك وی دبیـنن، وئەگـەر کەسـێ ئەو نەدیت ئەو سست دبت یان هەر وێ باشییێ ناکەت.

تشتێ ریمەتی ژێ گرت:

وگـەلـەك تـشـت هـەنــە ریـمـەتی دکەفتێ، ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتی ب هندەکان دەین:

١ـ ریـمــەتییا د دینی دا ژ لایێ لەشی وسەروبەری دا: وەکی وی کەسی یێ ل نك خەلکی خۆ مەلویل وسـتۆخوار بکـەت وبکەتـە گـری دا خـەلك بێژن: ئەڤە کەسەکێ ژ خودێ ترس و ب تەقوایە.

٢ـ ریمەتییا ب کراسی وجلکی: وەکی وی کەسـی یـێ جلکـێ زانایـان دکەتە بەر خۆ دا خەلك قەدرێ وی بگرن وبێژن: ئەڤە مرۆڤەکێ زانایە، یان وەکی وی کەسی یێ جلکەکێ کەڤن ودڕیـای دکەتـە بـەر خـۆ دا خـەلك بێژن: ئەڤە صووفیەکێ زاهدە.

٣ـ ریمەتییا ب گۆتنێ: وەکی وی کەسی یێ دەمێ وەعزەکـی ل خـەلکی دکەت وەسا د خۆ دئینتە دەر کو ئەو یێ ژ بەر دئاخڤـت دا خـەلك بێـژن: ئەڤی علمەکێ زێدە هەیە، یان وەکی وی یێ دەمێ د ناڤ خەلکی دا دڕوینت لێڤێن خۆ بلڤلڤینت دا خەلك بێژن: ئەڤە گەلەك زکری دکەت.

٤ـ ریـمــەتییا ب کار وکـریارێ: وەکی وی یێ نڤێژا خۆ درێـژ دکـەت یان د نـڤـێـژێ دا خـۆ مـەلویـل دکەت دا خەلك بێژن: چـەند مرۆڤـەکێ ب تەقوایە، یان وەکی وی کەسی یێ ل پێش چاڤێن خەلکی خێران ددەت دا بێژن: چەند مرۆڤەکێ مەرد وخێرخوازە.

٥ـ ریمەتییا ب گەلەکییا هەڤال وهۆگر وکەس وکاران: وەکی وی یێ خەلکی گەلەك ل خۆ کۆم دکەت و ب گەلەکییا هەڤالان دخورت، بۆ هندێ دا خەلك بێژن: ئەڤە هندە هندە میڤان بۆ دئێن، و ل شەهی وبەهییێن وی هندە زەلام کۆم دبن..

ئەڤە ئەو رێکن یێن ریمەتی پێ ل نك مرۆڤی پەیدا دبت، لەو شریعەت مە ژێ ددەتە پاش.

چارەیا ریمەتییێ:

چەند رێکەك هەنە مرۆڤ دشێت دەردێ ریمەتییێ پێ چارەسەر بکەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ مرۆڤێ د دل دا ب ریمەتییێ بحەسییێت دڤێت باش بزانت کو خودێ رۆژا قیامەتێ دەمێ حسێبێ د گەل دکەت ل دویڤ ئنیەتا دلی دێ حسێبێ دێ د گەل کەت نە ل دویڤ وان گۆتنێن خەلك د دەر حەقا وی دا دبێژت.

٢ـ وحەتا ریمەتی جهێ خۆ د دلێ وی دا نەکەت دڤێت ئەو ب مەدح وقاپێن خەلکی د سەر دا نەچت وراستییا خۆ ژ بیر نەکەت، چونکی ئەگەر خەلك لایێ وی یێ ئاشکەرا ب تنێ ببینن ئەو لایێ خۆ یێ ڤەشارتی ژی دبینت وپێ دزانت.

٣ـ دڤێت ئەو بزانت کو مەدحێن خەلکی چو مفایی ناگەهیننە وی دەمێ ئەو ب تنێ بەرانبەر خودایێ خۆ رادوەستت.. ئەگەر هات وئەو ب دورستی یێ وەسا نەبت وەکی خەلك ژێ دبێژن.

٤ـ دڤێت ئەو چو بهایی نەدەتە گۆتنێن وی خەلکی یێن مەدحێن وی دکەن یان دهاڤێنێ ئەگەر ئەو ل نك خۆ یێ پشت راست بت کو ئەو یێ ل سەر حەقییێ وبلا ئەو ب گەلەکی هەڤال وپشتەڤانان ژی نەئێتە خاپاندن.

٥ ـ هـنـدى ژىٚ بيٚت بلا ئەو كارىٚ خۆ يىٚ باش ب ڕەنگـەكىٚ ڤەشـارتى بكەت، وبلا ئەو ژ وان كەسان نەبت يـێـن مەدحان بـۆ خـۆ ب باشيێن خۆ دكەن، وخرابيێن خۆ ژ بـيـر دكەن.

چارەيا حەژێكرنا جاه ومەنصبان:

وئەو كەسىٚ دەردىٚ حەژێكرنا خۆئينانە پێش وحەصلكرنا جاه وگەهشتنا مەنصبان ل نك هەى ب چار ڕێكان ئەو دشێت دەردىٚ خۆ چارەسەر بكەت:

١ـ دڤێت ئەو باش بزانت كو ل ئاخرەتىٚ ئەو ب تنىٚ ڤـالا ژ هـەمى جـاه ومەنصب وشوهرەتان دىٚ ئێتە نك خودايىٚ خۆ بۆ حسێبىٚ، ومرۆڤ هنگى چـو مفايىٚ وى ناكەن: ﴿ وَنَرِثُهُۥ مَا يَقُولُ وَيَأۡتِينَا فَرۡدٗا ﴾ (مريم: ٨٢).

٢ـ ئەگەر خەلكى موبالـەغە د مەدحێن وى دا كرن دڤێـت ئـەو ڕاسـتييا خۆ بۆ وان بێژت وديار بكەت، دا ئـــەو زێـــدە د وى نەگـەهن، جـارەكىٚ زەلامەك ژ هەيبەتا پێغەمبەرى دا ـ سلاڤ لىٚ بن ـ ڤەلـەرزى، ئينـا پێغەمبـەرى گـۆتــىٚ: ﴿ هێدى هێدى، هەما ئەز كوڕىٚ ژنەكىٚ بووم گۆشتىٚ هـشككرى ل مەكەهىٚ دخوار ﴾، وجارەكىٚ هندەك كەسان مەدحێن ئەبوو بەكرى ل نك كرن، وى گۆت: (يا ڕەببى تو من باشتـر لـىٚ بكەى ژ وىٚ هزرا ئـەو ژ مـن دكەن، ووى تشتى بۆ من ژىٚ ببە يىٚ ئەو ژ من نەزانن).

٣ ـ بلا ئەو ب خۆ ب دەستێن خـۆ كـارىٚ خـۆ بكـەت، وپێتڤييێن خـۆ بقەتينت دا مەزنييا نەفسا خۆ بشكێنت.. دەمىٚ موبايەعا ئەبوو بەكرى هاتييـە كرن، ئەو چوو بارەكىٚ داران بۆ پيرەژنەكا فەقير دا پشتا وخۆ ئينا، گۆت: دا نەفسا من زێدە د خۆ نەگەهت.

٤ـ هندى ئەو بشێت دڤێت خـۆ ژ مەناصـبان بدەتـە پـاش، ووان كـاران نەكەت يێن مەزنى تێدا هـەبت، وەكـى كـو ل دەمـىٚ ڕێڤەچـوونىٚ ب پـێش هەڤالێن خۆ بكەڤت، يان ژ خەلكى بخوازت بۆ وى ڕابنەڤە، يان خۆ بـۆ وى بچەمينن، يان دەستىٚ وى ماچى كەن، پێغەمبەرى ئەڤ چەندا هە هەمى نەدكر.

دەرگەهێ حەفتێ
چاڤبرسی وطەمەعی

بەری نوکە مە گۆتبوو ڤيانا دنيايێ ومال ومەنصبان ئێك ژ وان دەرگەهانە يێن شەيتان تێرا قەستا دلـێ مرۆڤی دکەت دا دەستەسەر بکەت، و ل ڤێـرێ دێ بێژين: ئێك ژ وان دەردێن مەزن يێن حـەژێكرنا مـالی ومەنـصبان ل نـك مرۆڤی پەيدا دکەت ئەوە ئەو خودانێ خۆ چاڤبرسی دکـەت، لـەو دێ بينـی ئەو چو جاران تێر نابت، وقەناعەت بۆ دلـێ وی چێ نابت، وطـەمـەعی دێ بۆ وی بتـە سـالۆخەتەکێ پێڤـە نويـسيای.. وئەڤـە ب خـۆ خۆسـەری خـۆ دەرگەهەکە ژ وان دەرگەهان يێن ديسا دل پێ دکەفتە بن کارتێکرنا شەيتانی يا خراب، لەو مـە دڤێـت ڤـێ مەسەلـــێ ژی د ناڤبرەکـا تايبـەت دا روهـن بکەين.

طەمەعی چيە؟

وحەتا مەسەلە ل بەر مە يا روهـن وئاشـکەرا بـت دڤێـت ئـەم ل سـەری وبەری هەر تشتەکی بزانين طەمەعی چيە؟ وبۆچی ل نك مرۆڤی پەيدا دبت؟

طەمەعی ـ وەکی زانايێن بسپۆر دبێژن ـ ئەوە: مرۆڤ دلـێ خۆ بتە تشتی، وێ ژێ ب هيڤی بت، وحەز بکەت بگەهينتە خۆ، بێـی ئەگـەرێن دورسـت يێن ب دەسـتڤە ئينانـا وی تـشتی ب کـار بينـت، وئـەو ب خـۆ طـەمـەعی رەنگەکێ خوزيـیـێ يە مرۆڤ رادهێلت، ڤێجا ئەگەر ئەڤ خوزييە يـا گرێـدايی کاری بت يەعنی: مرۆڤ وی کاری يـان وان ئەگـەران بکـار بينـت يـێن وێ خوزيیێ ب دەست وی ڤە دئينت، هنگی ئەو خوزی دبتە هيڤی، وئەگەر ئەو هيڤی يا مرۆڤی کار بۆ کـری تـشتەکێ دورسـت بـت دێ بتـە (طومـووح)

وهندەك جاران دبێژنە وێ ژی (طەمەعی) بەلێ ئەڤ طەمەعی ئەوە یا دوریت وەکی د ئایەتەکا قورئانێ دا ل سەر ئەزمانێ خودان باوەران هاتییە گۆتن: ﴿ وَنَطۡمَعُ أَن يُدۡخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٤﴾ - وئەم طەمەعییا هندێ دکەین کو خودایێ مە مە بدەتە د گەل مرۆڤێن چاك ﴾ (المائدة: ٨٤).

بەلێ ئەگەر ئەو خوزییا مرۆڤ ڕادهێلت یا گرێدایی کاری نەبت، یەعنی: مرۆڤ وی کاری نەکەت ووان ئەگەران ب کار نەئینت یێن وێ خوزییێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئینن، وئەو خوزی ب خۆ ژی تشتەکێ دورست نەبت، هنگی ئەو دبتە ژ وێ ڕەنگێ طەمەعییێ یێ نەدورست ئەوێ خودێ وپێغەمبەرێ وی - سلاڤ لێ بن - ئەم ژێ داینە پاش.

ڕاستییا طەمەعێ:

ژ تبیعەتێ مرۆڤی یێ خودێ ئەو ل سەر چێکری ئەوە: مرۆڤ د دل دا حەز دکەت یێ دەولەمەند بت، وخێر وخێرات وخۆشییێن دنیایێ ل خۆ زێدە کەت، و د ڤێ دەربارەیێ دا حەدیسەك ژ پێغەمبەری - سلاڤ لێ بن - دئێتە ڤەگوهاستن تێدا هاتییە: ﴿ لَوْ كَانَ لابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لابْتَغَى ثالثاً، وَلا يَمْلأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إلا التُّرَابُ، وَيَتُوبُ الله عَلَى مَنْ تَابَ - ئەگەر کوڕێ ئادەمی دو نهالێن تژی مال هەبان دا داخوازا نهالەکا دی ژی کەت، و ژ ئاخێ پێڤەتر تشتەك زکێ وی تژی ناکەت، وخودێ تۆبا وی کەسی قەبویل دکەت یێ تۆبە بکەت ﴾[1].

وئەڤ حەزکرنا مرۆڤی بۆ زێدەکرنا مالی ژ بەر هندێ یە چونکی ئەو هزر دکەت ئەگەر مالێ وی زێدە بوو خۆشی وسەعادەت دێ ل نك پەیدا بت،

---

(١) بوخاری ڤێ حەدیسێ ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، وموسلم ژ ئەنەسێ کوڕێ مالکی ڤەدگوهێزت.

وتشتیٚ ئەو ژ بیرا خوٚ دبەت ئەڤەیە: هندی دلخوٚشی وسەعادەتە ب مالی نائێتە کڕین، بەلکی ئەو شعوورەکە قەناعەت د دلی دا پەیدا دکەت، ومروٚڤی ئەگەر مالیٚ قاروونی د دەستی دا هەبت، بەلیٚ قەناعەت د دلی دا نەبت، هەست ب خوٚشی وسەعادەتیٚ ناکەت.

مەعنا: دڤێت مروٚڤ ڤیٚ حەزکرنا هە ئەوا ل نك هەی ب قەناعەتیٚ ڤە گریٚ دەت، ومروٚڤ ئەگەر قانع بوو دلیٚ وی دیٚ رحەت بت، ئەگەر مال ودەولەمەندی ب دەست کەفت دیٚ حەمدا خودیٚ کەت، وئەگەر ب دەست نەکەفت دیسا دیٚ حەمدا خودیٚ و ل دویڤ شیانا خوٚ دیٚ وی کاری کەت ییٚ رزقەکیٚ حەلال بوٚ پێڤە بێت هندی خودیٚ بوٚ نڤیسی.

ومروٚڤیٚ ڤیٚ چەندیٚ نەکەت وقەناعەتیٚ ل نك خوٚ پەیدا نەکەت، ژینا خوٚ هەمییٚ ب خەم وکەسەر ڤە دیٚ بوٚرینت، ئەگەر خودیٚ مالەکیٚ زێدە دایێ دلیٚ وی رحەت نابت چونکی هندەك کەس یێن هەین مالەکیٚ ژ ییٚ وی زێدەتر هەیە، وئەگەر خودیٚ مالەکیٚ کێم دایێ خوزیا وی دیٚ ئەو بت مالەکیٚ زێدە وی هەبت، بلا د مال دا ییٚ ڕوینشتی ژی وچو کەدان بوٚ خوٚ نەکەت ژی..

ژ بەر ڤیٚ چەندیٚ ئیمامیٚ عومەر دگوٚت: (طەمەعی فەقیری یە، وقەناعەت زەنگینی یە)، وجارەکیٚ پسیارەك ژ عەقلدارەکی هاتە کرن: ئەریٚ زەنگینی چیە؟ وی گوٚت: زەنگینی ئەوە خوزییێن تە دکێم بن، وتو ب هندیٚ رازی ببی کو تێرا تە بکەت.

طەمەعی د گوٚتنێن پێغەمبەری دا:

ئەگەر ئەم بەریٚ خوٚ بدەینە حەدیسێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لیٚ بن ـ دیٚ بینین ئەو د گەلەك ژ ڤان گوٚتنان دا بەریٚ مە ددەتە قەناعەتیٚ ورازیبوونا ب وی رزقی ییٚ خودیٚ بوٚ مە نڤیسی، ژ وان حەدیسان:

١ـ عەبدللاهىَ كورِىَ عەمرىَ كورِىَ عاصى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لـىَ بن ـ دبێژت: ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَرُزِقَ كَفَافاً، وَقَنَّعَهُ اللّـهُ بِمَـا آتَـاهُ ـ وى ئيفلەح ديت يىَ موسلمان بووى، ورزقىَ وى هند بت تێرا وى بكـەت، وخودىَ ئەو قانع كربت ب وى تشتىَ دايىَ ﴾[1].

ونێزيك ژ ڤىَ حەديسىَ حەديسەكا دى هەيە فوضالـەيىَ كورِىَ عوبەيـدى تێدا دبێژت: پێغەمبەر ـ سلاڤ لـىَ بـن ـ دبێـژت: ﴿ طُـوبَى لِمَـنْ هُـدِيَ إِلَـى الإِسْلامِ، وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافاً، وَقَنَعَ ـ خوزييا وى كەسىَ بەرىَ وى بۆ ئيسلامىَ هاتييە دان، وژيارا وى هند بت تێرا بكەت، وىىَ قانع بت ﴾[2].

وقانعبوونا ب وى رزقىَ خودىَ دايە مرۆڤـى مـەعنا وىَ ئـەوە مـرۆڤ يـىَ طەماع نەبت.

٢ـ و د حەديسەكا دى دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لـــىَ بـن ـ بەحـسىَ هنـدەك رەنگێن جەهنەمييان دكەت، ودبێژت: ﴿ وَالْخَائِنُ الّذِي لا يَخْفَى لَهُ طَمَعٌ وَإِنْ دَقَّ إِلا خَانَهُ ـ ئەو خائينىَ طەمەعييا وى نـە يـا ئاشـكەرا[3] وتـشتەك ئەگـەر چەند تشتەكىَ كـێـم ژى بت ئەو خيانەتىَ دكەت ﴾[4] مەعنا: طەمەعييا وى يا زێدە ئێكا هند ژ وى چىَ دكەت ئـەو خيانـەتىَ خـۆ د تـشتىَ كـێم ژى دا بكەت.

و ژ ڤىَ حەديسىَ ئاشكەرا دبت كو ئەو طەمـەعييا بـەرىَ مرۆڤـى ددەتـە خيانەتىَ دبتە ئەگەرا چوونا جەهنەمىَ.

---

(١) موسلم ڤىَ حەديسىَ ڤەدگوهێزت.

(٢) ترمذى ڤىَ حەديسىَ ڤەدگوهێزت.

(٣) ل ڤێرىَ پەيڤا (لا يخفى) ب مەعنا (لا يظهر) دئێت.

(٤) موسلم ڤىَ حەديسىَ ژ عياضـــىَ موجاشعى ڤەدگوهێزت.

٣ـ عەبدللاهێ كورێ عەبباسی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەڤ دوعایە دكر ودگۆت: ﴿ اللهم قنعني بما رزقتني، وبارك لي فيه ـ يا رەببی تو قەناعەتێ ب وی رزقێ تە دایە من بدە من، وبەرەكەتێ بۆ من بهاڤێژێ ﴾[1] وقەناعەت وەكی مە زانی دژی طەمەعێ یە.

ژ زیانێن طەمەعێ:

ئەو مرۆڤ قەناعەت ب وی رزقی نەبت یێ خودێ دایێ، وهەردەم یێ چاڤ برسی وطەماع بت، ئەو گەلەك زیانان ب ڤی كارێ خۆ دگەهینتە خۆ، ژ وان زیانان:

١ـ طەمەعی نیشانا كێم باوەرییا خودانییە، چونكی ئەوێ طەماع بت مەعنا ئەو ب وی رزقی یێ قانع نینە یێ خودێ دایێ، وییێ رازی نینە ب وێ قسمەتێ یا خودێ دانای.

٢ـ و ژ لایەكێ دی ڤە ئەو نیشانا هندێ یە كو مرۆڤێ طەمەعی ل نك هەی هزرا خراب ژ خودێ دكەت، ووە تێ دگەهت كو ئەوا بۆ هاتییە دان نە ل مستەوایێ وییە، لەو دڤێت بارا وی پتر بت.

٣ـ طەمەعی شعوورا ب فەقیرییا بەردەوام ل نك خودانی پەیدا دكەت، ب عەكسا وی كەسێ قەناعەت هەی ودلێ وی یێ تێر ئەو هەردەم هەست دكەت كو ئەو یێ دەولەمەندە، چونكی زەنگینی زەنگینییا دلییە.

٤ـ طەمەعی خودانێ خۆ هەردەم رەزیل دكەت، و وە لێ دكەت كو هەمی گاڤا ستۆیێ وی ل وی كەسی یێ خوار بت یێ ئەو طەمەعییا تشتەكێ وی دكەت.

---

(١) حاكم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت.

٥- و ژ بەر ڤێ خالا بۆری دێ بینی ئەو کەسێ طەماع بت د چاڤێن خەلکی دا کەسەکێ بێ قیمەتە، وخەلك حەز ژێ ناکەن، لەو هەر کەسەکێ بڤێت خەلك حەز ژێ بکەن، دڤێت ئەو دلێ خۆ نەبەتە وی تشتێ د دەستێ وان دا هەی.

٦- طەمەعی وەستیانەکا بەردەوام ل نك خودانی پەیدا دکەت، ورێکێ نادەتێ کو ئەو ب رحەتی ودل تەناهییێ بژیت، چونکی رزقێ وی چەند زێدە ببت ژی بەرێ وی دێ ل زێدەترییێ بت.

چارەیا طەمەعییێ:

ژ بەر کو قەناعەت روییێ بەرانبەرێ طەمەعییێ یە، مرۆڤ حەتا بشێت خۆ ژ دەردێ طەمەعییێ بپارێزت دڤێت بەری هەر تشتەکی قەناعەتێ ل نك خۆ پەیدا بکەت، و ژبلی ڤێ چەند پێنج رێکێن دی ژی هەنە مرۆڤ چارەسەرییا طەمەعییێ پێ بکەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- دڤێت مرۆڤ بیرا خۆ ل وان زیانان بینتەڤە یێن کو د طەمەعییێ دا هەین و ب تایبەتی ئەو رەزیلی وشەرمزارییا طەمەعی ل نك خودانی پەیدا دکەت، وبزانت کو قەناعەت وخۆ دویرکرنا مرۆڤی ژ طەمەعییێ وی سەربەست دکەت، ویا هاتییە گۆتن: تشتێ تو دلێ خۆ دبەیێ تو خۆ دکەیە ئێخسیرێ وی، وسەرفەرازییا مرۆڤی د هندێ دایە مرۆڤ خۆ ژ خەلکی بێ منەت بکەت وطەمەعییا خۆ نەبەتە مالێ دنیایێ.

وئەو کەسێ خرابی وزیانێن طەمەعییێ ل بیرا خۆ بینتەڤە نەفسا وی دێ وی بەر ب قەناعەتێ ڤە پالدەت، راستە ئەو دێ تام کەتە تەعلییا صەبرا ل سەر شەهوەتان، بەلێ مرۆڤێ ب عەقل بت سەرفەرازییا نەفسێ نادەتە ب شەهوەتا زکی!

٢ـ بلا ئـەو ب ئابـۆرا د ژیـن وژیاریێ دا رازی بـبـت، و د نەفەقا خۆ دا یێ دەست بەردای و ب ئیسراف نـەبت، وئەوێ بڤێت سەرفەرازییا قەناعەتێ ب دەسـت خـۆ بێخـت دڤێـت دەرگـەهێ مەصـرەفا بـەرفرەهـ ل بـەر خـۆ ڤەنەكەت، و د كەڤن دا دبێژن: ئەوێ ب ئابۆری بت فەقیر نابت.

و ژ ئابۆرییێ یە مەصرەفا مرۆڤی ل دویـڤ شـیان وپێڤـەهاتنێن وی بـت، وئەو كەسێ مەصرەفا وی ژ میزانییا وی پترـر بـت، دێ طـەمـەعییا مالـەكێ زێدەتر ژ وی كەت یێ وی هـەی، وهەر جارەكا تە بەرێ خۆ دا یێ د سـەر خۆ دا وتە چاڤ ل وی كر دێ ب وەستیانێ حەسێی ونعمەتا خـودێ د چـاڤێن تە دا دێ كێم بت.

٣ـ دڤێت مرۆڤ باش ل بیـرا خۆ بینت كو رزق ئەوە یـێ خـودێ ددەت، وقسمەت ژی ب دەسـتـێ وییە، وەكی خودایێ مەزن د ئایەتەكێ دا دبێژت: ﴿ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ ــــ ئەرێ ما ئەون رەحـما خـودایـێ تە لێكڤە دكەن؟ ئەمین یێن كو ژین وژیـارا وان د دنیایێ دا د ناڤبەرا وان دا لێـكڤەكری، ومـە هـنـدەك ژ وان ل سـەر هندەكان بلند كرینە: ئـەڤـە یێ دەولـەمەندە ووێ هە یێ فەقیـرە، ئەڤـە یـێ ب هێزە ووێ هە یێ لاوازە، دا هندەك ژ وان ببنە ئەگـەرا ژیـارا هنـدەكان. ودلۆڤانییا خودایێ تە دەمێ وان دبـەتـە بـەحـەشـتـێ ژ وێ چێتـرە یا ئـەو د دنیایا فانی دا كۆم دكەن ﴾ (الزخرف: ٣٢).

ڤێجا ئەگەر كەسەكی دیت رزقێ وی ئەڤرۆ یێ كێمە یان هەما هندە تێـرا وی دكەت، بلا ئەو حەمدا خودێ بكەت وخـەما رزقـێ سـوباهی نـەخۆت، وباوەری هەبت كو ئەو رزقێ خودێ بۆ نڤیسی هەر دێ گەهتێ، وئەوێ بـۆ وی نەنڤیسی ژی ناگەهتێ ئەگەر دنیا هەمی هاری وی بكـەت، ڤێجـا مـادەم

مـەسـەلـە ب ڤی ڕەنگییە دڤێت ئەو حرصێ وطەمەعییا ژ سـەرێ خـۆ بینتـە دەر.

٤ـ ئەگەر مرۆڤ هزرا خۆ د گەلـەك ژ وان کەسان دا بکەت یـێن خـودێ دەرگەهێ رزقی ل بەر فرەھ کری دێ بینت عـەقلێ وان گەلـەك ژ یـێ وان کەسان کێمتـرە یێ دەرگەهێ رزقـی ل بـەر هاتییـە گـرتن، بـەرێ خـۆ بـدە پێغەمبـەران، خـەلیفێن راشـدی، صـەحابی وتابعییـان، وزانـاییێن مـەزن وموجتەهد.. هەمی ئەو بوون یێن فەقیر، بەلـێ ئەو قەناعـەتا د دلـێ وان دا هەی ئەگەر ل سەر خەلکی هەمییێ هاتبا لێکڤەکرن، دا تێرا هەمییان کەت.. ومەعنا ڤێ ئەوە ئەگەر دەولـەمەندی نیشانا باشی یان عەقلدارییا خودانی بـا، خودێ تەرازییا دەولـەمەندی وفەقیرییێ ب ڤی ڕەنگی نەددانا. ڤێجا یـێ قـانع بە، وبلا طەمەعی ڕێکا خۆ بۆ دلـێ تـە نـەبینت دا بگەهییـە ڕێـزا وان یـێن خودێ نعمەت د گەل کـری.

٥ـ مرۆڤ دڤێت تێ بگەهت کو کۆمکرنـا مـالـی وزێـدەکرنا پەرتالـێ دنیایێ ژ خەم وکۆڤانان پـێـڤـەتـر چ ل وی زێـدە ناکەت، وئـەوێ مالـەکێ زێدە هەی دێ پێڤە موژیل بت، وترسا ل سەر نـەمان وکێمبـوون ودزییـا وی مالی ناهێلت ئەو رحەت ببت.. ئەڤە ل دنیایێ، و ل ئاخرەتێ حسێبا مـالی دێ وی گـیـرۆ کــەت ونـاهـێـلت ئــەو زوی بچتە بـەحەشتێ ئەگەر خۆ ئەو ژ بەحەشتییان ژی بت.

ب ئەڤان ڕێکێن بۆری ئەو دێ شێت قەناعـەتێ ب دەسـت خـۆ ئێخـت، وطەمەعییێ ژ خۆ دویر کەت.

دەرگەهێ هەشتێ
ئیسرافا د خوارن وجلکی دا

ڤیانا خۆشییێـن دنیایێ وکـۆمـکـرنا وان ئێك ئەگەر یا توخویبدای نـەبت ب توخویبێن شەرعی ژ وان دەردانە یێن ب سەر دلی دا دئـێن و د ئـەنجام دا هندەك دەردێن دی یێن مەزن د دلی دا پەیدا دبن، وەكی طەمەعی وبەخیلییێ كو بەری نوكە ب درێژی ئەم ل سەر ئاخفت بـووین.. وهـەر ژ وان دەردان یێن كو ئەڤ ڤیانا هـە د گەل خۆ پـەیدا دكەت، ئەو ژی خۆشی پێبرنا ب ڤـی مالییە ب ڕەنگەكێ وەسا كو ژ حەددێ طەبیعی دەرباس ببت وبەرێ خودانی بدەتە ئیسرافێ، وئاشكەرایە كو هەر جارەكا شەیتانی دیـت ڤیانـا شـەهوەت وخەملا دنیایێ دل تژی كر ئەو خەرزێ خۆ ددانتـە د وی دلی دا، وهـەر دێ مینت بـەرێ خـودانـێ وی دلـی دەتە خۆ موژیلكرنا ب ئاڤاكرنا دنیایێ ڤـە ل سەر حسێبا كاركرنا بۆ ئاخرەتێ، وئەگەر وی ئەو گەهاندە ڤی مـستەوایی دێ ئێكا هند ژێ چێ كەت كو ئەو دەست بدەتە ئیـسرافێ، وئەوێ دەسـت بدەتە ئیسرافێ د خۆشی برنا ب شەهوەتێن دنیایێ دا هیڤییـێن وی ب دنیـایێ دێ د بەرفرەهـ وبێ دویماهی بن، وئەوێ هیڤییـێن بـەرفرەهـ ب دنیـایێ هـەبن ترسا ل سەر هەی كو دویماهییا وی یا خراب بت، ڤێجا حەتا مرۆڤ بشێت خۆ ژ دویماهییا خراب بپارێزت دڤێت ئەو خۆ ژ ئیسرافێ بدەتە پاش.

ئیسراف وتەبذیر چنە؟

ئـیـسـراف وەكــی زمانزان دبێژن ئەوە: مرۆڤ توخویبان دەرباس بكـەت د هەر كارەكی دا یێ ئـەو بكـەت، بـەلـێ پـتـر جـاران دەمـێ پـەیـڤـا (ئیسراف) دئێتە ب كارئینان هزر بۆ دەرباسكرنا توخویبان د خەرجكرنا مالی

دا دچت، هەر وەسا پێلێدانا توخویبان د خوارن وڤـەخوارن وجـل وبـەرگان دا.

وئـەگـــەر ئـــەم بەرێ خۆ بدەینە ئایەتێن قورئانێ وحەدیسێن پێغەمبـەری ـ سلاڤ لــێ بن ـ دێ بینین پەیڤا ئیسراف بۆ پێلێدانا توخویبان د هەر کارەکێ بێ ئەمرییا خودێ تێدا هەبت یا هاتییە ب کارئینان.

و ژ ئەنجامێن ئیسرافێ یێن خراب (تەبـذیـرە)، وهــەر جارەکـا مرۆڤـەکی دەست دا ئیسرافێ وپێ ل توخویبان دانا، بەرێ وی دێ کەفتـە تـەبـذیـرێ، وتەبذیر ئەوە مرۆڤ مالــێ خۆ زەعێ بکەت، و د وان ڕێکان دا خەرج بکەت یێن شریعەتی ڕێ پێ نەدای.

وئێك ژ مە حەتا بشێت ڤی دەرگەهی ل بەر شەیتانی بگرت، ودلــێ خـۆ پاقژ وپاراستی بهێلت، دڤێت ئەو خۆ ژ ڤان هەردو دەردان بپارێزت، چونکی هندەك کەس وە هزر دکەن کو خۆ دویرکرنا ژ بەخیلی وطەمەعییێ ئەوە ئەو هەردو دەستێن خۆ ڤەکەن، وزێدەگاڤییێ د خەرجکرنا مالی دا بکــەن، وئــەو ب خۆ وەسا نینە.

ڕاستییەك وبیرئینانەك:

بەری نوکە ـ د دەرگەهێ چارێ دا ـ دەمێ مە بەحسێ بەخیلییێ کـری، مە گۆتبوو: هندی مـالـە خودێ بۆ حکمەتەك ومەخسەدەکێ یێ دایە مرۆڤـی ئـەو ژی ئـــەوە مرۆڤ پێتڤییێن خۆ پێ ب جهـ بینت، وئەگەر دەسـتگرتنا وی ل جهێ دەسـتـڤـەکـرنــێ بەخیلی بت، ئاشکەرایە کو دەسـتڤەکرنا وی ژی ل جهێ دەستگرتنێ دێ (تەبذیر) وبەطرانــی بــت، وڕێکـا نـاڤنجی د ناڤبـەرا بەخیلی وئیسرافێ دا ئـەوە مـرۆڤ یێ مەرد بت، ومەردینی ئەوە هەر تـشتەك ل جهــێ وی یــێ دورســـت بێتــەکرن، دەســتگرن ل جهــێ دەســتگرتنێ ودەستڤەکرن ل جهێ دەستڤەکرنێ، وئەڤ چەندەیە قورئان ئیشارەتێ بۆ ددەت

دەمیٚ دبیٚژت: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ ـ وئەون یێن ئەگەر تشتەك ژ مالیٚ خۆ خەرج کر دەست بـەردای نابن، وخۆ دەست گرتی ژی لیٚ ناکەن، وخەرجکرنا وان یا ناڤنجییە د ناڤبەرا دەست بەردان ودەست گرتنیٚ دا ﴾ (الفرقان: ٦٧).

مەعنا: ئەو کەسیٚ بەخیلییٚ ب ئیسرافیٚ دەرمان بکەت، وەکی وییـە یـیٚ دخوازت تیٚنکا خۆ ب ئاڤا سویر بشکیٚنت.. ڤیٚجا بلا بەریٚ بدەتیٚ کانیٚ تیٚنکا وی دیٚ شکیٚت یان دیٚ زیٚدەتر لـیٚ ئیٚت؟!

ڕەنگ وڕوییێن ئیسراف وتەبذیریٚ:

مە گۆت: هەلویستیٚ مـرۆڤ د خەرجکرنا مالـی دا سـیٚ جوینن: هنـدەك د بەخیل ودەستگرتینە، بەلـیٚ ئەو ڤیٚ بەخیلییا خۆ حسیٚب دکـەن شـارەزایی وئابۆری، وهنـدەك د موسـرف ودەسـت بەردایـنـە، وئـەو ژی ئیـسـرافا خـۆ حسیٚب دکەن مەردینی، وئەڤ هەردو جوینە د خەلـەتن وجینیٚ دورست جینیٚ ناڤنجییە ئەویٚ ئایەتا بۆری ئیشارەت داییٚ.

وئەگەر ئـەم بــەریٚ خۆ بدەینە دەستەکا موسرف دیٚ بینین ئیـسرافا وان د دو لایان دا بەرچاڤ دبت: د لاییٚ چەند خەرجکرنا وان دا، و د لاییٚ چـاوا خەرجکرنیٚ دا. مـرۆڤەکی تو دیٚ بینی خەرجکرنا وی بۆ مالی گەلـەك پتــرە ژ داهاتییٚ وی، یەعنی: ئەو هند مالی ل سەر بـەرفرەهکرنا ژینـا خـۆ خـەرج دکەت کو زیٚدەتر بت ژ وی مالی ییٚ وی هەی، لەو تو دیٚ بینی تەرازییا وی هەمی دەمان یا خوارە، وهەمی گاڤان ئەو ییٚ ل بن دەینـان، ئەڤـە ڕەنگـەکیٚ ئیسرافیٚ یە.

ڕەنگیٚ ییٚ ییٚ ئیسرافیٚ ییٚ نە بەرچاڤ ئەوە مرۆڤەك هندەك مالـیٚ خۆ ـ بلا گەلـەك نەبت ژی ـ د ڕیٚکا وی یا نە دورست دا خەرج بکـەت، وەکـی وی ییٚ مالـیٚ خۆ د ڕیٚکەکا حەرام دا خەرج بکەت، یان بدەتە ب تـشتەکیٚ بـیٚ

مفا، ئەڤە ژی کەسەکێ موسرفە بلا ئەو مال یێ وی خەرج کری مالەکێ کێم ژی بت، وهندەك زانا دبێژن: ئەڤ ڕەنگێ دووێ (خەرجکرنا مالی نە د ڕێکا وی یا دورست دا) نە ئیسرافە، بەلکی تەبذیرە، چونکی ئیسراف پێلێدانا توخوبیانە د خەرجکرنێ دا، یەعنی: ئیسرف ئەوە مرۆڤ گەلەك مالی خەرج بکەت، وئەوێ مالی د ڕێکا وی یا نە دورست دا خەرج دکەت بەلکی مالەکێ کێم خەرج بکەت، وهەر چاوا بت (ئیسراف وتەبذیر) هەردو ڕێکا شەیتانییە بۆ د سەردابرانا مرۆڤی.

وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانێ دێ بۆ مە ئاشکەرا بت کو ئەڤ ڕەنگێ دووێ یێ ئیسرافێ ئەوێ هندەکان ناڤێ تەبذیرێ ل سەر دانای خرابترە ژ ڕەنگێ ئێکێ، قورئان دەمێ بەحسێ ئیسرافێ دکەت چ دبێژت؟

قورئان دبێژت: ﴿ وَلَا تُسْرِفُوٓاْ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ ـ هوین ئیسرافێ نەکەن، چونکی خودێ حەز ژ مرۆڤێن موسرف ناکەت ﴾ (الأنعام: ١٤١).

ودەمێ بەحسێ تەبذیرێ دکەت دبێژت: ﴿ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ ٱلْمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخْوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِ ۖ وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ ـ تو تەبذیرێ نەکە، چونکی ئەوێن تەبذیرێ دکەن برایێن شەیتانانە، وشەیتانی کافری ب خودایێ خۆ کرییە ﴾ (الإسراء: ٢٧)، مەعنا ئەڤە دژوارترە!

ئیسراف وتەبذیر ودویماهییا خراب:

ژ بلی هەردو ئایەتێن بۆری ئەوێن بۆ مە دیارکرین کو مرۆڤێ موسرف ژ وان کەسانە یێن خودێ حەز ژێ نەکەت، ومرۆڤێ موبەذذر دەستەبرایێ شەیتانییە، هندەك ئایەتێن دی هەنە دویماهییا خراب یا ئیسراف وتەبذیرێ د دنیایێ وئاخرەتێ دا بۆ مە ئاشکەرا دکەن، ژ وان ئایەتان:

١ـ خودايێ مەزن دبێژت: ﴿ وَلَا تَجۡعَلۡ يَدَكَ مَغۡلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبۡسُطۡهَا كُلَّ ٱلۡبَسۡطِ فَتَقۡعُدَ مَلُومًا مَّحۡسُورًا ﴿٢٩﴾ ـ وتو دەستێ خۆ ژ دانا خێران نەگرە، کو ل سەر خۆ ومالا خۆ ومرۆڤێن پێتڤی بەرتەنگ بکەی، وتو هند یێ دەست بەردای ژی نەبە، کو ژ تاقەتا خۆ زێدەتر مالی بدەی، ڤێجا خەلك لۆمەی تە بکەن وتو لۆمەلێکری بڕوینی، پەشێمان ببی سەرا دەست بەردان وپویچکرنا مالێ خۆ ﴾ (الإسراء: ٢٩).

ژ ڤێ ئایەتێ ئاشکەرا دبت کو ئەو کەسەکێ د ژینا خۆ دا یێ دەست بەردای وموسرف بت ، دێ پەشێمانی ئێتە ڕێکێ، چونکی دویر نەگرە ئەو ئیسراف فەقیرییێ بینتە ڕێکێ.

٢ـ و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن بەحسێ دویماهییا مرۆڤێن موسرف ل ئاخرەتێ دکەت ودبێژت: ﴿ وَأَنَّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ هُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾ ـ وهندی موسرفن ئەون خەلکێ ئاگری ﴾ (غافر: ٤٣).

ژ ڤێ ئایەتێ ئاشکەرا دبت کو ئیسراف بەرێ خودانێ خۆ ددەتە ئاگرێ جەهنەمێ.

ئیسراف د گۆتنێن پێغەمبەری دا:

پێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د هژمارەکا حەدیسێن خۆ دا بەحسێ ڤی سالۆخەتی دکەت ومە ژێ ددەتە پاش، ژ وان حەدیسان:

١ـ عەبدللاهێ کوڕێ عەمری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ كُلُوا، وَتَصَدَّقُوا، وَالْبَسُوا، فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلا مَخِيلَةٍ ـ بخۆن، وخێران بدەن، وجلکی بکەنە بەرخۆ، بێی ئیسراف وخۆمەزنکرن ﴾[1].

(١) نەسائی ژێ ڤەدگوهێزت.

٢ـ موغـیـرەیێ کورێ شوعبەیی دبێژت: پێغەمبەری ـ سـلاڤ لــێ بـن ـ گۆت: ﴿ إِنَّ اللّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الأُمَّهَاتِ، وَمَنْعاً وَهَاتِ، وَوَأْدَ الْبَنَاتِ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ ـ سێ تشت خودایێ مەزن بۆ هەوە حەرامکرینە: بێ ئەمرییا دەیکان، وڤەشارتنا کچان ب ساخی، وکو هوین نەدەن وهەر بستینن، ووی سێ تشت بۆ هەوە مەکروە کرینە: ڤەگوهاستنا زێدە بۆ ئاخفتنان، وگەلەك پسیار، وزەعێکرنا مالی ﴾[1].

وزەعێکرنا مالی، یان بلا بێژین: خەرجکرنا وی، د ئێك ژ سێ رێکان دانە:

أ ـ د وان رێکان دا یێن شریعەتی حەرامکرین، وئەڤە تشتەکێ حەرامە ئەگەر خۆ ئەو مال مالەکێ کێم ژی بت.

ب ـ د وان رێکان دا یێن خێرا ئاخرەتێ پێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئێت، وئەڤە کارەکێ باشە، ب وی شەرتی مرۆڤ کارەکێ فەرتر نەهێلت وبچت خێرەکا دی بکەت.

ج ـ د وان رێکێن حەلال دا یێن ژینا مرۆڤی پێ خۆش وبەرفرەه دبت، وئەڤە تشتەکێ دورستە، ب وی شەرتی زێدەی عەدەتی خەرج نەکەت.

زیانێن ئیسراف وتەبذیرێ:

مرۆڤ ئەگەر باش هزرا خۆ د ئیسرافێ وتەبذیرێ دا بکەت، دێ زانت کو ڤان سالۆخەتان هژمارەکا نە یا کێم ژ خرابی وزیانان تێدا هەنە، لەو خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەو حەرامکرینە، ژ وان زیانان:

١ـ بێ ئەمرییا خودێ وگوهدارییا شەیتانی تێدا هەیە:

(١) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

بۆری د گەل مە کو خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەم ژ ئیـسرافێ وتـەبذیـرێ یـێـن داینە پاش، ووان ئاشکەرا کرییە کو ئەڤ هەردو سالۆخەتە ژ سالۆخەتێن شەیتانینە، مـەعـنـا ئەو کەسێ کاری پێ بکـەت ئـەو غـەزەبا خودێ ب دەست خۆ ڤە دئینت، ومرۆڤێ خودان باوەر وی کاری ناکەت یێ غەزەبا خودێ پێڤە دئێت.

٢ـ چاڤلێکرنا شەیتانی تێدا هەیە:

بەری نوکە مە ئەو ئایەت ئینا بوو ئەوا خودایێ مەزن تێـدا گـۆتی: ﴿ إِنَّ ٱلۡمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخۡوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِۖ ﴾ (الإســراء: ٢٧)، وگەلـــەك زانـــاییێن تەفسیرێ دبێژن: مەعنا پەیڤا (إخوان الشياطين) ئەوە ئـەو وەکـی شـەیتانانە، چونکی شەیتانان هەر دەم بەرێ ل هندێ گوهدارییا خودێ نەکـەن، وئـەوێ مالـێ خۆ زەعێ دکەت وتەبذیرێ دکەت ئەو یێ بێ ئەمرییا خودێ دکەت، ڤێجا ل ڤێرێ ئەو شەیتان دگەهنە ئێك.

٣ـ زەعێکرنا مالی وفەقیری تێدا هەیە:

ئیسرافێ زەعێکرنا مالی تێدا هەیە، وئەڤ مالـێ خودێ ئێخستییە دەستێ مە ئەم ژێ د بەرپسیارین، رۆژا قیامەتێ پسیارا وی دێ ژ مە ئێتـەکرن، وئـەوێ مال د رێکا وی یا دورست دا خەرج نەکربت جزایێ وی دێ یێ دژوار بت، هەر وەسا ئەو کەسێ مالـێ خۆ زەعێ بکەت وزێدە خەرج بکـەت فـەقیری وموعیزی دێ ئێتە رێکا وی، وفەقیری برایێ کوفرێ یە!

٤ـ پەشێمانییا ل سەر مالـێ زەعێبووی تێدا هەیە:

مـرۆڤ دەمێ مالـێ خۆ ل سەر تشتەکێ بێ مفا خەرج دکەت، وئیـسرافێ د صـەرفکرنـا مالـێ خـۆ دا دکـەت، پشتی دەمـەك ب سەر دا دئێت ومال د دەستان دا کێم دبت، یان ئێکجار خلاس دبت، وئەو هەوجـەی خواسـتنێ

دبت، دێ شعوورێ ب پەشێمانییێ کەت، ومرۆڤێ ب عەقل بت وی تشتی ناکەت یێ پشتی هنگی پەشێمانییێ دئینتە ڕێکا وی.

٥ـ هندەك ئەگەر وئەنجامێن خراب بۆ هەنە:

ئەو کەسێ ئیسرافێ دکەت، ئەو وەسا خۆ نیشا خەلکی ددەت کو چو تشتێ ژ وی کێم نینە، وئەو یێ بێ منەتە، وئەڤە ڕەنگەکێ خۆمەزنکرنێ یە، وئاشکەرایە هەر کەسەکێ خۆ مەزن بکەت د چاڤێن خەلکی دا کێم دبت، وخەلك کەربا خۆ دهاڤێنێ، ژ لایەکێ دی ڤە ئەو کەسێ ئیسرافێ وتەبذیرێ دکەت ئێکا هند ژ خۆ چێ دکەت خەلك حەسویدییێ پێ ببەن، ومرۆڤێن دل پیس وچاڤ هاڤێژ چاڤان لێ بدەن، مەعنا ئەو گونەهێ دکەت، وخەلکی ژی گونەهکار دکەت.

٦ـ پاشکەفتنا جڤاکێ تێدا هەیە:

ئەو جڤاکا ئیسراف د ناڤ دا بەلاڤ دبت، وکوڕێن وێ فێری (تەرەفێ وتەبذیرێ) دبن دێ جڤاکەکا وسست وخاڤ بت، ودێ یا دویر بت ژ مجدی وموکمییێ، لەو ئەو هەردەم دێ یا پاشکەفتی بت.

چارە چیە؟

و ل دویماهییێ دێ بێژین: چارەیێ دەردێ ئیسرافێ ئەوە مرۆڤ ل بیرا خۆ بینتەڤە کو ئەو مالێ مرۆڤی هەی ئێمانەتەکە خودێ کرییە د دەستێ مرۆڤی دا ورۆژەك دێ ئێت ئەو دێ پسیارا ڤی مالی ژ مە کەت، و ل ڕۆژا قیامەتێ پێیێ کەسەکی ژ مەحشەرێ نالڤت حەتا پسیارا مالێ وی ژێ نەئێتەکرن: ژ کیڤە ئینابوو و د چ دا صەرف کربوو؟

ڤێجا هێشتا ئەڤرۆ بلا ئەم بەرسڤا خۆ بۆ ڤێ پسیارا مەزن بەرهەڤ بکەین!

دەرگەهێ نەهێ
لەزكرنا د كاران دا

دەرگەهەكێ دی ژ وان دەرگەهان یێن شەیتان تێڕا قەستا دلـــێ مرۆڤـی دكەت ئەوە مرۆڤ لـەزێ د كاری دا بكەت، وهند خۆ نەگرت حـەتا هـزرێن خۆ د وی كاری دا بكەت وكانێ دویماهییا وی دێ ل سەر چ ڕاوەسـتت، و ب ڕاستی ئەڤە نیشانەك ژ نیشانێن عەقل سڤكییا خودانییە، هـزر دكـەت دێ لـەزێ كەت دا زوی خۆ ب ئارمانجێ ڕا بگەهینت، بەلـێ دێ هند خۆ بینـت ئەو تەحسی وئارمانجا وی هندی دی ژێ دویر كەفت.. ڤێجا حەتا هەر ئێـك ژ مە دلـێ خۆ پاراستی وپـاقـژ بهێلت دڤـێـت ئـەو ڤـی دەردی ژ نك خـۆ ڕاكەت وڤی دەری ل شەیتانێ خۆ بگرت.

لەزكرن.. پێناسە وئەگەر:

لـەزكرن یان عەجەلـە ـ وەكی ب عـەرەبی دبێـژنێ ـ ئـەوە مـرۆڤ تـشتی بەری دەمـێ وی یـێ دورسـت بـكـەت، وهـنـد خـۆ نەگرت حـەتا دەمـێ وی بێت، و ل دویڤ ڤێ پێناسەیێ لـەزكرن ئەنجامێ شەهوەتەكێ ژ شەهوەتێن مـرۆڤـیـیـە، یـەعـنـی: دلـێ مرۆڤی دێ چتە تشتەكی، یان زەوقـێ وی دێ ل كارەكی دەت، وئەو هند خۆ ناگرت حەتا دەمێ كرنا وی تشتی دئێت یان حەتا بزانت كانێ ئەو كار یێ دورست یان نە، دێ ڕابت هەوایێ نەفسا خـۆ وحەز وشەهوەتا خۆ پێش هەر تشتەكێ دی ئێخت، ودەست دەتـە كرنـا وی كاری، ودویر نینە هندەك جاران ئەو بزانت كو ئەڤ كارە یـێ دورسـت نینـە ژی بەلـێ ژ لـەزێن خۆ دا بدەتە نـاڤ وی كـاری، وگازییـا عـەقلی وئـەمرێ

شـريـعـەتـی لابـدەت، ژ بـەر ڤیٚ چەندێ لـەزكرن د كیتـابێ وسـوننەتێ دا ب تشتەكێ خراب وبێ بها دئێتە نیشادان.

وئەگەر مە زانی لەزكرن پێش ئێخستنا شـەهوەت وحـەزێ یـە ل سـەر ئەمرێ شەرعی وحوكمێ عەقلی، دێ بۆ مە دیار بت كو ئەو مرۆڤـێ لـەزێ دكەت مرۆڤەكێ لاوازە چونكی وی هـنـد حوكم ل سەر خۆ ب خۆ نینە كو بشێت خۆ ژ كرنا وی كـاری بدەتـە پـاش یـێ پەشـێمانییێ ب سـەر وی دا دئینت.

وزانایێ مەزن (ئبن حەجەر) ئاشكەرا دكەت كو لەزكرن بەری خۆ پشت راستكرنا د كاری دا ئێك ژ وان گونەهێن مەزنە یێن كـو دبێـژنێ: (كـەبائر) وپـێـغـەمـبـەر ـ سـلاڤ لـێ بـن ـ دبێـژت: ﴿ العجلـة مـن الـشیطان ـ لەزكرن ژ شەیتانییە ﴾ چونكی دەمێ مرۆڤ لەزێ دكەت ئەو دشێت خرابییـا خۆ دەرباسی وی بكەت بێی ئەو ب خۆ بحەسیێت، نە وەكی وی مرۆڤی یـێ هێدی قـەسـتا كاری دكەت، وباش هزرا خـۆ تێدا دكەت، ئەو عەقلێ خـۆ دێ دەتە كاری وڕاستی دێ بۆ وی ئاشكەرا بت.

لەزكرن د كیتابێ وسوننەتێ دا:

د گەلـەك جهان دا ژ قورئانێ وسوننەتێ بەحـسێ عەجەلـێ ولـەزكرنێ هاتییە كرن وكو ئەوێ چو خێر پێڤە نائێت، هەر وەسا بەحسێ مرۆڤی هاتییـە كرن كو ئەو ژ (عەجەلـێ) یێ هاتییە ئافراندن! ژ وان ئایەتان:

١ـ خودایێ مەزن د ئایەتەكێ دا بەحسێ مرۆڤان دكەت، ودیـار دكـەت كانێ ئەو چەند ب لەزن ودبێژت: ﴿ وَيَدۡعُ ٱلۡإِنسَٰنُ بِٱلشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِٱلۡخَيۡرِۖ وَكَانَ ٱلۡإِنسَٰنُ عَجُولٗا ۝١١ ـ هـنـدەك جـاران مرۆڤ دەمێ كەربێن وی ڤەدبن نفرینان ل خۆ ومال وعـەیـالـێ خۆ دكەت، كـانـێ چاوا ئەو دوعایان بۆ خۆ دكەت ومرۆڤ ب تبیعەتێ خۆ یێ لـەزلـەزۆكە ﴾ (الإسراء: ١١).

٢ـ وهەر ئەڤ مەعنایە د ئایەتەکا دی یا پیرۆز دا دئێتە دوبارەکرن، دەمێ خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ خُلِقَ ٱلۡإِنسَٰنُ مِنۡ عَجَلٖۚ سَأُوْرِيكُمۡ ءَايَٰتِي فَلَا تَسۡتَعۡجِلُونِ ﴿٣٧﴾ ـ مرۆڤ لەزلەزۆك یێ هاتییە ئافراندن، لەزێ د تشتان دا دکەت وحەز دکەت تشت زوی چێ ببن. وقورەیشییان لەز د هاتنا عەزابێ دا کر ودگۆت بۆچی ئەو ب سەرێ مە نائێت، ئینا خودێ ئەو ژ هندێ ترساندن کو ئەو دێ وێ عەزابێ نیشا وان دەت یا ئەو لەزێ لێ دکەن، ڤێجا بلا ئەو لەزێ لێ نەکەن ﴾ (الأنبياء: ٣٧).

٣ـ ودبێژت: ﴿ وَلَوۡ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ ٱسۡتِعۡجَالَهُم بِٱلۡخَيۡرِ لَقُضِيَ إِلَيۡهِمۡ أَجَلُهُمۡۖ فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١١﴾ ـ وئەگەر خودێ زوی د بەرسڤا نفرینێن مرۆڤان دا بێت دەمێ ئەو لەزێ تێدا دکەت، وەکی ئەو زوی د بەرسڤا د دوعایێن وان دا دئێت دەمێ ئەو لەزێ تێدا دکەن ئەو هەمی دا تێ چن، ڤێجا ئەم وان یێن ژ عەزابا مە نەترسن وباوەرییێ ب ڕابوونا پشتی مرنێ نەئینن د سەرداچوونا وان دا حێبەتی وبەرزە دهێلین ﴾.

وئەڤ ئایەتە هندێ دگەهینت کو مرۆڤ د خێر وشەڕان دا یێ ب لەزە، وئەڤ لەزا هەیە دبتە ئەگەرا هندێ گەلەك جاران ئەو تشت بێتە ڕێکا وی یێ وی پێ نەخۆش، بۆ نموونە: عێجزیەك دێ بۆ چێ بت، ڤێجا دا ئەو کەربا خۆ داڕێژت ودلێ خۆ هوین کەت دێ ڕابت دێ لەزێ د نفرینان دا ل خۆ یان ل ئێکێ دی کەت، وئەگەر نفرینا وی ب جه هات ژ نوی دێ پەشێمان بت، بەلێ گەنگی؟ دەمێ پەشێمانی چو مفایی نادەت!

٤ـ سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی دبێژت: من گوه ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لێ بن ـ دگۆت: ﴿ التُّؤَدَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إلا فِي عَمَلِ الآخِرَةِ ـ

نەلـەزكرن د هەمی تشتان دا پێتڤییه كارێ ئاخرەتێ تـێ نـەبت ﴾[1]، مـەعنا: لـەزكرن د هەر كارەكێ هەبت دا یا باش نینه، كـارێ ئـاخرەتێ تـێ نـەبت، ئەگەر دەلیڤەیا كرنا خێرێ هاته بەر سنگێ ته سستییـێ نەكه، وپاش نەئێخـه لـەزێ د كرنا وێ دا بكه، چونكی تو نزانی كانێ هند دێ مینییه سـاخ حـەتا تو بگەهی پاشی وی كاری بكەی یان نه.

٥ـ ئەنـەسـێ كورێ مالكی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ التأني من الله، والعجلة من الشيطان، وما شيء أكثر معاذير من الله، وما من شيء أحب إلى الله من الحمد ـ نەلـەزكرن ژ خودێ یه، ولـەزكرن ژ شەیتانییه، وئـێـك ژ خــودێ پـتـر ڕێـكـا هـێـجـەتان ل بەر خەلكی ناگرت، وتشتەك ژ حەمدێ خۆشتڤیتـر نینه ل نك خودێ ﴾[2].

وكـانـێ چـاوا ئـــەڤـ حـەدیسه نیشا مه ددەت كو لـەزكرنا د كاری دا ژ شەیتانییه، ونەلـەزكرن ژ خودێ یه، وەسا ئەو بەرێ مه ددەتـه هنـدێ ژی كو ئەم لـەزێ د دانا حوكمی دا ل سـەر خـەلكی نەكـەین، حـەتا ئـەم چـو هـێـجـەتـان بـۆ وان نەهێلین، وتشتێن ل بەر وان دبەرزه هـەمییان ئاشـكەرا نەكەین.

٦ـ و د حـەدیـسـەكـا دی هاتـیــه كو نەلـەزكرن د كاران دا پشكەكه ژ بیست وچار پشكێن پێغەمبەراتییێ، عەبدللاهێ موزەنی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ وَالاقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ

---

(١) ئەبوو داوود ڤەدگوهێزت.

(٢) ئەبوو یەعلا وبەیهەقی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

وَعِشْرِينَ جُـزْءًا مِـنْ النُّبُـوَّةِ ـــ سەروسـيمايێ بـاش ونەلـەزكرن وئـابۆرى[1] پشكەكە ژ بيست وچار پشكێن پێغەمبەرينييێ ﴾. [2]

٧ـ وڕەنگەكێ لەزكرنێ د دوعايێ ژى دا هەيە دبتە ئەگەرا هندێ دوعايا مرۆڤى نەئێتە قەبويلكرن، ئەبوو هورەيرە دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بـن ـ گۆت: ﴿ يُسْتَجَابُ لأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُـسْتَجَبْ لِـي ـ دوعايا ئێك ژ هەوە دێ ئێتە قەبويلكرن هندى ئەو لـەزێ نەكەت، بێژت: من دوعا كر ودوعايا من نەهاتە قەبويلكرن ﴾. [3]

صەحابى.. ومەسەلا لەزكرنێ:

صەحابيێن پێغەمبـەرى ژى ـ سـلاڤ لێ بـن ـ د گـۆتنێن خـۆ دا گەلـەك تەئكيد ل سەر هندێ دكر مرۆڤ د كار وكريار وحـوكم وئـەحكامێن خـۆ دا لـەزێ نەكەت، ل ڤێرێ ئەم دێ هندەك گۆتنێن وان ڤەگێڕين:

١ـ دەيكا موسلمانان عائيشا ـ خودێ ژێ رازى بـت ـ دبێـژت: ئەگـەر كەيفا تە ب كـارێ مرۆڤـەكى هـات، تـو بێـژە: ﴿ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۖ ﴾ وكەسەك بلا تە سڤك نەبينت.

يەعنى: ئەگەر تە ديت مرۆڤەكى كارەكێ باش كر تو هند يێ سڤك نەبـە كو ب ظاهرێ كارێ وى بيێە خاپاندن، باش هزرێن خۆ تێدا بكە، حەتا بزانى كـانـێ وى چ ئـارمـانج ب وى كارى هەيە، ووەسا يێ بەسيط نەبە خـەلك ب كارەكى يان گۆتنەكا خۆش تە د سەر دا ببەت، وئەو كيژ مرۆڤە دشـێت

---

(١) يەعنى: مرۆڤى ژين وسەر وبەرەكێ پاقژ وبـژويـن هەبت، و د كـارێ خـۆ دا لـەزێ نەكەت، ومرۆڤەكێ ناڤنجى و ب ئابۆر بت د هەمى كارێن خۆ دا.

(٢) ترمذى ڤەدگوهێزت.

(٣) بوخارى وموسلم ڤەدگوهێزن.

ڤـێ چـەنـدێ بـكـەت؟ بێ گومان ئـەوە یـێ لـەزێ د كـاری وبڕیـاران دا نەكەت.

٢ـ عەبدللاهێ كوڕێ عەبباسی جارەكێ زەلامەك دیـت كـارێ وی ئـەو بوو وەعز ل خەلكی دكرن، گۆتێ: هەر حەفتییێ جارەكێ بۆ خەلكی باخڤە، وئەگەر تو بێژی: كێمە، بلا دو جاران بت، وئەگـەر گەلـەك گەلـەك زێـدە كەی بكە سێ جار، وهند قورئانێ بۆ خەلكی نە خوینـە مەلـەل بـۆ وان ژێ چێ ببت، وئەز تە نەبینم تو بچییە د ناڤ هندەك مرۆڤان وئەو یێ دئـاخڤن تـو ڕابی ئاخفتنا وان ببڕی ووەعزان لـێ بكەی ڤێجا وان ژ خـۆ عێجـز بكـەی، بەلكی خۆ بێ دەنگ بكە، وئەگەر وان داخواز ژ تە كر كو بـۆ وان بـاخڤی هنگی باخڤە دا ئاخفتنا تە ل بەر وان یا شرین بت.

و ژ ڤێ گـۆتـنـێ ئاشكەرا دبت كو یا دورست بـۆ مرۆڤـی ئـەوە مرۆڤـ لـەزێ د ئاخفتنا خۆ دا نەكەت، ئەگەر خۆ ئاخفتنـا وی یـا خێـرێ ژی بـت، وبـشـێـت هند خۆ بگرت حەتا ئاخفتن دئێتە بەرۆكا وی، ئەگەر نە ئـەو دێ ل بەر خەلكی سار بت، ودبت گەلەك جاران تویشی هلنگفتنان ببت.

٣ـ حەسەنێ كوڕێ عەلی ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: هوین بـزانن هندی نەرم وحەلیمییە جوانییە بۆ خـودانی، ووەفـا مروەتـە، ولـەزكرن بـێ عەقلییە، وسەفەر لاوازییە، وڕوینشتنا د گەل بێ خێران كێماسییە، وتێكەلـییا فاسقان شكێ دئینتە سەر خودانی.

٤ـ وجارەكێ زەلامەك هاتە نـك موعاویـەی ـ خـودێ ژێ راز بـت ـ دا شاهدیەكێ بدەت، گاڤا وی شاهدەییا خۆ دای، موعاویەی ئێكـسەر گـۆتێ: تو درەوان دكەی، وی لـێ ڤەگێڕا وگۆت: یێ درەوین ئـەوە ئـەوێ د ناڤـ جلكێن تە دا! ئینا موعاویەی گۆت: ئەڤە جزایێ وییە یێ لـەزێ بكەت!

یەعنی: ئەو کەسێ لەزێ بکەت دێ وی تشتی بینت وگوھ لێ بت یێ وی پێ نەخۆش بت.

لەزکرن د گۆتنێن عەقلداران دا:

ومرۆڤێن عەقلدار وخودان سەربۆرٖ ژی ھەمی ل سەر ھندێ کۆمبووینە کو لەزکرن د کاری دا تشتەکێ خرابە، چونکی پتر جاران پەشێمانی پێڤە دئێت، و ب سەربۆرٖ یا ھاتییە دیتن کو ئەو کەسێ لەزێ د کاران دا دکەت، گەلەك جاران ناگەھتە ئارمانجا خۆ، چونکی لەزا وی بەرێ وی ددەتە تەحسینێ..

خالدێ بەرمەکی دگۆت: ھەچییێ نەفسا خۆ ژ چار تشتان مەنعە بکەت دێ یێ لائیقی ھندێ بت چو نەخۆشییێن مەزن ب سەر دا نەئێن: لەزکرنێ، جەدەلێ، وگەلەك د خۆ گەھشتنێ وخۆ مرمراندنێ، چونکی لەزکرنێ پەشێمانی پێڤە دئێت، وجەدەلێ حێبەتی بوون پێڤە دئێت، وئیعجاب وگەلەك د خۆ گەھشتنێ نەڤیانا خەلکی پێڤە دئێت، وخۆ مرمراندنێ سەرشۆرٖی پێڤە دئێت.

وئەبوو حاتەمێ بوستی دبێژت: لەزکرنێ ژ توند وتیژییێ یە، وخودانێ لەزێ ئەگەر گەھشتە ئارمانجێ کەس مەدحێن وی ناکەت، وئەگەر نەگەھشتێ ھەمی دھاڤێنێ، وئەو مرۆڤێ لەزلەزۆك بت چو جاران ل رٖێکا راست ناچت، چونکی بەرێ وی دێ ل رٖێکێن کورت بت ئەگەر خۆ د نەخۆش ژی بن، لەو ھەمی گاڤان پەشێمانی دێ ئێتە رٖێکا وی، وکەسێ لەز نەکرییە ئەگەر پەشێمانی ب دەست خۆ ڤە نەئینابت، چونکی لەزێ کەفتن د گەل دایە.

زیانێن لەزکرنێ:

لەزکرن وعەجەلێ گەلەك زیان وخرابی تێدا ھەنە، ژ وان زیانان:

١ـ هندى لەزە نیشانا کێم عەقلی ونەشارەزاییا خودانییە، چونکی مرۆڤێ عەقلەکێ تمام هەبت قەسبا وێ رێکێ ناکەت یا پەشێمانی پێڤە دئێت.

٢ـ ب سەربۆرِ یا هاتییە دیتن کو ئەو کەسێ لەزێ دکەت پتر ژ خەلکێ دی تووشی کەفتن وتەحسینان دبت، وخەلەتییێن وی ژ خەلەتییێن خەلکێ دی پترن.

٣ـ وچونکی لەزێ تەحسین پێڤە دئێت وەکی مە گۆتی، پشتی تەحسینێ پەشێمانی دئێت، وگەلەك جاران پەشێمانی ل وی دەمی دئێت یا پەشێمانی تێدا چو مفایی نەگەهینتە خودانێ.

٤ـ مرۆڤێ لەزێ د کارێن خۆ دا دکەت گەلەك جاران خێرێ ژ دەست ددەت وگونەهێ وزیانێ دگەهینتە خۆ، وئەوێ لەزێ د گۆتن وئاخفتنێ دا دکەت ناگەهت هزرا خۆ د گۆتنا خۆ دا بکەت، لەو دێ بینی گەلەك جاران ئەو هندەك گۆتنان دکەت ودبێژت دبنە جهێ شەرمزاری ورِوی رەشییا دین ودنیایێ.

و ژ بەر ڤێ چەندێ ژ عومەرێ کورِێ خەگگابی دئێتە ڤەگوهاستن کو وی دگۆت: خوزی حەفکا من هندی یا حێشترێ با، دا من هزرا خۆ د ئاخفتنا خۆ دا کربا بەری بگەهتە دەڤێ من!

٥ـ مرۆڤێ لەزلەزۆك د ناڤ مرۆڤ وکەس وکارێن خۆ دا، هەر وەسا د ناڤ ئویجاخ ومللەتێ خۆ دا نابتە سەر ورِێبەر، چونکی برِیارێن وی هەردەم دێ نە د جهێ خۆ دا بن.

ومفاییێن نەلەزکرنێ:

وچارەیا لەزکرنێ ئەوە مرۆڤ لەزێ نەکەت، ونەلەزکرنێ مفاییێن مەزن تێدا هەنە، وەکی:

١ـ ئەو مرۆڤی ژ تەحسین وخەلەتییێ دپاریزت، وئەوێ ژ ڤێ چەندێ بێتە پاراستن زوی ب زوی پەشیمانی نائێتە رێکا وی.

٢ـ ژ بەر ڤێ چەندێ نەلەزکرن، وکرنا کاری ب رەنگەکێ رحەت وتێگەهشتن وهزر تێدا کرن ژ وان سالۆخەتانە یێن خودێ وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ حەز ژێ دکەن.

٣ـ مرۆڤێ رحەت پتر ب سلامەتی دگەهتە ئارمانجا خۆ، چونکی ئەو وەکی مە گۆتی ژ هلنگفتن وتەحسینێ دئێتە پاراستن، وئەو د ناڤ خەلکی دا پتر یێ ب قەدر وقیمەتە ژی، چونکی برِیارێن وی پتر د سەرخۆ وبنەجهن.

و ل دویماهیی دێ بێژین: بلا کەس هزر نەکەت نەلەزکرن ئەوە مرۆڤ ڤێجا سست وخاڤ ببت، وکارێ خۆ ب جددی نەکەت، نە! ل دەسپێکێ مە گۆتبوو: لەزکرن ئەوە مرۆڤ تشتی بەری دەمێ وی یێ دورست بکەت، و ژ خۆ ئەگەر دەمێ تشتی هات ومرۆڤی ئەو نەکر ئەڤە خەلەتییەکا دییە.

دەرگەهێ دەهێ
تێكەلییا غافل وعامییان

ومەخسەدا مە ب مرۆڤێن غافل وعامی ل ڤێرێ ئەو كەسن یێن دویر ژ زانین وتێگەهشتنێ، ئەوێن هزرەكا وەسا ساخلەم د سەرێ وان دا نەبت دورستی ونەدورستییێ، باشی وخرابییێ ژێك جودا بكەن.. لەو دێ بینی ئێك ژ وان كەلەك كەیف ب خۆ وتێگەهشتنا خۆ دئێت، وزێدە مەزن د خۆ دگەهت، ل وی دەمێ ئەو حەتا گوهان د نەزانین وخرابییێ دا یێ نقۆ بوویی، خەلەتییێن خۆ ب دورستی دزانن، وسەرداچوونا خۆ ب هیدایەت ل قەلەم ددەن، ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ قَالُوٓا۟ إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْمُفْسِدُونَ وَلَـٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ - وئەگەر بۆ وان بێتەگۆتن: هوین خرابكارییێ د عەردی دا نەكەن، ئەو دێ بێژن: هەما ئەمین یێن چاك. نێ هندی ئەون دخرابكارن، بەلێ ژ بەر نەزانین وسەررەقییا خۆ ئەو پێ ناحەسن ﴾ (البقرة: ١١-١٢).

ڤێجا ئەڤ مرۆڤێ حالێ وی ئەڤە بت د سەردا برنا وی ژ لایێ شەیتانی ڤە گەلەك دێ یا ب ساناهی بت، لەو تێكەلییا وی ژی دێ مەزنترین دەرگەه بت شەیتان تێڕا بێت وقەستا دلێ مرۆڤی بكەت، ڤێجا هەر كەسەكێ بڤێت دلێ وی پاراستی بمینت دڤێت بەرێ خۆ بدەتێ كانێ د ناڤبەرا وان دا یێن ئەو هەڤالینی وتێكەلییا وان دكەت، و د گەل وان ڕادبت ودڕوینت هندەك ژ ڤی ڕەنگێ مرۆڤان هەنە یان نە؟ ئەگەر بەرسڤ (ئە) بت، دڤێت ئەو

ل حسێبێن خۆ بزرتەڤە، ئەگەر نە.. بلا ئەو لۆمیێ ل خۆ بکەت ئەگەر زوی یان درەنگ پەژیییێ هەڤالان ئەو ژی گرت.

تێکەلی وکارتێکرن:

جوانترین مەتەل ل سەر مەسەلا کارتێکرنا تێکەلییا هەڤالان ل سەر مرۆڤی ئەوە یا پێغەمبەر - سلاڤ لێ بن - د حەدیسەکا خۆ دا بۆ مە ڤەدگێرت، ئەبوو مووسایێ ئەشعەری - خودێ ژێ رازی بت - دبێژت: پێغەمبەری - سلاڤ لێ بن - گۆت: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحاً خَبِيثَةً - هەما مەتەلا هەڤالێ چاك وهەڤالێ خراب وەکی خودانێ مسکی ووی کەسییە یێ پف دکەتە کویرهێ، هلگرێ مسکی یان دێ هندەکێ دەتە تە، یان دێ هندەکێ بۆ خۆ ژێ کڕی، یان دێ بێنەکا خۆش ژێ ئێتە تە، وئەوێ پف دکەتە کویرهێ یان دێ جلکێن تە سوژت، یان بێنەکا نەخۆش دێ ژێ بینی ﴾. (١)

ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو هەڤالینییا مرۆڤێن چاك فایدێن مەزن دگەهینتە خودانی، وەکی: زانینا ب مفا وئەخلاقێ باش وکریارێن چاك، کا چاوا هەڤالینییا مرۆڤێن خراب مرۆڤی ژ ڤان هەمی مفایان بێ بار دکەت، ڤێجا ئەگەر هات هەڤالێن باش ب دەست مرۆڤی نەکەڤن، یان خراب هند زێدە بن باش ل بەر مرۆڤی بەرزە بن، هنگی یا باشتر بۆ مرۆڤی ئەوە ئەگەر هات ووی ڤیا یێ ب سلامەت بت ئەو هندی بشێت خۆ ژ خەلکی ڤەدەر بکەت، وتێکەلییا خۆ د گەل وان کێم بکەت، دا ژ خرابییا وان بێتە پاراستن، وئەصل د ڤێ چەندێ دا دو حەدیسێن پێغەمبەرینە - سلاڤ لێ بن -.

---

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

حەدیسا ئێکێ: عـوقـبـەیـێ کوڕێ عـامرێ جوهــەنی دبێــژت: مــن پسیار ژ پـێـغـەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ کر: ڕزگاری د چ تـشتی دایـە؟ وی گـۆت: ﴿ أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسَعْكَ بَيْتُـكَ، وَابْـكِ عَلَـى خَطِيئَتِـكَ ــ ئەزمانێ خۆ بگرە، وبلا مالا تە تێرا تە بکـەت، و ل سـەر گونـەها خـۆ بکـە گری ﴾[1].

مەعنا: هندەك دەم ب سەر مرۆڤان دا دئێن سلامەتی ورزگار دێ هنـدێ دا بت مرۆڤ بشێتە ئەزمانێ خۆ، وێ گۆتنێ نەبێژت یا ئەنجامەکێ خراب پێڤە دئێـت، ومـالا وی تـێـرا وی بـکـەت، مەعنا: د مالا خۆ دا ڕوینت وخـۆ ژ خەلکی ڤەدەرکەت، وزوی ب زوی تێکەلییا خەلکی نەکـەت، و ل سـەر گونەها خۆ بکەتە گری، وهەست ب پەشێمانییێ بکـەت ل سـەر خەلـەتییێن خۆ بکەت.

حەدیسا دووێ: ئەبوو سەعیدێ خـودری دبێـژت: زەلامـەك هاتـە نـك پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ وپسیار ژێ کر: کیژ مرۆڤ ژ هـەمییان باشتــرە؟ وی گـۆت: ﴿ مُـؤْمِـنٌ يُجَاهِدُ فِي سَـبِيلِ اللّـهِ بِنَفْـسِهِ وَمَالِـهِ ـ ئـەو خـودان باوەرێ ب نەفسا خۆ ومالـێ خۆ جیهادا د ڕێکا خودێ دا دکەت ﴾ گۆتێ: پاشی کی؟ وی گۆت: ﴿ مُؤْمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنْ الشِّعَابِ يَتَّقِي اللّهَ وَيَدَعُ النَّـاسَ مِنْ شَرِّهِ ـ خودان باوەرەکێ ل گەلییەکێ ژ گـەلییان تـەقوا خـودێ دکـەت وخەلکی ژ خرابییا خۆ دپارێزت ﴾[2].

مەعنا: ئەگەر مرۆڤی گەلەك تێکەلییا خەلکی کـر، ب تایبـەتی خـەلکێ غافل ونەزان، دەردێ وان دێ مرۆڤی ژێ ڤەگرت، لەو نـە مـرۆڤ ژ خرابییـا وان دئێتە پاراستن، ونە ئەو ژ خرابییا مرۆڤی دئێنە پاراستن، لەو یا باشتـر بـۆ

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

(٢) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

وی ئەوە ئەو پشت بدەتە وان وخۆ ژ وان ڤەدەر بکەت، وگەلەك تێکەلییا وان نەکەت، دا پاراستی بمینت.

خۆڤەدەرکرن.. وڕاستییەك:

مە گۆت: خۆڤەدەرکرنا ژ خەلکی خێرەکا گەلەك وسلامەتییەکا مەزن تێدا هەیە، ژ بەر هژمارەکا مفایێن کو تێدا هەین، وبەری ئەم وان مفایێن بەرچاڤ بکەین ڕاستییەك هەیە دڤێت ئەم ژ بیرا خۆ نەبەین، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەو مرۆڤێ تێکەلییێ د گەل خەلکی بکەت وصەبرێ ل سەر نەخۆشییێن وان بکێشەت، وباوەری وزانینەکا وەسا هەبت پێ ژ خرابییێن وان بێتە پاراستن، و ل شوینا کو ئەو کارتێکرنەکا خراب ل وی بکەن، ئەو کارتێکرنەکا باش ل وان بکەت ومفایی بگەهینتە وان، ئەڤ مرۆڤە چێترە ژ وی یێ ژ خەلکی برەڤت وصەبرێ ل سەر نەخۆشییا وان نەکەت، ب هێجەتا هندێ دا ئەو ژ خرابی ونەخۆشییا وان بێتە پاراستن، ودەلیل ل سەر ڤێ چەندێ گۆتنا پێغەمبەرییە ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەوا عەبدللاهێ کوڕێ عومەری ژێ ڤەدگوهێزت وتێدا هاتییە: ﴿ الْمُؤْمِنُ الّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَلَى أَذاهُمْ أَعْظَمُ أَجْراً مِنْ الْمُؤْمِنِ الّذِي لا يُخَالِطُ النَّاسَ وَلا يَصْبِرُ عَلَى أَذاهُمْ ـ ئەو خودان باوەرێ تێکەلییێ د گەل مرۆڤان بکەت وصەبرێ ل سەر نەخۆشییا وان بکەت خێرا وی مەزنترە ژ وی خودان باوەری یێ تێکەلییێ د گەل مرۆڤان نەکەت وصەبرێ ل سەر نەخۆشییا وان نەکەت ﴾. (١)

بەلێ مەعنا ڤێ گۆتنێ ئەو نینە کو تێکەلی هەردەم ژ خۆڤەدەرکرنێ چێترە، بەلکی چێتری ونەچێتری ب سەروبەرێ مرۆڤی وجە ودەمی ڤە دئێتە گرێدان، لەو یا دورست ئەوە بێتە گۆتن: بۆ هندەك کەسان تێکەلی ل هندەك جە وهندەك دەمان ژ خۆڤەدەرکرنێ باشترە، وبۆ هندەك کەسێن

(١) ترمذی وئبن ماجە وئەحمەد ڤەدگوهێزن.

دی خۆڤەدەرکرن ل هندەك جھ وهندەك دەمان باشترە، وھەمی دەمان کێم تێکەلییان مرۆڤێن عامی وغافلان باشترە، ژ بەر وان مفایێن کو د ڤێ چەندێ دا هەین یێن کو مە دڤێت نوکە بەحس ژێ بکەین.

مفایێن خۆڤەدەرکرنا ژ عامی وغافلان:

وڤان مفا وفایدەیان مرۆڤ دشێت ل سەر دو پشکان دئێنە لێکڤەکرن: مفایێن دینی ویێن دنیایێ، وئەگەر ئەم هزرا خۆ د ڤان هەردو پشکێن مفایان دا بکەین دێ شێێن کەینە شەش مفا:

مفایێ ئێکێ: ئەو کەسێ گەلەك تێکەلییا خەلکی نەکەت، ب تایبەتی خەلکێ غافل ونەزان مەجالێ وی بۆ کرنا عیبادەتی دێ پتر لێ ئێت، ودێ پتر طاما موناجاتا د گەل خودێ سەح کەت، چونکی مانا خۆشتڤی ب تنێ د گەل خۆشتڤی طامەکا تایبەت ددەتە ڤیانا وی.. (شیخ الإسلام ابن تیمیە) وەکی هندەك شاگردەیێن وی ژێ ڤەدگوهێزن هندەك جاران ژ ناڤ مالان دەردکەت وقەستا چۆلی دکر، وئەڤ مالکا شعرێ یا (مەجنوونی) د گەل خۆ دوبارە دکر:

وَأَخرُجُ مِن بَينِ البُيوتِ لَعَلَّـني   أُحَدِّثُ عَنكِ النَفسَ في السِرِّ خالِيا

(ئەز ژ ناڤ مالان دەردکەڤم، بەلکی دەمێ ئەزێ ب تنێ ئەز بەحسێ تە د گەل خۆ بکەم).

- بۆچی ب تنێ؟

- خودان دل ڤێ چەندێ دزانن!

وھەر ژ بەر ڤێ چەندێ ژ هندەك عەقلداران دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژن: عەقلداری دەھ پشکە، نەھ ژێ ئەون مرۆڤ نەئاخڤت، ویا دی ئەوە مرۆڤ خۆ ژ خەلکی ڤەدەرکەت.

مفاییٚ دووێ: ئەو کەسێ خۆ ژ خەلکی ڤەدەرکەت ژ وان گونەهان دئێتە پاراستن یێن کو ب تێکەلییا مرۆڤان پەیدا دبن، ومەزنترین ئەو گونەهـ چارن: غەیبەت، وقەسە ڤەگوهاستن، ورِویمەتی، وخۆ بێ دەنگکرنا ل سەر خرابییا خەلکی.. ئەڤ هەمی گونەهە وگەلەکێن دی ژی یێن وەکی وان هنگی پەیدا دبن دەمێ مرۆڤ تێکەلییێ د گەل خەلکی دکەت، ودخوازت موجامەلێ د گەل وان بکەت، لەو خۆڤەدەرکرن خودانی ژ ڤان گونەهان ددەتە پاش.

مفاییٚ سییێ: خۆڤەدەرکرن مرۆڤی ژ فتنە وهەڤرِکییێ دپارێزت، ودینێ وی ونەفسا وی ژی ب سلامەت دهێلت، عەبدللاهێ کورِێ عەمرێ کورِێ عاصی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتە مە: ﴿ يُوشِكُ أَن يَأْتِيَ زَمَان يُغَرْبَلُ النَّاسُ فِيهِ غَرْبَلَةً تَبْقَى حُثَالَةٌ مِنْ النَّاسِ قَدْ مَرِجَتْ عُهُودُهُمْ وَأَمَانَاتُهُمْ وَاخْتَلَفُوا فَكَانُوا هَكَذَا ـ نێزیکە زەمانەك بێت مرۆڤ تێدا بێنە مۆخلکرن وبێخێر ب تنێ ب سەرکەڤن، سۆز وپەیمانێن وان تێکەلی ئێك دبن و ب ناڤ ئێك دکەڤن، وهۆ لێ دئێنە هە ﴾ وتبلێن خۆ د ناڤێك رِا برن، ئینا مە گۆت: هنگی ئەم چ بکەین ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ﴿ تَأْخُذُونَ مَا تَعْرِفُونَ، وَتَذَرُونَ مَا تُنْكِرُونَ، وَتُقْبِلُونَ عَلَى أَمْرِ خَاصَّتِكُمْ، وَتَذَرُونَ أَمْرَ عَامَّتِكُمْ ـ ئەو تشتێ هوین دزانن حەقییە بکەن، وتشتێ هوین نەزانن حەقییە بهێلن، وهوین کارێ خۆ یێ تایبەت دورست بکەن، وهەوە شۆلە ژ کارێ گشتی نەبت ﴾[1].

مەعنا: ل دەمێن ب ڤی رِەنگی دڤێت مرۆڤی های ژ خۆ هەبت و ب گەلەکی و ب سەرکەفتنا باطلی د سەردا نەچت، ونەبێژت: ئەز ژی وەکی خەلکی هەمییێ، نە.. مرۆڤێ خودان باوەر وییێ سلامەتی بڤێت چێ نابت ببتە دویڤەلانکێ کۆمێ یان دویلکێ هەواران، وەکی دئێتە گۆتن!

---

(١) ئەبوو داوود ونەسائی ڤەدگوهێزن.

مفاییْ چاریْ: ب خۆڤەدەرکرن ونەتێکەلییا عامی وغافلان مرۆڤ ژ خرابی وزیانێن وان دئێتە پاراستن، چونکی مرۆڤ چ بکەت مرۆڤ نەشێت خەلکی ژ خۆ رازی بکەت، ومەسەلە ل ڤێریْ ڕاناوەستت، چونکی دەمیْ ئەو ژ تە رازی نەبن ئەو تە ناهێلن نە.. جار دیْ غەیبەتا تە کەن، جار دیْ بیْ بەختییان ب تە ڕادەن، جار دیْ درەوان د دەر حەقا تە دا ڤەگێڕن، چاوا دیْ ژ ڤان هەمی خرابییێن وان ئێیە پاراستن؟ ئەگەر تە خۆ ژ وان ڤەدەرکر.

مفاییْ پێنجیْ: ئەویْ خۆ ژ خەلکی ڤەدەر دکەت طەمەعییا وی ژ خەلکی دئێتە ڤەبڕین، وطەمەعییا خەلکی ژی ژ وان دئێتە ڤەبڕین، طەمەعییا وی ژ وان دئێتە ڤەبڕین چونکی دەمیْ ئەو پشت ددەتە وان ئەو پشت ددەتە هەڤڕکی وموناڤەسەیا وان ل سەر کەلەخیْ مراریْ دنیاییْ، وطەمەعییا وان ژ وی دئێتە بڕین چونکی هندی ئەو بکەت ئەو نەشێت وان هەمییان رازی بکەت، وحەتا ئێك رازی ببت دەه عێجز دبن، ئەگەر ژیْ بیْ هیڤی بوون دیْ وی ژ بیرکەن!

مفاییْ شەشیْ: ب خۆڤەدەرکرنا ژ غافل ونەزانان مرۆڤ ژ دیتن وتێکەلییا مرۆڤێن ئەحمەق ودارگران رحەت دبت، وئاشکەرایە کو دیتنا مرۆڤێن دارگران وگوهدانا گۆتنێن وان تاییْ دئینتە رحیْ، دبێژن: مرۆڤەك جارەکیْ چوو نك زاناییْ مەزن ئەعمەشی وگۆتیْ: دبێژن: «هەچییێ خودیْ چاڤێن وی ببەت ب تشتەکیْ دی بۆ وی بەدەل ڤەدکەت» ئەریْ وی ئەو بۆ تە ب چ بەدەل ڤەکرییە؟ ئەعمەشی گۆت: بۆ من ب هندیْ ییْ بەدەل ڤەکری ئەز مرۆڤێن وەکی تە دارگران نابینم!

مەعنا: نەدیتنا دارگرانان ونەتێکەلییا ئەحمەقان نعمەتەکا مەزنە خودیْ د گەل مرۆڤی دکەت، ڤێجا بۆچی مرۆڤ ڤیْ نعمەتیْ ژ دەست خۆ بکەت و ب دەستێن خۆ تاییْ بینتە رحا خۆ؟

نه.. شەیتانی نەبینە، لەعنەتا لێ نەبارینە!!

هندەك تۆرەیێن تێكەلییا د گەل خەلكی:

مرۆڤ د گەل حەزكرنا خۆڤەدەركرنا ژ خەلكی دڤێت هندەك جاران تێكەلییا وان بكەت، ژ بەر وان فایدە ومفایێن د تێكەلییا وان دا هەین وەكی: فێربوون وفێركرنێ، ومفاگەهاندن ومفا ژێ وەرگرتنێ، و ب جهئینانا وان حەق وحقووقێن شریعەتی ل سەر مرۆڤی واجب كرین.. وهتد، ودبیت هندەك جاران مرۆڤ نەچار ببت تێكەلییێ د گەل وی خەلكی ژی بكەت یێ مرۆڤی پێ نەخۆش تێكەلییێ د گەل بكەت، وهنگی هندەك تۆرە هەنە دڤێت مرۆڤ ب جهـ بینت وژبیر نەكەت، ئەگەر ڤیا یێ ب سلامەت بت، ژ وان تۆرەیان:

دڤێت مرۆڤ یێ موتەواضع بت نە خۆ ژ وان بلندتر ببینت ونە ژی خۆ كێم بكەت، هند یێ سنگفرەهـ ودلفرەهـ بت زوی نە فویرییێت، ووەسا یێ بێ شعوور ژی نەبت خۆ د تشتی نەگەهینت، یێ رحەت وتەنا بت، ووان كاران نەكەت یێن وی ل بەر خەلكی سار دكەت، قەستا وان مەجلس ودیوانخانەیان بكەت یێن مرۆڤێن زانا وخودان سەربۆرِ لێ درِوینن دا مفایی بۆ خۆ ژێ وەرگرت، وخۆ ژ وان جهان بدەتە پاش یێن مرۆڤێن عامی وغافل ونەزان قەست دكەنێ دا وەكی وان بێ بها نەبت، وئەگەر جارەكێ نەچار بوو د گەل هندەك ژ ڤان رِەنگە مرۆڤان رِوینشت بلا د گەل وان نەكەفتە سوحبەتێ و د گەل وان بەرنەدەت وگوهدارییا گۆتگۆتكێن وان نەكەت، ودڤێت ئەو مەزن وزەلامێن دنیاییێ وكاربدەستان وەكی ئاگری حسێب بكەت هند خۆ نێزیك نەكەت پێ بسوژت وهند خۆ ژێ دویر نەكەت سەرما لێ بدەت!

و ل هەمی دەمان دڤێت مرۆڤ بزانت هندی مرۆڤ یێ بێ دەنگ بت دێ یێ ب سلامەت بت، وچی گاڤا ئـەو ئاخفـت، ئـەو ب ئاخفتنا خــۆ ڤــە دێ ئێتەگرێدان.

پشکا دووێ
کـــارێــــن دلان

پێشەکی

پشتی ئەو رێك بۆ مە دیار بووین یێن کو شەیتان تێرا قەستا دلـێ مرۆڤـێ خودان باوەر دکەت، دا خەرزێ خۆ تێدا بدانت، وتۆڤێ خـۆ لـــێ بـچینت، وپشتی هنگی خودانێ وی دلی بێختە داڤێن خۆ، ووی دەستە سـەر بکـەت.. وپشتی ئەو چارە ژی مە زانین یێن مرۆڤ دشـێت ب کاربینـت دا بـشێت وان رێکان ل بەر شەیتانی بگرت، یەعنی: پشتی ئێك ژ مە دشێت دلـێ خۆ پاقـژ وبژوین بهێلـت ژ هێرشا دوژمنێ خۆ یێ مەزن، یا فـەرە ئـەو ب وان کـاران ژی زانا ببت یێن دل پێ رادبت، چونکی کانێ چاوا کار هەنە ئەندامێن لـەشی پێ رادبن وئەڤ کارە ل سەر دو پشکان دئێنە لێکڤەکرن: کارێن باش، وکارێن خراب، وەسا هندەك کار هەنە دل ژی پێ رادبت، وئەڤ کارە ژی هەنـە یـێن باش وهەنە یێن دخراب، وئەگەر کارێن ئەندامێن دی یێن لـەشـی چـەندەکێ یان چەندەك ژێ ب ساناهی بن، کارێن دلی هەمی ب زەحمەتن، وحـەتا مـرۆڤ بشێت پێ رابت دڤێت خۆ بوەستینت وزەحمەتا پـتـر پـێـڤـە ببەت، و ژ بــەر گرنگییا ڤان کاران هەر د کەڤن دا زاناییێن مە پویتە پێ کرییە وکتێبێن تایبەت ل سەر دانایـنە، یان ژی ل دەسپێکا کتێبێن خۆ یێن دی بیـرا خواندەڤانان لـێ دئیننەڤە، وبەرێ وان ددەنێ.

ونە تشتەکێ ڤەشارتییە ئەم ئاشکەرا دکەین دەمێ ئەم دبێـژین: رزگارییـا مرۆڤێ ل ئـاخرەتێ ل سـەر کـارێن دلی رادوەسـتـت بـەری کـارێن ئەنـدامێن لەشی، چونکی ئایەتەکا قورئانێ ڤێ چەندێ ب رەنگەکێ روهن وئاشکەرا بۆ مە بەرچاڤ دکەت دەمێ ل سەر ئەزمانێ ئیبراهیم پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژت: ﴿وَلَا تُخۡزِنِي يَوۡمَ يُبۡعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوۡمَ لَا يَنفَعُ مَالٞ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنۡ أَتَى

ٱللَّهَ بِقَلۡبٖ سَلِيمٖ ﴿٨٩﴾ ـ وتو وێ ڕۆژێ من شەرمزار نەكە ڕۆژا مرۆڤ بۆ حسێب وجزادانێ ژ گۆڕێن خۆ ڕادبنەڤە، ڕۆژا مال وكوڕ چو مفای نەگەهیننە كەسێ، ئەو تێ نەبت یێ ب دلەكێ ساخلەم بێتە نك خودێ ﴾ (الشعراء: ٨٧-٨٩).

وئاشكەرایە دلێ ساخلەم ئەوە یێ كارێ ساخلەم ژێ چێ دبت، ودلێ ساخلەم نەبت كارێ وی ژی یێ ساخلەم نابت.

ڤێجا حەتا ئەم ب ڤان كاران ژێ ئاگەهدار ببین، وپێ ڕابین دڤێت چەندەكێ ئەم ل سەر ڤان كاران ژی باخڤین ئێك ل دویڤ ئێكی.. وئەو كار ژی ئەڤەنە:

١ ـ دلسۆزی (الإخلاص).

٢ ـ خۆهێلانا ب هیڤیا خودێ ڤە (التوكل).

٣ ـ هیڤی (الرجاء).

٤ ـ ترس (الخوف).

٥ ـ سوپاسی (الشكر).

٦ ـ رازیبوون (الرضا).

٧ ـ بێنفرەهی (الصبر).

٨ ـ حسێبا د گەل نەفسێ (المحاسبة).

٩ ـ هزركرن (التفكر).

١٠ ـ ڤیان (المحبة).

١١ ـ تەقواداری (التقوى).

کارێ ئێکێ
دلسۆزی (ئیخلاص)

کارێ ئێکێ ویێ ژ هەمییان گرنگتر کو دل پێ ڕادبت ئیخلاصە ئەوێ هندەك جاران ئەم ب کوردی دبێژینێ: (دلسۆزی)، ئەڤ دلسۆزییە یا دبتە ڕاستییا دینی وکلیلا گازییا پێغەمبەران ـ سلاڤ لێ بن ـ، وەکی خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعْبُدُواْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝ ـ د هەمی دین وشریعەتان دا فەرمان ب تشتەکی ل وان نەهاتبوو کرن ژبلی هندێ کو ئەو ب دلسۆزی پەرستنا خودێ ب تنێ بکەن و ب عیبادەتی قەستا کنارێ وی بکەن، ڕوییێ خۆ ژ شرکێ وەرگێرنە باوەرییێ، و ب کرنا نڤێژێ ڕابن، وزەکاتێ بدەن، وئەوە دینێ ڕاست کو ئیسلامە ﴾ (البينة: ٥).

وئیخلاص کاکل ورحا عیبادەتییە، وئەو بۆ هەر کارەکێ هەبت وەکی رحێ بۆ لەشییە، وکانێ چاوا چو لەش بێ رح ناژین، وەسا چو کار ژی بێ ئیخلاص ددورست نابن.. ڤێجا ئیخلاص چیە؟ وچاوا مرۆڤ دێ شێت ب دەست خۆ ئێخت؟

ڕامانا ئیخلاصێ:

پەیڤا (ئیخلاص) د زمانێ عەرەبان دا بۆ هندێ دئێتە گۆتن ئەگەر تشتەك خوڕی وصافی بت ژ هەر تشتەکێ وی پیس وقرێژی وشێلی وبەقەم بکەت، و د شریعەتی دا (ئیخلاص) ئەوە: ئنیەتا مرۆڤی ب گوهدان وکرنا عیبادەتی خودێ ب تنێ بت نە کەسێ دی.

لەو دئێتە گۆتن: ئیخلاص ئەوە کاریّ مرۆڤی بۆ خودیّ بت، وکەسیّ دی چو پشك وبار تێدا نەبن، ومرۆڤیّ (موخلص) ئەوە ییّ ل نك وی خەم نـەبت ئەگەر چو بهاییّ وی د دلێن خـەلکی دا نـەمینت ژی پێخەمـەت چـاککرنا دلـیّ وی د گەل خودیّ، چونکی وی نەڤێت کەس ب کاریّ وی ئاگەهـدار بت ومەدحێن وی سەرا بکەت.

ئیخلاص د قورئان وسونەتیّ دا:

ئەگەر ئەم بەریّ خۆ بدەینە قورئانیّ وهزرا خـۆ د ئایـەتێن ویّ دا بکـەین هەر وەسا د حەدیسان ژی دا، دیّ بینین ل گەلـەك جهان بەحـسیّ ئیخلاصـیّ هاتییە، وفەرمان پیّ هاتییەکرن، وەکی بۆ نموونە:

١ـ ئەو ئایەتا بەری نوکە مە ئینا وئاشکەرا کری کو فەرمان ب ئیخلاصا د عیبادەتی دا ل هەمی پێغەمبەر وئوممەتێن بۆرین هاتییـەکرن: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ ﴾.

٢ـ خودیّ گۆتنیّ ئاراستەی پێغەمبەری ـ سلاڤ لـیّ بن ـ دکەت ودبێژتیّ: ﴿ قُلِ ٱللَّهَ أَعۡبُدُ مُخۡلِصٗا لَّهُۥ دِينِي ﴾ ـ تو بێژە هنـدی ئـەزم ئـەز دیّ پەرسـتنا خودیّ ب تنیّ کەم، و ب دلسۆزی دینیّ خۆ پێشکێشی وی کەم ﴾ (الزمر: ١٤).

٣ـ و ل جهـەکیّ دی دبێـژتیّ: ﴿ قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ ـ تـو بێژە وان: هندی نڤێژا من وقوربانیّ منە ب تنیّ بۆ خودێنە، وژینا من ومرنا من بۆ خودیّ یە خوداییّ هـەمی چـێکرییان. چـو هەڤپـشك بـۆ وی د خـوداینی وپەرستن وناڤ وسالـۆخەتان دا نینن، و ب تەوحیدا صافی خوداییّ من فەرمان

ل من كرييه، وئەز ئێكەمين كەسم ژ ڤێ ئوممەتێ من خۆ ب دەست خودێ ڤە بەردای وباوەری پێ ئینای ﴾ (الأنعام: ١٦٢-١٦٣).

٤ـ د ئايەتەكا دی دا خودايێ مەزن دبێژت: ﴿ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً ـ ئەوێ مرن وژين ئافراندی دا هەوە بجەرِبينت كانێ كارێ كێ ژ هەوە باشترە ﴾ (الملك: ٢).

وزانايێ مەزن (الفضيل بن عياض) د تەفسيرا ڤێ ئايەتێ دا دبێژت: كارێ باشتر ئەوە يێ پتر ئيخلاص تێدا هەی ويێ دورستتر بت، چونكی ئەگەر يێ دورست بت وئيخلاص تێدا نەبت نائێتە قەبويلكرن، وئەگەر ئيخلاص تێدا هەبت ويێ دورست نەبت ژی نائێتە قەبويلكرن.

٥ـ خودێ دبێژت: ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ـ دينێ كەسێ ژ يێ وی باشتر نينە يێ ب دلی ولەشی خۆ ب دەست خودێ ب تنێ ڤە بەردای، وئەو يێ قەنجيكار بت، ودويكەفتنا دينێ ئيبراهيمی وشريعەتێ وی كر بت، وخۆ ژ باوەرييێن خراب وشريعەتێن نەحەق دابتە پاش ﴾.

٦ـ و د ئايەتەكێ دا خوديێ مەزن ئەنجامێ وی مرۆڤی ديار دكەت يێ ئيخلاصێ دكەت ويێ وی يێ ئيخلاصێ نەكەت ژی ودبێژت: ﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلْأَخِرَةِ نَزِدْ لَهُۥ فِى حَرْثِهِۦ ۖ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْأَخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾ ـ هەچييێ ب كارێ خۆ خێرا ئاخرەتێ بخوازت وحەقێ خودێ ژ سەر خۆ رِاكەت ومالی د رِێكا دينی دا خەرج بكەت، ئەم دێ بەرەكەتێ بۆ وی هاڤێينە كارێ وی يێ باش، ودێ خێرێن باشييا وی بۆ وی دەه جاركی زێدە كەين وهێشتا زێدەتر ژی بۆ وی يێ مە بڤێت، وهەچييێ ب كارێ خۆ داخوازا دنيايێ ب تنێ بكەت، ئەم دێ وێ

ژێ دەینیێ یا مە بۆ وی کرییە پشك وبار، و ل ئاخرەتێ تشتەك بۆ وی نابت ﴾.

٧ـ و د گۆتنەکا خۆ دا پێغەمبەرێ خودێ ـ سلاڤ لێ بن ـ ئاشکەرا دکەت کو کار ب ئنیەتانە، وەکی دبێژت: ﴿ إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى ـ کار هەما ب ئنیەتانە، وبۆ هەر کەسەکی ل دویڤ ئنیەتا وی دئێتە دان ﴾[1].

مەعنا: ئنیەتا دورست وئیخلاص کاری دورست دکەت، و ل دویڤ ئنیەتێ خودێ جزایی ددەتە مرۆڤی.

٨ـ و د گۆتنەکا خۆ یا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ ئاشکەرا دکەت کو ل ئاخرەتێ مرۆڤ ل دویڤ ئنیەتێن وان دئێنە ڕاکرن، وەکی دبێژت: ﴿ إِنَّمَا يُبْعَثُ النَّاسُ عَلَى نِيَّاتِهِمْ ـ هەما مرۆڤ ل دویڤ ئنیەتێن وان دئێنە ڕاکرن ﴾[2].

گرنگییا ئیخلاصێ:

گرنگییا ئیخلاصێ ژ وان مفایان دئێت یێن تێدا هەین، کو ئەم دشێین د چەند خالەکان دا کۆم بکەین:

١ـ ئیخلاص ئەگەرا ڕزگاربوونێ یە ل ئاخرەتێ وەکی بەری نوکە د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ۝٨٩ ﴾ (الشعراء: ٨٩).

٢ـ ئیخلاص دلێ مرۆڤی د دنیایێ دا کۆم دکەت وخەمێ ژێ دەردئێخت، وەکی د حەدیسەکا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لێ بن ـ هاتی: ﴿ مَنْ كَانَتْ الآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ، وَمَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنْ

(١) وەکی بوخاری ژ عومەرێ کوڕێ خەططابی ڤەدگوهێزت.

(٢) ئبن ماجە ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

الدُّنْيَا إِلا مَا قُدِّرَ لَهُ - هەچییێ ئاخرەت خەما وی بت خودێ زەنگینییا وی دێ کەتە د دلێ وی دا، وکارێ وی دێ بۆ پێك ئینت، ودنیا د سەر دفنا خۆ ڕا دێ گەهتە وی، وهەچییێ خەما وی دنیا بت خودێ فەقیرییا وی دێ دانتە ناڤچاڤێن وی وکارێ وی دێ بژالە کەت، وهند ژ دنیایێ دێ گەهتە وی هندی بۆ هاتییە نڤیسین ﴾[1].

٣- ئیخلاص دبتە ئەگەرا هندێ خێرێن مەزن بۆ مرۆڤی ب وان کاران ڤە بێن یێن ئەو چو هزران ژێ نەکەت، وەکی پێغەمبەر - سلاڤ لێ بن - د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: ﴿ إِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجهَ اللّهِ إِلا أُجِرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فَمِ امْرَأَتِكَ - تو تشتەکێ بۆ کنارێ خودێ نادەی ئەگەر خێر ژێ نەگەهتە تە، حەتا وی پارییێ تو دکەیە د دەڤێ ژنکا خۆ دا ﴾[2].

٤- ئیخلاص خودانێ خۆ ژ وان گونەهـ وخرابییان ڕزگار دکەت یێن ڕێمەتی دگەهینتە مرۆڤی، وەکی: پویچبوونا کاری، ونەمانا خێرێ تێدا، وچوونا ئاگرێ جەهنەمێ.. هتد، چونکی ئیخلاص وەکی ئەم دزانین دژی ڕێمەتییێ یە.

٥- ئیخلاص کارێ حەلال وەردگێڕت ودکەتە عیبادەت، وخودانێ خۆ هێژای دەرەجێن بلند دکەت، ونموونە ل سەر ڤێ چەندێ هەر ئەو حەدیسا بۆرییە ئەوا تێدا هاتی کو هەر کەسەکێ بۆ کنارێ خودێ پارییەکی بکەتە د دەڤێ بچویکێن خۆ دا خێر دێ بۆ ئێتە نڤیسین، یەعنی: ئەڤ کارێ هە یێ وی کری هەر چەندە کارەکێ (موباحە) ژی، بەلێ دێ بۆ وی حسێب بت عیبادەت، چونکی وی نیەتا خێرێ وئیخلاص تێدا کرییە.

---

(١) ترمذی ژ ئەنەسێ کوڕێ مالکی ڤەدگوهێزت.

(٢) بوخاری ژ سەعدێ کوڕێ وەققاصی ڤەدگوهێزت.

٦ـ ئیخلاص وئنیەتا خێریٚ خودانیٚ خوٚ دگەهینتە خێرێن مەزن ئەگەر خوٚ ئەو وان خێران ـ ژ بەر عوزرەکیٚ ـ نەکەت ژی، ئەنەسیٚ کورِیٚ مالکی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لیٚ بن ـ د غەزایەکیٚ دا گوٚت: ﴿ إِنَّ أَقْوَاماً بِالْمَدِينَةِ خَلْفَنَا مَا سَلَكْنَا شِعْبًا وَلا وَادِياً إِلا وَهُمْ مَعَنَا فِيهِ حَبَسَهُمْ الْعُذْرُ ـ ل پشت مە ل مەدینیٚ هندەك مروٚڤ هەنە ئەم نەچووینە گەلییەکی یان نهالەکیٚ ئەگەر ئەو د گەل مە دا نەبن، عوزریٚ ئەو گرێداینە ﴾[1]، یەعنی: ئەو ژی د گەل مە پشکدارییٚ د خێریٚ دا دکەن، چونکی وان ژی حەز دکر د گەل مە دەرکەڤنە جیهادیٚ بەلیٚ ژ بەر هندەك عوزران ئەو نەشیا دەرکەڤن.

٧ـ ئیخلاص مروٚڤی ژ فتنێن دنیاییٚ ژی خلاس دکەت، خوداییٚ مەزن بەحسیٚ پێغەمبەریٚ خوٚ یووسفی دکەت، دەمیٚ ژنا عەزیزیٚ مصریٚ داخوازیٚ خرابییٚ ژیٚ کری ودبێژت: ﴿ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِۦ ۖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ أَن رَّءَا بُرْهَـٰنَ رَبِّهِۦ ۚ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلْفَحْشَآءَ ۚ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ ـ راستی دلیٚ یووسفی چوو خرابییٚ، وهاتە سەر دلیٚ وی کو گوهدارییا ویٚ بکەت ئەگەر ژ بەر هندیٚ نەبا کو وی ئایەتەك ژ ئایەتێن خوداییٚ خوٚ دیت ئەو ژ ویٚ چەندیٚ پاشڤە لیٚ دا یا دلیٚ وی گوٚتییٚ، وهەما مە ئەو ئایەت نیشا وی دا، دا ئەم خرابی وکرێتییٚ ژ وی پاشڤە لیٚ بدەین ، هندی ئەوە ئەو ژ وان بەنییێن مە یێن پاقژ وهلبژارتی بوٚ پێغەمبەرینییٚ بوو یێن کو ئیخلاص د پەرستن وتەوحیدا خودیٚ دا کری ﴾ (یوسف: ٢٤).

نیشانێن ئیخلاصیٚ:

ئیخلاصیٚ هندەك نیشان بوٚ هەنە مروٚڤ ب رێکا وان دزانت کو دلی ئیخلاصا تێدا هەی، وئنیەتا وی یا دورستە، ئەو ژی ب کورتی ئەڤەنە:

(١) بوخاری ڤەدگوهێزت.

١ـ حەماسا بۆ دینی وکارێ خێرێ ل نـك مرۆڤـی هـەبت، چـونكی ئـەو كـەسـێ ئـیـخـلاص ل نك هەبت دێ بینی هەمی گاڤان حەزن دكەت بـەر ب كـارێ خـێـرێ ڤە بچت، وخزمەتا دینی بكەت، وئەو چو جاران سستییێ د وان كاران دا ناكەت یێن باشییێ دینی تێدا هەبت.

٢ـ ئـەگـەر كارێ باش ئەوێ مرۆڤ ب ڕەنگەكێ ڤەشارتی دكـەت پتـر بت ژ وی كارێ باش یێ ئەو ئاشكەرا دكەت، ئەڤە نیشانا هندێ یە كو ئـەو مرۆڤ یێ (موخلصە) د كارێ خۆ دا.

٣ـ ئەگەر مرۆڤ قەستا خێـرێ وباشـییێ بكـەت وبـەرێ وی لـێ نـەبت فایدەكێ دنیاییێ بگەهتێ، یان خەلك مەدحێن وی بكەن، بەلـێ ئەو داخـوازا جزاییێ خێرا خۆ ژ خودێ بكەت، وبەرێ وی ل هندێ بت خودێ ل ئاخرەتێ خێرا وی بدەتێ.

٤ـ ئەگەر ئەو صەبرێ ل سەر كارێ خۆ بكەت، وییێ ب تەحەممول بـت، وهەمی گاڤان یێ دەڤ ب گازندە نەبت كو ئەو یـێ باشـییێ دكـەت وكـەس بهاییێ وی نزانت وقەدرێ وی ناگرت، چونكی ئەگەر ئنیەتا وی بـۆ خـودێ بت بەرێ وی ل خەلكی نابت.

٥ـ ئەگەر كارێ خۆ ب ڕەنگەكێ تمام وتازە بكـەت دەمـێ یـێ ب تنـێ وكەس وی نەبینت، وخەما وی ئەو نەبت ئەڤ كـارێ ئـەو دكـەت ئاشـكەرا ببت وخەلك پێ بزانن.

ئەڤ نیشانێن هە هەمی ـ ئەگەر ل نك مرۆڤەكی هـەبن ـ هنـدێ دگـەهینن كو ئەو مرۆڤ یێ (موخلصە).

ئیخلاص وهندەك مەسەلێن كورت:

مەسەلا ئێكێ: هندەك جاران یا بـاش ئـەوە مـرۆڤ كـارێ خـۆ یـێ بـاش ئاشكەرا بكەت وخەلكی پێ بحەسینت، نـە ژ بـەر هنـدێ دا ئـەو مـەدحێن

مرۆڤی بکەن، بەلکی ژ بەر هندەك فایدێن دی یێن کو د دویڤ دا دئێن وەکی کو (تەشجیع) بۆ خەلکی چێ ببت ئەو ژی وێ خێرێ بکەن، وئەڤە دژی ئیخلاصێ نینە.

مەسەلا دووێ: ئیمامێ نەوەوی دبێژت: هەر کەسەکێ کارەکێ خێرێ کرە دلێ خۆ پاشی ژ بەر خەلکی ئەو خێر نەکر، ئەو وی ڕیمەتی کر.

بۆچی؟ چونکی وی ژ بەر خەلکی ئەو باشی نەکر، هێجەتا وی ئەو بوو نەکو خەلك مەدحێن وی بکەن ڤێجا کارێ وی ببتە ڕیمەتی، مەعنا: نە ژ ئیخلاصێ یە مرۆڤ کارێ باش ژ بەر گۆتنێن خەلکی نەکەت، بەلکی ئەو ڕیمەتی ب خۆیە!

مەسەلا سییێ: یا دورست نینە مرۆڤ هەمی کارێن خۆ یێن باش ڤەشێرت حەتا خەلك هزر بکەت مرۆڤ چو باشییان ناکەت، ب هێجەتا هندێ دا پتر ئیخلاص د کارێ مرۆڤی دا هەبت، ودڤێت ژ بیر نەکەین کو هندەك کار هەیە ب ڤەشارتی نائێنەکرن، وەکی نڤێژا ب جماعەت، وچوونا حەجێ وجیهادێ، وگەلەك کارێن دی.

مەسەلا چارێ: ئیخلاص ئەو نینە مرۆڤی ژبلی رازیبوونا خودێ چو ئارمانجێن دی ب کاری نەبن، نە.. دبت مرۆڤ کارەکێ باش بکەت وئنیەتا مرۆڤی خێر بت، و د گەل هندێ هندەك ئارمانجێن دی یێن دنیایێ ژی پێ هەبن، وەکی ئێك بچتە حەجێ وتجارەتێ ژی بۆ خۆ بکەت، یان ڕۆژییێ بگرت وئنیەتا وی پاراستنا صحەتێ ژی بت.. ئەڤە دورستە بەلێ ب وی شەرتی ئنیەتا وی یا سەرەکی بۆ خودێ بت.

مەسەلا پێنجێ: ئەگەر مرۆڤ کارەکێ باش بکەت وخەلك مەدحێن مرۆڤی سەرا وێ باشییێ بکەن، ڤێجا کەیفا مرۆڤی ب هندێ بێت، وبۆ مرۆڤی خۆش بت، ئەڤە نە دژی ئیخلاصێ یە، ونە ڕویمەتییە، بەلکی ئەڤە مزگینییا خێرێ یە

خودێ ددەتە عەبدێ خودان باوەر، وخودێ ئەگەر حەز ژ ئێكی كر دێ ڤیانا وی ئێختە دلێن خەلكی.

مەسەلا شەشێ: نە ژ ڕێمەتییێ یە مرۆڤ حەز بكەت سەر وبەرێ وی یێ جوان وتازە بت، وجلكێن وی د پاقژ وبژوین بن، وبێنەكا خۆش ژێ بێت، بەلكی ئەڤە هندەك تشتێن فەرن بۆ مرۆڤێ خودان باوەر.

کارێ دووێ
خۆهێلانا ب هیڤییا خودێ ڤە (التوكل)

کارێ دووێ ژ وان کاران یێن دل پێ ڕادبت ئەوە دل د هەمی کارو باران دا خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە، وئەو د ڤێ چەندێ دا یێ ڕاستگۆ بت وباوەرییەکا باوەری هەبت کو ژ خودێ پێڤەتر کەسەکێ دی نەشێت نە چو مفایی بگەهینتە ونە چو زیانێ ژێ دویربێخت د کارێن دنیایێ ویێن ئاخرەتێ ژی دا، وئەڤەیە یا ب عەرەبی دبێژنێ: (التوکل).

و ژ بەر گرنگییا کارێ (تەوەککولێ) وکارتێکرنا وی ل سەر باوەرییا خودانی چل ودو جاران د قورئانا پیرۆز دا بەحسێ ژێ هاتییەکرن.

ڕاستییا تەوەکوولێ:

بەری هەر تشتەکی پێتڤییە ل سەر مە ئەم ڕاستییا (تەوەککولێ) بزانین دا خەلەت تێ نەگەهین، چونکی دبت هندەك کەس هەبن مەسەلە چەندەکێ ل بەر ئالۆز ببت.

(تەوەککول) د حەقیقەتا خۆ دا ل سەر دو بناخەیان ڕادوەستت:

بناخەیێ ئێکێ: مرۆڤی باوەری ب خودێ هەبت کو هەر تشتەکێ هەبت خۆشی بت نەخۆشی بت، ل دنیایێ یان ل ئاخرەتێ، ب دەستێ وی ب تنێ یە، وتشتێ وی حەز نەکربت کەسەك نەشێت بکەت.

بناخەیێ دووێ: مرۆڤ ئعتمادا دلێ خۆ بدەتە سەر وی، وخۆ بهێلتە ب هیڤییا وی ڤە، یەعنی: وی ب دلی ئەو قەناعەت هەبت کو ژ خودێ

پێڤەتر کەسەك یێ هێژای هندێ نینە ئەو خۆ بهێلتە ب هیڤییێ ڤە وکارێن خۆ هلپسێرتێ.

وئاشکەرایە کو ئەڤ باوەری وئەڤ قەناعەتە هندێ ناخوازت مرۆڤ وان ئەگەرێن (ماددی) ب کار نەئینت یێن خودێ دانایینە د عەردی دا، چونکی ب کارئینانا ئەگەران چو زیانێ ناگەهینتە (تەوەککولا) خودانی هندی وی باوەری هەبت کو ئەڤ ئەگەرە رێکن بۆ ب دەستڤەئینانا ئەنجامی، وهاتنا ئەنجامی ب خودێ یە، وئەگەر خودێ حەزن نەکربت ئەو ب جە بێت ئەو ب جە نائێت ئەگەر چەند مرۆڤ ئەگەران ب کار بینت ژی.

ومرۆڤی ئەگەر ئەڤ باوەرییە د دل دا هەبت هیڤیا وی دێ ب خودێ ب تنێ بت، کو ئەو باشییێ بینتە رێکا وی وخرابییێ ژێ بدەتە پاش، وژبلی خودێ وی هیڤی ب کەسێ دی نابت کو وی ئەنجامی ب دەست ڤە بینت یێ ئەو دخوازت، وئەگەر وی هیڤیا خۆ ب ڤی رەنگی ب خودایێ خۆ ڤە گرێدا وخۆ هێلا ب هیڤیا وی ب تنێ ڤە خودێ دلێ وی دێ رحەت ودێ قەناعەتێ بۆ چێ کەت کو خودێ تێرا وی هەیە، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓ - وهەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە ئەو تێرا وی هەیە ﴾ ودەمێ باوەری بۆ وی چێ دبت کو خودێ تێرا وی هەیە ئەو ب خەم ناکەڤت ئەگەر دنیا هەمی دوژمنێ وی بت هندی خودێ هەڤالێ وی بت.

چاوا تەوەککول ب دەست مرۆڤی ڤە دئێت؟

(تەوەککولێ) هندەك (مەرتەبە) بۆ هەنە، یەعنی: حەتا مرۆڤ بشێت وێ ب دەست خۆ ڤە بینت هندەك تشت هەنە دڤێت مرۆڤ ب جە بینت، ئەگەر نە.. ئەو ب دەست مرۆڤی ڤە نائێت، ئەو مەرتەبە ژی ئەڤەنە:

١ـ دڤێت مرۆڤ خودێ بنياست وسالۆخەتێن وی ژی بزانت، وباوەری هەبت كو شيانێن خودێ د بێ توخوبن، وڕاگرتن ب وی ب تنێ دبت، وئەو تێرا مرۆڤی هەیە باشییێ بگەهینتێ وخرابییێ ژێ بدەتە پاش، ودەمێ تو خۆ دهێلییی ب هیڤیا خودێ ڤە دڤێت تە باوەری هەبت كو وی هند شیان هەیە وێ بۆ تە بكەت یا تە دڤێت، خودایەكێ تو ب دورستی نەنیاسی و ب دورستی باوەرییێ پێ نەئینی چاوا دێ خۆ هێلییە ب هیڤیا وی ڤە؟

٢ـ ژ باوەری ئینانا دورست ب خودێ ئەوە تە باوەری هەبت كو هەر تشتەكێ هەبت د دنیایێ دا خودێ ئەگەرەكا بۆ دانای، وئەو ب وێ ئەگەرێ ڤە یێ گرێدای، یەعنی: هاتن وچێبوونا وی تشتی ب هاتن وچێبوونا وێ ئەگەرێ ڤە گرێدایە، زەڤییێ ئەگەر تو نەچینی ل هیڤیا بەرهەمی نەبە، وئەوێ بێ كار ڕوینتە خوارێ، و ل هیڤییێ بت رزقێ وی د كولەكێ ڕا بێتە خوارێ، یان عەسمان زێڕان لێ بارینت، وبێژت: ئەز دێ خۆ هێلمە ب هیڤیا خودێ ڤە، ئەو وی ب دورستی باوەری ب خودێ نەئینایە، خودێ د ئایەتەكێ دا دبێژت: ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَـٰلِغُ أَمْرِهِۦ ۚ قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ۝٣ ـ وهەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە ئەو تێرا وی هەیە كو خەمێن وی نەهێلت، هندی خودییە فەرمانا خۆ پێك دئینت، چو ژ دەست وی دەرناكەڤت، وچو كار وی بێزار ناكەن، خودێ بۆ هەر تشتەكی دەمەك دانایە ئەو دگەهتێ، وقەدەرەك بۆ دانایە ئەو ژێ دەرباز نابت ﴾ (الطلاق: ٣) وئەو كەسێ ل وێ هیڤییێ وێ قەدەرێ ڕاكەت یان د سەر ڕا بازدەت، ئەو وی باوەرییەكا دورست نەئینایە.

٣ـ ئەڤ ئەگەرێن (ماددی) وەكی مە گۆتی خودێ یێن دانایـن وكار یێن پێڤە گرێداین، وهەر جارەكا وی ڤیا ئەو دشێت وان ئەگەران ڕاكەت، یەعنی: كاری ب جهـ بینت بێی ئەگەر بێن ژی، ژ ڤێ ئاشكەرا دبت كو كار

هەمی ـ ب ئەگەر ڤە ـ ب دەستێ خودێنە، وبکەرێ ژ ڕاستا خودێ یە، وئەو خودایێ ئەگەر دانایین وکار پێڤە گرێداین دشێت ـ هەر جارەکا وی ڤیا ـ وان ئەگەران ڕاکەت، وعەقلێ مرۆڤی ب خۆ هندێ دسەلمینت کو شەرت نینە هەر جارەکا ئەگەر هاتە ب کارئینان ئەنجام د دویڤ دا بێت، یان هەر جارەکا ئەگەر نەهاتە ب کارئینان ئەنجام نەئێت، بەرێ خۆ بدە مرۆڤێ نساخ هندەك جاران دەرمانێ ئێشا خۆ ب کار دئینت ژی د گەل هندێ ساخ نابت، وهندەك جاران ساخ دبت بێی دەرمانی ب کار بینت!

مەعنا ڤێ چیە؟

مەعنا وێ ئەوە مەسەلە ل بەراهییێ ودویماهییێ ب دەستێ خودێ یە، لەو مرۆڤێ باوەرییا وی ب خودێ یا دورست بت دڤێت هەردەم هزرا باشییێ ژێ بکەت، وقەناعەتەکا تمام هەبت کو هەر تشتەکێ خودێ بۆ وی ڤیای خێرا وی تێدا.. ڤێجا بلا ئەم ئەگەران ب کار بینین بەلێ هزر نەکەین ئەگەرە (عاملێ) سەرەکی د پشت هاتنا ئەنجامی ڕا.

تەوەککول د کیتابێ وسوننەتێ دا:

وەکی مە ل دەسپێکێ دیارکری چل ودو جاران بەحسێ (تەوەککولێ) وخۆ هێلانە ب هیڤییا خودێ ڤە د قورئانێ دا هاتییە، و د سوننەتێ ژی گەلەك جاران بەحسێ وێ هاتییەکرن، و ل ڤێرێ ئەم دێ هندەك ئایەت وحەدیسان د ڤێ دەربارەیێ دا ئینین:

١ـ د حەفت جهان دا ژ قورئانێ خودێ فەرمانێ ل مە دکەت ئەم خۆ بهێلینە ب هیڤییا وی ڤە، وەکی: ﴿ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴾، و ﴿ وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٣﴾ ﴾ وهەر وەکی ئەڤ ئایەتە باوەری ئینانا ب خودێ ب (تەوەککولێ) ڤە گرێددەت ودبێژت: هوین خۆ بهێلنە

ب هیڤییا خودێ ب تنێ ڤە، ئەگەر هوین د خودان باوەرن. مەعنا: ئەگەر هوین خۆ نەهێلنە ب هیڤییا خودێ ڤە ئەو هەوە باوەری ب وی نەئینایە.

٢- بۆری د گەل مە کو د ئایەتەکێ دا هاتییە: ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ - وهەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە ئەو تێرا وی هەیە کو خەمێن وی نەهێلت ﴾ (الطلاق: ٣) مەعنا: تەوەککولە مرۆڤی دکەتە ئێك ژ مرۆڤێن خودێ، هەر وەسا بارێ وی سڤك دکەت وخەمێن وی ڕادکەت.

٣- و ژ وان ئایەتان یێن بهایێ تەوەککولێ بۆ مە بەرچاڤ دکەن، ئەڤ ئایەتەیە: ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۚ قُلْ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنْ أَرَادَنِىَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَٰشِفَٰتُ ضُرِّهِۦٓ أَوْ أَرَادَنِى بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَٰتُ رَحْمَتِهِۦۚ قُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ - وئەگەر تو پسیارا ڤان بوتپەرێسان یێن شریکان بۆ خودێ چێ دکەن بکەی: کێ ئەڤ عەسمان وعەردە ئافراندینە؟ مسوگەر ئەو دێ بێژن: خودێ ئەو یێن ئافراندین، وئەو باوەرییێ ب ئافراندەری دئینن. تو بێژە وان: ئەرێ ئەڤ خوداوەندێن هوین بۆ خودێ دکەنە شریك دێ شێن وێ نەخۆشییێ ژ من دویرکەن یا خودێ بۆ من حەزکری، یان وێ تەنگاڤییێ ژ سەر من ڕاکەن یا ب سەر من دا هاتی؟ یان ئەرێ ئەو دێ شێن مفایەکێ خودێ بۆ من حەزکری وگەهاندییە من ژ من دویرکەن، یان ڕەحما خودێ ژ من گرن؟ ئەو دێ بێژن: نە. تو بێژە وان: خودێ تێرا من هەیە وئەو بەسی منە، بۆ ب دەستڤەئینانا مفای ودویرکرنا زیانێ، هیڤیکار خۆ دهێلنە ب هیڤییا وی ڤە، ڤێجا ئەوێ ئەڤ چەندە د دەستێ وی دا ئەو تێرا من هەیە، وئەو دێ هەمی خەمان ژ من دویرکەت ﴾ (الزمر: ٣٨).

٤ـ عـومـەرێ كـوڕێ خەططابی دبێژت: پێغەمبەری ـ سـلاڤ لـێ بـن ـ گۆت: ﴿ لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكّلُونَ عَلَى اللّهِ حَقَّ تَوَكّلِهِ لَرُزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطّيْرُ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا ـ ئەگەر هـوین ب ڕاسـتی خـۆ بهێلنـە ب هیڤییا خودێ ڤە ئەو دێ رزقی دەتە هەوە كانێ چاوا ڕزقی ددەتـە تـەیری سـپێدێ برسی دەردكەڤت وئێڤاری تێر دزڤڕت ﴾[1].

ئەو كارێن دژی تەوەككولیێ:

هندەك كار هەنە ئەگەر مرۆڤ بكەت یان بـاوەرییێ پـێ بینـت مـەعنا وێ ئەوە مـرۆڤـی خـۆ نـەهێلایە ب هیڤییا خودێ ڤـە وتـەوەككولا خـۆ نەدایـە سەر وی، ژ وان كاران:

١ـ بێ ئیفلـەحییا ب هندەك تشتێن دەسنیشانكری:

وەكی مرۆڤەكی ئەگەرر بڤێـت دەركەفتـە سـەفەرەكێ، پاشـی تـشتەكی ببینت بێژت: ئەڤە یێ بێ ئیفلـەحە، سەفەرا من خێر تێدا نابت، ڕابت بزڤڕتەڤە ونەچت. یان بێژت: فلان جـه، یان فلان تشت، یـان فـلان كـەس، یـێ بـێ ئیفلـەحە، گاڤا دیت بتـرست تشتەك بێتە سەری. ئەڤە هەمی یا دورست نینـە ودژی تەوەككولـێ یە.

٢ـ مرۆڤ بچتە نك خێڤزانكان وباوەرییێ ب گۆتنێن وان بینت، ونڤشتییان ب خۆ ڤە بهلاویست هزر بكەت ئەو دێ خرابییێ ژێ دەتە پاش، یان وەكی وان یێن هندەك چاڤكان ب خۆ یان ب مال وعەیالێن خـۆ ڤـە دكـەن وهـزر دكەن ئەو دێ خرابییێ ژ وان دەنە پاش.

٣ـ خۆ هێلانە ب هیڤییا تـالعی وبورجـان ڤـە وبـاوەری ئینانـا پـێ دژی تەوەككولـێ یە وكارتێكرنەكا خراب ل سەر ئیمانا مرۆڤی هەیە، دەمێ ئیمام

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

عەلی بۆ شەرێ (بوغاتـان) دەركـەفتی هنـدەك سـتێرناس هاتنـە بـەراهییا وی وگۆتنێ: نوكە دەرنەكەڤە چونكی تالعێ تە یـێ ل بورجـا (دوپیـشكی)، وی گوهێ خۆ نەدا وان ودەركەفت.

مفاییێن تەوەككولـێ:

خۆهێلانە ب هیڤیا خودێ ڤە هژمارەكا مفـاییێن مـەزن تێـدا هەنـە، ئـەم دشێین د ڤان خالان دا كورت بكەین:

١ـ ئەگەر مرۆڤ ب دورستی خۆ بهێلتـە ب هیڤیـا خـودێ ڤـە، خـودێ مرۆڤی ناهێلتە ب تنێ، وسەركەفتنێ دئینتە رێكا مرۆڤی، وەكـی د ئایەتـەكێ دا هاتی: ﴿ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَـٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُواْ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ لَّمۡ يَمۡسَسۡهُمۡ سُوٓءٞ وَٱتَّبَعُواْ رِضۡوَٰنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ - وئەوێن هنـدەك مرۆڤان گـۆتیـێ: خەلك دژی هەوە یێن كـۆم بووین ودێ هـەوە بـرینن، ڤێجا هـوین ژ وان بتـرسن ڤێ تـرساندنێ باوەرییا وان ب سۆزا خودێ پتـر لـێ كر، وڤێ چەندێ ئەو سست نـەكرن، وگـۆتن: خـودێ تێـرا مـە هەیـە وئـەو چێتـرین وەكیلە یێ بەنییێن وی خۆ دهێلنە ب هیڤیا وی ڤە. ئینا ئـەو ب قەنجییەكێ ڤە ژ نك خـودێ وســـەراتییێ ڤـە زڤرینـە جهـێ خـۆ، ووان دوژمنێن خودێ رەزیل كرن ﴾ (آل عمران: ١٧٣-١٧٤).

٢ـ تەوەككول باوەرییا مرۆڤی ب خودێ ب هێز دئێخت، ودلـێ مرۆڤـی ژی موكم دكەت، دا خۆ ل بەرانبەر تەنگاڤییان بگرت، وتویشی شكەسـتنێن نەفسی وعەصەبی نەبت.

٣ـ تەوەككول خرابییێ ژ مرۆڤی ددەتە پاش ورزقێ مرۆڤە زێدە دكەت.

٤ـ ئەو كەسێ خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە خودێ تێرا وی هەیە وی بپارێزت، ویا بەر عەقل نینە كەسەك ب دورستی خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە وخودێ وی بهێلت ونەپارێزت، مرۆڤەكێ ژێهاتی ئەگەر تو خۆ بهێلییە ب هیڤییێ ڤە ناهێلت چو نەخۆشی بگەهنە تە، پا تو چ دبێژی بۆ خودێ؟

٥ـ ئەوێ خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە دێ هەست ب هندێ كەت كو هەردەم خودێ یێ د گەل وی، لەو یا بەرعەقل نینە ئەو وێ بكەت یا خودێ پێ خۆش نەبت.

٦ ـ تەوەككول مرۆڤی ل بەر خودێ شرین دكەت وڤیانا وی ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت.

٧ـ وئەوێ خودێ حەز ژێ بكەت سەرفەرازی ل دین ودنیاییێ دێ بارا وی بت، و د هندەك حەدیسێن دورست دا هاتی كو ئەوێ ب دورستی خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە ل ئاخرەتێ بێ حسێب دچتە بەحەشتێ.

پەیڤا دویماهییێ:

زانایێ مەزن (ابن القیم) د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: (هندی تەوەككولە نیڤا دینییە، ونیڤا دی ل خۆزڤڕین وتەوبەیە، چونكی دینی ئستعانە وعیبادەتە، ڤێجا تەووەكل ئستعانەیە، وتەوبە عیبادەتە).

مەعنا: مەرتەبا (تەوەككولێ) بەری یا (تەوبێ) دئێت، چونكی مرۆڤ بۆ ب جهئینانا مرادا خۆ خۆ دهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە، مەعنا ئەو ئارمانجە وتەوبە ڕێكە.

کارێ سییێ
هیڤی (الرجاء)

کارێ سییێ ژ کاران دلی هیڤییە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الرجاء)، وهیڤی وەکی دئێتە ناسین ئەوە مرۆڤی چاڤەرێی وی تشتی بت یێ مرۆڤی پێ خۆش بت وکەیفا وی پێ بێت، ودەمێ ئەم دبێژین: پێتڤییە دلێ مرۆڤێ خودان باوەر یێ ب هیڤی بت مەعنا وێ ئەوە دڤێت هەردەم ئەو یێ چاڤەرێی قەنجی وکەرەما خودێ بت، ووی کەیف ب نعمەتا خودایێ وی بێت، وباوەرییەکا باوەری هەبت کو خودێ منەتا خۆ ل سەر وی دێ تمام کەت و ل ئاخرەتێ بەرێ وی دێ بەحەشتێ.

بەلێ دڤێت ژ بیر نەکەین کو هیڤیداری ئەو نینە مرۆڤ ڕوینتە خوارێ وکاری نەکەت وهەما بەس دلێ خۆ خۆش بکەت کو ئەو دێ گەهتە مرادێ، نە.. ئەڤی کاری نابێژنێ: هیڤی، بەلکی ئەو دبتە خوزی، وخوزیێن ترسی چو پێڤە نائێت، مرۆڤەك ئەگەر زەڤیا خۆ بکێلت وتۆڤی بچینت و ب دورستی ب کارێ خۆ ڕاببت، هنگی ئەو دێ یێ ب هیڤی بت کو بەرەکێ باش ب دەست وی ڤە بێت، بەلێ ئەگەر وی دەست داهێلان وچو کار نەکرن هنگی نە عەقلدارییە ئەو ل هیڤییا چو بەرهەمی بت.

وهیڤیداری کارەکێ گەلەکێ پێتڤییە بۆ وی کەسی یێ قەستا ڕێکەکێ بکەت وبەر ل ئارمانجەکێ هەبت، چونکی هەر جارەکا ئەو بێ هیڤی بوو ئەو نەشێت بەردەوامییێ بدەتە ڕێکا خۆ، وئەو کەسێ ئارمانجا وی ئەو بت د ڤێ دنیایێ دا ب سلامەتی بدەتە ڕێکێ، و ل ئاخرەتێ بگەهتە بەحەشتا خودایێ

خۆ فەرە ل سەر وی ئەو یێ ب هیڤی بت، دا بشێت بەردەوامییێ بدەتە رێکێ.

وهیڤی ب هێزترین ئەگەرە هاریکارییا مرۆڤی دکەت کو ئەو ل سەر رێکێ یێ خۆڕاگر بت ل وی دەمی یێ رێ تژی نەخۆشی وئاستەنگ دبت، وهیڤی بەرانبەر بێ هیڤیبوونێ یە، وئەوێ هیڤی ب خودایێ خۆ نەبت ئەو چاڤەرێی رەحما وی نابت، وئەوێ چاڤەرێی رەحما خودێ بت حالێ وی ژ حالێ کافری یێ جودا نابت، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَلَا تَاْيْـَٔسُواْ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٨٧﴾ ـــــ وهیڤییا خۆ ژ رەحما خودێ نەبڕن، چونکی ژ وان یێن کافرییێ ب قەدەرا خودێ دکەن پێڤەتر کەس ژ دلۆڤانییا خودێ بێ هیڤی نابت ﴾ (یوسف: ٨٧).

هیڤی د کیتاب وسوننەتێ:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە کیتابا خودێ وسوننەتا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ دێ بینین ل گەلەك جهـ و ب گەلەك رەنگان بەحسێ هیڤییێ هاتییەکرن، د ئایەتەکێ دا بەحسێ هیڤییا خودان باوەران ب ڤی رەنگی هاتییەکرن:

خودێ دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَـٰهَدُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أُوْلَـٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ ـ هندی ئەون یێن باوەری ب خودێ وپێغەمبەرێ وی ئینای وکار ب شریعەتێ وی کری وجهێ خۆ هێلای ومشەختبووین، وجیهاد د رێکا خودێ دا کری، ئەون یێن دلێ خۆ دبەنە قەنجی ودلۆڤانییا خودێ. وخودێ گونەهـ ژێبرێ گونەهێن

بەنيبيێن خـۆيە، ب دلـۆڤانييەكا بەرفرەھ دلـۆڤانييێ پـێ دبـەت ﴾ (البقـرة: ٢١٨).

مەعنا: خودان باوەر كارى دكەن و ژ خوداييێ خۆ ب هيڤينە.

و د ئايەتەكا دى دا خوداييێ مەزن ئاشـكەرا دكـەت كـو وى دەرگـەهێ هيڤييێ ل بـەر بـەنـييـێـن خۆ ـ ب تايبەتى يێن گونەهكار ـ ڤەكرييە، وەكـى دبێژت: ﴿ قُلْ يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ ـ تو ئەى موحەمـمـەد بێژە وان بەنيبيێن من يێن گەلـەك ب ناڤ گونەهێ ڤە چووين، و ب كرنـا خرابييـان تەعدايى ل خۆ كرى: ژ بەر گونەهێن خۆ يێن مشە هوين ژ دلـۆڤانييا خـودێ بێ هيڤى نەبن، هندى خودييە گونەهان هەمييان ژێ دبـەت بـۆ وى يـێ ژێ تـۆبە بكەت و ل خۆ بزڤڕت، هندى ئەوە ئەو باش گونەھ ژێبـرێ گونـەهێن بەنيبيێن خـۆ يـێـن تـۆبـەكـەرە، وييێ دلۆڤانكارە ب وان ﴾ (الزمر: ٥٣).

و د حەديسەكا قودسى دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بـن ـ ژ خـوداييێ مـەزن ڤەدگوهێزت كو وى گۆتييە: ﴿ يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُـمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلا أُبَالِي، يَا ابْـنَ آدَمَ إِنَّـكَ لَـوْ أَتَيْتَنِـي بِقُـرَابِ الأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لا تُشْرِكُ بِي شَيْئاً لأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِـرَةً ـ ئەى كوڕێ ئادەمى هندى تو دوعاييێ ژ من بكەى وييێ ژ من ب هيڤى بى ئـەز دێ گونـەهێن تـە ژێ بەم وبۆ من نەخەمە، ئەى كوڕێ ئـادەمى ئەگـەر گونـەهێن تـە بگەهنـە پەڕێ عەسمانى پاشى تو داخوازا گونەھ ژێبرنێ ژ من بكەى ئەز دێ گونـەهێن تە ژێ بەم وبۆ من نەخەمە، ئەى كوڕێ ئادەمى ئەگەر تو بێيە نـك مـن وتـە تژى عەردى گونەھ هەبن بـەلـێ تو بێى وتە چو شريك بۆ من چێ نـەكربن،

ئەز دیّ تژی عەردی ب گوهژیّرن ڤە ب نك تەڤە ئـیّم ﴾[1]. وئـەڤ چـەندە دەرگەهیّ هیڤییێ ل بەر بەنییان ڤەدكەت.

و د حەدیسەكا دی یا قودسی دا پیّغەمبەر ـ سلاڤ لـیّ بـن ـ ژ خـودایێ خۆ ڤەدگوهێزت دبێژت: ﴿ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حَيْثُ يَذْكُرُنِي ـ ئەز ل دویڤ ویّ هزریّ مە یا بەنییێ من ژ من دكەت، وئەز د گـەل وی مـە هەر جهەكیّ وی ئەز لـیّ ل بیرا خۆ ئینامەڤە ﴾[2]، مـەعـنـا: ئـەگـەر مرۆڤی ژ خودیّ ییّ ب هیڤی بت ئەو ل دویڤ هزرا مرۆڤی بت.

و د حەدیسەكا دی دا پیّغەمبەر ـ سلاڤ لـیّ بن ـ شـیرەتیّ ل مـە دكـەت كو ئەم خۆ ژ رەحما خودیّ بیّ هیڤـی نەكـەین، جـابریّ كـوڕیّ عەبـدللاهیّ ئەنصاری دبێژت: من گوهـ ل پیّغەمبەری بوو ـ سلاڤ لـیّ بن ـ بەری مرنا خۆ ب سیّ رۆژان دگـۆت: ﴿ لا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّـنَّ بِاللَّـهِ عَـزَّ وَجَلَّ ـ ئێك ژ هەوە بلا نەمرت بێی ئەو هـزرا بـاش ژ خـودایێ پـاك وبلنـد بكەت ﴾[3].

و ژ وان حەدیسان یێن مرۆڤیّ گونەهكار ب هیڤی دئێخت ئەوە یـا تێـدا هاتی: ﴿ إِنَّ اللّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ، فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ أَيْ رَبِّ، حَتَّى إذا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ، وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ، قَالَ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَـوْمَ، فَيُعْطَـى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيَقُولُ الأَشْهَادُ: هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمْۚ أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ـ خودیّ خودان باوەری نێزیـك دكـەت

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

(٢) موسلم ڤەدگوهێزت.

(٣) موسلم ڤەدگوهێزت.

وستارەیا خۆ ددانته سەر ودبێژتێ: فلان گونەھ ل بیرا تەیە؟ فلان گونەھ ل بیرا تەیە؟ ئەو دبێژت: بەلێ یا ڕەببی، حەتا ئەو ئعترافێ ب ھەمی گونەھێن خۆ دكەت، ڤێجا ئەو ھزر دكەت كو ئەو تێچوو، خودێ دبێژتێ: د دنیایێ من تو ستارە كربووی وئەڤرۆ ئەز دێ وان بۆ تە ژێ بەم، وكیتابا وی یا خێران دێ ئێتەدان، وكافر ومنافق شاھد ل سەر وان دێ بێژن: ئەڤە ئەون یێن درەو ژل سەر ناڤێ خودایێ خۆ كری، ھندێ لەعنەتا خودێ یە ل سەر زۆرداران بت ﴾[1].

ڕەنگێن ھیڤییێ:

ھیڤییا ب خودێ سێ ڕەنگ بۆ ھەنە، دو ژێ ددورستن ودقەبویلكرینە، وئێك یا دورست نینە ونائێتە قەبویلكرن، ئەو ھەر سێ ڕەنگ ژی ئەڤەنە:

١ـ ئەو كەسێ كارێن قەنج بكەن، و ل دویڤ شیانا خۆ گوھدارییا فەرمانا خودێ دكەت وخۆ ژ بێ ئەمرییا وی ددەتە پاش، وھیڤیدارێ ڕەحما خودێ یە وكو خودێ خێرا كارێ وی بدەتێ.. ئەڤ ھیڤییە یا د جهێ خۆ دایە.

٢ـ ئەو كەسێ ب ناڤ گونەھێ ڤە چووی، وبێ ئەمرییا خودێ كری، پاشی ژ گونەھا خۆ لێڤەبووی وژێ پەشێمان بووی، ڤێجا ھیڤییا وی ئەوە خودێ ل وی ببۆرت وگونەھا وی ژێ ببەت وووی ستارە بكەت، ئەڤ ھیڤییە ژی یا د جهێ خۆ دایە.

٣ـ ئەو كەسێ زێدە ب ناڤ گونەھان ڤە چووی، وتەخسیری د گونەھان دا نەكری، د گەل ھندێ ژی ھزرا لێڤەبوون وپەشێمانییێ ناكەت، وجارەك ژ جاران ئەو ل خودایێ خۆ نازڤڕت، و د سەر ھندێ ڕا ئەو خۆ

---

(١) بوخاری ژ عەبدللاھێ كوڕێ عومەری ڤەدگوھێزت.

ب هیڤی دئێخت کو خودێ رەحمێ پێ ببەت.. وئەڤـە ب ڕاسـتی ڕەنگـەکێ غورووور وهـیـڤـیـا ژ درەوە، چـونـکـی خودانێ وێ دخوازت سەفینا خـۆ ل هشکاتییێ ببەت.

ومرۆڤێ خودان باوەر دەمێ قەستا خودایێ خۆ دکەت، دو ڕەنگە دیـتـن وبەرێخۆدان وی هەنە:

دیتنەك بۆ نەفسا خۆ وکار وکریارێن خۆ، وهنگی ئەو هەسـت ب ترسـێ دکەت، چونکی ئەو دزانت هندی ئەو کارێن باش بکـەت ژی ئـەو نەشـێت حـەقـێ خـودێ ب دورستی ژ سـەر خـۆ ڕاکـەت، ودەمێ ئەو هزرا خـۆ د گونەهێن خۆ دا دکەت وبیـرا خۆ ل وان کارێن کرێـت دئینتەڤـە یـێن وی کرین هزر دکەت ئەو دێ تێچت وهیلاك بارا وییە.

ودیتنا وی یا دی بۆ رەحما خـودایێ وی یـا بەرفرەهـە، وکـو ئـەو هـەمی گونـەهان ژێ دبـەت، و ل بـەنیێن خــۆ یـێن گونـەهکار دبـۆرت، وئەڤـە دەرگەهێ هیڤییێ ل بەر وی ڤەدکەت، لـەو هندەك زانا دەمێ هیڤییـێ ددانـە نیاسین دبێژن: هیڤی ئەوە بەرێ مرۆڤی ل فرەهییا رەحما خودێ بت.

ژ بەر ئەڤا بۆری ئەم دبێژین: مرۆڤێ موسلمان هـەردەم دڤێـت د ناڤبـەرا ترس وهیڤییێ دا بژیت، هندی پێ ساخ دڤێت ترسا وی ژ خودایێ خۆ پـتـر بت، دا بەرێ وی نەکەڤـتـە گونەهێ، ودەمێ مرن نێزیکی وی دبـت دڤێـت هیڤیا وی ب خودایێ وی پتـر بـت وبـیـرا خـۆ پـتـر ل وان ڤەنجـییان بینتەڤـە ئەوێن وی د ژیانا خۆ دا کرین، وئەو کەسێن ل نك وی د ئامادە ژی دڤێت بـیـرا وی پـتـر ل رەحـم ودلۆڤانییا خـودێ بیننەڤـە، دا هیڤیـا وی مەزنتـر لـێ بت وبمرت وئەوێ ب هیڤی.

دەرەجێن هیڤییێ:

هیڤییێ چەند دەرەجە بۆ هەنە، دڤێت ئەم پێ دئاگەهدار بین:

دەرەجا ئێکێ ئەوە: هیڤی مرۆڤی پال بدەت کو ئەو د عیبادەتی دا پتر خۆ بوەستینت، وئەو وەستیان ل بەر وی یا شرین ژی بت.

دەرەجا دووێ ئەوە: هیڤی مرۆڤی پال بدەت کو ئەو نەفسا خۆ ژ وان تشتان بدەتە پاش یێن بۆ وێ بووینە عەدەت، بۆ هندێ دا ئەو پتر نێزیکی خودێ بت.

دەرەجا سیێ ئەوە: هیڤی خودانێ خۆ وە لێ بکەت کو ئەو دلێ خۆ نەبەتە دنیایێ، و ژ کەسێن زاهد بێتە هژمارتن.

ودڤێت ژ بیر نەکەین کو (هیڤی) یا گرێدایە ب (تەوەککولێ) ڤە، یەعنی: ئەو کەسێ هیڤییەکا مەزن ب خودایێ خۆ هەبت دڤێت ئەو د هەمی کارێن خۆ دا خۆ بهێلتە ب هیڤییا وی ڤە، وئەوێ هیڤییا وی ب خودێ هەبت ئەو تەوەککولا خۆ نادەتە سەر کەسەکێ دی.

حەتا بگەهینە هیڤییێ:

ئێك ژ مە حەتا بگەهتە هیڤییێ وبشێت ببتە مرۆڤەکێ هیڤیدار، دڤێت ئەو بیرا خۆ ل چار خالان بینتەڤە:

١ـ ئەو قەنجییێن مەزن یێن بەری نوکە خودێ د گەل وی کرین، وهەر ئێك ژ مە ئەگەر هزرا خۆ د ژیانا خۆ یا بۆری دا بکەت دێ زانت کو خودێ گەلەك قەنجی ونعمەتێن مەزن د گەل وی کرینە.

٢ـ ئەو سۆز وپەیمانێن خودێ ب رەحم ودلۆڤانییێ داینە بەنییێن خۆ، وکو ئەو گونەهێن وان ژێ ببەت وخێرێن وان زێدە بکەت هەر جارەکا وان خۆ هێلا ب هیڤییا وی ڤە، وداخوازا وێ چەندێ ژ وی کر.

٣ـ گەلەك جاران خودێ ژ کەرەما خۆ قەنجییان د گەل مرۆڤەکی دکەت، ونەخۆشی وبەلایان ژێ ددەتە پاش بێی ئەو وێ چەندێ ژ وی

بخوازت یان ئـەو یێ هەژی هندێ ژی بت، ﴿ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴾ وئەڤە قەنجییا خودێ ئـەو وێ ددەتـە وی یـێ وی بڤێت.

٤ـ بەرفرەهییا رەحما خودێ وکو چو تشت ل بەر وی ئاسێ نابـت، لــەو هەر کەسەکێ وی بڤێت ئەو دشێت رەحمێ پێ ببەت وقەنجییێ بدەتێ، ئەگـەر خۆ ئەو کەس یێ گونەهکار وخودان تەخسیری ژی بت.

ئەوێ بیــرا خۆ ل ڤان هەر چار خالان بینتەڤە هیڤییا وی ب رەحما خــودێ دێ هەبت.

بەرهەمێ هیڤییێ:

دەمێ مـرۆڤ هــیـــڤـیـــدارێ رەحــمـا خودێ بت چەند بەرهەمێن باش دێ ب دەست ڤە ئێن، ژ وان بەرهەمان:

١ـ خۆ وەستاندنا د عیبادەتی دا، دا هیڤییا وی هیڤییەکا خرش نەبت.

٢ـ هندی ئەو پـتـر ب عیبادەتی خۆ نێزیکی خودێ بکـەت، ئـەو پـتـــر دێ هەست ب خۆشی ودلرحەتییێ کەت، چونکی ئەو دزانت زیدەکرنا وی بۆ عیبادەتی هیڤییا وی مەزن دکەت.

٣ـ هیڤییا ب خودێ نەخۆشـیـیێن رێکـێ ل بـەر مرۆڤـی سـڤك دکـەت، ومرۆڤی ل سەر چوونێ مجدتر لــێ دکەت.

٤ـ هەر وەسا ئەو بەرێ مرۆڤی ددەتە شـوکرێ ژی، وشـوکر عەبـدینییا مرۆڤی بۆ خودێ بەرچاڤ دکەت.

٥ـ هیڤی ترسێ د گەل خۆ دئینت، وتـرس هیڤییـێ د گـەل خـۆ دئینـت، وخودان باوەر ب وان هەردووان دژیـت، نـە هیڤییـا وی وی ژ خـودێ بـێ منەت دکەت، ونە ترسا وی وی بێ هیڤی دکەت.

پسيارەك ل دويماهييێ:

ل دويماهييێ پسيارەك هەيە دبت ژ لايێ هندەك كەسان ڤە بێتە هلێخستن: ئەرێ چێ دبت مرۆڤ هيڤييا خۆ ب ئێكێ دى ژبلى خودێ ڤە گرێ دەت؟

بۆ بەرسڤ دێ بێژين: بەلێ چێ دبت، ئەگەر ئەو كار ئەو بت يێ د شيانا وى مرۆڤى دا بت كو بكەت، بەلێ ئەگەر ئەو كار د شيانا وى دا چێ نابت مرۆڤ هيڤييا خۆ ب وى ڤە گرێ دەت.. وئەو كارێن بەس خودێ دشێت بكەت دڤێت مرۆڤ يێ ب هيڤى نەبت كەسەكێ دى بۆ مرۆڤى بكەت.

کاریێ چاریێ
ترس (الخوف)

کاریێ چاریێ ژ کارێن دلی ترسه، وترس ئەوە مرۆڤ هزرا هاتنا وی تشتی بکەت یێ بۆ وی نەخۆش، یان ژ دەست چوونا وی تشتی یێ وی پێ خۆش بت، ومەخسەد ب ترسێ ل ڤێرێ ترسا ژ خودێ یە، یەعنی: مرۆڤی ژ بەر تەخسیری وگونەهێن خۆ (تەوەقوع) وهزرا هاتنا غەزەبا خودێ بکەت، وکو خودێ ل گونەهێن وی نەبۆرت ووی هێژای چوونا جەهنەمێ بکەت، ڤێجا ئەڤ ترسا هە ئێکا هند ژ وی چێ بکەت ئەو عەبدینییا خۆ بۆ خودێ پتر لێ بکەت وخۆ دویرکرنا خۆ ژ بێ ئەمرییا خودێ زێدەتر لێ بکەت.

وئەو دلێ ترسا ژ خودێ تێدا نەبت چو خێر د تێدا نابت، چونکی دێ دلەکێ بێ منەت بت ژ خودێ، وچاڤەرێی رەحما وی نابت.

ترسا ژ خودێ د قورئان وسوننەتێ دا:

د قورئانا پیرۆز وسوننەتا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لێ بن ـ ب گەلەك رەنگان بەحسێ ترسێ یێ هاتییەکرن، وئێك ژ وان رەنگان ترسا ژ خودێ یە ـ کو بابەتێ ئاخفتنا مەیە ـ و ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتی دەینە هندەك ژ ڤان جهان:

١ـ د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن بەحسێ خودان باوەران دکەت ومەدحێن وان ژ بەر هندەك سالۆخەتێن وان دکەت ودبێژت: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمۡ عَنِ ٱلۡمَضَاجِعِ يَدۡعُونَ رَبَّهُمۡ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾ - تەنشتێن ڤان یێن باوەرییێ ب ئایەتێن خودێ دئینن ژ نڤینان بلند دبن،

ب شەڤێ ڕادبن نڤێژان بۆ خودایێ خۆ دکەن، ژ ترسێن عـەزابێ دا و ژ بـەر ب دەستڤە ئینانا خێرێ ئەو دوعایان ژ خودایێ خۆ دکەن، و ژ وی ڕزقێ مـە دایێ ئەو مالـی د ڕێکا خودێ دا خەرج دکەن ﴾ (السجدة: ١٦).

٢ـ و د ئایـەتـەکـا دی دا خودایێ مەزن فەرمانێ ل مە دکـەت کـو ئـەم ب ترس وطەماعی ڤـە دوعایێ ژ وی بکەین، وەکی دبێـژت: ﴿ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَا وَٱدۡعُوهُ خَوۡفٗا وَطَمَعًاۚ إِنَّ رَحۡمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ۝٥٦ ـ هـویـن خرابکاریـیـێ د عەردی دا نەکەن، پـشتی خـودێ ب هـنـارتـنـا پـێـغـەمبەران ئەو چاککری و ب عیبادەتی ئاڤاکری، وهـوین ژ تـرسێن عەزابا وی دا وپێخەمەت وەرگرتنا قەنجییا وی ب دلـەکێ صـافی دوعایان ژ وی بکەن، هندی دلۆڤانییا خودێ یـە یـا نێزیکـی قەنجیکارانـە ﴾ (الأعراف: ٥٦).

وئاشکەرایە هەر کەسەکێ مرۆڤ ژێ بـتـرست دێ ژێ ڕەڤت خودێ تـێ نەبت، دەمێ مرۆڤ ژ وی دترست مرۆڤ دڕەڤتە نك وی، لـەو ئایـەت دبێژتـە مە: ژ وی بـتـرسـتـە، ودوعایان بۆ خۆ ژێ بکە.

٣ـ و د ئایەتەکێ دا خودایێ مـەزن ترسـا ژ وی ب بـاوەرییێ ڤـە گـرێ ددەت دەمێ دبێژت: ﴿ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ۝١٧٥ ﴾ (آل عمـرن: ١٧٥) یەعنی: ئەگەر هەوە باوەری ب مـن هـەبت ژ مـن بتـرسن، و ژ ڤـێ دئێتـە زانـیـن کو ئەوێ ژ خودێ نەترست وی باوەری ب خودێ نینە، مەعنا: ترسا ژ خودێ کارەکێ واجبە ل سەر هەمی خودان باوەران.

٤ـ د گەلەك ئایەتان دا خودایێ مەزن بەحسێ جەهنەمێ وعـەزابا وێ یـا دژوار دکـەت، وبـەحـسـێ غـەزەبا خودێ ژی دکەت ئەوا گەلەك جـاران د دنیایێ دا بەری ئاخرەتێ ب سەر هندەکان دا دئێـت.. ئەڤـە هـەمی ژ بـەر

هندیْ یه دا مرۆڤ ژ وی بترست و د ئەنجام دا وان کاران بکەت یێن وی پێ خۆش وفەرمان پێ ل مه کری.

٥ـ دەیکا موسلمانا عائیشا ـ خودیْ ژیْ رازی بت ـ دبێژت: من پسیارا ڤیْ ئایەتیْ ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لیْ بن ـ کر ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤۡتُونَ مَآ ءَاتَواْ وَّقُلُوبُهُمۡ وَجِلَةٌ أَنَّهُمۡ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ رَٰجِعُونَ ۝٦٠ ﴾ (المؤمنون: ٦٠) من گۆتیْ: ئەریْ ئەو بەحسیْ وانه یێن مەییْ ڤەدخون ودزییێ دکەن؟ وی گۆت: ﴿ لا يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ، وَلَكِنَّهُمْ الّذِينَ يَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ، وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لا يُقْبَلَ مِنْهُمْ، أُولَئِكَ الذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ ـ نه ئەی کچا صدديقی، بەلکی ئەو ئەون یێن رۆژییان دگرن ونڤێژان دکەن وخێران ددەن، وئەو دترسن ئەو ژیْ نەئێنه قەبویلکرن، ئەون یێن لەزیْ دکرنا خێران دا دکەن ﴾[1].

دەرەجێن ترسیْ:

کانیْ چاوا هیڤییێ دەرەجه هەنه ـ وەکی بەری نوکه د گەل مه بۆری ـ وەسا ترسیْ ژی دەرەجه هەنه، هندەك ژیْ ددورستن ودئێنه قەبویلکرن، وهندەك ددورست نینن ونائێنه قەبویلکرن، لەو ئەم دشێین ترسا ژ خودیْ ل سەر دو پشکان لێکڤه کەین:

پشکا ئێکیْ: مرۆڤ هند ژ خودیْ بترست کو ئەمریْ وی ب جه بینت، وخۆ ژ نەهیێن وی بدەته پاش، ئەڤ قەدەر ترسه یا باشه، بەلکی واجبه وەکی نوکه مه دیارکری.

پشکا دوویْ: ترس ئەگەر وه لیْ هات ئێکا هند ژ خودانیْ خۆ چیْ بکەت کو ئەو وی نساخ بکەت، یان وی بیْ هیڤی بکەت کو ئێدی چو

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

كـاران نەكەت، ئـەڤ ڕەنگـێ ترسـێ یـێ دورسـت نینـە و ژ مرۆڤـی نائێتـە قەبویلكرن.

وترسا ژ خودێ هنگی دێ یا ب فایدە بت ئەگەر تۆبە وپەشێمانی د گـەل دا هەبت، چونكی ترسا بێ پەشێمانییا ل سەر خرابییێ فایدە تێدا نابت.

دا كو ژ خودێ بترسین:

ترسا ژ خودێ ژ بەر ترسێ ب خۆ نە ئارمانجە، بەلكی ترس بۆ هندێ یـە دا ئەو بەرێ خودانێ خۆ بدەتە پێگیرییا ب فەرمانا خـودێ، وچـونكی ترسـا مرۆڤی ژ خودێ واجبەكێ شەرعییە دڤێت ئەو وان ئەگـەران ب كـار بینـت یێن ترسا خودێ ل نك وی زێدە دكەت، ووان ئەگەران ئـەم دشـێین د ڤـان خالان دا كۆم بكەین:

١ـ كو ئەو بیـرا خۆ ل وان گونەهان بینتەڤە یێن وی بەری هنگی كـرین، ووێ تەخسیرییا وی د دەر حەقا خودایێ خۆ دا كری:

نعمەت وقەنجییێن خودێ ل سەر مرۆڤی گەلەكن، هنـدی ئـەو بێتـێ ئـەو نەشێت وان بهژمێرت، وهندی ئەو بێتێ ئەو نەشێت حەقێ وان ژ سـەر خـۆ ڕاكەت، د گەل هندێ ژی دێ بینی ئەڤ مرۆڤە تەخـسیرییێ د گـەل خـودایێ دكەت، وبەردەوامییێ د بێ ئەمرییا وی دا دكەت، هەر چەندە ئـەو دزانـت ژی كو خودایێ یێ یێ زالە وهەردەمێ وی بڤێت ئەو دێ تۆلـێ ژێ ستینت، وعەزابەكا دژوار دەتێ.. ڤێجا هەر ئێك ژ مە ئەگەر بێـرا خـۆ ل وان گونـەه وتەخسـیرییان بینتە ڤە یـێـن وی د دەر حەقا خودایێ خۆ دا كرین، وبیــرا خۆ ل مەزنی وشیانا خودایێ خۆ بینتەڤە دلــێ وی ژ ترسا خـودایێ وی دێ تژی بت.

ومەسەلەك ل ڤێرێ هەیە مە دڤێت ب كورتی ئیشارەتێ بدەینێ: مرۆڤێـت زانا ترسا وان ژ خودێ ب خۆیە، چونكی دەمێ ئەو مەزنییا خـودێ ل بیــرا

خۆ دئینندڤە وهەڤبەری چوننەییا خـۆ دكـەت، دلـێ وان ژ هەیبـەتێ تـژی دبت، لەو ترسا ئێك ژ وان ژ (موقابەلا) خودێ ـ ئەگەر ب شـەرمزاری ڤـە بت ـ مـەزنـتـرە ژ تـرسـا چـوونـا د ئـاگـری دا، بـەرێ خۆ بدەنێ خـودێ د ئایەتەكێ دا چ دبێژت: ﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ﴾ ـ خـودێ هـەوە ژ خـۆ دترسینت ﴾، زانایەكێ خودێناس دگۆت: ڕۆژا قیامەتێ ئەگەر خۆ ئەز بـزانم كو خودێ ئەزێ ئازا كریم ژی شەرما من ژ وی سەرا تەخسیرییا مـن د دەر حەقا وی دا كری دێ ئێكا هند ژ من چێ كەت كو ئەز سـەرێ خـۆ ل بـەر ڕانەكەم دەمێ ئەز دچمە نك!

ئەڤە ترسا زانایانە، مرۆڤێن عـامی ترسـا وان ژ جەهنـەمێ وعـەزابێ یـە، وئەگەر وان باوەرییا ب جەهنەمێ نەبت چو ترس وشەرم ل نك وان نابت.

٢ـ كو ئەو بیـرا خۆ ل پاشەڕۆژا خۆ بینتەڤە، ئەگەر هات وئەو یـا وەسـا نەبت وەكی وی دڤێت:

پاشـەڕۆژ بەرپـەرەكێ ڤەشـارتییە ل بـەر مرۆڤـی، چ مەخـسەدا مـە پـێ پـاشـەڕۆژا دنـیـایێ بت، چ یا ئاخرەتێ بت، وكەڤن دا هزرا د پاشەڕۆژێ دا ژ وان كارانە یێن مرۆڤ وەستاندی وبارێ وی گران كری، ومرۆڤـێ خـودان بـاوەر بـت بـاش دزانـت كـو پاشەڕۆژ د دەستێ خـودێ دایـە، وپاشـەڕۆژا ب دورستی هەر بۆ نـك خـودێ یـە ﴿ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ ﴾ (الشوری: ١٥)، وهەر ئێك ژ مە ئەگەر بیرا خۆ ل ڤـێ پاشـەڕۆژێ بینتەڤـە ووێ حسێبێ بكەت كو ئەو یا وەسا نابت وەكی وی دڤێت دلێ وی ژ ترسێ دێ تژی بت.

٣ـ هزركرنا د مەزنییا خودێ دا:

ومەزنییا خودێ ژ مەزنییا چێكرییێن وی بـۆ مـە بەرچـاڤ دبـت، وئـەوێ هزرێن خۆ د مەزنییا خودایێ خۆ دا بكەت، ترسا خودێ د دلـێ وی دا دێ

پەیدا بت، وهـەر ژ بـەر ڤـێ چەندێ یـە قورئـان ل گەلـەك جهـان مـەزنییا خودێ ل بـیــرا مـە دئینتەڤـە، قورئـان دبێـژت: ﴿ وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدۡرِهِۦ وَٱلۡأَرۡضُ جَمِيعًا قَبۡضَتُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ مَطۡوِيَّٰتُۢ بِيَمِينِهِۦۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٦٧﴾ - وان خودێ ب دورستی مەزن نەکرییە وەکی ئەو یێ ژ هەژی، چونکی وان د گەل وی پەرستنا وی تشتی کر یێ نە مفای ونـە زیانێ نەگەهینت، ڤێجا وان ئەو ئافراندی ئینا ڕێزا ئافراندەری، ئەوێ ژ شیانا خۆ یا مەزن ڕۆژا قیامەتێ عەدری هەمییێ ب مستەکێ دگرت، وعـەسـمـان د دەستێ وی یێ ڕاستێ دا دپێچاینە، خودێ یێ پاك وپیـرۆز بت ژ وێ شرکا ئەڤ بوتپەرێسە پێ دکەن ﴾ (الزمر: ٦٧).

٤- هزرکرنا د مرنێ دا:

ئەڤە ژی ژ وان ئەگەرانە یێن ترسا ژ خودێ د دلـی دا پــەیـدا دکـەت، د هەمی تشتان دا بەلکی تو ب هێزا خۆ یـان ب مالــێ خـۆ یـان ب مـرۆڤ وکەس وکارێن خۆ بشێی بەرەڤانییێ ژ خۆ بکەی، بەس مرنێ تێ نەبت، گاڤا ئەو هات هەمی ڕێ ل بەر خودانی دئێنەگرتن، وچـو دەرگـــەه نـامینن ئـــەو بقوتت دەرگەهەکێ ب تنێ تێ نەبت: دەرگەهێ خودێ، ئـەوێ ژیـن ومـرن دای.. و ل بەر دەرازینکا مرنێ مەزن وبچویك، ئەمیـر وفەقیـر، وەکی ئێـك لــێ دئێن، نە ئەڤە قەسرا خۆ د گەل خۆ دبەت نە وێ هە کۆلکێ خۆ، هەمی کت کتە قەستا قەبری دکەن و ب تنـێ بـێ حـەرەس وتـرِ ونەجـمــە لــێ دمینن: ﴿ وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ﴿٩٤﴾ ﴾ (الأنعام: ٩٤).

وهزركرنا د مرنىَ دا نه ژ بەر مرنىَ ب خۆيە، بەلكى ژ بەر وىَ ژينا پشتى مرنىَ دئێت، مرن گوهۆڕينا حالەكى ب حالەكييە، د ڤىَ دنيايىَ دا گەلەك تشت هەنە مرۆڤ د دلىَ خۆ دا ڤەدشێرت، گەلەك نەحەقى هەنە ب سەر دفنا مرۆڤى ڤە دچن، بەلىَ ل ئاخرەتىَ ئەو هەمى نابت، عەرد تشتىَ د ناڤ خۆ دا دەردئێخت ودل سرڕێن خۆ ئاشكەرا دكەن: ﴿ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي ٱلْقُبُورِ ۝٩ وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ۝١٠ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ۝١١ ﴾ (العاديات: ٩-١١).

٥- هەڤالينييا وان كەسێن ژ خودىَ ترسن:

ئەو بۆ مرۆڤى دبتە هاريكارى كو مرۆڤ ژى ژ خودىَ بترست، وتو دشێى هەڤالينييا وان كەسان بكەى ب ڕێكا خواندنا سەرهاتى وگۆتنێن وان ئەگەر خودىَ نعمەتا هەڤالينييا وان ب خۆ ب رزقىَ تە نەكربت ژى.

وان كتێبان بخوينە ئەوێن بەحسىَ مرۆڤێن خودىَ دكەن، وگۆتنێن وان ڤەدگێڕن دا تو ژى چاڤ ل وان بكەى ومفايى بۆ خۆ ژىَ ببينى.

ڕێگرێن ترسا ژ خودىَ:

پشتى مە ئەو ئەگەر زانين يێن هاريكارييا مە دكەن كو ئەم ژ خودىَ بترسين يا باش ئەوە ئەم ب وان كاران ژى ئاگەهدار ببين يێن دبنە ڕێگر د ناڤبەرا مە وترسا ژ خودىَ دا، ئەو ژى ئەڤەنە:

١- كرنا گونەهان ب تايبەتى گونەهێن بچويك يێن مرۆڤ چو هزران چىَ نەكەت، ئەو دەمىَ دكەڤنە سەرێك وستوير دبن دىَ مرۆڤى ڕەق وتارى دكەن ڤێجا ئێدى ترسا ژ خودىَ كارى تىَ ناكەت.

٢- حەژێكرنا دنيايىَ ب ڕەنگەكىَ وەسا كو مرۆڤ ب هەمى ڤە ببتە پالىَ دنيايىَ، وئاخرەتىَ ژ بيرا خۆ ببەت.

٣ـ هەڤالینییا گونەهکاران، ئەو ژی ئێکا هند ژ مرۆڤی چێ دکەت دلـێ مرۆڤی ڕەق ببت وترسا خودێ تێدا نەمینت.

مفایێن ترسا ژ خودێ:

و ل دویماهییێ پسیارەکا هەی دبت بێتەکرن: ئەرێ بۆچی ئـەم ژ خـودێ بتـرسین؟ یان مفایێن ترسا ژ خودێ چنە؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژین: ئەگەر بها وگرنگییا هەر تشتەکی ژ وان مفایـان بێتە ناسین یێن تێدا هەین، بها وگرنگییا ترسا ژ خودێ ژی ژ وان مفایـان بـۆ مە ئاشکەرا بت یێن کو تێدا هەین، ژ وان مفایان:

١ـ ڕاستە ڤیان گەلـەك جاران بەرێ مرۆڤی ددەتـە پێگیرییـا ب فـەرمانێن وی یێ مرۆڤ حەز ژێ دکەت، بەلـێ دڤێت ژ بیـر نەکەین کو گەلـەك جاران ترسێ ژی دەور د ڤێ پێگیرییێ دا هەیە، مرۆڤ ئەگەر ژ خودێ ترسیا دێ خۆ ژ وان کاران دەتە پاش یێن وی پێ نەخۆش.

٢ـ مرۆڤ دەمێ ژ دویماهییەکێ بتـرسی دێ باش کارێ خۆ کەت وهـەمی ئەگـەران ب کـار ئینـت، دا هنـدی ژێ بێـت خـۆ ژ وێ دویماهییـا نـەباش بپارێزت، ئەبوو هورەیرە دبێژت: من گوه ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لـێ بن ـ د گۆت: ﴿ مَنْ خَافَ أَدْلَجَ، وَمَنْ أَدْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ، أَلا إِنَّ سِلْعَةَ اللّـهِ غَالِيَـةٌ، أَلا إِنَّ سِلْعَةَ اللّهِ الْجَنَّةُ ـ ئەو کەسێ بتـرست ل دویماهییا شەڤێ نەیار ب سەر دا بگرت ل دەسپێکا شەڤێ دێ دەتە ڕێ، وئەوێ ل دەسپێکا شەڤێ بدەتە ڕێ دێ گەهتە مرادێ، نێ پەرتالـێ خودێ یێ ب بهایـە، نـێ پەرتالـــێ خـودێ بەحەشتە ﴾[1]، مەعنا ئەوێ ترسا خودێ د دلی دا هەبت و ژ دویماهییا خراب کو جەهنەمە بتـرست، هێشتا ل دنیایێ دێ کـارێ خـۆ پاراسـتنێ کـەت، دا

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

نەگەهتە وێ دویماهییێ، و ب ڕاستی ئەو بەحەشتا خودێ ل ئـاخرەتێ ددەتـە مرۆڤی ب بەر هندێ دکەڤت خودان خۆ بۆ بوەستینت.

خودێ بەحەشتا خۆ ب رزقێ مە بکەت، ومە بکەتە ژ وان یێن ئاشـکەرا وڤەشارتی ژ وی دترسن.

کارێ پێنجێ
سوپاسی (الشکر)

سوپاسی (یان: شوکر) ئەو کارە یێ خودانێ خۆ دگەهینتە دەرەجا دلخۆش وبەختەوەران، وئەگەر باوەری دو پارچە بت، پارچەیەك دێ: شوکر بت وپارچەیا دی دێ صەبر بت.. ودلێ مرۆڤی یێ پاقژ وڤەوژارتی نابت حەتا دلەکێ (شوکردار) نەبت، وئێك ژ مە حەتا ژ کەسێن (شوکردار) بت دڤێت ل سەری بزانت کانێ شوکر چیە.

پێناسەیا سوپاسییێ:

سوپاسی ئاشکەراکرنا (ئعترافا) ب قەنجییێ یە، وپەیڤا (شُکر) د زمانێ عەرەبی دا ڕامانا ئاشکەراکرنێ ددەت، وبەرانبەر وێ پەیڤا (کُفر) دئێت کو ڕامانا ڤەشارتنێ ددەت، و د زاراڤێ شەرعی دا شوکر ئەوە: شوینوارێن قەنجی ونعمەتێن خودێ ل سەر عەبدی ئاشکەرا ببن، د دلێ وی دا ب ڕێکا باوەری ئینانێ، و ل سەر ئەزمانێ وی ب ڕێکا مەدح وسەناییێ، و ل سەر لەشێ وی ژی ب ڕێکا گوهداری وطاعەتی.

ووەکی ژ ڤێ پێناسەیێ بۆ مە ئاشکەرا بووی شوکر ژ دلی دەست پێ دکەت، وئەوێ دلەکێ شوکردار نەبت ب ئەزمانی وئەندامێن لەشی ژی یێ شوکردار نابت.. وشوکر بەرانبەری قەنجی ونعمەتێ یە، وئەو کەسێ ل وێ باوەرێ نەبت کو خودێ نعمەت وقەنجی لێ کرینە قەت هزرا شوکرێ ژی ناکەت.

شوكر د قورئانیٚ دا:

ژ بەر گرنگییا شوكریٚ خودایێ مەزن گەلەك جاران بەحسیٚ ویٚ د قورئانیٚ دا كرییە، وئەو ب چەند تشتەكێن دی ییٚت گرنگ ڤە گریٚدایە، وەكی:

ـ زكریٚ خودیٚ، دەمیٚ دبیٚژت: ﴿ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ ـ هوین ب كرنا عیبادەتی من ل بیرا خۆ بینن ئەز ب لیٚبۆرینیٚ و قەنجییا خۆ دیٚ هەوە ل بیرا خۆ ئینم، و ب گۆتن و كریار شوكرا من بكەن، وقەنجییا من ل هەوە كری ژ بیرا خۆ نەبەن ﴾ (البقرة: ١٥٢).

ـ باوەری ب خودیٚ، وەكی دبیٚژت: ﴿ مَّا يَفۡعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمۡ إِن شَكَرۡتُمۡ وَءَامَنتُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾ ـ ما خودیٚ ب عەزابدانا هەوە دیٚ چ كەت ئەگەر هوین كاریٚ چاك بكەن وباوەرییٚ ب خودیٚ وپیٚغەمبەریٚ وی بینن؟ هندی خودیٚ یە ژ هەمییان ییٚ بیٚ منەتە، وهەما ئەو بەنییان ب گونەهیٚن وان عەزاب ددەت، وخودیٚ شوكرداریٚ بەنییێن خۆ بوویە ل سەر گوهدارییا وان بۆ وی، وییٚ پرزانا بوویە ب هەر تشتەكیٚ هەی ﴾ (النساء: ١٤٧).

و د ئایەتەكیٚ دا خودایێ مەزن ئاشكەرا دكەت كو شوكرداری نعمەتیٚ زیٚدە دكەت وكوفر عەزابیٚ ب سەر خودانی دا دئینت، دەمیٚ دبیٚژت: ﴿ وَإِذۡ تَأَذَّنَ رَبُّكُمۡ لَئِن شَكَرۡتُمۡ لَأَزِيدَنَّكُمۡۖ وَلَئِن كَفَرۡتُمۡ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٞ ﴿٧﴾ ـ هوین ل بیرا خۆ بینن دەمیٚ خودایێ هەوە ب رەنگەكیٚ مسۆگەر دایە زانینیٚ: كو ئەگەر هوین شوكرا وی بكەن ئەو دیٚ قەنجییا خۆ ل هەوە زیٚدەكەت، وئەگەر هوین كوفریٚ ب قەنجییا خودیٚ بكەن ئەو ب عەزابەكا دژوار دیٚ هەوە عەزاب دەت ﴾ (إبراهیم: ٧).

وخوديّ حەز ژ كاريّ شوكرداری دكەت وحەز ژ كاريّ كافری ناكەت، وەكی د ئايەتەكیّ دا هاتی: ﴿ إِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلْكُفْرَ ۖ وَإِن تَشْكُرُوا۟ يَرْضَهُ لَكُمْ - گەلی مرۆڤان ئەگەر هوين كافرييێ ب خودايیّ خۆ بكەن ئەو يیّ بیّ منەتە ژ هەوە، ووی چو پێتڤی ب هەوە نينە، وئەو بۆ بەنييێن خۆ ب كوفریّ ڕازی نابت، وفەرمانیّ ژی ب كوفریّ ناكەت، بەلكی ئەو ب هندیّ ڕازی دبت كو هوين سوپاسييا قەنجيێن وی ل سەر خۆ بكەن ﴾ (الزمر: ٧).

و د ئايەتەكا دی دا خودايیّ مەزن ئاشكەرا دكەت كو شوكر ئێك ژ ئارمانجێن ئافراندنا مرۆڤييە دەمیّ دبێژت: ﴿ وَٱللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ - وخودايیّ مەزنە يیّ هوين پشتی دەمیّ هلگرتنیّ ژ زكێن دەيكێن هەوە ئينانينە دەر، هەوە تشتەك ژ دەور وبەرێن خۆ نەدزانی، ووی ئەو ئەندام دانە هەوە يێن هوين تشتان پیّ بزانن وەكی گوه وچاڤ ودلان، دا بەلكی هوين سوپاسييا خوديّ ل سەر وان قەنجييان بكەن ﴾ (النحل: ٧٨).

چاوا شوكر دئێتەكرن؟

بەری نوكە مە گۆت: شوكر ب دلی وئەزمانی ولەشی دبت، وحەتا ئەم ببينە هندەك كەسێن شوكردار دڤێت ئەم سیّ تشتان بزانين:

١- ویّ نعمەتیّ يا د گەل مە هاتييەكرن، ووی يیّ نعمەت د گەل مە كری:

هەر جارەكا مرۆڤ ل ویّ باوەریّ نەبت كو نعمەت يا د گەل وی هاتييە كرن، وهزر بكەت كو غەدرە يا ل وی هاتييە كرن وئەو ژ نعمەت وقەنجييان يیّ بیّ بارە، نائێتە سەر هزرا وی ئەو شوكریّ بكەت، چونكی شوكر وەكی

ئەم دزانین سەرا نعمەتێ دئێتەکرن، وبەرانبەر ڤێ چەندێ ئـەو کەسـێ ل وێ باوەرێ بت کو قەنجی د گەل وی یا هاتییـەکرن دێ شـوکرا وی کـەت یـێ قەنجی د گەل کری..

وقەنجیکارێ مەزن یێ قەنجییێن وی ئەم هەمی ڤـەگرتین هـەر خـودێ یـە، ڤێجا نعمەتا وی ل بیرا خۆ بینەڤە دا شوکرا وی ل بیرا تە بت.

٢ـ وەرگرتن وقەبویلکرنا نعمەتێ:

وقەبویلکرنا نعمەتێ ب هندێ بت مرۆڤ هەوجەییا خـۆ بـۆ وێ نعمـەتێ دیار بکەت، وخۆ ژێ بێ منەت نەکەت، ئـەگـەر تـە بـاوەری هـەبت کـو نعمەت یا د گەل تە هاتییە کرن، بەلـێ تو هزر بکەی تە چـو منـەت ب وێ نعمەتێ نینە، یان تو یێ ژ هەژی وێ نعمەتێ یی لـەو ئەو نعمەت یا د گەل تـە هاتییە کرن، هنگی شوکرا وێ نعمەتێ نائێتە سەر هزرا تە، دڤێت تە بـاوەری هەبت کو ئەڤ قەنجییە کەرەمەکە خودێ د گەل تـە دکـەت، نـە کـو حـەقێ زەحمەتا تەیە ئەو ددەتە تە، چونکی هندی تو بۆ وی بکەی تو نەشـێی حـەقێ وی ژ سەر خۆ ڕاکەی حەتا بگەهتە هندێ تە حەق ل سەر وی هەبت!

٣ـ کرنا مەدحێن وی یێ نعمەت د گەل مە کری:

وکرنـا مـەدحێن وی ب دو ڕێکانـە: مـرۆڤ وان سـالۆخەتان بـۆ وی دەسنیشان بکەت یێن مەردینی وکەرەم وقەنجییێ ددەنە وی، ومرۆڤ بەحـسێ وان نعمـەتان بکـەت یـێن وی وی د گـەل کـرین، ب دەڤـی بێـژت، ووان نعمەتان د بێ ئەمرییا وی دا ب کار نەئینت.

پشتی ئەم ڤان هەر سێ تشتان ل بیرا خـۆ دئینینەڤـە ئـەو دێ بـۆ مـە بنـە هاریکار ودێ مە پالدەن کو ئەم شوکرا خودێ بکەین، بەلـێ دبت ل ڤێـرێ پسیارەك بێتەکرن: ئەرێ مەعنا وێ چیە ئەم شوکرا خودێ بکەین؟ وشـوکرا مە بۆ خودێ دێ یا چاوا بت؟

وەكی ئەم دزانین: شوكرا دورست وتمام ئـەوە بەرانبـەر وێ قـەنجییێ یـا كەسەك د گەل تە دكەت، تو جزایێ وی بدەیێ ب دەڤی سوپاسییا وی بكەی ومەدحێن وی بكەی، وتو ژی قەنجییەكێ لـێ بكەی، شـوكرا تمـام ئەڤەیـە.. بەلـێ خودێ یێ دەولـەمەندە ووی چو منەت ب هندێ نینە ئەم قەنجییێ لـێ بكەین، پا چاوا شوكرا بۆ وی دێ یا تمام بت؟

ب پێنج تشتان:

١ـ ئەم ب دلی ئەم حەز ژ وی بكەین، حەژێكرنا شوكرداری بۆ وی یـێ شوكرا وی دئێتەكرن.

٢ـ ب دەڤی ئعتـرافێ ب قەنجییا وی بكەین.

٣ـ و د گەل ڤـێ ئعتـرافێ ئـەم مـەدح وسـەنایا وی ژی بكـەین ب وی ڕەنگی یێ ئەم ژ هەژی.

٤ـ ئـەم ملكەچی وی ببین، وخۆ ل بەرانبەر وی كێم ببینین، چونكی ئەم د هەوجەیی وینە وئەو یێ هەوجەیی مە نینە.

٥ـ ئەو نعمەتێن خودێ د گەل مە كرین ئەم د بێ ئەمرییا وی دا ب كـار نەئینین، ونەكەینە ئامیرەت بۆ وی تشتی یێ رازیبوونا خودێ تێدا نەبت.

مەرتەبەیێن شوكرێ:

شوكرێ سێ مەتەبە بۆ هەنە:

١ـ شوكرا ب دلی:

وشوكرا ب دلی ئەوە مرۆڤ بزانت وبـاوەری هـەبت كـو خـودایێ مـەزن خودانێ هەمی وان نعمەت وقەنجییانە یێن د گەل وی هاتینەكرن، نعمـەتا دان وئافراندنێ، یا عەقل وساخلـەمییێ، یا هیدایەت وباوەرییێ، ویـا مـال وعـەیال وسامان وزانینێ.. وهتد.

وچونكى باوەرى ئينانا ب نعمەتێ دەورەكێ مەزن د شوكركرنێ دا هەيە هەردەم قورئان بيرا مە ل وان نعمەتان دئينتەڤە يێن خودێ د گەل مە كرين:

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْأَنْهَـٰرَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَءَاتَىٰكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ۚ وَإِن تَعُدُّوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآ ۗ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ - خودايێ مەزنە يێ عەسمان وعەرد ژ چونەيێ ئافراندين، وباران ژ عەورى ئينا خوارێ ڤێجا وى عەرد پشتى مرى پێ شينكرە ڤە و رزقێ هەوە ژێ ئينادەر، وگەمى وپاپۆڕ بن دەستى هەوە كرن، دا ئەو ب فەرمانا وى وبۆ مفايێ هەوە د دەريايێ دا بچن، ووى ڕويبار بۆ هەوە بن دەست كرن دا هەوە وحەيوان وداروبارێ هەوە پێ ئاڤ بدەت. ووى ڕۆژ وهەيڤ بۆ هەوە بن دەست كرن هەردو د زڤڕينا خۆ دا دبەردەوامن، دا مەصلحەتا هەوە پێ بقەتييت، ووى شەڤ بۆ ڕحەتى وتەناهييا هەوە دا وڕۆژ بۆ ژيار وبەرگەڕيانا هەوە دا. و ژ هەر تشتەكێ هوين بخوازن وى يێ دايە هەوە، وئەگەر هوين قەنجييێن خودێ ل سەر خۆ بهژمێرن هوين نەشێن هەمييان بهژمێرن، چونكى ئەو گەلەكن. هندى مرۆڤە گەلەك زۆردارييێ ل خۆ دكەت، وگەلەك قەنجييێن خودايێ خۆ ڤەدشێرت ﴾ (إبراهيم: ٣٢-٣٤).

٢- شوكرا ب ئەزمانى:

ئەزمان دەربڕينێ ژ وى تشتى دكەت يێ د دلى دا هەى، وهەر جارەكا دل ب شوكرا خودێ تژى بوو، ئەزمان ب حەمد وسەنايا وى دێ گەڕييت، لەو يا فەرە هەر جارەكا مرۆڤ ب قەنجييەكا خودێ حەسيا ب ئەزمانى

دەربڕینێ ژ سوپاسی وشوکرا خۆ بکەت، وئەڤە پشکەکە ژ وێ حکمەتێ یا د وان (ئەذکاران) دا هەی یێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ نیشا مە داین، دەمێ ئەم پشتی هەر نعمەتەکێ ڕەنگەکێ زکری بکەین.

٣ـ شوکرا ب ئەندامێن لەشی:

ومەخسەدا مە ب ئەندامێن لەشی ل ڤێرێ ئەو ئەندامێن دینە ژبلی دلی وئەزمانی، وشوکرا ب ئەندامان ئەوە خودان ڤان ئەندامان د بێ ئەمرییا خودایێ خۆ دا ب کار نەئینت، یەعنی: ئەڤ ئەندامێن لەشی پشکەك ژ وان نعمەتانە یێن خودێ د گەل مە کرین، ونە ژ وژدانێ یە وی ئەڤ نعمەتە دابنە مە وئەم وان د وی تشتی دا ب کار بینین یێ وی پێ خۆش نەبت.

حەتا تو ببیە شوکردار:

حەتا تو ببیە مرۆڤەکێ شوکردار دڤێت ڤان مەسەلەیان ژ بیر نەکەی:

١ـ بەرێ خۆ بدە یێ د بن خۆ دا نە یێ د سەر خۆ دا، دا بهایێ نعمەتا خودێ د چاڤێن تە دا کێم نەبت، ئەڤە شیرەتا پێغەمبەرییە ـ سلاڤ لێ بن ـ: ﴿ انْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ، وَلا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ، فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ لا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَهِ عَلَيْكُمْ ﴾. (١)

٢ـ باش بزانە پسیارا وان نعمەتان یێن خودێ د گەل تە کرین دێ ژ تە ئێتەکرن، خۆ وێ فڕا ئاڤێ یا تو ڤەدخۆی: ﴿ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴾ (التكاثر: ٨).

٣ـ دوعایێ ژ خودایێ خۆ بکە کو ئەو هاریکارییا تە بکەت ل سەر هندێ کو تو ژ مرۆڤێن شوکردار بی، و ژ وان دوعایێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ پشتی هەمی نڤێژان دکرن ئەڤە بوو: ﴿ اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ

---

(١) ترمذی وئبن ماجە وئەحمەد ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزن.

وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ ـ یا ڕەببی هاریکارییا من بکە ل سەر زکر وشوکر وعیبادەتێ باش بۆ تە ﴾. [(١)]

٤ـ سوجدا شوکرێ ژ وان سوجدەیانە یێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ نیشا مە داین، دا ئەم شوکرا خۆ بۆ خودێ ل سەر نعمەتێن وی پێ ئاشکەرا بکەین.

وپێغەمبەری ب خۆ ـ سلاڤ لێ بن ـ دەمێ خەبەرەکێ خۆش گەهشتبایێ، یێ فایدێ ئیسلامێ تێدا هەبا دا چتە سوجدێ، هەر وەسا صەحابییێن وی ژی ئەڤ سوننەتا وی ب کار دئینا.. وزانایێن ئوممەتێ ژی هەر ل سەر ڤێ ڕێکێ دچوون، دەمێ خەبەرێ مرنا حاکمێ عیراقێ حەججاجێ زالم گەهشتییە ئیمامێ مەزن حەسەنێ بەصری ئەو چوو سوجدا شوکرێ.

(١) ئەبوو داوود ژ موعاذی ڤەدگوهێزت.

کارێ شەشێ
رازیبوون (الرضا)

رازیبوون (الرضا) ئەو ژی کارەکە ژ کارێن دلی یێن کو پێتڤییە ئەم پێ دزانا بین وپێ ڕاببین، ئەگەر هات ومە ڤیا دلەکێ پاقژ وبژوین مە هەبت، وەکی هەمی کارێن بۆرین - ویێن ژ نوی دئێن ژی - دڤێت ئەم بزانین رازیبوون چیە؟ وچاوا بەحسێ وێ د کیتاب وسوننەتێ دا هاتییە؟ وچاوا دێ بینە ژ وان کەسان یێن ب کارێ رازیبوونێ ڕادبن.

رازیبوون چیە؟

رازیبوون دژی نەرازیبوونێ یە، وکانێ چاوا رازیبوون ژ عەبدی پەیدا دبت وەسا ئەو ژ خودێ ژی پەیدا دبت: ﴿ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ ﴾ ورازیبوونا عەبدی ژ خودایێ وی ئەوە ئەو نەڤیانا خۆ نەهاڤێتە وی تشتی یێ قەدەرا خودێ ل سەر هەبووی، ورازیبوونا خودێ ژ عەبدی ئەوە ئەو وی ل وی جهی نەبینت یێ وی پێ نەخۆش وهەردەم وی د فەرمانا خۆ دا ببینت، دا د ئەنجام دا ئەو وێ بینتە ڕێکا وی یا وی پێ خۆش بت.

ڕێکا رازیبوونا خودێ:

قورئانا پیرۆز بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو ب جهئینانا عەبدی بۆ وان ئەرک وواجبان یێن خودێ ل سەر ملێن وی داناین ڕێکا رازیبوونا خودێ یە ژ وی، وەکی دبێژت: ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ أَعۡظَمُ دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمۡ رَبُّهُم بِرَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَرِضۡوَٰنٖ وَجَنَّٰتٖ لَّهُمۡ فِيهَا نَعِيمٞ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ

أَجۡرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ - ئەوێن باوەری ب خودێ ئینای و ژ جهێ كوفرێ قەستا جهێ ئیسلامێ كری، ومال وجانێ خۆ پێخەمەت بلندكرنا پەیڤا خودێ داین، ئەڤان دەرەجێن وان ل نك خودێ دمەزنترن، وئەون یێن ب رازیبوونا وی دسەركەفتی. هندی ئەڤ خودان باوەرەنە یێن كو مشەخت بووین مزگینی ب دلۆڤانییا بەرفرەھ ورازیبوونا عێجزی ب دویڤ دا نەئێت ژ خودایێ وان بۆ وان هەیە، و ل دویماهییێ ئەو دێ چنە بەحەشتێن هەرمانێ وخۆشییا بەردەوام. هەر وهەر ئەو دێ د وان بەحەشتان دا مینن چو دویماهی بۆ مان وخۆشییا وان نینە، وئەڤە جزایێ وان چاكییانە یێن وان د ژینا خۆ یا دنیایێ دا كرین. هندی خودێ یە خێرەكا مەزن ل نك وی هەیە بۆ وی یێ باوەری ئینای وچاكی كری وپێگیری ب فەرمانا خودێ كری ﴾ (التوبة: ٢٠-٢٢).

وصەبرا ل سەر طاعەت وعیبادەتێ خودێ، هەر وەسا صەبرا ل سەر خۆشی ونەخۆشییێن دنیایێ ئەو ژی سەری دكێشتە رازیبوونێ: ﴿ فَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ قَبۡلَ طُلُوعِ ٱلشَّمۡسِ وَقَبۡلَ غُرُوبِهَاۖ وَمِنۡ ءَانَآيِٕ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡ وَأَطۡرَافَ ٱلنَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرۡضَىٰ ﴿١٣٠﴾ - تو بێهنا خۆ فرەھ بكە ل سەر وان سالۆخەت ونەحەقییێن درەوپێكەر د دەر حەقا تە دا دبێژن، وتو د نڤێژا سپێدێ دا بەری هەلاتنا رۆژێ، و د نڤێژا ئێڤاری دا بەری ئاڤابوونا رۆژێ، و د نڤێژا عەیشا دا ل شەڤێ، و د نڤێژا نیڤرۆ ومەغرەب دا ل رەخێن رۆژێ ب سوپاسییا خودایێ خۆ تەسبیحا وی بكە، دا ب وی رەنگێ تو ژێ رازی خێرا ڤان كریاران بۆ تە بێتە دان ﴾ (طه: ١٣٠).

بناخە ومەرتەبەیێن رازیبوونێ:

رازیبوونا عەبدی ژ خودایێ وی بناخەیەك وچەند مەرتەبە بۆ هەنە، بێی هەبوونا وی بناخەیی مرۆڤ هەر ژ موسلمانان نائێتە هژمارتن، ومەبەست

ب وی بناخەیە ئـەوە مـرۆڤ یـێ رازی بـت (ئـەللاه) خـودایێ وی بـت، و (ئیسلام) دینێ وی بت، و (موحەمـمەد) ـ سلاڤ لـێ بـن ـ پێغەمبـەرێ وی بت، وەکی د حەدیسەکێ دا هاتی: ﴿ ذاقَ طَعْمَ الإِيْمَانِ مَنْ رَضِـيَ بِاللّـهِ رَبـاً وَبالإِسْلامِ دِيناً وَبمُحَمَّدٍ رَسُولاً ﴾ [1] مەعنا: ئەوێ ب ڤێ چەندێ رازی نەبت ئەوی تام نەکرییە باوەرییێ.

ورازیبوونا ب خودانییا خودێ وپێغەمبەرینییا موحەمـمـەدی ـ سلاڤ لـێ بن ـ ب چار تشتان دبت: کو مرۆڤ ئعتـرافێ ب (ئولـووهییـەت وربووبییـەتا) خودێ بکەت، وباوەرییێ ب پێغەمبەرینییا موحەممەدی ـ سلاڤ لـێ بن ـ بینت وگوهدارییا وی بکەت، ورازی بت کو ئیسلام دینـێ وی بـت، وتەسـلیمی خودانێ ڤی دینی بت.

وئـەڤ هـەر چـار تـشـتـە ئـەگـەر گـۆتنا ب دەڤـی ب تنـێ بـت دێ کارەکێ ب ساناهی بت، بەلـێ دەمێ ئەو دبتە کریار دێ کارەکێ گەلـەکێ ب زەحمەت بت!

ورازیـبـوونـا ب خـودێ ئەوە مرۆڤ ب ڤیان وعەبدینییا وی رازی ببـت، ژ وی بتێ بتـرست و ژ وی ب تنێ یێ ب هیڤی بـت، بـاوەرییێ ب (تـەدبیر وتەقدیرا) وی بینت وییێ پێ خۆش بت، وئەو تشت ب دلی بت یێ حـوکمێ خودێ ل سەر هاتی، وخۆ بهێلتە ب هیڤییا وی ب تنێ ڤە، ئەڤەیـە رازیبوونـا ب خودێ.

ورازیبوونا ب پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەوە مرۆڤ ب پێغەمبەرینییا وی یێ رازی بت، وخۆ تەسلیمی ئەمرێ وی بکەت، و د ئەمر وفەرمانێن وی دا یـێ ب گـومـان نـەبت، سوننەتا وی بۆ خۆ بکەتە رێبەر، و ب چو حوکمان ژ بلی حوکمێ وی یێ رازی نەبت.

---

(١) موسلم ژ عەبباسێ مامێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ڤەدگوهێزت.

ورازيبوونا ب ئيسلامێ ئەوە مرۆڤ يێ قانع بت ئيسلام ببتە مەنهەج ورێباز بۆ ژينا وى، د هەمى (ئەمر ونەهى) يێن خۆ دا پێگيرييێ ب ئيسلامێ بكەت، ودەمێ ئەو پێگيرييێ يێ دكەت ژى ئەو ل وێ باوەرێ بت كو باشى وحەقى ئەوە يا د ئيسلامێ دا هەى ئەگەر خۆ نە ئەو بت يا هەوايێ خەلكى د گەل، يان نە ئەو بت يا ل دويڤ هەوايێ نەفسا وى ژى.

و ژ بلى ڤى بناخەيێ سەرەكى رازيبوونێ چار مەرتەبە هەنە، پسيار ژ يەحيايێ كورێ موعاذى هاتەكرن: كەنگى مرۆڤ دێ شێت گەهتە مەقامێ رازيبوونێ؟ وى گۆت: ئەگەر وى ل سەر چار بناخەيان سەرەدەرى (وتەعامول) د گەل خودايێ خۆ كر.. بێژت: يا رەببى! ئەگەر تو بدەيە من دێ قەبويل كەم، وئەگەر تە ژ من ستاند دێ رازى بم، وئەگەر تە ئەز هێلام دێ عەبدينييا تە كەم، وئەگەر تە ئەز ڤەخواندم دێ د بەرسڤا تە ئێم.

ورازيبوونا دلى نيشانا راستييا علمێ خودانييە لەو ئەو دمينتە د گەل مرۆڤى خۆ پشتى ئەو دچتە بەحەشتێ ژى، نە وەكى هيڤى وترسێ ئەوا د گەل خودانى نامينت پشتى ئەو دچتە بەحەشتێ.

رازيبوون وئالۆزييەك:

مە گۆت: رازيبوونا مرۆڤى ب خودانييا خودێ ئەوە مرۆڤ ب حوكمێ وى رازى بت، و ب (تەدبير وتەقديرا) وى يێ خۆش بت، ودبت ئەڤ گۆتنە ئالۆزيەكێ ل نك هندەك كەسان پەيدا بكەت ووان پال بدەت كو ئێك ژ وان پسيارەكا ب ڤى رەنگى بكەت:

ئەرێ ما شەرتێ رازيبوونێ ئەوە مرۆڤ نەئێشت دەمێ خودێ موصيبەتەكێ ب سەرى دئينت؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژين: نەخێر! شەرتێ رازيبوونا ب خودێ ئەو نينە تو بێشى يان هەست ب نەخۆشييێ بكەى دەمێ خودێ موصيبەتەكێ ب سەرێ

ته دئینت، یان بەلایەکێ ددەته ته، بەلکی شەرتێ وێ ئەوه تو (ئعتـراضـــێ) ل سەر حوکمێ خودێ نەکەی ونەرازیبوونا خۆ ل سەر دیار نەکەی، وئەگەر ئێك هەبت تێ نەگەهت مەعنا وێ چیه مرۆڤ هەست ب نەخۆشـییێ بکـەت وهەر د وی دەمی ژی دا یێ رازی بت، نموونەیەکێ ب دەرمانی دێ بۆ ئینم، مرۆڤێ نساخ دەمێ دختۆر دەرمانەکێ نەخۆش ددەتێ ودبێژتێ: چارەسـەرییا دەردێ ته یا د ڤـی دەرمـانی دا، دێ بینـی ئـەو وی دەرمـانی دێ ڤـەخوت ودەمێ ڤەدخوت دێ هەست ب نەخۆشـی وئێـشانێ کـەت، بەلـــێ د گـەل هـنـدێ ژی وی پێ خۆشه ئەو وی دەرمانی ب پاره بکڕت و ب کەیف ڤـه ب کار بینت.

ڤێجا هزر نەکه دەمێ تو ب موصیبەتێ دئێشی، یان ته ب بەلاییێ نـەخۆش دبت ئەو تو یێ رازی نینی ل سەر ئەمرێ خودێ.. نه! یا گرنگ ئەوه دەمـێ موصیبەت دئێت تو ب نەرازیبوون ڤه پێشوازییێ لـــێ نەکـەی، وئێکـا هنـد نەکەی ژێ بێته زانین ته کەرب ژ وی خودایی ڤەدبن یێ ئەڤ موصیبەته ـ بـۆ حکمەتەکا ئەو پێ دزانت ـ دایه ته.

چاوا دێ رازی بین؟

وئەگەر ته بڤێت رازیـبوونێ ب دەسـت خـۆ ڤـه بینی، رێ گەلـەك یـا ئاسێ و ب زەحمەت نابت.. تو باوەرییێ بینه کو هەر تشتەکێ خودێ بـۆ تـه حەزکری وهلبژارتی ئەو باشتـرین تشته بۆ ته، ئەگەر خۆ ل بەر چاڤ بـۆ تـه یێ خۆش نەبت ژی، بەلـێ (موشکیلا) ته ئەڤەیه دبت تو نەزانی کانێ بۆچی ئەو باشتـرین تشته بۆ ته، وئـەگـەر تشتەکێ دی ژبلی وی دابا ته بـۆ تـه یا باش نەبوو.

گەلەك جاران مه دیتییه مرۆڤەکی دل ل سەر تشتەکی بوویه وهزر کرییـه ئەگەر ئـەو تـشت نەگـەهتێ زیانـەکا مـەزن دێ گەهتـه وی، وپـشتی ئـەو

نەگەهشتییێ ب دەمەکی بۆ وی ئاشکەرا بوو کو زیانەکا مەزن دا گەهتە وی ئەگەر ئەو تشت گەهشتبا وی.. وهۆسا دێ بۆ وی ئاشکەرا بت کو ئەوا خودێ بۆ وی حەزکری ژ وێ باشتر بوو یا وی بۆ خۆ حەز دکر.

وهنگی ئەو دێ ب وێ رازی بت یا خودێ بۆ حەزکری..

مەقام ودەرەجێن رازیبوونێ:

رازیبوونێ سێ مەقام ودەرەجە بۆ هەنە:

یا ئێکێ: کو مرۆڤ ب وی رزقی رازی بت یێ خودێ بۆ وی نڤیسی.

یا دووێ وبلندتر: مرۆڤ ب وێ قەدەرێ رازی بت یا خودێ بۆ حەزکری. یا سییێ وبلندتر: مرۆڤ ب خودێ رازی ببت و ب کەسێ دی ژبلی وی رازی نەبت.

وئەڤە سێ دەرەجەنە ئێك ژ یا دی بلندتر، ودبت کەسەك هەبت بشێت ب سەر دەرەجەکێ بکەڤت، بەلێ نەشێت خۆ بگەهینتە دەرەجا دی، یێ رازی بت ب وی رزقێ گەهشتییێ، بەلێ صەبرێ ل سەر مرنا خۆشتڤییەکێ خۆ نەکەت، صەبرێ ل سەر موصیبەتێ بکەت، بەلێ نەشێت بشت بدەتە وی تشتی یێ دلێ وی دچتێ، دا خودێ ژێ رازی ببت.

وئەو مرۆڤێ ب خودێ رازی ببت، کو بلندترین دەرەجا رازیبوونێ یە، ئەوە یێ پشت بدەتە هەر تشتەکێ بەرێ وی نەدەتە خودێ ئەگەر خۆ ئەو تشت یێ حەلال ژی بت، وەکی هندەك موژیلاهییێن دنیایێ ـ ڤێجا پا هوین چ دبێژن بۆ تشتێ حەرام؟

سێ ڕەنگێن رازیبوونێ:

سێ ڕەنگێن رازیبوونێ هەنە:

ڕەنگێ ئێكێ: رازیبوونا ب طاعەتێ خودێ، وئەڤە طاعەتە، یەعنی: ئەگەر تو یێ رازی بی طاعەتێ خودێ بێتەكرن، وتە پێ خۆش بت، ئەو دێ بۆ تە حسێب بت طاعەت ئەگەر خۆ نە تو بی یێ ئەو طاعەت كری ژی.

ڕەنگێ دووێ: رازیبوونا ب موصیبەتێ، دەمێ خودێ موصیبەتەكا تە پێ خۆش نەبت ددەتە تە تو خۆ نەرازی نەكەی ل سەر، ئەڤە واجبەكێ شەرعییە، وبۆ تە ب خێر ژی دئێتە نڤیسین، چونكی ئەو حسێب دبت صەبر، ژ خۆ ئەگەر وە ل تە بێت كو تە پێ نەخۆش ژی نەبت.. ئەڤە دەرەجەكە كێم كەس دشێن بگەهنێ.

ڕەنگێ سییێ: رازیبوونا ل سەر گونەهێ، یەعنی: تە پێ خۆش بت گونەھ وبێ ئەمرییا خودێ بێتەكرن، وتو یێ پێ رازی بی، ئەو بۆ تە ب گونەھ دێ ئێتە حسێب كرن ئەگەر خۆ نە تو بی یێ ئەو گونەھ كری ژی، چونكی رازیبوونا ب گونەهێ گونەهە، ورازیبوونا ب كوفرێ كوفرە.

بەرهەمێ رازیبوونێ:

رازیبوونا ب خودێ وپێغەمبەری وئیسلامێ گەلەك بەرهەمێن باش پێڤە دئێن، ژ وان بەرهەمان:

١- رازیبوون ژ تمامییا عیبادەتییە، ئەوێ ب خودایێ خۆ رازی ببت دێ ب دورستی وتمامی عیبادەتێ وی كەت.

٢- رازیبوونا مرۆڤی ژ خودێ رازیبوونا خودێ ژ مرۆڤی پێڤە دئێت.

٣- رازیبوونا ب ئەمرێ خودێ غەم وكۆڤان وكەسەران ژ مرۆڤی دویر دئێخت.

٤- رازیبوونا ب حوكمێ خودێ مرۆڤی ژ وان منافقان قەدەر دكەت ئەوێن (ئعتراضێ) ل سەر شریعەتێ خودێ دكەت، وهەڤركییێ سەرا ئەمرێ وی دكەن.

٥- رازیبوون وێ شعوورێ ل نك مرۆڤی پەیدا دکەت کو خودێ یێ عادلە وتشتێ ئەو تەقدیر دکەت ئەوە دادی، وئەوێ ب خودێ رازی نەبت ئەو زولمێ پال ددەتە وی وئەڤە کوفرە.

٦- ئەگەر تو ب قسمەتا خۆ یێ رازی بی بەرێ تە نامینتە ل کەسێ ودلێ تە ژ کەرب ونەڤیان وحەسویدییێ دێ یێ ڤالا وپاقژ بت.

٧- رازیبوون وە ل مرۆڤی دکەت کو ئەو یێ شوکردار بت، وبەری نوکە مە گۆتبوو: شوکر نعمەتێ زێدە دکەت.

٨- رازیبوون دلێ مرۆڤی بۆ عیبادەتی ڤالا دکەت، لەو دێ بینی ئەوێ رازی بت پتر ژ خەلکێ دی تاما عیبادەتی دزانت.

٩- رازیبوون خێرا وی کاری ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت یێ مرۆڤی نەکری ژی وەکی بەری نوکە مە دیارکری، چونکی دەمێ تو ب باشییێ رازی ببی بۆ تە باشییە ئەگەر خۆ تە ئەو باشی نەکربت ژی.

رازیبوونا خەلکی:

و ل دویماهییێ دێ بێژین: رازیبوونا خەلکی دڤێت ئەز ئارمانج نەبت یا بەرێ تە دمینتە لێ، چونکی (رازیبوونا خەلکی ئارمانجەکە کەس نەشێت ب دەست خۆ بێخت) وەکی ئیمامێ شافعی - خودێ ژێ رازی بت - دبێژت، پشتی هنگی خودێ ئەمرێ ل مە کری ئەم وی ژ خۆ رازی کەین نە خەلکی، چونکی رازیبوونا خەلکی، وەکی دبێژت: ﴿وَٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرۡضُوهُ إِن كَانُواْ مُؤۡمِنِينَ ۝٦٢﴾ - وخودێ وپێغەمبەرێ وی هێژاترن کو ئەو وان رازی بکەن، ئەگەر ڕاستە ئەو دخودان باوەرن ﴾ (التوبة: ٦٢).

وئەوێ لێ بگەڕیێن خەلکی ژ خۆ رازی بکەت ل سەر حسێبا رازیبوونا خودێ، نە خودێ ژێ رازی دبت ونە خەلك، بەلێ ئەوێ خودێ ژ خۆ

رازی بکەت ل سەر حسێبا خەلکی، خودێ دێ ژێ رازی بت ودێ خەلکی ژی ژێ رازی کەت.. وەکی ژ دەیکا موسلمانان عائیشایێ ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دئێته ڤەگوهاستن.

کارێ حەفتێ
بێنفرەهی (الصبر)

کارێ حەفتێ ژ کارێن دلی بێنفرەهییە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الـصبر)، و ژ بەر گرنگییا ڤی کاری وکارتێکرنـا وی یـا مـەزن ل سـەر ژیانـا مرۆڤـی نێزیکی نۆت جاران د قورئانێ دا بـەحس یـێ ژێ هاتییـەکرن، وئاشـکەرایە مرۆڤێن بێنفرەهـ خێرا دنیایێ وئاخرەتێ ب دەست خۆ ڤە دئینن..

ل دنیایێ: خودێ د گەل وان دایە، لەو ژینا وان ب تـام دکـەڤت، ئیمـام ئەحمەد ژ عومەرێ کوڕێ خەططابی ڤەدگوهێزت دبێژت: ((باشـتـرین ژیـارا خۆ ب صەبرێ مە دیتییە))، وئیمامەتییا د دینـی دا ژی هـەر ب صـەبرێ ب دەست خودانی ڤە دئێت، ئەڤە ل دنیایێ.. و ل ئاخرەتێ ئەو قەنجییا مـەزن یـا خودێ ددەتە صەبرکێشی هەر نائێتە حسێبێ، ڤـێـجـا صـــەبر چـیـە؟ وچـاوا دێ شـێــن ژ مرۆڤێن صەبرکێش وبێنفرەهـ بین؟ ئەڤە دێ بابەتێ گۆتنا مە یـا ڤێ جارێ بت.

پێناسەیا بێنفرەهییێ:

بێنفرەهی وەکی دئێتە زانین ئەوە مرۆڤی هند تەحەممول هەبت کو تویـشی داڤێن بێتەنگییێ نەبت دەمێ ئەو تشتەکێ وەسا دبینت یـێ وی پـێ نـەخۆش بت، وپەیڤا (صەبر) ئەوا د زمانێ عەرەبان دا بۆ ڤی کاری دئێتە گۆتن ڕمانـا حەبس وگرتنا نەفسێ ددەت، یەعنی: مرۆڤ نەفسا خۆ بگرت ونـەهێلت ئـەو کارەکێ خەلـەت بکەت دەمێ تشتەکێ نەخۆش دبینت.

و د زاراڤێ شەرعی دا مەبەست ب بێنفرەهییێ ئەوە مرۆڤ بێنا خۆ ل سـەر کرنا وی تشتی فرەهـ بکەت یێ خودێ ڤیای، یان ل سەر نەکرنا وی تشتی یێ

خودێ پێ نەخۆش بت، ونەفسا خۆ ل سەر ڤێ چەندێ حەبس بکەت. هەر وەسا مرۆڤ ل دەمێ چێبوونا وی کاری یێ وی پێ نەخۆش بت یان ل بەر وی گران بت خۆ ڕاگرت وڤەهسەنگییا خۆ ژ دەست نەدەت.

و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە دیار دبت کو سێ ڕەنگێن صەبرێ هەنە:

- صەبرا ل سەر کرنا وی کاری یێ خودێ فەرمان پێ کری.
- وصەبرا ل سەر نەکرنا وی کاری یێ خودێ نەهی ژێ کری.
- وصەبرا ل سەر وان قەدەرێن نەخۆش یێن خودێ بۆ مرۆڤی حەزکرین.

بێنفرەهی د قورئانێ دا:

مە گۆت: نێزیکی نۆت جاران بەحسێ صەبرێ ووی خێر وبهایێ صەبرکێش ب دەست خۆ ڤە دئینت د قورئانێ دا هاتییە، و ل ڤێرێ ئەم دێ هندەك ئایەتان بۆ نموونە ڤەگێڕین:

ل جهەکی خودایێ مەزن ئاشکەرا دکەت کو سوننەتا وی د مرۆڤان دا ئەوە ئەو وان ب بەلا وموصیبەتان بجەڕبینت دا مرۆڤێن صەبرکێش ئاشکەرا بن، ئەو صەبرکێشێن سێ جزایێن مەزن بۆ دئێنە دەسنیشانکرن، ئایەت دبێژت:

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ ـــ ب هندەکێ ژ ترس وبرس وکێمکرنا مال ورح ودەرامەتی ئەم دێ هەوە جەربینین. وتو مزگینییێ ب کەیف وخۆشییا دویماهییێ ل دنیایێ وئاخرەتێ بدە وان یێن بێنفرەهییێ ل سەر ڤێ چەندێ دکەن. ئەوێن ئەگەر نەخۆشییەك گەهشتێ دبێژن: ئەم بەنییێن خودێینە وملکێ وینە ، وئەم دێ زڤڕینە نك وی. ئەوێن هە مەدح

ودلۆڤانییەکا مەزن ژ خودێ بـۆ وان هەیە، وئـەو ئـەون یـێن ل سـەر رێکـا راست ﴾ (البقرة: ١٥٥-١٥٧).

مەعنا: (صەلات ورەحم وهیدایەت) هەر سـێ دگەهنـە وی کەسـی یـێ صەبرێ ل سەر موصیبەتێ دکێشت.

و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مـەزن فـەرمانێ ب صـەبرێ ل مـە دکـەت وئاشکەرا دکەت کو صەبرێ ئیفلەح پێڤە دئێت، یەعنی: مرۆڤـی دگەهینتـە مرادێ، دەمێ ئەمر دکەت ودبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٢٠٠ - ئەی ئەوێن باوەری ئینای صەبرێ ل سەر گوهدانا خودایێ خۆ بکێشن، و ل سەر وێ تەنگاڤی ونەخـۆشییا دئێتە سەرێ هەوە، وبەرانبەری دوژمنێن خـۆ دبێهن فرەهـ بن دا ئەو ژ هەوە د بێهن فـرەهـتـر نەبن، و ل سەر جیهادێ دبەردەوام بن، و د هەمی حـالێن خـۆ دا هوین ژ خودێ بتـرسن دا هوین ئیفلەحێ ببینن ﴾ (آل عمران: ٢٠٠).

ودەمـێ خـودایـێ مەزن بەحسێ مرۆڤێن بێنفرەهـ دکەت ئاشکەرا دکەت ژ بـەر صەبرا وان کێشای ئەو دوجارکی خێرێ ددەتە وان، دەمـێ دبێـژت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡتَوۡنَ أَجۡرَهُم مَّرَّتَيۡنِ بِمَا صَبَرُواْ - ئەوان خێـرا کارێ وان دوجارکی بۆ دئێتە دان ژ بەر صەبرا وان کێشای ﴾ (القصص: ٥٤).

و ل ئاخرەتێ ژی جزایێ صـەبرێ یـێ ئاشـکەرایە: ﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً وَحَرِيرًا ١٢ - ژ بەر وێ صەبرا وان کێـشای خـودێ بەحەشـت دا وان وجلکێن ئاڤرمیشی کرنە بەر ﴾ (الإنسان: ١٢).

و ژ ڤێ ژی مەزنتـر وئاشکەراتر د ئایەتەکێ دا خـودایێ مـەزن بەحـسێ جزایـێ صەبرکێـشان دکـەت ودبێـژت: ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ ١٠ - هندی صەبرکێشن هەما بـێ حـسێب جزایـێ وان دئێتـەدان ﴾

(الزمر: ١٠) مەعنا: جزايێ وان ل نك خودێ هندی یێ مەزن ومشەیە هەما هەر نائێتە حسێبكرن.

صەبر د گۆتنێن پێغەمبەری دا:

پێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د گەلەك گۆتنێن خۆ دا بەحسێ صەبرێ وخێر وبهایێ وێ دكەت، وئاشكەرا دكەت كو بەرهەمێ صەبرێ هەمی خێر وبەرەكەتە، ژ وان حەدیسان:

١ـ ئەبوو سەعیدێ خودری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنْ الصَّبْرِ ـ دانەك ب خێرتر وبەرفرەهتر ژ صەبرێ بۆ كەسێ نەهاتییە دان ﴾ (١)، یەعنی: هەر قەنجییەكا خودێ بدەتە تە یا باشتر و ب خێرتر نابت ژ هندێ ئەو صەبرێ بدەتە تە.

٢ـ د هندەك ریوایەتێن حەدیسا ئبن عەبباسی دا یا ناڤدار ئەوا پێغەمبەرێ خودێ ـ سلاڤ لێ بن ـ تێدا چەند شیرەتەكان لێ دكەت هاتییە: ﴿ وَاعْلَمْ أَنَّ فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرًا كَثِيرًا، وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ـ وتو بزانە هندی صەبرا ل سەر وی تشتییە یێ تە پێ نەخۆش خێرەكا مەزن تێدا هەیە، وسەركەفتن یا د گەل صەبرێ، وبەرفرەهی یا د گەل تەنگاڤییێ، و د گەل نەخۆشییێ خۆشی هەیە ﴾ (٢).

٣ـ وصەبرا د دنیایێ دا ل ئاخرەتێ بۆ خودانی دبتە ڕۆناهی، ئەبوو مالكێ ئەشعەری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ ـ وصەبر ڕۆناهییە ﴾ (٣).

---

(١) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

(٢) ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٣) موسلم ریوایەت دكەت.

ڕەنگێن صەبرێ:

صەبر دو ڕەنگن وهەر ڕەنگەك ژی دبتە دو پشك، ئەڤە چار ڕەنگ.

ڕەنگێ ئێكێ: صەبرا نەفسی، وئەڤە دو پشکە:

پشکا ئێكێ: صەبرا نەفسی یا ب کوتەکی، ئەوا ژبلی صەبرێ چو ڕێکێن دی مرۆڤی نەهەین، وەکی بۆ نموونە: دەمێ خۆشتڤییەکێ مرۆڤی دمرت، یان موصیبەتەکا مەزن یا مرۆڤی چو دەست تێدا نە دئێتە سەرێ مرۆڤی، ومرۆڤی ژبلی صەبرێ چو ڕێك نەبن.

وپشکا دووێ: صەبرا نەفسی یا ئختیاری وەکی وێ صەبرێ یا مرۆڤ ل سەر ب جهئینانا ئەمرێ خودێ دکەت، وەکی: کرنا باشییان وخۆ دویرکرنا ژ خرابییان.

ڕەنگێ دووێ: صەبرا لەشی، وئەڤە ژی دو پشکە:

پشکا ئێكێ: صەبرا لەشی یا ب کوتەکی، وەکی مرۆڤێ گرتی دەمێ دئێتە عەزابدان، ووی چو ڕێ نینن ژبلی صەبرێ.

وپشکا دووێ: صەبرا لەشی یا ئختیاری، وەکی وی کەسی هندەك کارێن ب زەحمەت دکەت.

و د پشکێن ئێکێ دا ژ هەردو ڕەنگان (صەبرا ب کوتەکی) حەیوانەت ژی پشکدارییا مرۆڤان تێدا دکەن، لەو حنێر نینە مرۆڤ ڤی ڕەنگێ صەبرێ بکێشت، بەلکی حنێر ئەوە مرۆڤی صەبرا ئختیاری ل نك هەبت.. مرۆڤەکێ عەقلدار دبێژت: کەسەك وەکی وی جحێلێ خەلکێ مەرۆیێ نەشیا من، ڕۆژەکێ گۆتە من: صەبر ل نك هەوە چیە؟ من گۆتێ: صەبر ئەوە ئەگەر خوارن ب دەست مە کەت ئەم دخۆین، وئەگەر ب دەست مە نەکەت ئەم صەبرێ دکێشین، ئینا وی گۆتە من: وەکی صەیێن مە ل مەرۆیێ ئەو ژی دوەسانن! من گۆتێ: پا صەبر ل نك هەوە چیە؟ وی گۆت: ئەگەر خوارن

ب دەست مە نەكەت ئەم صەبرێ دكێشین، وئەگەر ب دەست مە كەت ئەم دەینە كەسێن پێتڤی وتەحەمـمـولـێ دكەین!

مەعنا: صەبرا دورست ئەوە تو صەبرێ بكێشی ل وی دەمێ تـە رێكـەكا دی ژبلی صەبرێ هەبت.. ئەگەر نە ما دێ چ كەی؟!

دەلیڤەیێن صەبرێ:

ئەو صەبرا مرۆڤ پێ خودان خێر دبت گەلـەك دەلیڤە ومـەجال بـۆ هەنـە، وەكی:

١ـ صەبرا ل سـەر بـەلاییێن دنیـایێ: وەكـی مرنـا خۆشـتڤییان، نـساخی، فەقیری، خوسارەتییا مالی، كێمبوونا دەخل ودەرامەتی.. وهتد.

٢ـ صەبرا ل سەر خۆشییان: وەكی دەولـەمەندی وزێدەبوونا مال وعەیالی، وخۆ دویركرنا ژ وان تشتێن بۆ نەفسێ دخۆش وخودێ ل سەر مرۆڤی حەرام كرین.

٣ـ صەبرا ل سەر وان نعمەتان یێن خودێ داینە هندەك كەسێن دی ژبلی وی وئەو دبینت، كو حەسویدییێ پێ نەبت وچاڤێ وی لـێ نـەبت، وبزانـت كو خودێ ژ بەر حكمەتەكێ ئەو قەنجی نەدایە وی.

٤ـ صەبرا ل سەر طاعەتێ خودێ، ب تایبەتی ل وی دەمی یێ هاریكـارێن مرۆڤی ل سەر ڤێ چەندێ كێم دبن، وئەڤە ب زەحمەتـترین رەنگێن صـەبرێ یە، لـەو د حەدیسەكێ دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژتە صەحابییێن خـۆ: ﴿ إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ، الصَّبْرُ فِيهِ مِثْلُ قَبْضٍ عَلَى الْجَمْرِ، لِلْعَامِـلِ فِـيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلاً يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ ـ زەمانـەك پـشتی هـەوە دێ ئێـت رۆژێن صەبرێنە، صەبر ل وی دەمی وەكی گرتنا پەلـێ یە، ئەوێ ل وی دەمی باشییێ بكەت خـێرا وی هندی یا پێنجی كەسانە ژ وان یێن كـارەكێ وەسـا نە ل وی دەمی بكەت ﴾.

ئينا هندەك صەحابييان گۆتيێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ! خێرا پێنجی کەسان ژ وان، پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ نەخێر! یا پێنجی کەسان ژ هەوە ﴾ [1] مەعنا: خێرا ئێك ژ وان سەرا کرنا وی کاری هندی خێرا پێنجی صەحابییانە!

وصەبرا ل سەر طاعەتێ خودێ سێ حالەت پێڕانە:

بەری کرنا طاعەتی: کو مرۆڤ ئنیەتا دلێ خودێ بۆ خودێ صافی کەت.

د گەل کرنا طاعەتی: کو مرۆڤ سستییێ تێدا نەکەت وژێ غافل نەبت.

پشتی طاعەتی: کو مرۆڤ بەلاڤ نەکەت ومەدحان بۆ خۆ پێ نەکەت.

وطاعەتێ ژ هەمییان ب زەحمەتتر بەلاڤکرنا دینێ دورستە ل وی دەمی یێ خەلك تێدا ژ دینێ دورست لاددەن.. گاڤا عومەرێ کوڕێ عەبدلعەزیزی ڤیای بەرێ خەلکی بدەتە ڕاستییا ئیسلامێ ووان بیدعە وخەلەتییان ڕاکەت یێن خەلکی ل دینی زێدە کرین، گۆت: ((ئەزێ کارەکێ وەسا دکەم بۆ وی کەس ژ خودێ پێڤەتر هاری مرۆڤی ناکەت)).

چاوا دێ بییە ژ صەبرکێشان؟

ئەگەر تە بڤێت تو بییە ژ مرۆڤێن صەبرکێش یێن خێرا دنیایێ وئاخرەتێ دگەهتێ بیرا خۆ ل ڤان خالان بینەڤە:

١ـ باش بزانە دنیا بۆ کەسێ نەبوویە مال، وتبیعەتێ دنیایێ ئەوە ئەو وێ خۆشییا تمام نەدایە کەسێ، هەر ئێکێ تو سەحکەییێ دێ بینی ژ لایەکی ڤە بۆ وی نەخۆشە.. دنیا یا هۆسایە، وتو نەشێی تبیعەتێ وێ بگوهۆڕی، ڤێجا صەبرێ بکێشە.

---

(١) ئەبوو داوود وئبن ماجە ژ ئەبوو ثەعلەبەیێ خوشەنی ڤەدگوهێزن.

٢ـ ژ بیر نەکە کو دنیا ملکێ خودێ یە، یێ وی بڤێت ئەو ددەتێ ویێ بڤێت ژێ دستینت، وئەوا وی ژێ دایە تە ژی ئێمانەتەکە ل نك تە، وهەر جارەکا وی ئێمانەتێ خۆ زڤڕاند تو خۆ نەڕازی نەکە.

٣ـ بلا تە باوەری هەبت کو چو نەخۆشییێن بەردەوام نینن، وپشتی هەر نەخۆشییەکێ خۆشییەك هەیە، ڤێجا صەبرێ بکێشە حەتا تو ژ تەنگاڤییێ دەرباس دبی.

٤ـ وبۆ دەرباسبوونا ژ تەنگاڤییێ ب سلامەتی بلا هەوار وگازییا تە هەر وهەر ژ خودێ بت ونە ژ کەسێ دی، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ یە گەلەك جاران قورئان صەبرێ وتەوەککولا ل سەر خودێ پێکڤە گرێ ددەت.

٥ـ صەبرێ خێرەکا مەزن یا تێدا هەی، گونەه پێ دغەفرن، وخودتنێن ئیمانا دورست ومنافق پێ ژێك جودا دبن، ڤێجا بەرێ خۆ بدێ کانێ تە دڤێت تو ژ کی ژ هەردووان بی؟

ئاستەنگێن صەبرێ:

یێن کو خودانێ خۆ ژ خێرا صەبرێ بێ بار دکەن:

١ـ لەزکرن د ب دەستڤە ئینانا بەرهەمی دا.. ئەڤە صەبرێ ل نك خودانی ناهێلت.

٢ـ غەزەب وخۆ نەزەبتکرن ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ دژی صەبرێ یە.

٣ـ بێ هیڤیبوون ژ رەحما خودێ مەزنترین ئاستەنگە دکەفتە ڕێکا صەبرێ.

٤ـ نەرازیبوونا ب ئەمرێ خودێ، وخۆ نەرازیکرنا ل سەر ئەمرێ، وەکی وان یێن ب خۆ دادەن یان ب مرییان دبێژن، ئەڤە صەبرێ ناهێلت.

کارێ هەشتێ
حسێبا د گەل نەفسێ (المحاسبة)

دل ئەگەر یێ ساخلەم بت دێ دەم بۆ دەمی دێ حسێبێ د گەل خودانێ خۆ کەت، وئەو مرۆڤێ چو جاران حسێبێ د گەل نەفسا خۆ نەکەت، دێ مرۆڤەکێ دل مری بت، وگەلەك مرێن ساخێن دل مری د ڤێ دنیایێ دا دئێنە دیتن!

ڤێجا حسێبا د گەل نەفسێ ئێك ژ کارێن دلییە دڤێت مرۆڤێ خودان باوەر یێ پێ ئاگەهدار..

حسێبا د گەل نەفسێ پێناسە وگرنگی:

حسێبا د گەل نەفسێ ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (المحاسبة) پەیڤەکە یا هاتییە وەرگرتن ژ پەیڤا (حاسب) ئەوا رامانا هژمارتنێ ددەت، و د زاراڤێ شەرعی ژی دا هەر ب رامانا هژمارتنێ دئێت، بەلێ هژمارتنا کار وکریاران و ب تایبەتی گونەهان، یەعنی: مرۆڤ د گەل خۆ دەم بۆ دەمی کار وکریارێن خۆ بهژمێرت و ل بیرا خۆ بینتەڤە، ڤێجا ئەگەر وی دیت کارێ وی یێ باشە وی کەیف پێ بێت وبەردەوامییێ ل سەر بکەت، وئەگەر وی دیت کارێ وی یێ خرابە لێڤە ببت وپەشێمان ببت وژێ تۆبە بکەت.

وهندەك زانا دبێژن: موحاسەبە ئەوە عەقل زێرەڤانییێ ل نەفسێ بکەت دا ئەو د سەر دا نەچت، وپسیارێ ژێ بکەت: بۆچی تە هۆ کر وبۆچی تە هۆ نەکر؟ ڤێجا ئەگەر وی دیت ئەو کار بۆ خودێ یە ل سەر رازی ببت وبەردەوامییێ ل سەر بکەت، وئەگەر دیت بۆ خودێ نینە کەیف پێ بێت بهێلت وژێ پەشێمان ببت.

وئەڤ كارە يێ كو دل پێ ڕادبت بۆ نەفسا مرۆڤی گەلەك یێ گرنگە، چونكی نەفس بێی ڤی كاری دورست نابت، ونەفس ئەگەر یا دورست نەبت بەرێ خودانێ خۆ دێ دەتە هیلاكێ، وئەوێ ئەڤرۆ حسێبێ د گەل خۆ بكەت سوباهی دێ یێ پشت ڕاست بت، چونكی دێ ب عەیبێن خۆ كەڤت، وئەگەر ڤێ كەڤت دێ خۆ ژێ دەتە پاش.

ڕەنگێن حسێبێ:

دو ڕەنگێن حسێبا د گەل نەفسێ هەنە دل دكەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ حسێبا بەری كاری:

دەمێ نەفسا مرۆڤی كارەكی ل بەر وی شرین دكەت وبەرێ وی ددەتێ، وبەری ئەو قەستا وی كاری بكەت وپێ ڕابت، ئەگەر وی دلەكێ هشیار هەبت دلێ وی دێ پسیارێ ژێ كەت: ئەرێ ئارمانجا تە ب كرنا ڤی كاری چیە؟ و چ فایدە د ڤی كاری دا یێ تە دڤێت پێ ڕابی هەیە؟

وفایدێ ڤی ڕەنگێ حسێبێ ئەوە ئیخلاصێ ل نك خودانی پەیدا دكەت، وئاشكەرایە كو كارێ ئیخلاص تێدا نەبت، چو فایدەی ناگەهینتە خودانێ خۆ، وژێ نائێتە قەبویلكرن.

وژبلی ڤێ چەندێ ژی ئەڤ ڕەنگێ حسێبێ مرۆڤی ژ گەلەك بەلا ونەخۆشییێن دنیایێ ژی ڕزگار دكەت، چونكی دەمێ بەری كرنا هەر كارەكی ئەو هزرا خۆ تێدا دكەت، وبەرێ خۆ ددەتێ كانێ چ فایدە تێدا هەیە، ئەو دێ خۆ ژ كارێ بێ فایدە دەتە پاش، كارێ ب سەرگێژی ونەخۆشی د دویڤ دا دئێت هەر ناكەت.

٢ـ حسێبا پشتی كاری:

ئەگەر مرۆڤی كارەك كر، هەر كارەكێ هەبت، یا پێتڤی ئەوە ئەو پشتی كرنا كارێ خۆ حسێبێ د گەل خۆ بكەت، وحسێبا پشت كاری سێ ڕەنگن:

ـ حسێبا د گەل نەفسیٚ سەرا نەکرنا کاریٚ باش، یەعنی: ئەگەر مرۆڤەکی کارەکیٚ باش هاتە ڕیٚکا وی، ووی خۆ ژیٚ دا پاش، دڤیٚت ئەو حسیٚبیٚ د گەل خۆ بکەت: ئەریٚ بۆچی وی ئەڤ کارە نەکر و د شیانا وی دا بوو ئەو وی بکەت؟ یان ئەگەر کارەکیٚ باش کر بەلیٚ نە ب ڕەنگیٚ تمامتر وباشتر، بلا حسیٚبیٚ د گەل خۆ بکەت: بۆچی وی ئەڤ کارە ب ڤی ڕەنگیٚ نە ییٚ تمام کر هەر چەندە وی دشیا ب ڕەنگەکیٚ تمام بکەت؟

ـ حسێبا د گەل نەفسیٚ سەرا کرنا وی کاری ییٚ نەکرنا وی باشتر، وەکی کرنا گونەهەکیٚ یان کارەکیٚ نە ژ هەژی ئەگەر خۆ ئەو کار ییٚ گونەهـ وحەرام نەبت ژی، ئەریٚ بۆچی وی ئەڤ کارە کر؟ وما ئەگەر وی ئەو نەکربا باشتر نەبوو؟

ـ حسێبا نەفسیٚ سەرا کرنا کاریٚ (موباح) کانیٚ ئارمانجا وی ژ کرنا وی کاری چ بوو؟ ئەوی بۆ خودیٚ بوو یان نە؟ چونکی کرنا کاریٚن موباح بۆ خودانی ب خیٚر دئیٚتە نڤیسین ئەگەر ئنیەتا وی یا باش بت.

کەنگی مرۆڤ دیٚ حسیٚبیٚ د گەل خۆ کەت؟

ئەگەر وی بیرا خۆ ل هندیٚ ئیناڤە کو ڕۆژەك دیٚ ئیٚت حسیٚب دیٚ د گەل وی ئیٚتەکرن، فەرمانبەرەك ئەگەر بزانت دەمەك دیٚ ئیٚت ڕیٚڤەبەر دیٚ وی داخواز کەت دا حسێبا کاریٚ وی د گەل بکەت، دەمیٚ هەر کارەکی دکەت ئەو دیٚ باش د بەر ڕا چت، ودیٚ حسیٚبیٚ د گەل خۆ کەت، بۆ هندیٚ دا ئەو د گەل ڕیٚڤەبەریٚ خۆ شەرمزار نەبت، وعەبد ئەگەر ل بیرا خۆ بینتەڤە کو ڕۆژەکا هەی ئەو تیٚدا دیٚ ل بەرانبەر خودایێ خۆ ڕاوەستت دا حسیٚبەکا هویر سەرا هەمی کریاریٚن وی د گەل بکەت، هەر نوکە ئەو دیٚ حسیٚبیٚ د گەل خۆ کەت وکاریٚ خۆ دورست کەت، بەری ئەو ڕۆژ بیٚت یا ئەو تیٚدا شەرمزار دبت.

ل دۆر ڤـێ مـەعنایێ ژ عومـەری - خـودێ ژێ رازی بـت - دئێتـە ڤەگوهاستن دبێـژت: ((حسێـبـێ د گەل خۆ بکەن بـەری حسێب د گـەل هەوە بێتەکرن، و (کارێن) خۆ بکێشن بەری ئەو بێنە کێـشان، چـونکی ئـەڤ چەندە بارسڤکییە بۆ هەوە سوباهی دەمێ حسێب د گەل هەوە دئێتەکرن)).

قورئان وحسێبا د گەل نەفسێ:

ئایەتەك د قورئانا پیرۆز دا هەیە فەرمان تێـدا ل مـە هاتییـەکرن کـو ئـەم خودان باوەر ئەڤرۆ - د دنیایێ دا - حسێبێ د گەل خۆ بکـەین، وبـەرێ خـۆ بدەینێ کانێ مە چ کار بۆ سوباهییا خۆ پێشکێش کرییە، خودایێ مەزن د وێ ئایــەتێ دا دبێــژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ۝١٩ ﴾ (الحشر: ١٨-١٩).

وئەڤ ئایەتە گازییەکە بۆ خـودان بـاوەران کـو ئـەو ژ خـودێ بتـرسن، وهشیاری خۆ بن، وێ بکەن یا وی فەرمان پێ ل وان هاتییەکرن، وخۆ ژ وێ بدەنە پاش یا خودێ ئەو ژێ داینە پاش، خودێ دبێـژت: بـلا هـەر نەفـسەك هزرا خۆ د وی کاری دا بکەت یێ وێ بـۆ رۆژا قیامـەتێ پێـشکێش کـری، وهوین گەلی خودان باوەران د هەمی کارێ خۆ دا ژ خودێ بتـرسن، هنـدی خـودێ یە ب وی کارێ هوین دکەن یێ شارەزایە، تشتەك ژ کریارێن هـەوە ل بەر وی بەرزە نابت وئەو دێ هەوە سەرا وان کاران جزا دەت.

پاشی خودایێ مەزن دبێژتە خودان باوەران: هوین وەکـی وان نـەبن یـێن ئەو حەقی هێلای یێ خودێ ل سەر وان واجبکری، ڤێجا ژ بــەر هنـدێ وی بارا وان ژ وان خێرێن وان ژ عەزابا رۆژا قیامەتێ رزگار دکەت ژ بیــرا وان بر، ئەوێن هەنە یێن فاسق، یێن کـو ژ بـن ئـەمرێ خـودێ وپێغەمبـەرێ وی دەرکەفتیــن.

ووەکی ئاشکەرا ئەڤ ئایەتە بناخەیە د مەسەلا حسێبا د گەل نەفسیێ، وئیشارەتەکە کو هەر کەسەکێ حسێبێ د گەل خۆ نەکەت دێ بتە ژ وان کەسان یێن خودایێ خۆ ژ بیرکری، ڤێجا خودێ ئێکا هند د گەل وان کری ئەو خۆ ب خۆ ژی ژ بیر بکەن!

و د ئایەتەکا دی خودایێ مەزن بەحسێ سالۆخەتەکی ژ سالۆخەتێن تەقواداران دکەت ودبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴾ (الأعراف: ٢٠١).

یەعنی: دەمێ شەیطان جارەکێ ڕێکا خۆ بۆ دلێن تەقواداران دبینت، ورەنگەکێ دودلییێ بۆ وان چێ دکەت، هەر زوی ئەو بیرا خۆ ل ئەمر وفەرمانا خودێ دئیننەڤە، لەو ئەو ب چاڤ ڤەکرن ڤە خۆ ژ بێ ئەمرییا خودێ ددەنە پاش.

ووەکی ئاشکەرا (موحاسەبە) یە بەرێ خودانی ددەتە ڤێ چەندێ، چونکی ئەوێ حسێبێ د گەل خۆ نەکەت بەرێ وی ناکەفتە ڤێ چەندێ.

حسێبا نەفسێ ژ کیڤە دەست پێ دکەت؟

مرۆڤەکی ئەگەر بڤێت حسێبێ د گەل نەفسا خۆ بکەت دێ ژ کیڤە دەست پێ کەت؟

زانایێ مەزن (ابن القیم) ب درێژی بەرسڤا ڤێ پسیارێ ددەت، ل ڤێرێ ئەم دێ گۆتنا وی ب کورتی ڤەگێڕین.. دبێژت:

ئەو کەسێ بڤێت حسێبێ د گەل خۆ بکەت دڤێت بەری هەر تشتەکی بەرێ خۆ بدەتە کارێن فەرض کانێ ئەو ب دورستی پێ ڕادبت یان سستییێ دئێختە کارێ خۆ، ئەگەر وی ئەو ب دورستی کربن بلا شوکرا خودێ بکەت وبەردەوامییێ ل سەر وێ چەندێ بکەت، ئەگەر نە بلا ل خۆ بزڤرت.

پاشــى بــلا ســەح بـكـەتـیْ كانیْ ئەو هندەك ژ وان كـاران دكـەت یـێن خودیْ ل سەر وی حەرام كرین یان نـە، وهـەر جارەكـا وی دیـت ئـەو یـیْ كارەكیْ حەرام دكەت بلا ژیْ تۆبە بكەت وخۆ ژ وان ئەگەران بدەتـە پـاش یێن بەریْ وی ددەنە وی كاریْ حەرام.

پشتی ڤیْ چەندیْ بـلا ئـەو پـسیاریْ ژ خـۆ بكـەت كـانیْ ئـەو كەفتییـە غەفلەتیْ یان نە؟ چونكی دبت مرۆڤ فـەرضان ب جـﻫ بینت وخۆ ژ حـەرامی بدەتە پاش و د گەل هندیْ ژی ئەو تویشی داڤێن غەفلەتیْ ببت، بلا ئەو بیـرا خۆ ل كار وگۆتنان بینتەڤە یێن ئەنـدامێن لـەشـیْ وی كـرین: ئـەزمان، چـاڤ، گوه، دەست وپیْ، وهتـد.. پاشـی بـەریْ خـۆ بـدەتیْ كـانیْ بەرهـەمیْ ڤـان ئەندامێن وی وەكی بەرهەمیْ غافل ونەزانانە یان نە؟ و ل دویڤ بەرسـڤا خـۆ بلا ئەنجامی بۆ خۆ دەسنیشان بكەت.

مفاییێن حسێبیْ:

حسێبا د گەل نەفسیْ گەلـەك مفاییێن مەزن تێـدا هەنـە، ل ڤێـریْ ئـەم دیْ بەحسیْ هندەكان ب كورتی كەین:

١ـ ئەو مرۆڤیْ گەلـەك د خۆ بگەهت، وزێدە ب خۆ ییْ موعجـب بـت، چـو خـێـر د سـەری نابت، وهەر دەم دیْ ییْ بەرهەڤ بت بۆ خۆمەزنكرن و د سەر دا چوونیْ، وكەنگی مرۆڤ ب دورستی دیْ خۆ نیاسـت؟ دەمـیْ بیــرا خۆ ل گونەه وخرابییێن خۆ دئینتەڤە، هنگی ئەو دیْ خۆ نیاست وغورروور بۆ وی ب گۆتنێن خەلكی چیْ نابت دەمیْ ئەو مەدحێن وی دكەن، زاناییْ مەزن یوونسیْ كورِیْ عوبەیدی دگـۆت: «هندەك جاران ئەز سەد باشـییان دئینمـە بیـرا خۆ خۆ ئێك ژ وان ل نك من نینە».

٢ـ حسێبا د گەل نەفسیْ هاریكارییا خودانی ل سـەر زێـدەكرنا طـاعـەتی دكەت، وكو ئەو خۆ ژ خرابییان بدەتە پاش وتۆبە بكەت.

٣ـ حسێبا د گەل نەفسێ مرۆڤی نێزیکی خودایێ دکەت، ووی ژ غەفلەتێ ددەتە پاش.

٤ـ حسێبا د گەل نەفسێ ئەڤرۆ خودانی ژ پەشێمانییا سوباهی رزگار دکەت وهەر کەسەکێ ل دنیایێ حسێبەکا دژوار د گەل خۆ بکەت، ل ئاخرەتێ حسێبا وی دێ یا سڤك بت.

٥ـ وحسێبا د گەل نەفسێ نیشانا هندێ یە کو مرۆڤی خێرا د سەری مای وئەو ژ خودێ دترست، ویێ د دنیایێ دا ژ خودێ بترست ل ئاخرەتێ خودێ وی ژ ترسێ ئێمن دکەت.

هندەك نموونە:

و ل دویماهیێ مە دڤێت چەند گۆتن ونموونەیەکان ل سەر حسێبا د گەل نەفسێ ڤەگوهێزین:

ئەنەسێ کورێ مالکی دبێژت: جارەکێ من گوه ل عومەری بوو د ناڤبەرا من ووی دا دیوارەك هەبوو ووی ئەز نەددیتم، وی دگۆتە خۆ: ((عومەرێ کورێ خەططابی (أمیر المؤمنین).. هەی هەی! ئەز ب خودێ کەمە کورێ خەططابی یان تو دێ تەقوا خودێ کەی یان ئەو دێ تە عەزاب دەت)).

تابعییێ مەزن (حەسەنێ بەصری) دبێژت: ((عەبد دێ یێ ب خێر بت هندی نەفسا وی وەعزی ل وی بکەت، وحسێب ژ هممەتا وی بت)).

و (مەیموونێ کورێ مەهرانی) دبێژت: ((نەفس وەکی شریکێ خائینە، ئەگەر تو حسێبێ د گەل نەکەی مالێ تە هەمییێ دێ بەت)).

و (ئیبراهیمێ تەمیمی) دبێژت: ((جارەکێ من ئینا بەرچاڤێن خۆ ئەزێ د بەحەشتێ دا ژ خۆشی ونعمەتێن وێ د خوم وڤەدخوم، پاشی من ئینا بەرچاڤێ خۆ ئەزێ د جەهنەمێ دا وعەزابا وێ یا ب سەر من دا دئێت، ئینا من گۆتە نەفسا خۆ: ئەی نەفسا من! تە چ دڤێت؟ وێ گۆتە من: من دڤێت

بزڤڕمه ڤه دا کارێن باش بکەم، ئینا من گۆتیێ: هەما نوکه تو یا د دنیـاییێ دا، ڤێجا کاریێ باش بکه)).

و (مالکیێ کوڕیێ دیناری) دبێژت: ((خودیێ رەحمێ ب وی ببەت ییێ بێژته نەفسا خۆ: ما تو نه ئەوی یا ته فلان کار کری؟ ما تو نه ئەوی یـا تـه فـلان کار کری؟ پاشی سەریێ ویێ بگرت وبەریێ ویێ بدەته کیتابا خودیێ)).

کاریێ نەهێ
هزرکرن (التفکر)

هزرکرن ژی کارەکە ژ کارێن دلی یێن مەزن، وئەو کلیلا تێگەهـشتنێ و ڕۆناهییە، لـەو خودایێ مەزن د گەلـەك جهان دا ژ قورئانا پیرۆز بەرێ مە یـێ دایێ وفەرمان پێ ل مە کرییە، وپێغەمبەرێ وی ژی ـ سـلاڤ لـــێ بـن ـ ئـەڤ کارە ب کریار وگۆتن ل بەر مە شرین کرییە، ڤێجا دا ئەم ب ڤی کـاری ژی دئاگەهدار بین ڤێ جارێ گۆتنا مە دێ یـا تایبـەت بـت ل دۆر وی.. ئەگـەر خودێ حەز بکەت.

هزرکرن چیە؟

هزرکرن ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (التفکر) ئەوە مرۆڤ ب دلـی تشتەکی ل بیـرا خۆ بینەڤە، ودلـێ خۆ تێدا بدەتە کاری وهەر ڤەگێڕت حەتا باش بێتە سەر هزرا وی ب ڕەنگەکێ وەسا خۆ تو دێ بێژی ئەو یـێ ب چـاڤ دبینـت، لـەو د پێناسەیا (هزرکرنێ) دا دئێتە گۆتن: ئەوە مرۆڤ دلـــێ خـۆ د ڕامـانێن تشتان دا بدەتە کاری دا تشتێ دلخواز ب دەست خۆ بێخت.

وهزرکرن د زاراڤێ شەرعی دا ئەوە مرۆڤ هزرا خـۆ کـۆم بکـەت دا وی تشتی ل بیـرا خۆ بینتەڤە یێ خودێ وقەنجییێ ب گشتی پێ ل بیـــرا مـرۆڤـــی دئێتەڤە، و ب ڤێ چەندێ هزرکرن ـ وەکی زانایێ مەزن (ابن القیم) دبێـژت ـ قاعدەیەکێ مەزنە، چونکی ئەو بناخـەیێ باشـی وخرابییـێ یـە، ودەسـپێکا ئیرادێ وداخوازکرنا زوهدێ وڤیان ونەڤیانا دورستە.

ڕەنگێن هزرکرنێ:

چار ڕەنگێن هزرکرنێ هەنە، وهەر ڕەنگەك ژ وان ژی ل سەر دو پشكان دئێتە لێکڤەکرن.. ئەڤە هەشت، وئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ فایدێ ئاخرەتێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن مرۆڤ ڤی فایدەی پێ ب دەست خۆ دئێخت.

٢ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ زیانا ئاخرەتێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن مرۆڤ وێ زیانێ پێ ژ خۆ دویر دئێخت.

٣ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ فایدێ دنیایێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن مرۆڤ ڤی فایدەی پێ ب دەست خۆ دئێخت.

٤ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ زیانا دنیایێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن ئەو زیان پێ ژ مرۆڤی دویر دکەڤت.

وسەرێ هەر هزرکرنەکا هەی ئەوە مرۆڤ هزرا خۆ د وان قەنجی ونعمەتان دا بکەت یێن خودێ د گەل مرۆڤی کرین، وبیرا خۆ ل وان ئەمر ونەهیان بینتەڤە یێن خودێ لێ کرین، وبەرێ خۆ بدەتە وان ڕێکان یێن ئەو پێ ب خودێ وناڤ وسالۆخەتێن وی زانا دبت، وئاشکەرایە کو ڤیان وزانین ب ڤی ڕەنگێ هزرکرنێ ڤە دئێت. وئەوێ هزرا وی د ئاخرەتێ دا بت، وبیرا خۆ ل وان کاران بینتەڤە یێن سەرفەرازییا ئاخرەتێ ب دەست وی ڤە دئینت بێ بهایییا دنیایێ دێ بۆ وی ئاشکەرا بت، لەو ڤیانا ئاخرەتێ وزوهدا د دنیایێ دا دێ ل نك وی پەیدا بت، چونکی ئەو بەردەوامییا ئاخرەتێ نادەتە ب کورتییا دنیایێ.

هزرکرن د قورئانێ وسوننەتێ دا:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانا پیرۆز، هەر وەسا سوننەتا پێغەمبەری ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ، دێ بینین ل گەلەك جهان بەحسێ (هزرکرنێ) هاتییە و

ل گەلەك جهان ژی مەدحێن وان كەسان هاتییە كرن یێن هزرا خۆ دكەن، و ل گەلەك جهان بەحسێ نیشانێن مەزنییا خودێ ل عەرد وعەسمانی هاتییە كرن، دا ئەم هزرا خۆ تێدا بكەین.. ژ وان ئایەت وحەدیسان:

١ـ عائیشا دبێژت: شەڤەكێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دەسنڤێژا خۆ گرت ورابووڤە دەست ب كرنا نڤێژان كر وهند كرە گری حەتا ڕیهێن وی تەڕ بووین، پاشی چوو سوجدێ وهند كرە گری حەتا عەرد تەڕ بووی، پاشی خۆ درێژ كرە سەر تەنشتا خۆ حەتا بیلال هاتی دا بانگێ سپێدێ بدەت، دەمێ وی پێغەمبەر دیتی ونیشانێن گرییێ لێ ددیار گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ! بۆ تو دكەیە گری؟ ما خودێ هەمی گونەهێن تە ژێ نەبرینە؟!

ئینا وی گۆتێ: شڤێدی هندەك ئایەت بۆ من یێن هاتینە خوارێ تێچوون بۆ وی بت یێ وان بخوینت وهزرا خۆ تێدا نەكەت: ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَأَيَٰتٍ لِّأُوْلِي ٱلْأَلْبَٰبِ ١٩٠ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ١٩١ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ١٩٢ ﴾ (آل عمران: ١٩٠-١٩٢)[1].

ووەكی ئاشكەرا ئەڤ ئایەتە بەرێ مە ددەنە هندەك ژ وان چێكرییێن مەزن یێن خودێ ل عەرد وعەسمانان چێكرین، ومەدحێن وان كەسان دكەن یێن هەمی دەمان هزرێن خۆ د ئافراندنا عەرد وعەسمانی دا دكەن وهەوارێن خۆ دگەهیننە خودێ كو ئەو وان ژ عەزابا ئاگری بپارێزت، ووان ل ئاخرەتێ شەرمزار نەكەت.

---

(١) ئبن حببان ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت.

٢ـ د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن مەتەلەکێ بۆ مە دئینت دا ئەم هزرا خۆ تێدا بکەین، دبێژت: ﴿ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ ﴾ (البقرة: ٢٦٦).

هزر بکەن.. زەلامەکی بیستانەکێ مەزن یێ دار قەسپ ومێوێن تری یێ هەبت، ڕویبارێن ئاڤ شرین د بن دا بچن، وهەمی ڕەنگێن فێقی بۆ وی پێڤە بێن، ژێ بخوت وبفرۆشت وپێ دەولەمەند ببت، حەتا دەمێ ئەو ب ناڤ سال ڤە دچت وڕۆژا ژییێ وی بەر ب ئاڤابوونێ ڤە دچت، وپیراتی دگەهتێ ڤێجا ئێدی نەشێت سەخبیرییا بیستانێ خۆ بکەت، هنگی بەرێ وی لێ بت عەیالێ وی جهێ وی بگرت و ب کارێ وی ڕابت.. بەلێ عەیالێ وی یێ هویر هەبت وپێڤە نەئێت ڤی کاری بکەن، هنگی هەوجەییا وی دێ یا چەند بت؟ وکەسەرا وی دێ یا چاوا بت؟

پاشی هند ببینت دەمەکی ب خافلەتی ڤە هرەبایەکێ دژوار یێ ئاگرەکێ سۆژەك د گەل دا بێت و ب بیستانێ وی بکەڤت وبسۆژت.. برویسییەك لێ بدەت وبکەتە ڕەژی، سەروبەرێ وی پیرەمێری دێ گەهتە چ حالی؟

﴿ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾ ئەها ب ڤی ڕەنگی خودێ مەتەلان بۆ هەوە دئینت، وئایەتان ئاشکەرا دکەت، دا بەلکی هوین هزرێن خۆ بکەن!

نوکە.. هەوە زانی ئەڤە مەتەلا کێ یە؟

زەلامەکێ دەولەمەند، یێ گەلەك خێر وقەنجییان بکەت، دەمێ پیراتی ڤێرا دگەهت، وبەر ب مرنێ ڤە دچت شەیتان وی بێختە داڤێت خۆ وکارێ

وی مەزن نیشا وی بدەت حەتا پێ موعجب ببت، وهزر بکـەت وی حـەقێ خودێ یێ ژ سەر خۆ ڕاکری، وڕویمەتی ڕێکا خۆ بۆ دلـێ وی ببینـت ڤێجـا ئەو باشییێن بەری هنگی ژی کرین پویچ بکەت وبسوژت.. ئەها مەتـەلا ڤـی وەکی یا پیرەمێرێ خودانێ بیستانییە.

٣ـ مەتەلەکا دی.. خودێ دبێژت: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ٢٤ ﴾ (یونس: ٢٤).

ئەڤ دنیایا هەوە یا هوین ئێك ودو سەرا فەنا دکەن، هـوین دزانـن مەتـەلا وێ وەکی یا چیە؟

هوین دبینن دەمێ ل زڤستانێ باران دبارت وئەو عەردێ ل پائیزێ هـشك وزوهـا بـووی جـارەکـا دی شیـن دبت وگەلـەك ڕەنگێن کەسکاتی یێ کـو د ناڤێك هەلبووی سەری هلددەن، وقویتێ مرۆڤی ویێ حەیوانی ژی پـێـڤە دئێت، ڤێجا ل بهارێ دێ سەحکەیێ خەملا عەردی یا ل کارە، چـاڤ ژێ تێـر نابن، پاشی دەمەکێ درێژ پێڤە ناچت دێ بەرێ خۆ دەیێ ئەو عـەردێ وەسـا ب خەمل بەهی وهشك بوو ووە لـێ هات هەر تە نەڤێت بەرێ خـۆ بـدەیێ، یان ژی هێشتا هەر ئەو نەگەهشتییە دەمێ بەهیبوونێ غەزەبەك ژ لایێ خودێ ب سـەر دا هــات ئـەو شینکاتی ب عــەرد ڤـە بــوو کشلاخ، وخـودان ژ (لاحیللوەلاییێ!) ڤە هەردو دەستان لێك ددەت، و (تەحـەم تەحـەما) وی بلند دبتە بەر پەڕێن عەسمانی! ئەڤە مەتەلا عەمرێ تەیە.. ل بهـارا ژییـێ خـۆ هندی تو یێ بێ منەتی یا ژ تە ڤە تو چیایی ژ جهـ نا لڤی، گاڤا پیـراتی.. یـان

بەری هنگی ئێشەك د تە ئالزیا، ژ نوی ب دورستی دێ خۆ نیاسی، بەلێ کەنگی؟ دەمێ خۆنیاسین ژ نوی چو مفایی نەگەهینتە تە ﴿ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْأَيَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾.

٤- ڕەنگەکێ دی یێ هزرکرنێ: ﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۗ مَّا خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّىۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ بِلِقَآيِٕ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُواْ فِي ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْۚ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُواْ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ﴾ (الروم: ٨-٩).

هزرکرنا د خۆ ب خۆ دا، مرۆڤ چاوا چێبوویە؟ و د چەند قویناغان ڕا دبۆرت؟ وئەڤە تشتەکە ل بەر چاڤێن مە ژێ دبت، وهزرکرنا د عەرد وعەسمانان دا ئەو چاوا چێبووینە؟ وچاوا کارێ وان ب ڕێڤە دچت؟ وئەڤە تشتەکە مرۆڤێن زانا پتر پێ دئاگەهدارن، یان ئەوێن بەری مە چووین، یێن ئەم شوینوار وکێلی وهەستیکێن وان دبینین، دویماهییا وان چ بوو؟ ل زەمانێ خۆ وان ژ مە پتر عەرد کێلا بوو وشین کربوو، قەسر وقوسویر بلند کربوو، وهندەك ژ وان گەهشتبوونە دەرەجا وەسا د دفن بلندییێ دا دگۆت: ئەم ژ مرنێ مەزنترین! پاشی چ لێ هاتن؟ هەڕن پسیارا کێلییێن وان بکەن دا بەرسڤا هەوە بدەن، دا بزانن کانێ دویماهییا هەوە ژی دێ ل سەر چ ڕاوەستت:

خودانێن گەردەن وخالا — جەمال وملکەت ومالا
هەمی ژێ دەرکەتن ڤالا — مرن خۆرتە چەوا شیایێ

مفاییێن هزرکرنێ:

هزرکرنا دورست ئەوا خودێ فەرمان پێ ل مە کری گەلەك مفاییێن مەزن تێدا هەنە، ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتێ دەینە هندەکان:

١ـ زێدەکرنا زانینێ و ب دەستڤە ئینانا مەعریفەتێ ئێك ژ بەرچاڤترین فێقی وبەرهەمێ هزرکرنێ یە، و ژ بەر ڤێ چەندێ فەرمانا ل مە هاتییەکرن ئەم باش هزرا خۆ د ئایەتێن قورئانێ دا بکەین، دا ب دورستی تێ بگەهین وپێ زانا ببین، وئاشکەرایە کو تێگەهشتن وزانین بەرێ مرۆڤی ددەنە کارپێکرنێ.

٢ـ هزرکرنا د ئایەت ونیشانێن مەزنیا خودێ دا باوەرییا مرۆڤی ب خودێ زێدە دکەت، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ یە خودایێ مەزن د گەلەك جهان دا ژ قورئانێ فەرمانێ ل مە دکەت ئەم هزرا خۆ د شویندەست وچێکرییێن وی دا بکەین، دا ئەڤ هزرکرنە باوەرییا مە ب وی زێدە بکەت، دبێژن: لوقمانێ حەکیم پتر دەمێ خۆ ژ خەلکی یێ ڤەدەر بوو وهزرێن خۆ دکرن، ئینا ئێکی گۆتێ: شوینا تو یێ ب تنێ بی ئەگەر تو د گەل خەلکی روینی صەبرا تە دێ پتر ئێت، وی گۆت: ئەگەر مرۆڤ یێ ب تنێ بت، دێ شێت باشتر هزرێ کەت، وهزرکرنا درێژ نیشانا رێکا بەحەشتێ یە. یەعنی: هزرکرنا درێژ باوەرییا مرۆڤی زێدە دکەت لەو بەرێ وی بۆ بەحەشتێ دئێتەدان.

٣ـ هزرکرنا د مەزنییا خودێ دا سنگێ مرۆڤی فرەھ دکەت ودلێ وی رحەت دکەت، چونکی راستییێ ل بەر وی ئاشکەرا دکەت، وحەقییێ ل بەر وی شرین دکەت.

٤ـ وتشتێ مەزن یێ ئەڤ فایدێن بۆری ل نك مرۆڤی پەیدا دکەن ئەوە ئەو دلێ مرۆڤی ب ترسا ژ خودێ زێندی دکەن، وئەو دلێ ب ترسا ژ خودێ

ئاڤا ببت دنیا ب هەمی خۆشییێن خۆ ڤە نەشێت وی دەستەسەر بکەت، وئەو دلێ ب ڤی ڕەنگی بت دێ ییێ هێژای چوونا بەحەشتێ بت.

هندەك گۆتن ل دۆر هزرکرنێ:

و ل دویماهییێ مە دڤێت هندەك گۆتنێن زانا ومرۆڤێن تێگەهشتی ل دۆر هزرکرنێ ڤەگێڕین.

عومەرێ کوڕێ عەبدلعەزیزی دبێژت: ((هزرکرنا د نعمەتێن خودێ دا باشترین عیبادەتە)).

وحەسەنێ بەصری د کاغەزا خۆ دا ئەوا بۆ عومەرێ کوڕێ عەبدلعەزیزی نڤیسی گۆتبوو: ((تو بزانە کو هزرکرن بەرێ مرۆڤی ددەتە خێرێ وکارپێکرنێ، ومرۆڤی ژ کرنا خرابییێ پەشێمان دکەت وبەرێ وی ژێ وەردگێڕت، وئەو تشتێ فەنا دبت ئەگەر خۆ گەلەك ژی بت نائێتە ڕێزا وی تشتێ بمینت ئەگەر خۆ ییێ کێم ژی بت..)).

وعەبدللاهێ کوڕێ موبارەکی دبێژت: ((زەلامەك د بەر عیبادەتکەرەکی ڕا بۆری، د ناڤبەرا گیفکەکی ومەقبەرەکێ دا بوو، ئینا گۆتێ: ئەی ڕاهب! تو یێ د ناڤبەرا دو خزینەیان دا ئەگەر هزرێن خۆ تێدا بکەی دێ فایدەی بۆ خۆ ژێ کەی: خزینەیا مرۆڤان ـ کو مەقبەرەیە ـ وخزینەیا مالی ـ کو گیفکە)).

وبشر ئەلحافی دبێژت: ((ئەگەر خەلکی هزرا خۆ د مەزنییا خودێ دا کربا، کەسێ بێ ئەمرییا وی نەدکر)).

وفوضەیلێ کوڕێ عیاضی دبێژت: ((هزرکرن قۆدیکەکە باشی وخرابییێن تە نیشا تە ددەت)).

وئبن قەییم دبێژت: ((ب مفاترین دەرمان ئەوە تو نەفسا خۆ ب هزرکرنێ ڤە موژیل بکەی، هزرکرنا د وی تشتی دا یێ مایێ تە تێ بچت نە یێ مایێ تە

تێ نەچت، چونکی هزرکرنا د وی تـشتی دا یـێ مـایێ مرۆڤـی تـێ نەچـت دەرگەهێ هەمی خرابییانە، وئەو کەسێ هزرا خۆ د وی تشتی دا بکـەت یـێ مایێ وی تێ نەچت ئەو تـشت دێ ژ دەسـتی دەرکـەڤت یـێ مـایێ وی تـێ دچت، و ل شوینا خۆ ب وی تشتی ڤە موژیل بکەت یێ فایدێ وی تێـدا دێ خۆ ب وی تشتی ڤە موژیل کەت یێ چو فایدێ وی تێدا نەبت..)).

کاریَ دەهیَ

ڤیان (المحبة)

(ئەنەسیَ کورِیَ مالکی) دبێژت: زەلامەکی پسیار ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ کر، گۆتیَ: قیامەت کەنگییە؟ وی گۆتیَ: ﴿ ما تە چ بۆ ویَ بەرهەڤ کرییە؟ ﴾ وی گۆت: چوننە! بەلێ ئەز حەز ژ خودێ وپێغەمبەریَ وی دکەم، پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتیَ: ﴿ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ ـ تو یێ د گەل وی یێ تو حەز ژیَ دکەی ﴾ ئەنەس دبێژت: ڤێجا کەیفا مە ب تشتەکی نەهات هندی کەیفا مە ب ڤیَ گۆتنا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ هاتی[1].

ڤیان وحەژێکرنا مرۆڤی بۆ خودیَ ئەو کەلەکا رِزگاربوونیَ یە یا ل ئاخرەتیَ مرۆڤی ژ هەمی نەخۆشی وتەنگاڤییان دەرباس دکەت، وچونکی ڤیان د گەل ترس وهیڤییێ بۆ مرۆڤیَ قەستا خودیَ بکەت وەکی سەری وهەردو چەنگانە بۆ تەیریَ دڤێت بلند بفرِت، ڤیان ژی دبتە ئێک ژ مەزنترین کارێن دلی یێن کو فەرە ئەم پێ دزانا بین..

ڤیان چیە؟

ڤیان ئەوا ب عەرەبی دبێژنیَ: (المحبة) کەلینەکە دئێتە دلی دەمیَ شەوقا دیتنا مەحبووبی تێدا زێدە دبت، یان سۆتنەکە بەردبتە هناڤان دەمیَ خەریبیا گەهشتنا دۆستی تێدا دئازرییێت..

---

(١) بوخاری وموسلم ڤیَ حەدیسیَ ڤەدگوهێزن.

ڤیان ئەو دەرەجەیە یا هەڤرك سەرا هەڤرکییێ دکەن، وکارکەر ژ بۆ گەهشتنا وێ غاردانێ دکەن، ئەڤیندار د رێکا وێ دا خۆ فەنا دکەن، وعیبادەتکەر ل بەر سیبەرا وێ ددەنە رێ، ڤیان ـ وەکی زانایێ ناڤدار (ابن القیم) دبێژت ـ ئەو ژیانە یا هەر کەسەکێ چو بار تێدا نەبن ژ مرییان دئێتە هژمارتن، ئەو رۆناهییە یا هەر کەسەکێ ل نك نەبت ئەو یێ د نیڤا بەحرا زولماتێ دا، ئەو دەرمانە یێ هەچییێ ب دەست خۆ نەئێخت هەمی دەرد دێ ڤێرا گەهن، وئەو خۆشییە یا هەچییێ تام نەکەتێ ژیانا وی تێکدا دێ خەم وکۆڤان بت.. ئەو بۆ ئیمانێ وەکی وێ رحێ یە یا لەش پێ زێندی دبت.

ڤیانە یا مرۆڤی ب ساناهی دگەهینتە وان دەرەجێن بلند یێن بێی زەحمەتەکا مەزن مرۆڤ نەگەهتێ، ومرۆڤی دگەهینتە وان مەرتەبێن مەزن یێن بێی وێ چو جاران مرۆڤ نەدگەهشتێ، ئەوە ئەو پێرها مرۆڤی ب لەز دگەهینتە خۆشتڤییێ دلی، و ل بەر دەستێ وی بەرهەڤ دکەت، و ب دیدارا وی شاد دکەت، و ب هیڤیا وی زێندی دکەت..

بەلێ ئەڤیندارن شەرەفا دین ودنیایێ ب دەست خۆ ئێخستی دەمێ ب ڤیانا خۆ خۆ دایە د گەل (خۆشتڤییێ مەزن)، و د ئەزەل دا خودێ وەسا حەزکرییە مرۆڤ د گەل وی بت یێ مرۆڤ حەز ژێ دکەت: ﴿ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ ﴾ ڤێجا بەرێ خۆ بدێ کانێ ل ڤێرێ تو حەز ژ کێ دکەی، دا بزانی کانێ ل وێرێ تو دێ د گەل کێ بی!

نیشانێن ڤیانا خودێ بۆ مرۆڤی:

ئەڤینداری هنگی ب دورستی ب تام دکەڤت دەمێ ئەڤیندار پێ بحەسییێت کو خۆشتڤییێ وی هندی وی یان پتر حەز ژ وی دکەت، چونکی ل وی دەمی ئەو هەست ب بەرهەمدارییا ئەڤینا خۆ دکەت، دزانت کو ئەڤینا ئەو پێ دئاخڤت وبەحس ژێ دکەت راستییەکا واقعییە نەکو گۆتنەکە ئەو دلێ

خۆ پێ خۆش دکەت، یان خەیالەکە د هزرا وی ب تنێ دا دژیت، وڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ وەکی هەر ڤیانەکا دی، یان پتر ژ هەر ڤیانەکا دی، نابتە ڕاستییەکا وەسا کو مرۆڤ هەست پێ بکەت، حەتا نەبتە خودان هندەك نیشانێن ئاشکەرا، ئەو نیشانێن ئەم دشێین ل سەر دو پشکان لێکڤە بکەین: نیشانێن ڤیانا خودێ بۆ مرۆڤی، پاشی نیشانێن ڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ.. چونکی ئاشکەرایە کو نە هەر دەعوایەکا هەبت خودانێ وێ یێ ڕاستگۆیە:

أيا ربع ليلى ما المحبون في الهوى

سواء.. ولا كل الشراب رحيق

ولا كل من تلقاه يلقاك قلبه

ولا كل من يخطو إليك مشوق

تكاثرت الدعوى على الحب فاستوى

أسير صبابات الهوى وطليق

ڤێجا هندەك نیشان هەنە هەر جارەکا ل نك عەبدی پەیدا بوون دێ ژێ ئێتە زانین کو خودێ حەز ژ وی دکەت، ژ وان نیشانان:

١ـ چاڤێرییا خودێ بۆ وی هەر ژ زارۆکینییێ، کو بەرێ وی بدەتە ڕێکا خێرێ وباشییێ ووی ژ خرابی وگونەهێ بپارێزت، یان ژی ب تەعبیرا قورئانێ: خودێ وی بۆ خۆ چێ بکەت، وەکی د دەرحەقا مووسای دا ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتی: ﴿وَٱصۡطَنَعۡتُكَ لِنَفۡسِي ۝٤١﴾ هندەك کەس هەنە چونکی خودێ حەز ژ وان دکەت هەر ژ دەسپێکێ ئەو وان بۆ خۆ پەروەردە دکەت وگەلەك جاران بێی کەسەکێ دی دەست د ڤێ پەروەردەکرنێ دا هەبت.

٢ـ دانا قەبـوولـێ بۆ وی د عەردی دا ب ڕەنگەکێ وەسا کو ڤیانـا وی بکەفتە دلێن خەلکی، ئەبوو هورەیرە دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ گۆت: ﴿ إِنَّ اللّهَ إِذا أَحَبَّ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَقَالَ: إِنِّـي أُحِـبُّ فُلانـاً فَأَحِبَّـهُ، قَالَ: فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي السَّمَاءِ فَيَقُولُ: إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ فُلانـاً فَـأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، قَالَ: ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الأَرْضِ، وَإِذا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ: إِنِّـي أُبْغِضُ فُلاناً فَأَبْغِضْهُ، قَالَ: فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَـادِي فِـي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللّهَ يُبْغِضُ فُلاناً فَأَبْغِـضُوهُ، قَـالَ: فَيُبْغِـضُونَهُ، ثُـمَّ تُوضَـعُ لَـهُ الْبَغْضَاءُ فِي الأَرْضِ ـ ئەگەر خودێ عەبدەك ڤیا دێ داخوازا جبریلـی کـەت وبێژتێ: ئەز حەز ژ فـلانـی دکەم تو ژی حەز ژێ بکە، گۆت: ڤێجا جبریـل ژی دێ حەز ژێ کەت، پاشی د ناڤ خەلکێ عەسمانی دا دێ گـازی کـەت: خودێ حـەز ژ فلانـی دکـەت هـوین ژی حـەز ژێ بکـەن، ڤێجـا خـەلکێ عـەسـمـانی ژی دێ حەز ژێ کەن، گۆت: پاشی قەبوول بۆ وی د عـەردی دا دێ ئێتە دانان، وئەگەر خودێ عەبدەك نەڤیا دێ داخوازا جبریلـی کـەت وبێژتێ: ئەز حەز ژ فلانی ناکەم تو ژی حەز ژێ نەکە، گۆت: ڤێجـا جبریـل ژی حەز ژێ ناکەت، پاشی د نـاڤ خـەلکێ عـەسمانی دا دێ گـازی کـەت: خودێ حەز ژ فلانـی ناکـەت هـوین ژی حـەز ژێ نەکـەن، ڤێجـا خـەلکێ عـەسـمـانی ژی دێ حەز ژێ ناکەن، گۆت: پاشی نەڤیان بۆ وی د عـەردی دا دێ ئێتە دانان ﴾(١).

مەعنا: ژ نیشانێن حەژێکرنا خودێ بۆ عەبدی ئەوە عەبـدێن خـودێ یـێن چاك حەز ژ وی بکەن، حەتا گەلـەك جاران بێی بزانن بۆچی.

٣ـ دانا بەلایێ.. وتشتەکێ ئاشکەرایە حەتا د وێ ڤیانێ دا ئەوا د ناڤبەرا مرۆڤان ژی دا گەلـەك جاران خودانی دڤێت خۆشتڤییێ خۆ بـجـەڕبـیـنت دا

---

(١) موسلم ریوایەت دکەت.

ل بەر چاڤ ئاشكەرا بكەت كانێ ڕاستە ئەو حەز ژێ دكەت، یان ژی حەژێكرنا وی هەما گۆتنەكا سەردەڤە، ئەنەسێ كوڕێ مالكی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ عِظَمُ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلاءِ، وَإِنَّ اللَّهَ إِذا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ ـ مەزنیا جزای د گەل مەزنییا بەلایێ یە، وئەگەر خودێ هندەك مرۆڤ ڤیان دێ وان جەڕبینت (بەلایێ دەتێ)، ڤێجا هەچییێ رازی بوو رازیبوون بۆ وییە، وهەچییێ رازینەبوو نەرازیبوون بۆ وییە ﴾ [(١)].

٤ـ مرن ل سەر كارەكێ باش، دا ناڤ ودەنگێن وی ب باشی د ناڤ خەلكی دا بەلاڤ بن، ئەڤە ژی نیشانا هندێ یە كو خودێ حەز ژ وی عەبدی دكەت، ودەلیل ل سەر ڤێ چەندێ ئەو حەدیسە یا عەمرێ خوزاعی ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ڤەدگوهێزت وتێدا هاتییە: ﴿ إذا أحبّ اللّهُ عَبْداً عَسَلَهُ ـ ئەگەر خودێ عەبدەك ڤیا دێ وی شرین كەت ﴾ گۆتن: چاوا دێ وی شرین كەت؟ گۆت: ﴿ يُوَفِّقْ لَهُ عَمَلاً صَالِحاً بَيْنَ يَدَي أجَلِهِ حَتّى يَرضَى عَنْهُ جِيْرانُهُ، أو قال: مَنْ حَوْلَهُ ـ دێ بەرێ وی دەتە كارەكێ چاك بەری ئەجەلا وی بێت دا جیرانێن وی یان ئەو كەسێن ل دۆر ورەخێن وی ژێ رازی بن ﴾ و د ریوایەتەكا دی دا هاتییە ﴿ دا خودێ ژێ رازی ببت ﴾[(٢)]. مەعنا: مرنا ل سەر كارێ باش دبتە ئەگەرا هندێ خەلكی ژی وخودێ ژی ژ مرۆڤی رازی ببت، هەر وەسا نیشانا هندێ یە كو خودێ حەز ژ وی عەبدی دكەت.

نیشانێن ڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ:

ڤیان تشتەكێ ڤەشارتییە د دلی دا، بەلێ گەلەك جاران ـ ئەگەر نەبێژین: هەمی جاران ـ نیشانێن وێ ل سەر كەد وكار وسەر وسیمایێ خودانی

---

(١) ترمذی وئبن ماجە ڤەدگوهێزن.

(٢) ئبن حببان وحاكم ڤەدگوهێزن.

ئاشكەرا دبن، وهندى ڤيان گۆتنا دەڤى ب تنێ بت دێ كارەكێ گەلەكێ ب ساناهى بت، بەلێ ئەڤ گۆتنە نە ژ خودێ ونە ژ بەنييان نائێتە قەبويلكرن حەتا ڕاستيا وێ ل بەر چاڤ ئاشكەرا نەبت، وئەو مرۆڤێ بێژت: ئەز حەز ژ خودێ دكەم، گۆتنا وى يا دورست نابت حەتا هندەك نيشان ل نك وى ديار نەبن، ژ وان نيشانان:

١ـ كو ئەو حەز بكەت هەر گاڤ خودێ ل بيرا خۆ بينتەڤە، ومووناجاتا وى بكەت، وگۆتنا وى ـ كو قورئانە ـ بخوينت، وچونكى نڤێژ ئەو ژڤانە يێ د ناڤبەرا مرۆڤى وخوداىێ وى دا هەى دێ بينى مرۆڤێ ب دورستى حەز ژ خودێ بكەت گەلەك حەز ژ نڤێژێ دكەت، وئەوێ ڤيانا وى بۆ خودێ گۆتنا دەڤى ب تنێ بت نڤێژ ل سەر وى گەلەك يا گرانە.

٢ـ گوهدارييا خودێ ئەمر وفەرمانێن وى دا، چونكى يا بەرعەقل نينە مرۆڤ حەز ژ ئێكى بكەت وگۆتنێن وى ل عەردى بدەت، وچو پێ نەكەت، شاعرەكێ عەرەب دبێژت:

تعصي الإله وأنت تزعم حبه	هذا محال في القياس بديع
لو كان حبك صادقاً لأطعته	إن المحب لمن يحب مطيع

٣ـ ڤيانا كەسێ ب سەر ڤيانا خودێ نەئێخت، يان نەئينتە ڕێزا ڤيانا وى، وئەڤە ب هندێ دئێتە زانين دەمێ ئەو فەرمانا كەسەكێ دى ب سەر يا خودێ دئێخت يان دئينتە ڕێزا فەرمانا وى.. وەكى وان يێن شريعەتێ خودێ ژ ژينا خۆ لاددەن، يان: مەنهەجەكێ دى دئينن ڕێزا شريعەتێ وى، و د گەل هندێ ژى دبێژن: ئەم حەز ژ خودێ دكەين!

٤ـ تەحەمولا هەمى ڕەنگێن نەخۆشييان د ڕێكا وى دا بكەت، وئارمانجا وى يا سەرەكى ئەو بت خۆشتڤييێ وى ژێ ڕازى بت، ودوريشمێ وى يێ بلندتر ئەو بت: (ئەگەر خودێ يار بت، بلا خەلك هەمى نەيار بت).

٥ـ بۆ وی نەخۆش بت وغیرەت بۆ چێ ببت دەمێ ببینت بێ ئەمرییا خودێ یا دئێتەکرن، چونکی دەمێ مرۆڤ حەز ژ ئێکی بکەت مرۆڤی پێ خۆش نابت بەحسێ وی ب خرابی بێتەکرن یان گۆتنا وی بێتە پێلێدان.

چاوا دێ ڤیانا خودێ ب دەست مە کەڤت؟

گەلەك رێکێن هەین مرۆڤ ڤیانا خودێ پێ ب دەست خۆ ڤە دئینت، ژ وان رێکان:

١ـ خواندنا قورئانێ ب رەنگەکێ وەسا مرۆڤ خۆ د مەعنا وێ دا شارەزا بکەت، وباش تێ بگەهت، وخۆشییا خۆ د خواندن وگوهدانا وێ دا ببینت.

٢ـ کرنا عیبادەتێ سونەت، پشتی کرنا عیبادەتێ فەرز ب دورستی، د حەدیسەکا قودسی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت: ﴿ خودێ دبێژت: وما يزال عبدي يتقرب إلي بالنوافل حتى أحبه ـ عەبدێ من دێ مینت ب کرنا سوننەتا خۆ نێزیکی من کەت حەتا ئەز حەز ژ وی بکەم ﴾.

٣ـ ل بیرئینانا خودێ وگەلەك کرنا زکرێ وی، وئاشکەرایە ئەگەر مرۆڤ گەلەك ل نك ئێکی بمینت، یان گەلەك وی ل بیرا خۆ بینتەڤە وبەحسێ وی بکەت، ڤیانا وی دێ ل نك وی پەیدا بت.

٤ـ پێشخستنا وی کارێ خودێ دڤێت ل سەر وی کارێ مرۆڤی دڤێت، یان هێلانا وی کارێ مرۆڤی دڤێت چونکی خودێ ئەو نەڤێت، وئەڤ کارە ئەوە یێ ب عەرەبی دبێژنێ: (إيثار)، وکانێ چاوا (إيثار) دبتە نیشان ل سەر ڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ، وەسا ئەو دبتە ئەگەر ژی بۆ ڤیانا وی بۆ خودێ، وئەڤە مەسەلەکا هویرە بەرفرەهکرن پێ دڤێت، وڤێرێ جهێ بەرفرەهکرنێ نینە.

٥ـ ل بیرئینانا وان نعمەتێن مشە یێن خودێ د گەل مرۆڤی کرین دبتە ئەگەرا هندێ ڤیانا تە بۆ خودێ زێدە ببت، ئەگەر جارەکێ خودێ

موصیبەتەك ئینا سەرێ تە ونعمەتەك ژ نعمەتێن خۆ ژ تە ستاند، هەر زوی بیرا خۆ ل وان نعمەتێن دی بینەڤە یێن وی بۆ تە هێلاین، دا ئەو چەندە کارەکێ خراب ل ڤیانا تە بۆ وی نەکەت، دەمێ دختۆران بڕیار دای پییەکێ مصعەبێ کوڕێ زوبەیری ببڕن ژ بەر ئێشێ، وپشتی وان پییێ وی بڕی مصعەبی گۆت: یا رەبی حەمد بۆ تە بت، ئەگەر تە پییەکێ من بر بت ژی تە ئێکێ دی بۆ من یێ هێلای.. وهەر هنگی خەبەرێ مرنا کوڕێ وی گەهشتێ پشتی کەفتییە بن پییێن هەسپان، وی گۆت: یا رەبی حەمد بۆ تە بت، ئەگەر تە کوڕەکێ من بر بت ژی تە ئێکێ دی بۆ من یێ هێلای!

هشیار بی! ب چاڤەکێ کێم بەرێ خە نەدە نعمەتێن وی د گەل تە کرین دا ڤیانا تە بۆ وی کێم نەبت.

٦ـ چوونا نك وی ب دلەکێ شکەستی ڤە ب تایبەتی ل وان جهـ ووان دەمێن نێزیکی د ناڤبەرا تە ووی دا پەیدا دبت، وەکی ل دەمێ چوونا سوجدێ، وکرنا عیبادەتی ل دویماهییا شەڤێ، وەکی خودایێ مەزن ب ڕەنگەکێ ژ هەژی وی دئێتە عەسمانێ دنیایێ و (تەجەللی) یێ ل سەر عەبدێن خۆ دکەت، ودبێژت: کێ داخوازەك ژ من هەیە دا ئەز داخوازا وی بۆ ب جهـ بینم؟ کێ پسیارەك ژ من هەیە دا ئەز د بەرسڤا وی بێم؟

و ل دویماهییێ دێ بێژین: ئەگەر تە بڤێت خودێ حەز ژ تە بکەت ژ ڤی ڕەنگێ مرۆڤان بە:

سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ ـ هندی خودێ یە حەز ژ وی عەبدی دکەت یێ ب تەقوا بت، و ژ خەلکی بێ منەت بت، ویێ بەرزە بت ﴾[1]، یێ ب تەقوا بت، یەعنی: ب گۆتنا خودێ بکەت

---

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

ل هەر جهەكێ ئەو لێ بت، ويێ ژ خەلكى هەمييێ بێ منەت ژ بەر وێ زەنگينى ودەولەمەنديا د دلێ وى دا هەى، وگەلەك تێكەلييا خەلكى نەكەت وخۆ ژ وان ڤەدەركەت.

كارێ یازدێ
تەقوا (التقوى)

كارێ یازدێ ودیماهییێ یێ دلی كو مە دڤێت بەحس ژێ بكـەین تەقوایـە، وئاشكەرایە كو تەقوا كارەكێ مەزنە وبۆ دینی دبتە بناخە، وهەر تەقوایە تامێ ددەتە ژینا مرۆڤی وبهایی ددەتە خودانی، چونكی تەقوایە وی وحەیوانی ژێك جودا دكەت!

ڤێجا فەرە بزانین كانێ تەقوا چیە؟ وچاوا مرۆڤ دێ دشێت وێ ب دەست خۆ ئێخت؟ وفێقییێ ب دارا تەقواییێ ڤە دئیچت چیە؟

تەقوا.. پێناسە ودەسپێك:

تەقوا د زمانێ عەرەبان دا ناڤەكێ وەرگرتییە ژ پەیڤا (التقـی)، وژێـدەرێ وێ (الاتقاء) ە، وكارێ وێ یێ بۆری (وقی) یە، یەعنی: پاراست، وپاراسـتن ئەوە تشتەك ژ تشتەكێ دی بـێـتـە پالـدان ودویركرن ژ بەر تشتەكێ سـییێ، مەعنا: تەقوا د زمانی دا پاراستنە.

و د شریعەتی دا چەند پێناسەیەك بۆ تەقواییێ هەنە، ژ وان پێناسەیان:

هندەك دبێژن: تەقوا ئەوە تو پەردەیەكی بێخیە د ناڤبەرا خـۆ ووی تـشتی دا یێ خودێ حەرام كری.

وهندەكێن دی دبێژن: تەقوا ئەوە خودێ تە ل وی جهی نـەبینت یـێ وی نەڤیای تە لـێ ببینت.

وهندەكێن دی دبێژن: تەقوا ئەوە مـرۆڤ خـۆ ژ وی تـشتی بپـارێزت یـێ بـتـرسـت كو غەزەبا خودێ پـێ ب سـەر وی دا بێـت، وگوهـدارییا ئـەمر

ونههيیا خودێ بكهت.. ودئێته ڤهگوهاستن كو جارهكێ ئیمامێ عومهر پسیار ژ ئوبهییێ كوڕێ كهعبی كر: تهقوا چیه؟ وی گۆت: ئـهی (أمیر المؤمنین) تـو چ جارا د ڕێكهكێ ڕا نهچووی سـتـری لـێ ههبن؟ گۆت: بهلـێ، گۆتێ: ته چ كر؟ عومهری: گۆت: من دهلنگێن خۆ هلدان وباش بهرێ خـۆ دا جهـێ پیێ خۆ بهری ئـهز پێگاڤـا خـۆ بهـاڤێم ژ ترسـێن هنـدێ دا سـتـری ب مـن بكهڤن.. ئوبهیی گۆت: ئهها ئهوه تهقوا!

مهعنا: تهقوا ئهوه مرۆڤ د ڕێكا خۆ دا د ڤێ ژیانێ دا دهلـنگ ودهھمـهنێن خۆ هلـدهت، وباش بهرێ خۆ بدهته حهرامی وحـهلالی، وخـۆ ژ بـێ ئـهمرییا خودایێ مهزن بدهته پاش.

(ابن القیم) دبێژت: ڕاستییا تهقوایێ ئهوه مرۆڤ كاری ب فـهرمانا خـودێ بكهت باوهری پێ ههبت وبۆ خۆ ب خێر حسێب بكهت، وخۆ ب باوهری ڤه خۆ ژ وی تشتی بدهته پاش یێ خودێ ئهو ژێ دایه پـاش وبـۆ خـۆ ب خێـر حسێب بكهت.

مهرتهبهیێن تهقوایێ:

و ژ ئهڤا بۆری ئاشكهرا دبت كو تهقوایێ سێ مهرتهبه ههنه:

١ـ خـۆپـاراستنا ژ عـهزابـا ئـهبـهدی ئــهوا خــودانێ خـۆ هـهر وهـهر دهێلته د جههنهمێ دا كو شرك وكوفره، وباوهری ئینانا ب پـهیڤا تهوحیـدێ ئهوا قورئانێ ناڤێ (پهیڤا تـهقوایێ) ل سـهر دانـای دهمـێ گـۆتێ: ﴿ وَأَلۡزَمَهُمۡ كَلِمَةَ ٱلتَّقۡوَىٰ ﴾ (الفتح: ٢٦).

٢ـ خۆپاراستنا ژ وان كاران یێن كـو دبنـه ئهگـهرا چـوونا خـودانی بـۆ جههنهمێ ئهگهر خۆ بۆ دهمهكێ بـهروهخت ژی بـت، وئـهو كـار ـ وهكـی ئاشكهرا ـ ئهون یێن دبێژنێ: گونهه.

٣ـ خۆپاراستنا ژ وان کاران ژی یێن مرۆڤی ب ڕەنگەکێ وەسا موژیل دکەن کو ئەو خودێ ژ بیر بکەت، یان چوونا وی بەر ب خودێ ڤە هێدی وگیرۆ دکەن، ئەگەر خۆ ئەو کار د حەلال ژی بن، چونکی ئەڤ ڕەنگە کارە دلێ وی ڕەق دکەن، وهێدی هێدی وی بەر ب گونەهێ ڤە دبەن.

تەقوا د قورئانێ:

ژ بەر گرنگییا تەقوایێ بەحسێ وێ ب گەلەك ڕەنگ وگەلەك مەعنایان د قورئانێ دا هاتییە:

ل هندەك جهان تەقوا ب مەعنایا ترسا ژ خودێ هاتییە، وەکی: ﴿ لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥ ۚ يَٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ﴿١٦﴾ - بۆ وان د جەهنەمێ دا هندەك پارچەیێن عەزابێ ژ ئاگری د سەر وان دا هەنە وەکی عەوریێن ل سەرێك، و د بن وان ژی دا هندەك پارچە هەنە. ب ڤێ عەزابا ژێگۆتی خودێ بەنییێن خۆ دترسینت، دا ئەو هشیار بن. ئەی بەنییێن من ڤێجا هوین ژ من بترسن وگوهداریيا فەرمانێن من بکەن ﴾ (الزمر: ١٦).

و ل هندەك جهێن دی تەقوا ب مەعنایا گوهداری وعیبادەتی دئێت، وەکی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ئینای، ب دورستی هوین گوهدارییا خودێ بکەن وبێ ئەمرییا وی نەکەن، وشوکرا وی بکەن وکافرییێ پێ نەکەن، وبەردەوام خۆ ب ئیسلاما خۆ ڤە بگرن حەتا هوین دمرن ﴾ (آل عمران: ١٠٢).

وتەقوا ب مەعنایا خۆپاراستنا ژ گونەهان ژی دئێت، وئەڤەیە مەعنایا تەقوایێ یا دورست، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ

وَيَخۡشَ ٱللَّهَ وَيَتَّقۡهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾ - وهەچییێ د ئـەمر وفـەرمانان دا گوهـداریيا خـودێ وپێغەمبـەرێ وی بكـەت، و ژ دويماهییـا نەگوهـدارییێ بتـرست، وخۆ ژ بێ ئەمرییا وی بپارێزت، ئەو ئەون يێن خۆشییێ د بەحەشتێ دا ب دەست خۆ ڤە دئینن ﴾ (النور: ٥٢).

و د ئایەتەكا دی دا خودایێ مەزن سێ جاران بەحسێ تـەقوایێ دكـەت، وەكی دبـێـژت: ﴿ لَيۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٞ فِيمَا طَعِمُوٓاْ إِذَا مَا ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّأَحۡسَنُواْۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٣﴾ ﴾ (المائدة: ٩٣)، وئەڤ سێبارەكرنا پەيڤا (تـەقوایێ) يـا ژ قەسـتا نەبوويە، چونكی تەقوا جارا ئێكێ ب ڕامانا خـۆ پاراسـتنا ژ شـركێ هاتییـە، وجارا دووێ ب ڕامانا خـۆ پاراسـتـنـا ژ بیدعێ یە، وجارا سـییێ ب ڕامانـا خۆپاراستنا ژ گونەهێ یـە، وبەرانبـەر شـركێ تەوحیـدە، وبەرانبـەر بیـدعێ سوننەتە، وبەرانبەر گونەهێ گوهدارییە، مەعنا ڤێ ئایەتێ سێ مەرتەبە د گەل ئێك كۆمكرن وفەرمان پێ ل مە كر: مەرتەبا ئیمانێ ویا سوننەتێ ویا طاعەتێ، دبێژت: چو گونەه ل سەر وان خودان باوەران نینـە ئـەوێن مـەی ڤـەخواری بەری ئەو بێتە حەرامكرن ئەگەر وان ئەو هێلا وباوەری ب خودێ ئینا وتەقوا وی كر (یەعنی: خۆ ژ شركێ دا پاش) وكـارێـن چاك كرن، پاشی تەقوا كـر (یەعنی: پێگیری ب سوننەتێ كر) وباوەری ئینا، پاشـی تـەقوا كـر (یـەعنی: گـوهـداری كـر) وبـاوەری ئینا، هندی خودێ یە حەز ژ وان دكەت ئـەوێن د باوەرییا خـۆ دا گەهشتینە دەرەجا ئحـسانێ ڤێجـا باوەرییـا وان ب تـشتێ غەیب ونەبەرچاڤ وەكی باوەرییا وان ب تشتێ بەرچاڤ لـێ هاتی.

تمامیيا تەقوایێ:

ئەڤا بۆری هەمی ژ مەعنا وڕامانێن تەقوایێ بوو، بەلـێ مرۆڤ ب دورسـتی ناگەهتە دەرەجا تەقوایێ ونابتە ژ مرۆڤێن تـەقوادار حـەتا خـۆ ژ وان تـشتێن

گونەھ تێدا نە بدەتە پاش ژ ترسێن هندێ دا کو بکەفتە ژ وان تـشتان دا یـێن گونەھ تێدا.

د ناڤ مـرۆڤـان دا هندەك کەس هەنە دبێژن: ئەم موسـلمانین، وبـاوەرییێ ب خودێ وپێغەمبـەری وئیـسلامێ دئیـنن، ودبـت خـۆ ژ گەلـەك ڕەنگـێن گونەهان ژی ـ ب تایبەتی یێن مەزن ـ بدەتە پاش، بەلـێ دەمـێ گونەهـەکا بچویك دکەفتە ڕێکا وی، یان کارەکێ شك تێدا هەی کانێ گونەهە یان نە، خۆ ژێ نادەتە پاش ودلـێ خۆ ب هندێ خۆش دکەت کو بەلکی ئەڤ کـارە گونەھ نەبت، یان ئەگەر خۆ گونەھ ژی بت ئاخری دەمەکێ کێم پێـشڤە دێ چنە جەهنەمێ پاشی هەر دێ زڤڕتە بەحەشتێ.. ئەو کەسێ ب ڤی ڕەنگی بت یێ هێژای هندێ نابت ناڤێ (متقي ـ تەقوادار) ل سەر بێتە دانان.

هەڤالـێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ (ئەبوو دەرداء) ـ خـودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: ((تمامیا تەقوایێ ئەوە عەبد د وی تشتی دا یێ هندێ دندکەکێ ژی تـەقـوا خودێ، حەتا ئەو وی تشتێ ئـەو هـزر دکـەت یـێ حەلالـە ژی بهێلت ژ ترسێن هندێ دا ئەو تشت یێ حەرام بت)).

ومەخسەدا وی ب تشتێ حەلال ل ڤێرێ ئەو حەلالە یێ مرۆڤ تێدا دکەفتە شکێ، وئەڤە ژ تمامیا وەرەعێ وتەقوایێ یە.

و ل ڤـێـرێ مەسەلەك هـەیـە دڤێت ئیشارەتێ بدەینێ: ئەو کەسێ بڤێـت یێ ب تەقوا بت دڤێت خۆ د دینی دا شـارەزا بکـەت دا بزانـت کـانێ ئـەو تشتێ دڤێت تەقوایێ تێدا بکەت چیە، یەعنی: یا ب زەحمەتە (ئەگەر نەبێـژین: موستەحیلە) کەسەك د دینی دا یێ جاهل ونەزان بت وبـشێت یـێ ب تـەقوا بت، چونکی ئەوێ حەلالی وحەرامی.. خێرێ وگونەهێ.. سونەتێ وبیـدعێ ژێك جودا نەکەت نەشێت خۆ ژ کارێ نەدورست بدەتـە پـاش، ودێ بینـی هندەك جاران هندەك مرۆڤ ژ نەزانینا خـۆ ژ وی تشتێ صـافی حـەلال ددەنـە

پاش هزر دكەن ئەڤە تەقوایە، وئەو ب خۆ ئەڤە خۆ بێ باركرنا ژ حەلالییە نە كو تەقوایە!

ونێزیك ژ ڤێ مەسەلێ مەسەلا ب چوڤەنەگرتنا گونەهانە، ب تایبەتی گونەهێن بچویك، ئەوێن مرۆڤ چو هزران ژێ نەكەت، ئەڤان كارتێكرنەكا گەلەكا خراب ل سەر تەقوایێ هەیە، ودویر نینە ئەو هندەك جاران تەقوایێ ئێكجار ژ بن ببەت، ژ بەر ڤێ چەندێ د حەدیسەكێ دا هاتییە: عائیشا دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتە من: ﴿ يَا عَائِشَةُ، إِيَّاكِ وَمُحَقَّرَاتِ الأَعْمَالِ، فَإِنَّ لَهَا مِنْ اللَهِ طَالِبًا ـ ئەی عائیشا! هشیاری وان كاران بە یێن مرۆڤ چو هزران ژێ نەكەت چونكی داخوازكەرەك بۆ وان ژ نك خودێ هەیە ﴾[1] یەعنی: خودێ ملیاكەتەك تایبەت بۆ هژمارتنا وان كاران ئامادە كرییە، ئەو وان دنڤیست ونائێنە ژبیركرن، ودڤێت ژبیر نەكەین كو ئەگەر گەلەك ترك گەهشتنە ئێك ئاگرەكێ بۆش دێ ژێ هلبت.

بهایێ تەقوایێ:

بهایێ تەقوایێ د تەرازییا ئیسلامێ دا گەلەكە، وهەما بەسە بێژین: تەقوا ئەو كارە یێ خودێ شیرەت پێ ل مرۆڤێن بەراهییێ ویێن دویماهییێ ژی، وەكی د ئایەتەكێ دا هاتی: ﴿ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ﴾ (النساء: ٣١). ئیمامێ قورطبی د تەفسیرا ڤێ ئایەتێ دا دبێژت: فەرمانا ب تەقوایێ یا گشتییە بۆ هەمی مللەتان.

و د حەدیسەكێ دا هاتییە: موعاذ دبێژت: من گۆتە پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ: شیرەتەكێ ل من بكە، گۆت: وی گۆتە من: ﴿ اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا

(١) ئبن ماجە ڤەدگوهێزت.

كُنْتَ أَوْ أَيْنَمَا كُنْتَ ـ هەچی جهیێ تو لـــێ بـی تـەقوا خـودێ بکـە ﴾[1]. و (شیخ الإسلام ابن تیمیه) دبێژت: من نەدیتییە شیرەتەك ژ ڤێ ب مفاتر هەبت بۆ وی کەسی یێ تێ بگەهت و ل دویڤ بچت.

و ژ دوعایێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ یێن هەر بۆ خۆ ژ خودێ دکرن ئەڤە بوو: ﴿ اللّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى ﴾ [2] یەعنی: یا رەببی ئەز داخوازا هیدایەتێ وتەقوایێ وعەفافێ ودەولـەمەندییێ ژ تە دکەم.

چاوا دێ ب تەقوا کەڤی؟

ئەگەر تە بڤێت بزانی کانێ چاوا تو دێ ب تەقوا کەڤی؟ گوهێ خۆ بـدە ڤان گۆتنان:

ئەگەر د دلـێ تە دا ڤیانا خودێ ژ ڤیانـا هـەر تـشتەکێ دی پتـر بـوو.. وئەگەر ل هەمی دەمان تە هەست ب هندێ کر کو خودێ یێ د گەل تە وتە دبینت.. وئەگەر تە هەمی گاڤا دویماهییا کرنا گونەهێ ل بیــرا خـۆ ئیناڤـە.. وئـەگـەر تە زانی چاوا دێ بەرگرییا هەوایێ نەفسا خۆ کەی.. وئەگـەر تـو ب وان رێکان شارەزا بووی یێن شەیتان تێرا قەستا دلـێ مرۆڤی دکەت وتـە ئەو رێك هەمی لـێ گرتن، ئەو تۆ ب تەقوا کەفتی!

سالۆخەتێن تەقواداران:

وئەو ب خۆ تـەقوا تـشتەکە د دلی دا، وەکـی د حەدیـسەکێ دا هـاتی، بـەلـێ د گەل هندێ ژی تەقوا ئەگەر ل نك کەسـەکی هـەبت ئـەو هنـدەك سالۆخەتێن تایبەت دێ ل نك وی پەیدا کەت، وقورئان د گەلـەك ئایـەتان دا

---

(١) ئیمام ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٢) وەکی موسلم ژێ ڤەدگوهێزت.

ئیشارەتێ ددەتـە وان سـالۆخەتان، وئـەم ل ڤێـرێ ب کـورتی دێ بەحـسێ هندەك ژ وان سالۆخەتان کەین:

- مرۆڤێن تەقوادار ئەون یێن باوەرییێ ب غەیبێ دئینن.

- و ل خەلـەتیێن خەلکی دبۆرن، و ل وان ب هێجەت نینن.

- گونەهێن مەزن ناکەن، وئصرارێ ل سەر گونەهێن بچویك ژی ناکەن.

- ئەگەر جارەکێ ب نك خەلـەتییێ ڤە چوونە وگونەهەك کـر هـەر زوی لێڤە دبن وپەشێمان دبن وتۆبە دکەن.

- د گۆتن وکریارێن خۆ دا د ڕاستگۆنە، ودرەو ژ وان دەرناکەڤت.

- (شەعائرێن خودێ) مەزن دبینن، یەعنی: نە دبستەنە ل سەر پێلێدانا وان تشتان یێن خودێ ئحتـرام لـێ گرتی وپیرۆز کرین.

- دادییێ د حوکم وئەحکامێن خـۆ دا ب جـه دئیـنن، وکـەرب ڤـەبوونا وان ژ کەسەکی یان تشتەکی ئێکا هـنـد ژ وان چـێ ناکەت ئەو بێ دادییـێ ب کار بینن.

مفا وبەرهەمێ تەقوایێ:

مەزنتـرین بەرهەمێ تەقوایێ د دنیایێ دا ئەوە تەقوا خودانێ خـۆ دلفـرەه دکەت، ورزقێ وی ژی بەرفرەه دکەت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا ۝٢ وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُۚ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمۡرِهِۦۚ قَدۡ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَيۡءٖ قَدۡرٗا ۝٣ ﴾ (الطلاق ٢-٣).

هــەر وەسـا تـەقـوا دبـتـە ئەگەرا هندێ خودێ کارێ مرۆڤی ل بـەر مرۆڤی ب ساناهی بێخت، وەکی د ئایەتەکێ دا هـاتی: ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ۝٤ ﴾ (الطلاق: ٤).

پشکا سییێ
نساخییێــن دلان

دەسپێك

تبیعەتێ خودێ مرۆڤ ل سەر دای ئەڤەیە: هەر ئێك ـ بلا چەند یێ خراب ژی بت ـ خۆ باش دبینت، وەکی ئەم ب کوردی دبێژین: ((کەسەك نابێژت: دەوێ من یێ ترشە))! یەعنی: ئەگەر خۆ دەوێ وی یێ ترش ژی بت، وتاما ترشاتییێ تژی دەڤێ وی ببت ژی، ئەو ئعترافێ ب وێ ترشاتییێ ناکەت، وئەگەر وی چو رێ نەدیتن دێ رابت هندەك هێجەتان پێشڤە گرت.. وئنگلیز ژی د مەتەلەکا خۆ دا دبێژن: ((نێچیرڤانێ ب کێر نەهاتی لەعنەتێ ل ئامیرەتێن خۆ دکەت))، یەعنی: ل شوینا ئعترافێ بکەت کو ئەو ب کێر نێچیرێ نائێت، دێ ب کێرنەهاتنا خۆ دێ ئێختە ستویێ شۆکا خۆ!

وچونکی مرۆڤ خەلەتی وعەیبێن خۆ زوی ب زوی نابینت گەلەك جاران وەسا چێ دبت مرۆڤ دهاڤێتە کەسەکێ دی ورەخنێ لێ دگرت سەرا خەلەتییەکێ یان عەیبەکا کو ل نك وی هەی، وئەو ب خۆ ئەگەر تو سەح بکەیێ دێ بینی ئەو خەلەتی یان عەیب، یان ئێکا ژ وێ مەزنتر ژی ل نك وی ب خۆ یا هەی، وئەگەر جارەکێ ئێکی بیرا وی ل هندێ ئیناڤە کو ئەڤ خەلەتی یان عەیب یان کێماسی یا ل نك وی ژی هەی، ئەوی دێ ب ڤێ چەندێ نەخۆش بت، ودێ خۆ نەرازی ژی کەت!

وخودێ ئەگەر خێرا مرۆڤی ڤیا دێ چاڤێن وی ڤەکەت دا بەری هەر تشتەکی ئەو خەلەتی وکێماسییێن خۆ ببینت، وزیرکییێ ژی دێ دەتێ کو ئەو ئعترافێ ب وان خەلەتی وکێماسییان ژی بکەت، دا ئەو پشتی هنگی هزرا چارەسەری وخۆپاراستنا ژ وان کێماسییان بکەت، چونکی تشتەکێ ئاشکەرایە هندی مرۆڤ ب دەردێ خۆ نەحەسییێت هزرا چارەسەرییێ ناکەت.

وپشتی مە ـ د بەرپەڕێن بۆری دا ـ هندەك ژ وان ڕێكان زانین یێن شەیتان تێڕا قەستا دلێ مرۆڤی دكەت، دا دەستەسەر بكەت وخەرزێ خۆ لێ بدانت، وپشتی مە بەحسێ هندەك ژ وان كارێن باش ژی كری یێن دلێ ساخلەم پێ ڕادبت وخودانی پێ سەرفەراز دكەت.. مە دڤێت بەحسێ هندەك ژ وان دەردان ژی بكەین یێن دل تووش دبتێ، چەندەكێ د گەل (ئێشێن دلی) ڕاوەستین دا پێ ئاگەهدار ببین، پێخەمەت هندێ كو خۆ ژێ بپارێزین، وئێك ژ مە ئەگەر خۆ گەلەك ژ وان ئێشێن (عضوی) بترسینت یێن دئێنە دلی وكارێ وی تێك ددەن ومرۆڤی بەر ب مرنێ ڤە دبەن، ئەز دبێژم: یا فەرتر ئەوە مرۆڤ پتر ژ وان ئێشێن (دەروونی) بترست یێن ب سەر دلی دا دئێن ودبنە ئەگەرا هندێ بەرێ خودانی ژ ڕێكا ڕاست بێتە وەرگێڕان، ڤێجا ل دنیایێ وئاخرەتێ شەرمزار ببت، چونكی ترسا ل سەر وی دەردێ ئێشەكا بەردەوام بگەهینت كو حەتا پشتی مرنێ ژی بمینت مسۆگەر دڤێت پتر بت ژ وی دەردێ ئێشەكا بەروەخت بگەهینت كو ب مرنێ ب دویماهی بێت..

ڤێجا حەتا ئەم ب ڤان ڕەنگە دەردان شارەزا ببین، دا خۆ ژێ بپارێزین، دڤێت چەندەكێ ب بەرفرەهی ل سەر باخڤین.. هیڤیا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە ئەو هاریكارێ مە بت ل سەر خۆپاراستنا ژ ڤان هەمی دەردان.

(١)
بیٚ ئاگەهی (الغفلة)

مەزنترین دەرد دل تووش دبتیٚ، ودبتە ئەگەرا هندیٚ کو دل ب دورستی ب کاریٚ خوٚ ڕانەبت بیٚ ئاگەهییە ئەوا ب عەرەبی دبیٚژنیٚ: (الغفلة)، یەعنی: (عەطەلەکا) وەسا بکەفتە کاریٚ دلی کو ئەو ئیٚدی نەشیٚت ب وی تشتی ئاگەهدار ببت یێ کو پیٚتڤییە یێ لێ ئاگەهدار بت، ڤیٚجا ئەڤ بیٚ ئاگەهییە سەری بکیٚشە وان ئەنجامیٚن خراب ییٚن بەریٚ وی ژ ڕیٚکا دورست وەردگیٚڕن، وی بەر ب دویرکەفتنا ژ حەقییێ ڤە دبەن.

بیٚ ئاگەهی چیە؟

بیٚ ئاگەهی (یان: غەفلەت) ژ لاییٚ زمانی ڤە ڕەنگەکیٚ ژبیرکرنیٚ یە، بەلیٚ ئەگەر هات مروٚڤی دەست د ویٚ ژبیرکرنیٚ دا هەبت، وەکی د ئایەتەکا قورئانیٚ دا هاتی: ﴿ ٱقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ مُّعۡرِضُونَ ۝١ - دەمیٚ حسیٚبدانا مروٚڤان ل سەر کاریٚ وان کری نیٚزیك بوو، وئەو ژ ڤیٚ ڕاستییێ بیٚ ئاگەه دژین، وپشت ددەنە ڤیٚ هشیارکرنیٚ ﴾ (الأنبياء: ١)، یەعنی: ئەگەر ئیٚك بیرا وان ل ڤیٚ چەندیٚ بینتەڤە ژی ئەو ل بیرا خوٚ نائیننەڤە، وپشت ددەنە ویٚ چەندیٚ، وئەڤەیە جودایی د ناڤبەرا (غەفلەت ونسیانیٚ) دا، (نسیان ـ ژبیرکرن) تشتەکیٚ بیٚ دەستی، بەروڤاژی غەفلەتیٚ کو کارەکە خودانی دەست تیٚدا هەیە، ومروٚڤیٚ (غافل) ئەوە یێ خوٚ ژ تشتی بیٚ ئاگەه بکەت، وبیرا خوٚ لێ نەئینتەڤە.

ئەڤە ژ لاییٚ زمانی ڤە.. و ژ لاییٚ زاراڤیٚ شەرعی ڤە، غەفلەت ئەوە: مروٚڤ وی تشتی ژ بیر بکەت، یان ژ بیرا خوٚ ببەت یێ دڤیٚت ئەو ژ بیر نەکەت.

وهندەك زانايێن دی دبێژن: غەفلەت ئەوە مرۆڤ دەمێ خۆ ب بێ کارییێ ڤە ببەتە سەری، ووی تشتی ل بیرا خۆ نەئینتەڤە یێ ئەگەرێن ل بیرئینانا وی هەین.

یەعنی: ئەو تشت نە یێ ژ هەژییە بێتە ژبیرکرن، چونکی هەمی ئەگەرێن ل بیرئینانا وی یێن هەین.

بێ ئاگەهی د قورئانێ دا:

ل گەلەك جهان ژ قورئانێ و ب گەلەك ڕەنگان بەحسێ بێ ئاگەهی وغەفلەتێ هاتییەکرن، د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن ب ئاشکەرایی مە ژ ڤی کاری ددەتە پاش ژ بەر وان خرابییێن مەزن یێن کو د دویڤ دا دئێن، وەکی دبێژت: ﴿ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ٢٠٥ ـ تو د دل دا ب خۆشکاندن وترس ڤە خودێ ل بیرا خۆ بینە ڤە، و ب دەنەگەکێ د ناڤبەرا بلندی ونزمییێ دا ل سپێدە وئێڤاران دوعا ژ وی بکە، وتو ژ وان نەبە یێن غافل وبێ ئاگەهـ ﴾ (الأعراف: ٢٠٥).

و ل جهەکێ دی ئەو مە ژ هندێ ژی ددەتە پاش کو ئەم گوهداری وهەڤالینییا وی کەسی بکەین یێ دلێ وی ژ زکرێ خودێ یێ غافل، وەکی دبێژت: ﴿ وَلَا تُطِعۡ مَنۡ أَغۡفَلۡنَا قَلۡبَهُۥ عَن ذِكۡرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمۡرُهُۥ فُرُطٗا ـ تو گوهدارییا وی نەکە یێ مە دلێ وی ژ زکرێ خۆ بێ ئاگەهـ کری، ووی دلچوونێن خۆ ب سەر گوهدارییا خودایێ خۆ ئێخستین، ومەسەلا وی د هەمی کارێ وی دا بوویە زەعێبوون وتێچوون ﴾ (الکهف: ٢٨).

نە ژ غافلان بە، ونە ژی گوهدارییا غافلان بکە ئەگەر هات وتە ڤیا تو یێ سەرفراز بی د دنیایێ وئاخرەتێ دا، چونکی غەفلەت ئەگەرەکە ژ وان

ئەگەران یێن عەزابیّ ب سەر خودانی دا دئینن، د ئایەتەکیّ دا خودایێ مەزن ئاشکەرا دکەت کو غەفلەت ئێك ژ وان ئەگەران بوویە یێن ل ئاخرەتیّ بەریّ عەبدێن دنیاییّ دایە ئاگری، وەکی دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُواْ بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَٱطۡمَأَنُّواْ بِهَا وَٱلَّذِينَ هُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِنَا غَٰفِلُونَ ۝٧ أُوْلَٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ۝٨ - هندی ئەون یێن دلیّ خۆ نابەنە دیدارا مە ل ئاخرەتیّ بۆ حسێبیّ، وئەو پێش ژینا ئاخرەتیّ ڤە ب ژینا دنیاییّ ڕازیبوون، ووان خۆ ب ژینا دنیاییّ پشت گەرم کر، وئەوێن ژ ئایەتێن مە دبیّ ئاگەهـ، ئەوان ژ بەر وان گونەهـ وخەلەتیێن وان د دنیاییّ دا دکرن جهیّ لیّ زڤڕینا وان ل ئاخرەتیّ ئاگریّ جەهنەمیّ یە ﴾ (یونس: ٧-٨).

ومرۆڤێن غافلن ل ئاخرەتیّ ب دورستی خوسارەت دبن، پشتی ئەو وی تشتی ب چاڤ دبینن یێ وان د دنیاییّ دا خۆ ژیّ بیّ ئاگەهـ کری، خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَسَمۡعِهِمۡ وَأَبۡصَٰرِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ ۝١٠٨ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝١٠٩ - ئەو ئەون یێن خودیّ خەتم ب کوفریّ ل سەر دل وگوهـ وچاڤێن وان دای، وئەڤەنە یێن د بیّ ئاگەهـ ژ ویّ عەزابیّ یا خودیّ بۆ وان ئامادەکری، ب ڕاستی ئەون ل ئاخرەتیّ یێن دزیانکار ﴾ (النحل: ١٠٦-١٠٧).

غەفلەت د حەدیسێن پێغەمبەری دا:

پێغەمبەر - سلاڤ لیّ بن - د حەدیسەکا خۆ دا مە ل هندیّ ئاگەهدار دکەت کو غافلبوونا دلی دبتە ئێك ژ وان ئەگەران یێن دوعا ژ بەر نەئێتە قەبویلکرن، عەبدللاهیّ کوریّ عەمری دبێژت: پێغەمبەری - سلاڤ لیّ بن - گۆت: ﴿ الْقُلُوبُ أَوْعِيَةٌ، وَبَعْضُهَا أَوْعَى مِنْ بَعْضٍ فَإِذا سَأَلْتُمْ اللَهَ عَزَّ وَجَلّ أَيُّهَا النَّاسُ فَاسْأَلُوهُ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بالإِجَابَةِ، فَإِنَّ اللّهَ لا يَسْتَجِيبُ لِعَبْدٍ

دَعَاهُ عَنْ ظَهْرِ قَلْبٍ غَافِلٍ ـ دل ئامانـن تشتی دپارێزن، وهنـدەك دل پـتـر ژ هندەكان تێگەهشتن وپاراستنێ دكەن، ڤێجا ئەگەر هەوە گەلی مرۆڤان داخواز ژ خودێ كر، هوین وەسا داخوازێ ژێ بكەن كو هوین ژ بەرسڤدانا وی دپشت ڕاست بن، چونكی خودێ بەرسڤا وی عەبدی نادەت یێ ژ دلەكێ غافل دوعایێ ژێ بكەت ﴾[1].

و د حەدیسەكا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ ژنكان ب تایبەتی ژ بێ ئاگەهی وغەفلەتێ ددەتە پاش، وئاشكەرا دكەت كو ئەو كەسێ غافل ببت، ڕەحم پێ نائێتەبرن، یەعنی: ئەو كەسێ خودێ ژ بیرا خۆ دبەت وزكرێ وی نەكەت، خودێ ژی وی ژ بیرا خۆ دبەت ڕەحمێ پێ نابەت، (یوسەیرا) ئێك ژ ژنكێن موهاجرانە، دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتە مە: ﴿ عَلَيْكُنَّ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ، وَاعْقِدْنَ بِالأَنَامِلِ، فَإِنَّهُنَّ مَسْئُولاتٌ مُسْتَنْطَقَاتٌ، وَلا تَغْفُلْنَ، فَتَنْسَيْنَ الرَّحْمَةَ ـ هوین گەلەك بێژن: سبحان، لا إلە إلا الله، سبحان الملك القدوس، و ب تبلان بهژمێرن، چونكی پسیار ژ وان دێ ئێتەكرن ودێ ئێنە ئاخڤاندن وهوین غافل نەبن، دا ڕەحمێ ژ بیر نەكەن ﴾[2].

یەعنی: دا وی كاری ژ بیر نەكەن یێ دبتە ئەگەرا ڕەحم برنا ب هەوە.

وعەبدللاهێ كوڕێ عومەری وئەبوو هورەیرە هەردو دبێژن: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ل سەر مینبەرا خۆ گۆت: ﴿ لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمْ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنْ الْغَافِلِينَ ـ هندەك كەس نەهاتنا نڤێژێن ئەینییێ دێ هێلن یان ژی خودێ خەتمێ دێ ل سەر دلێن وان دەت، پاشی ئەو دێ بنە ژ غافلان ﴾[3].

---

(١) ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٢) ترمذی ریوایەت دكەت.

(٣) موسلم ریوایەت دكەت.

و ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو خۆ ڤەکێشانا مرۆڤی ژ کرنا نڤێژا ئەینییێ ل مزگەفتێ ب جماعەت دبتە ئەگەرا هندێ کو خەتم ل سەر دلێ مرۆڤی بێتەدان، وئەو ببتە ژ غافلان.

ژ زیانێن غەفلەتێ:

دلەك ئەگەر تووشی دەردێ غەفلەتێ بوو، چەند زیانێن مەزن دێ ب سەر خودانێ وی دا ئێن، ژ وان زیانان:

١- مرۆڤێ غافل چونکی خودێ ژ بیرا خۆ دبەت دبتە هەڤال ودۆستێ شەیتانی، وئەوێ دۆستینییا شەیتانی بکەت خۆ تووشی کەرب ونەڤیانا خودێ دکەت.

٢- ئەو مرۆڤێ خودایێ خۆ ژ بیر بکەت و ببتە ژ غافلان، ئەو دێ خۆ وڕاستییا خۆ ژی ژ بیر کەت، لەو دێ بتە خودان دلەکێ مری، وئەو کەسێ دلەکێ مری هەبت تاما خۆشییێ نزانت.

٣- مرۆڤێ غافل ژ خودێ نێچیرەکا ب ساناهییە بۆ شەیتانی ولەشکەرێ وی ژ ئەجنێن خراب، لەو ئەو ڕێکا خۆ بۆ دلێ وی دبینن، وتژی دودلی ووەسواس وگومان دکەن، ووی دئێخنە بن بارێ ئێشێن (نەفسی) یێن نەخۆش وگران.

٤- مرۆڤێ غافل ئاگەهـ ژ خودێ نینە، وچونکی وی ئاگەهـ ژ خودێ نینە دێ بینی ئەو شەرمێ ژ خودێ ناکەت، وهەر جارەکا مرۆڤی شەرم ژ خودێ نەکر شەرمێ ژ بەنییان ژی ناکەت، وئەو کەسێ شەرمێ نە ژ خودێ بکەت ونە ژ بەنییان چو خێر د سەری نابت.

٥- غەفلەت پەردەیی د ناڤبەرا مرۆڤی وگونەهێ دا ڕاکەت، لەو دێ بینی ئەو قەت خۆ ژ گونەهێ وبێ ئەمرییا خودێ نادەتە پاش.

غەفلەت.. وئەگەرا مەزن:

ئـەگـەرا مـەزن یا دلـێ مـرۆڤی تووشی دەردێ غەفلەتێ دکـەت ئـەوە مرۆڤ ژ بیـرا خۆ ببەت کـو ل چـو دەمـان خـودێ مرۆڤـی ژ بیـر ناکـەت، وهەردەم ئەو چاڤدێری وزێرەڤانییێ ل وی دکەت، وکار وگۆتنێن وی ل سەر حسێب دکەت ورۆژەك دێ ئێـت ئـەو دێ حـسێبێ سـەرا وان د گـەل وی کەت، وئەو ژ بیرا خۆ ببەت کو رۆژەك دێ ئێت خۆ ئەو تشتێن وی د دلـێ خۆ دا ڤەدشارتن و ژ سەرێ خۆ نەدئینانە دەر ژی دێ ل بەر خودێ ئاشکەرا بن.. ئـەڤ راستیـیا مەزن ئەگەر ل بیـرا وی نەما دێ کەفتە داڤێن غەفلـەتێ، ژ بەر ڤێ چەندێ قورئان هەردەم مە ل ڤێ راسـتییا مـەزن ئاگەهـدار دکـەت وەکی دبێژت: ﴿ وَمَا رَبُّكَ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴾ - خودایێ تە یێ غافل وبێ ئاگەه نینە ژ وی کارێ هوین دکەن ﴾ (هود: ١٢٣).

ڤێجا مادەم یێ بێ ئاگەه نینە وهەردەم ئەو هەوە دبینت هشیاری وی بن، بلا ئەو هەوە ل وی جهی نەبینت یێ وی نەڤێت هـەوە لـێ ببینـت، ئەگـەر پاشی هوین پسیارا وێ شەرمزارییێ نەکەن یا دێ ب سەر هەوە دا ئێت.

غەفلەت ودو ئەنجامێن کرێت:

ئـەو دلـێ غەفلـەت ب سـەر دا هات د ئەنجام دا دێ تووشی دو کاران بت ئێك ژ یێ دی کرێـتـر وخرابتـرە:

کارێ ئێکێ: ئەو دێ هزر کـەت ئـەو ژ غـەزەبا خـودێ یـێ پاراسـتییە ورزگاربوون بارا وییە.

یەعنی: غەفلـەت وبێ ئاگەهییا ژ خودێ ئێکا هند دێ ژ وی چـێ کـەت ئەو وە د خۆ بگەهت کو ئەو مرۆڤەکێ تمام وبێ کێماسییە، هەچی باشـییەکا هەبت یا ل نك وی هەی، وکەسەك وەکی وی یـێ بـاش نینـە، ڤێجـا مـادەم وەسایە ما ئەو دێ ژ چ ترست، یان بۆچی بتـرست؟

ئەڤە مرۆڤێ غافلە.. بەلـێ مرۆڤێ خودان باوەر، ئەوێ دەمێ بـەرێ خـۆ ددەتە کارێ خۆ وتەخسیرییا خۆ تێڕا دبینت، خۆ بێ منـەت ژ رەحما خـودێ وپشت ڕاست ژ غەزەبا وی نابینت، لەو غوروور بۆ وی ژ بەر کارێ وی یێ باش چێ نابت..

عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: ((مرۆڤێ خودان باوەر وەسا گونەهێن خۆ دبینت هەر وەکـی ئـەو چـیایەکن ل هنـداڤ سەرێ وی نێزیکە ب سەر دا بێت، ومرۆڤێ سەرداچووی وەسا گونەهێن خۆ دبینت هەر وەکی مێشەکن د سەر دفنا وی ڕا دبۆرت ودچت..)).

د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن دبێژت: ﴿أَفَأَمِنَ أَهۡلُ ٱلۡقُرَىٰٓ أَن يَأۡتِيَهُم بَأۡسُنَا بَيَٰتٗا وَهُمۡ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهۡلُ ٱلۡقُرَىٰٓ أَن يَأۡتِيَهُم بَأۡسُنَا ضُحٗى وَهُمۡ يَلۡعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُواْ مَكۡرَ ٱللَّهِۚ فَلَا يَأۡمَنُ مَكۡرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾ ـ ئەرێ خەلکـێ گوندان (باژێـڕان) هـزر دکـەن کو ئەو دپشت ڕاسـتن ژ عەزابا خودێ، کو ب شەڤ د سەر وان دا بێت وئەو دنڤستی؟ ئەرێ وخـەلکێ گونـدان پـشت ڕاست بووینە کو عەزابا خودێ ل دەمێ تـێـشتەگەهێ بگەهـتـە وان، دەمـێ ئەو د بێ ئاگەهـ و ب کارێ خۆ یێ دنیایێ ڤە دمژویل؟ ئەرێ ڤێجا ئەو پـشت ڕاست بووینە ژ ڤێ ڤەهێلان و ل دویڤ بەردانا خودێ بۆ وان؟ نێ ژ مللـەتێ تێـچووی پێڤـەتر کـەس ژ دویـڤ بـەردانا خـودێ پـشت ڕاسـت نابـت﴾ (الأعراف: ٩٧-٩٩).

کارێ دووێ: ئەو دێ هیڤییێن مـەزن ڕێـسـت، وئومێدێن دویـر ودرێـژ ڕاچینت، هەر وەکی د دنیایێ دا دێ یێ ئەبەدی بت.

بورەیدە دبێژت: جارەکێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دەسـتێ خـۆ دانـا سەر پاتکا خۆ وگۆت: ئەڤە کـوڕێ ئادەمییـە، وئەڤـە ئەجـەلا وییـە، پاشـی دەستێ خۆ درێژکرە بەراهییا خۆ وگۆت: وواهە هیڤییا وییە واهە..

ئەڤە تبیعەتێ مرۆڤییە، هیڤییێن دویر ل بەراهییا خۆ ددانت، و ژ بیر دکەت کو مرن پێ پێ یا ل دویڤ وی دگەڕت، وئەڤەیە عەینی غەفلەتێ: ﴿وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ٢١ لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ ٢٢﴾ (ق: ٢١-٢٢).

ڤێجا مرۆڤێ بڤێت دلێ خۆ ساخلەم بهێلت بلا ئەو وی ژ دەردێ غەفلەتێ بپارێزت.

(٢)
خۆمەزنكرن (التكبر)

دەردێ دووێ ژ وان دەردێـن گاڤـا دل گـرت چـوییێ تـێ ناهێلـت خۆمەزنكرنە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ (كبر) یان (تكبر)، و ژ خۆمەزنكرنێ یە كو مرۆڤ ییێ ب خۆ (موعجب) بت، وگەلـەك مەزن د خۆ بگـەهت.. وهـەر بەخت ڕەشی وخرابییەكا هەبت خۆمـەزنكرن كلـیلا وێ یـە، وهـەما بەسـە بێژین: خۆمەزنكرن ئەگەرا ئێكەمین گونـەهێ بـوو بـێ ئـەمرییا خـودێ پـێ هاتییەكرن، دەمێ خودێ فەرمان ل ئبلیسی كری بۆ ئادەمی بـچتە سـوجدێ وی خۆ مەزن كر و ژ خۆ نەگرت بۆ وی بچتە سوجدێ وهێجەتا خۆ كرییـە ئەو گۆتی: تە ئەزێ ژ ئاگری چێكریم وئەو ژ ئاخێ، عەسلێ مـن ژ یـێ وی باشتـرە.. ئینا لـەعنەت لـێ هاتنە باراندن و ژ ڕەحما خودێ هاتە بێ باركرن، ڤـێجـا دا ئـەم ب ڤـی دەردێ دلـی ژی شارەزا ببین مە دڤێـت چـەندەكێ ب بەرفرەهی ل دۆر باخڤین.

پێناسەیا خۆمەزنكرنێ:

خۆمەزنكرن ـ وەكی ژ پـەیـڤـێ ب خـۆ ئاشـكـەرا دبـت ـ ئـەوە مـرۆڤ خۆ ژ حەجـمـێ خۆ مەزنتـر ببینت، وبهایەكێ زێدەتر ژ بهـایێ خـۆ بـۆ خـۆ بدانت، وئەڤە حالـەتەكێ نەفسییە هنگی ل نك مرۆڤی پەیدا دبت دەمـێ ئـەو ب خۆ موعجب دبت وهزر دكەت ئەو ژ خەلكێ دی چـێـتـر وباشـتـرە.

مـەعـنـا: خـــۆمـەزنكرن دەردەكە ل نك وی كەسی پەیدا دبـت ئـەوێ ب دورستی خۆ نەنیاست، یان ـ د دل دا ـ خۆ كێم ببینت ڤێجا ل پـێش چـاڤ وەسا د خۆ بینتە دەرێ كو ئەو گەلـەك، وحەتا ئەو بشێت خۆ ب ڤی ڕەنگی

بينته پێش دیێ ڕابت ب چاڤەکێ نزم بەرێ خۆ دەته خەلکی، وپێ ل قەدر وبهایێ وان دانت، وخۆ ژ حەقییێ بلندتر بینت، و ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەکا خۆ دا خۆمەزنکرن ب ڤی ڕەنگی دا نیاسین وگۆت: ﴿ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ ـ خۆمەزنکرن نەقەبویلکرنا حەقییێ وکێمکرنا بهایێ خەلکییه ﴾[1].

ومرۆڤێ ب خۆ (موعجب) ئەو کەسه یێ گەلەك د خۆ بگەهت، لەو ب چاڤەکێ بلند بەرێ خۆ بدەته خۆ، وشانازییێ ب خۆ ببەت، ئەڤه ژ لایێ زمانی ڤه، و ژ لایێ زاراڤی ڤه (عوجب) ئەوه مرۆڤ وان قەنجی ونعمەتێن د گەل هاتینەکرن مەزن ببینت وخۆ پێ پشت گەرم بکەت، بێی وان قەنجی ونعمەتان بۆ وی خودایی پال بدەت یێ ئەو د گەل کرین.

و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە ئاشکەرا دبت کو جوداییەکا بچویك د ناڤبەرا خۆمەزنکرن و ب خۆ موعجبییێ دا هەیە، خۆمەزنکرن ئەخلاقەکێ دەروونییه بەرێ خودانێ خۆ ددەته هندێ ئەو خۆ ژ خەلکێ دی بلندتر ببینت، بەلێ ئعجاب وەسا ژی دبت ئەگەر خۆ ئەو مرۆڤ ب تنێ ژی هەبت وکەسەك نەبت ئەو خۆ ژ وان باشتر ببینت ژی.

و (ئعجاب) پتر جاران سەری دکێشته (تەکەبرێ)، یەعنی: ئەو کەسێ ب خۆ موعجب بت دێ خۆ ژ خەلکی مەزنتر بینت، لەو هەر جار ئەڤ هەردو دەردە پێکڤه دئێنه گۆتن.

ڕەنگێن خۆ مەزنکرنێ:

خۆمەزنکرنێ سێ ڕەنگ هەنه:

ڕەنگێ ئێکێ: خۆمەزنکرن ل سەر خودێ، وەکی کو مرۆڤەك ژ دفن

(١) موسلم ژ عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی ڤەدگوهێزت.

بلندی ژ خۆ نەگرت ئەمرێ خودێ ل سەر خۆ ب جهـ بینت، وخۆ ژ عەبدینییا خودێ مەزنتر وبلندتر ببینت، وئەڤە ژ هەمی ڕەنگێن خۆمەزنکرنێ خرابترە، خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِي سَيَدۡخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۝٦٠ ـ هندی ئەون یێن خۆ ژ باوەری ئینانا ب پەرستنا من ب تنێ مەزنتر لێ دکەن، ئەو ب ڕەزیلی وشەرمزاری ڤە دێ چنە جەهنەمێ ﴾ (غافر: ٦٠).

ڕەنگێ دووێ: خۆمەزنکرن ل سەر پێغەمبەرێ خودێ ـ سلاڤ لێ بن ـ، وەکی وان کەسان ئەوێن باوەری ب پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ نەئینای ب هێجەتا هندێ کو ئەو ژ وی چێترن، یان ژ نەزانین ورکداری سوننەتا وی لاددن و ژ خۆ ناگرن پێگیرییێ پێ بکەن.

ڕەنگێ سییێ: خۆمەزنکرنا ل سەر بەنییێن خودێ، کو خۆ ژ وان چێتر وبلندتر ببینت، وهزر بکەت کو دڤێت خەلك هەمی د بن وی دا بن، وکەس ل ڕێزا وی نەبت.. وهەر چەندە ئەڤ ڕەنگە ژ هەردوویێن بۆری نزمترە ژی بەلێ گونەها وێ گەلەك یا مەزنە، چونکی مەزنی بابەتی خودێ ب تنێ یە، وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت: ﴿ يَقُولُ اللّهُ سُبْحَانَهُ: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي، مَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا أَلْقَيْتُهُ فِي جَهَنَّمَ ـ خودایێ پاك دبێژت: مەزنی جلکێ منە، هەر کەسێ هەڤرکییێ سەرا وی د گەل من بکەت، ئەز دێ وی هاڤێمە د جەهنەمێ دا ﴾[1].

دەرەجێن خۆمەزنکرنێ:

دەرەجە وپێکێن خۆ مەزنکرنێ ژی سێنە:

یا ئێکێ: خۆمەزنکرن ئەگەر د دلی دا بت، ڤێجا خودان هزر بکەت

---

(١) ئبن ماجە ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

ئەو ژ خەلكى چێترە، وبهایێ وى پترە، چونكى ئەو ژ وان زاناترە یان پتر عیبادەتى دكەت یان مال ومەنصبێن وى پێشكێشترن وهتد.. ، بەلێ دگەل هندێ ژى ئەو ب هەمى هێزا خۆ بێتێ دا نەهێلت ئەڤ تشتە ژ وى دیار ببت، وهەمى ڕەنگێن تەواضعێ ب كار بینت دا خۆمەزنكرن كارى د وى نەكەت، ئەڤە یا ب گونەهـ نینە، بەلێ مەتەلا وێ وەكى مەتەلا وى ئاگرییە یێ ل بن پەلان هاتییە ڤەشارتن، خودان نزانت كانێ دێ ڤەمرت یان بایەك دێ ئێت ووى گەش كەت، ووەكى وێ دنكا تۆڤى ئەوا ل بن ئاخێ دئێتە ڤەشارتن مرۆڤ نزانت كانێ دێ مرت یان دارەكا مەزن دێ ژێ شێن بت، لەو یا باشتر ئەوە هندى مرۆڤ بشێت ڕێ نەدەتە خۆ كو بەر ب ڤێ دەرەجەیا خۆمەزنكرنێ ژى ڤە بچت.

یا دووێ: خۆمەزنكرنێ ئەگەر دل گرت وخودان بن دەستى خۆ كر دێ بەرێ وى دەتە هندێ ئەو ب كار وتەصەرروفاتێن خۆ ڤێ خۆمەزنكرنێ نیشا خەلكى بدەت، دا ئەو بزانن كو ئەو یێ مەزنە، دێ بینى ئەو خۆ دفن بلند دكەت، ڕوییێ خۆ ژ هەڤالێن خۆ وئەو كەسێن ل مەرتەبا وى وەرگێڕت، و ب چاڤەكێ نزم بەرێ خۆ ددەتە خەلكى، وئەگەر دیت كەسەكى قەدرەكێ زێدە نەدایێ تێك دچت وناڤچاڤێن وى دبنە گرێ.

یا سییێ: ویا بلندتر ئەوە ئەڤ مرۆڤە ب ئەزمانى ژى خۆمەزنكرنا خۆ نیشا خەلكى بدەت، چ ڕاست چ درەو مەدحێن خۆ بكەت، ووەسا خەلكى تێ بگەهینت كو علمێ وى ژ یێ خەلكى هەمییێ پترە، یان ئەصل ونەسەبا وى ژ یا خەلكى بلندترە، یان زوهد وتەقوایا وى كەسەك ناگەهتێ.. وگەلەك جاران دا ئەو بەرێ خەلكى بدەتە و ب ڕەنگەكێ نە یێ ئێكسەر مەزنییا خۆ بۆ خەلكى دیار بكەت دێ ئەزمانێ د دەر حەقا خەلكى دا بەردەت وطەعنێ ل ڤى دەت ووێ هە دەت هەر وەكى وى دڤێت بێژتە خەلكى: ئەو چو نینن ئەز گەلەكم!

ئەگەرێن خۆمەزنكرنێ:

خۆمەزنكرنێ سێ ئـەگـەر بۆ هەنە: ئەگەرەكێ پەیوەندی ب وی كەسی ڤە هەیە یێ خۆ مەزن دكەت، وئێكێ پەیوەندی ب وی كەسی ڤـە هەیـە یـێ خۆمەزنكرن ل سەر دئێتەكرن، وئێكێ پەیوەنـدی ب كەسـێن دی ڤـە هەیـە ژبلی وان هەردووان.

ئەگەرا پەیوەندی ب خۆمەزنكەری ب خۆ ڤە هەی: ب خـۆ موعجبییـە، وەكی مە گۆتی: ئـەو كەسێ ب خۆ موعجب بت، یەعنی: خۆ مەزن ببینت، دێ خۆ ل سەر خەلكی مەزن كەت.

وئەگەرا پەیوەندی ب وی ڤە هەی یێ خۆمـەزنكرن ل سـەر دئێتـەكرن: كەرب ژێ ڤەبوون ودلڕەشییە، یەعنی: خۆمەزنكـەری كـەرب ژ كەسـەكی ڤەدبت یان ژی حەسویدییێ پێ دبەت، ڤێجا وەكیتۆلڤەكرنـەكێ دێ ڕابـت خۆ ل سەر سەری مەزن كەت.

وئەگەرا پەیوەندی ب خەلكێ دی ڤە هەی: ڕویمەتییە، یـەعنی: مرۆڤـەك دێ بینت ئێكێ دی ژ وی چێتـرە، بەلـێ بۆ ڕویمەتییا خەلكی ئەو دێ ڕابت خۆ ل سەر سەرێ وی مەزن كەت، هەر چـەنـدە ئـەو د دل دا دزانـت ئـەو كەس ژ وی چێتـرە، وئەگەر ئەو وئەو ب تنـێ بانـە دبـت وی خـۆ ل سـەر سەری مەزن نەكربا، مەعنا: ژ بەر كـو دا خـەلك نەبێـژن: ئـەڤێ دی ژ وی چێتـرە، ئەو خۆ ل سەر سەری مەزن دكەت.

ئەنجامێن خۆمەزنكرن:

مرۆڤەك ئەگەر ب خۆ موعجب بوو، وڤێ ئعجـابێ بـەرێ وی دا هنـدێ ئەو خۆ مەزن بكەت، ئەڤ خۆ مەزنكرنە ب چی ڕەنگێ هەبت دێ بەرێ وی دەتە هندەك ئاتاف وئەنجامێن خراب یێن كو وی د چاڤێ خودێ ویێ بـەنییان ژی دا كێم دكەن، ژ وان ئەنجامان:

ـ ئەو خەلـەتی وکێماسیيێن خۆ نابینت، یان ئعتـرافێ پێ ناکەت، دا وەسا خۆ بۆ خەلکی دیار بکەت کو ئەو یێ بێ کێماسییە، لـەو یێ ژ هەژی هنـدێ یە د سەر خەلکی هەمییان ڕا بت.

ـ غورروور بۆ وی ب رەئی وبۆچوونێن وی دێ چێ بت، ودێ هزر کەت رەئی وبۆچوونا کەسەکێ ژ یا وی باشتـر نینە، لـەو خەلـك هەمی دڤێت بێنـە سەر سەر رەئیا وی، وقەت ئەو هزرا هندێ ناکەت کو دبت جارەکێ رەئیەك هەبت ژ یا وی چێتـر.

ـ و ژ بەر ئەڤا بۆری ڕەنگـەکێ ئـستبداد ودکتاتۆرییـەتێ ل نـك وی دێ پەیدا بت، لـەو ژ خۆ ناگرت جارەکێ ئەو گوهێ خۆ بدەتە گۆتنا کەسـەکێ دی، بەلکی هەر باوەر ناکەت گۆتنەکا ژی ژبلی یا وی هەبت.

ـ وکانێ چاوا خۆمەزنکرن بـەرێ خـودانی ددەتە هندێ ئەو کێماسـییێن خۆ د گەل خەلکی نەبینت یان ئعتـرافێ پێ نەکـەت، وەسـا ئـەو بـەرێ وی ددەتە هندێ کو ئەو تەخسیرییا خـۆ د گـەل خـودایێ خـۆ ژی نـەبینت یـان ئعتـرافێ پێ نەکەت، یەعنی: مرۆڤێ خۆمەزنکەر بـاوەرییێ نائینـت کـو وی تەخسیری د دەر حەقا خودایێ خۆ دا یـا کـری، یـان کـارێ وی ڕەنگـەکێ سستییێ تێدا هەیە، لـەو ئـەو هـزر دکـەت وی چـو ل سـەر خـۆ نەهێلایـە، وخـودێ ـ حاشـا ـ بڤێت نەڤێت لازم وی ببەتە بـەحەشتێ، ما نەبەسـە ئـەو ب ڤێ مەزنییا خۆ ڤە سەرێ خۆ بۆ خودێ دچەمینت!!

ـ وئەڤ هزرە ئێکا هند ژ وی چێ دکەت ئەو عیبـادەت وکـارێ خـۆ یـێ باش بکەتە منەت ل سەر خودێ، وهزر نەکەت کو دبت ئـەڤ عیبادەتـە یـان کـارێ بـاش یـێ وی کری ژێ نەئێتە قەبویلکرن، هەر وەکی وی ضەمانەك ژ خودێ یا وەرگرتی کو کارێ وی یێ قەبویلکرییە، وخێرا وی یا نڤیـسییە، ڤێجا هەما بلا پشت ڕاست بت.

ـ وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ دێ بینی مرۆڤێ خۆمەزنکەر لەزێ د باشییێ دا ناکەت، چونکی ئەو هزر دکەت باشییێن وی تێرا وی هەنە ودزێدەنە ژی، دێ بێژت: ما بۆچی خودێ من نابەتە بەحەشتێ؟ باشی من گەلەکێن هەین وچو خرابی من نینن!

دویماهییا خۆمەزنکرنێ:

ودبێژن: (الجزاء من جنس العمل) یەعنی: ئەو جزایێ مرۆڤ وەردگرت دێ ژ ڕەنگێ وی کاری بت یێ مرۆڤ دکەت، وکارێ خۆمەزنکرنێ وەکی بۆ مە دیاربووی ئەوە کەسەك خۆ د سەر خەلکی ڕا ببینت، لەو جزایێ وی مرۆڤی یێ ڤی کاری بکەت ئەوە خودێ ـ د دنیایێ وئاخرەتێ دا ـ وی ژ خەلکی هەمییێ نزمتر لێ بکەت..

د دنیایێ دا دێ بینی ئەو کەسێ خۆ مەزن دکەت د چاڤێن خەلکی دا دکەڤت، وهەمی ب ڕەنگەکێ نزم بەرێ خۆ ددەنێ، و ل وی دەمێ ئەو هزر دکەت کو ئەو ب ڤی کارێ خۆ یێ ب سەر خەلکی دکەڤت ئەو ب خۆ یێ دکەڤت! و ب سەربۆرِ ژی گەلەك کەس مە یێن دیتین وگوه لێ بووی هزر دکر ئەو ژ چیایان بلندترن پاشی ڕۆژەك د سەر دا کەسەك ژ وان ڕەزیلتر نەبوو!

ئەڤە د دنیایێ دا.. و ل ئاخرەتێ ل پێش چاڤێن خەلکی هەمییێ دێ بۆ وان ئێتە گۆتن: ﴿ ٱدۡخُلُوٓاْ أَبۡوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ فَبِئۡسَ مَثۡوَى ٱلۡمُتَكَبِّرِينَ ٧٦ ـ د دەرگەهێن جەهنەمێ ڕا ب زۆرکەڤن، هەروهەر تێدا بمینن، وئەو جەهنەم پیسترین جهێ ڤەحەویانێ یە بۆ وان کەسێن خۆ مەزن دکر ﴾ (غافر: ٧٦).

﴿ وَيَوۡمَ يُعۡرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَلَى ٱلنَّارِ أَذۡهَبۡتُمۡ طَيِّبَٰتِكُمۡ فِي حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنۡيَا

وَٱسْتَمْتَعْتُم بِهَا فَٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾ - وڕۆژا كافر ل سەر ئاگرى دئێنە پێشكێشكرن، وبۆ ڕەزيلكرن بۆ وان دئێتە گۆتن: ب ڕاستى هەوە خۆشييێن خۆ د ژينا خۆ يا دنيايێ دا بربوون وهەوە كەيف پێ هاتبوو، ڤێجا ئەڤرۆ ـ ئەى گەلى كافران ـ ب عەزابەكا شەرمزار وڕەزيلكەر د ئاگرى دا هوين دێ ئێنە جزادان، ژ بەر خۆمەزنكرنا بێ حەق يا هەوە د عەردى دا دكر، و ژ بەر دەركەفتنا هەوە ژ بن ئەمرێ خودێ ﴾ (الأحقاف: ٢٠).

عەبدللاهێ كوڕێ عەمرى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صُوَرِ الرِّجَالِ، يَغْشَاهُمْ الذلّ مِنْ كُلِّ مَكَان، فَيُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولَسَ، تَعْلُوهُمْ نَارُ الأنيَارِ، يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةً الْخَبَالِ ـ مرۆڤێن خۆ مەزنكرى وەكى دندكان ل سەر ڕەنگێ زەلامان دئێنە كۆمكرن ل مەحشەرێ، شەرمزارى ژ هەمى لايان ڤە ب سەر وان دا دئێت، بۆ وێ سجنا د جەهنەمێ دا يا كو دبێژنێ: بوولەس دئێنە هاژۆتن، ئاگرێ ئاگران ب سەر وان دكەڤت، ژ وێ كێم وعەداڤێ ڤەدخۆن يا ژ خەلكێ جەهنەمێ دچت، تەقنا خراب ﴾[1].

مەعنا: د جەهنەمێ ب خۆ دا ئەو دگرتينە، ڤێجا ئەو سجنا د جەهنەمێ دا بت هوين بێژن: دێ يا چاوا بت؟

خودێ مە ژێ بپارێزت.

(١) ترمذى ڤەدگوهێزت.

(٣)

جوانكرنا سەرڤە سەرڤە
وخۆ موژیلكرنا ب كێماسییێن خەلكی ڤە

(تزيين الظاهر والاشتغال بعيوب الناس)

نساخییەكا دی ژ وان نساخییان یێن دل تووش دبنێ ئەوە دیتنا مرۆڤی بۆ جوانییێ یا سەرڤە سەرڤە بت، یەعنی: مرۆڤ خۆ ب (مەظهەری) ڤە موژیل بكەت وچو پویتەی نەدەتە (جەوهەری)، وهزر بكەت هەر جارەكا وی لایێ خۆ یێ بەرچاڤ ـ ئەوێ خەلك دبینت ـ خوشكۆك كر، وچو عەیب لێ نەهێلان، مەعنا وێ ئەو بوو مرۆڤەكێ نموونەیی یێ بێ كێماسی، ئەگەر خۆ د ناڤخۆییا خۆ دا ئەو یێ وەسا نەبت ژی.. و ب ڕاستی ئەڤە سالۆخەتێ كرێت ڕوییەكە ژ ڕوییێن ڕویمەتییێ، ونیشانەكە ژ نیشانێن كورتەبینی ونەتێگەهشتنا خودانی.

و ژ بەر نەدورستییا (نەفسییەتا) وی مرۆڤێ ب ڤی ڕەنگی بت تو دێ بینی ئەڤ نساخییا وی یا دلی دێ بەرێ وی دەتە نساخییەكا دی ژی یا گرێدای هەر ب ڤێ نساخییێ ڤە ئەو ژی ئەڤەیە: ل وی دەمێ ئەو عەیب وكێماییێن خۆ ڤەدشێرت وخۆ جوان نیشا خەلكی ددەت، دێ بینی ئەو گەلەك جاران عەیبێن خەلكی یێن ڤەشارتی ئاشكەرا دكەت وڤەدجویت، بۆ هندێ دا ب ڕەنگەكێ نەئێكسەر بێژت: ئەز ژ خودانێن ڤان كێماسییان چێترم، چونكی ئەو كێماسی ل نك من نینن.. وژبلی كو ئەڤ دەردە نیشانەك ژ نیشانێن (ئەزئەزی) یا خودانییە، ئەو هندێ ژی دگەهینت كو ئەڤ مرۆڤە خودانێ دلەكێ ڕەش وئێشەوییە.

جوانی جوانییا دلییه:

دبت بارا پتر ژ مه ڕۆژێ جارەكێ یان پتر ل بەر قۆدیكێ ڕادوەستن، دا بەرێ خۆ بدەنه سەر وبەرێ خۆ كانێ د جوان و (ئەنیقن) یان نە، وگاڤا نوقتەكا ب تنێ ژی د دیمەنێ خۆ دا دیت یا ب دلی نەبت، وڤێ (ئەناقەتێ) تێك بدەت، دێ خۆ وەستینت دا ڤێ نوقتا كرێت ژێ ببەت ونەهێلت، ئەگەر خۆ ئەو هندەك مالی ژی پێخەمەت ڤێ چەندێ ژ بەریكا خۆ خەرج بكەت!

هەر وەسا مرۆڤ لێ دگەڕیێن مالا خۆ وئەو جهێ ئەو لێ دژیت جوان بكەت، دا ب ڕەنگەكێ جوان وبەركەفتی بێتە پێش چاڤێن خەلكی، وئەڤە كارەكێ خراب نینه وەكی ئەم دزانین، چونكی خودێ یێ جوانه وحەز ژ تشتێ جوان دكەت وەكی د هندەك حەدیسان دا هاتی.

بەلێ تشتێ ل ڤێرێ مه دڤێت بێژین ئەڤەیە: ئەرێ چەند ژ مە ڕۆژێ جارەكێ ل بەرانبەر قۆدیكا ڕاستییێ ڕادوەستن دا بەرێ خۆ بدەنێ كانێ وان نەفسەكا جوان ودلەكێ پاقژ هەیە یان نە؟

پاقژییا دلی وجوانییا نەفسێ ئەوا گەلەك ژ (ئەناقەتا) لەشی بۆ مرۆڤی فەرتر، ل دكانێن (كەمالییاتان) نائێتە فرۆتن دا مرۆڤ شیشەكا وێ بۆ خۆ بكڕت، و د گەل شیرێ دەیكێ ژی بۆ مرۆڤی نائێتە ڤەگوهاستن كو مرۆڤ خۆ بهێلتە ب هیڤییێ ڤە، بەلكی ئەو ئەنجامێ خۆ وەستاندنەكا رووحی وعەقلییە.

وجڤاكا مە ئەڤرۆ ژ هەر دەمەكێ دی پتر هەوجەیی ب وان مرۆڤان هەیە یێن خودان دلەكێ جوان ونەفسەكا (ئەنیق)، ئەو وەلاتییێ وژدانەكا پاقژ هەی، وژدانەكا خۆ ژ هەمی بێخێری وكێماسییان بلند بكەت، چونكی ئەو

تارييا ئەڤە هندە سالە ڕەشمالا خۆ ل هنداڤی ژینا مە ڤەدای ب دانانا هندەك قانونێن نوی یێن شەكلی ب تنێ بگوهۆڕن نا ڤەڕەڤت.

نە دەیك وباب، ونەخواندنگەهـ، نەشێت جیلەكی پەیدا كەت ئاڤاكرنا كەسینییا خۆ ووەلاتێ خۆ ب ستویێ خۆ ڤە بگرت، ئەگەر هات ومە هندەك مرۆڤێن وەسا نەبن د خودان نەفسەكا (جوان) بن، گوهۆڕینا كراسی كارەكێ ب زەحمەت نینە، وخۆ خەملاندنا سەرڤە سەرڤە ژی گەلەك وەستیان پێ نەڤێت، بەلێ جوانكرن وخەملاندنا دلییە مرۆڤێن مرۆڤ پێ دڤێن، لەو مرۆڤ ب خۆگوهاڕتنا (جەوهەرێ) خۆ، نەكو (مەظهەرێ) خۆ ب تنێ دشێت واقعێ خۆ ب دورستی بگوهۆڕت، گەلەك مرۆڤ هەنە ددویركوژن وەكی ئەم ب كوردی دبێژین، یەعنی: ب سەرڤە و ژ دویر ڤە گەشاتییەكا مەزن ژێ دچت، مرۆڤ هزر دكەت ئەو گەشاتی ڕۆناهییە، چەند گاڤەكا دێ ب نك ڤە چت، دێ بینت گەشاتییەكا ژ درەوە، گاڤا نێزیك بۆ باش دێ زانت ل پشت ڤێ گەشاتییا بەرچاڤ دلەكێ وەكی ڕەژییێ هەیە!

- بۆچی؟

- چونكی ئەڤ گەشاتییە ژ نەفسەكا (ئەنیق) ودلەكێ پاقژ دەرنەكەفتییە.

د گۆتنەكێ دا یا بۆ پێغەمبەری - سلاڤ لێ بن - هاتییە پالدان هاتییە: ﴿ مَنْ أصْلَحَ فِيْمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللهِ أصْلَحَ اللهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَاسِ - هەر كەسەكێ د ناڤبەرا خۆ وخودێ دا چاك بكەت، خودێ دێ د ناڤبەرا وی وخەلكی دا چاك كەت ﴾ [1]، مەعنا: ئەو مرۆڤێ دلێ خۆ پاقژ بكەت، وئنیەتا خۆ دورست بكەت، ودەمێ یێ ب تنێ وكەس نەبینت بەندكی د ناڤبەرا خۆ وخودێ دا نەبڕت، خودێ دێ وی د چاڤێن خەلكی دا ب قەدر ئێخت، وخەلك دێ حەز ژێ كەن، چونكی جوانییا مرۆڤی یا

---

(١) ئەبوو شوجاعێ دەیلەمی د (فردوس) ێ دا ڤەدگوهێزت.

ناڤخوَیی وپاقژییا وی یا دلی، هەر دیَ کاری د لاییَ وی ییَ سەرڤە کەت وجوانییەکا ظاهری دەتیَ.

وبەروڤاژی ڤیَ چەندیَ ئەو کەسیَ بەریَ وی ل هندیَ خوَ ب سەر ڤە جوان بینتە پیَش، ووەسا خوَ نیشا خەلکی بدەت کو ئەو مروَڤیَ خودیَ یە ووی چو کیَماسی نینن، وئەو ب خوَ ییَ وەسا نەبت، یەعنی: کراسیَ تەقواییَ ژ درەو بکەتە بەر خوَ، دەمیَ دچتە د ناڤ خەلکی دا لیَڤیَن خوَ ب زکری بلڤلڤینت، وگاڤا خەلك وی دبینت رِوَندکان ژ ترسیَن خودیَ دا ببارینت، وگاڤا ما ب تنیَ نە ئەو سویك ونە ئەو بازار! هەر روَژەك دیَ ئیَت خودیَ دیَ وی شەرمزار کەت، هەر د حەدیسا بوَری دا هاتییە: ﴿ مَنْ أَرَادَ وجُوهَ الخلقِ مَنَعَهُ اللهُ وَجْهَهُ وَوجُوهَ الخَلْقِ ـ ئەو کەسیَ بخوازت بەریَ خەلکی بمینتە لیَ، خودیَ بەریَ خوَ وییَ خەلکی ژی دیَ ژیَ وەرگیَرِت ﴾.

وحەتا کو ئەم ژ ب شکلیَ سەرڤە سەرڤە نەئیَینە خاپاندن، پیَغەمبەر ـ سلاڤ لیَ بن ـ د حەدیسەکا خوَ دا بوَ مە ئاشکەرا دکەت کو تەقوا تشتەکیَ ڤەشارتییە د دلی دا نە کو هندەك (مەظاهرن) ئاشکەرا سەردەری د گەل دئیَتە کرن، وەکی ئیشارەت دایە سنگیَ خوَ وسیَ جاران گوَتی: ﴿ التقوى هاهنا ﴾ تەقوا د ڤیَریَ دایە.

و ژ بەر ڤیَ چەندیَ زاناییَن مە ییَن سەررِاست دگوَت: ئەگەر تە مروَڤەك دیت دفرِت، یان ل سەر ئاڤیَ ب ریَڤە دچت باوەر ژیَ نەکە حەتا بەریَ خوَ بدەییَ کانیَ ئەو د گەل (ئەمر ونەهییان) ییَ چاوایە.

وئەو روَژا جڤاکا مە وە لیَ هاتی ب ریَکا (مەظاهران) حوکم ب باشی ونەباشییَ ل سەر خەلکی دای، و ب گوَتنا دەڤی وخوَش خوَشکان د سەر دا چووی، هنگی مە ب دەستیَن خوَ بازارا (دورِوییاتی ومنافقی) ییَ د ناڤ خوَ دا ب رەواج ئیَخست، ومە ئیَکا هند ژ خەلکیَ جڤاکا خوَ چیَ کر کو بەریَ

وان بـمينته ل خۆ جوانكرنا ب سەرڤە سەرڤە، ئەگەر خۆ ئەو خۆ جـوانكرن ل سەر حسێبا جوانييا نەفسێ وپاقژييا دلى ژى بت.

خۆموژيلكرنا ب كێماسييێن خەلكى ڤە:

وئەگەر مرۆڤ وە تێ گەهشت كو جوانى جوانييا ب سەرڤەيە، ويا گرنگ ئەوە لايێ مرۆڤى يێ بەرچاڤ يێ تازە بت، بێى هزرێ د جوانييا نەفسێ وپاقژييا دلى دا بكەت، ديتنا وى بۆ مەسەلا (مرۆڤێ تمام) و (مرۆڤـێ كـێم) دێ ئێتـە شێليكرن، ڤێجا حـەتـا ئەو خۆ ب سەر كەسێن دى بێخت ژبلى كـو ئـەو ب سەرڤە دێ خۆ جوان نيشا خەلكى دەت، ئەو دێ ب شـكاندنا خـەلكى ڕابت بۆ هندێ دا بەرێ ڕۆناهييێ ـ وەكى دبێژن ـ بدەتـە خـۆ، وحـەتا ئـەو بشێن خەلكى بشكێنت ئەو دێ دو ڕێكێن خراب ب كار ئينت:

يا ئێكێ: ئەو ب چاڤەكێ كێم دێ بەرێ خۆ دەتە خـەلكى، يـەعنى: دێ خۆ بلند بينت وخەلكى نزم، وكەسێ ب چو حسێب ناكەت، خودايێ مەزن فەرمانێ ل مە دكەت ودبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ١١ ﴾ ـ ئەى ئەوێن بـاوەرى ب خـودێ وپێغەمبـەرێ وى ئينای كۆمەكا خودان باوەر بلا يارييان بـۆ خـۆ ب كۆمـەكا دى يـا خـودان باوەر نەكەت، بەلكى ئەوێن يارى پێ دئێنەكرن ژ يێن دى دچێتـر بن، وچـو ژنێن خودان باوەر بلا يارييان بۆ خـۆ ب چـو ژنـێن دى يـێن خـودان بـاوەر نەكەن، بەلكى ئەو ژنـێـن يارى پێ دئێنەكرن ژ يێن دى دچێتـر بن، وهندەك ژ هەوە بلا بەحسێ عەيبێن هندەكان نەكەن، وناسناڤێن كرێت هوين ل سـەر ئێك ودو نەدانن، ژ ڕێ دەركەفتنا هەوە پشتى كو هوين هاتينە د ئيسلامێ دا پـيـسـە سالۆخەت وناڤە، وهەچييێ ژ ڤى كارى تۆبە نەكەت ئەو ئەون يـێن

ب كرنا گونەهان زۆرداری ل خۆ كری ﴾ (الحجرات: ١١). وپێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د حەدیسەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنْ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ ـ تێرا مرۆڤی هەیە خرابی ئەو ب چاڤەكێ كێم بەرێ خۆ بدەتە برایێ خۆ یێ موسلمان ﴾[1].

مەعنا: ئەگەر مرۆڤەكێ موسلمان هەبت هەمی باشی ل نك هەبت، وچو كێماسی ژی ل نك نەبن، بەس كێماسییا وی ئەو بت ئەو ب چاڤەكێ كێم بەرێ خۆ بدەتە برایەكێ خۆ یێ موسلمان و (تەقیرا) وی بكەت، ئەو تێرا وی هەیە وی بكەتە مرۆڤەكێ خراب.

یا دووێ: ئەو دێ لێ گەڕێت خەلكی بزانت و ب دویڤ كێماسییێن وان بكەڤت، حەتا ب سەر هلببت، بۆ هندێ دا پشتی هنگی ئەو ڕابت وان عەیب وكێماسییان د ناڤ خەلكی دا بەلاڤ بكەت وشەرما وان پێ ببەت.. وتشتێ غەریب ئەوە دێ بینی گەلەك جاران ئەو دێ طەعنێ ل كەسەكی دەت سەرا عەیبەكێ یان كێماسییەكێ وئەگەر تو باش سەح كەیێ دێ بینی ئەو عەیب یان ئێكا ژ وێ مەزنتر یا ل نك وی ب خۆ هەیە، بەلێ ئەو وێ عەیبا خۆ ژ بیر دكەت یان ژ بیرا خۆ دبەت.

وئەو ب خۆ ئەگەر هەر مرۆڤەك خۆ ب عەیبێن خۆ ڤە موژیل بكەت بۆ هندێ دا ئەو ب وان زانا ببت، و ب چارەسەركرنا وان ڕابت، وی هند دەم نابت ئەو خۆ ب عەیبێن خەلكی ڤە موژیل بكەت، چونكی ژ خودێ پێڤەتر كەسێ بێ عەیب وكێماسی نینە.

چارە چیە؟

وپسیار ل ڤێرێ ئەڤەیە: ئەرێ چارەسەرییا ڤی دەردی چیە؟ وچاوا مرۆڤ

---

(١) موسلم ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

دێ شێت دلـێ خۆ ژ ڤێ نساخییێ پارێزت؟

ـ ئێکەمین جار دڤێت مرۆڤ بزانت کو جوانی جوانییا دلییـە، وتـەقوا نـە کراسەکێ ظاهرییە مرۆڤ بۆ خەلکی بکەتە بـەر خـۆ، وئەگـەر مـرۆڤ بـشێت ڕاستییا دلـێ خۆ ل پشت هندەك (مەظاهرێن ژ درەو) ڤەشێرت ژی و ل بـەر خەلکی بەرزەکەت، ئەو نەشێت خۆ ل بەر خودێ ڤەشـێرت، وخـودێ ڕۆژا قیامەتێ حسێبێ سەرا ئنیەتێن دلی د گەل مرۆڤی دکەت نـە ڕەنـگ وڕوییـێن مرۆڤی یێن سەرڤە.

ـ پاشی دڤێت مرۆڤ بزانت کو چـو کـەس نیـنن د بـێ کێماسـی، وهـەر کەسەکێ تو ب سەرڤە بەرێ خۆ بدەیێ وتو هزر کەی ئەڤە مرۆڤەکێ کاملە وچو کێماسی ل نك نینن، ئەگەر تو خۆ نێزیکی وی بکەی وتێکەلییێ د گەل بکەی دێ بینی وی هندەك عەیب وکێماسی یێن هەین، و ب تنێ خودێ یـێ تـمـامە، ڤێجا ئەگەر تە عەیبەك ل نك مرۆڤەکی دیت یێ تە هزر دکر ئەو یێ بێ عەیبە تو ڤێ چەندێ ب غەریبی ڤە وەرنەگرە.

ـ هندی ژ تە بێت تو خۆ ب پاقژکرنا وجوانکرنا دل وجەوهەرێ خـۆ ڤـە موژیل بکە، وپویتەکرنا تە ب (مەظهەری) بلا هند بت کو تو نەبییە مرۆڤەکێ غـەریـب و (شاذ) د ناڤ خـەلکی دا نە زێدەتر، چونکی هندی تو پـتــر خـۆ ب مـەظهەری ڤــە مـوژیل بکەی پتـر تو دێ جەوهەری ب پشت گـوه ڤـە لـێ دەی.

ـ ئەگەر عەیبەك یان کێماسییە تە ل نك خۆ دیت لـێ بگـەڕێ ل دویـڤ شیان وپێڤەهاتنێن خۆ وێ عەیبێ ل نك خۆ نەهێلـە، ئەگـەر خـۆ خـەلك ب وێ عەیبا تە نەحەسیێن ژی، وبلا خۆپاراستنا تە ژ کێماسییان ژ بـەر خـودێ بت نە ژ بەر خەلکی وگۆتنێن وان.

ـ کـارێ تـە بـلا ئـەو نـەبت تـو ل دویـڤ عـەیبێن خـەلکی بگـەڕیێی،

وكێماسییێن وان بهژمێرى، چونكى پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلْ الإِيمَانُ قَلْبَهُ، لا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ، وَلا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْ اللهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ ـ ئـەى گـەلى ئـەوێن ب ئـەزمانى بـاوەرى ئینـاى وباوەرى نەچوویە د دلى دا، نەكامییا موسلمانان نەكەن، ول دویـڤ عـەیبێن وان نەگەڕیێن، چونكى هەچییێ ل دویڤ عەیبێن وان بگـەڕیێت خـودێ ژى دێ ل دویڤ عەیبا وى گەڕیێت، وئەوێ خودێ ل دویڤ عەیبا وى بگەڕیێت دێ هەتكا وى بەت د مالا وى دا ﴾[1].

ـ ئەگەر تە كێماسى وعەیبەك ل نك مرۆڤـەكى دیـت، وێ عـەیبێ د نـاڤ خەلكى دا بەلاڤ نەكە، وكارێ تە بـلا ئـەو بـت وى مرۆڤـى سـتارە كـەى، پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژت: ﴿ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ـ هەر كەسەكێ موسـلمانەكى سـتارە بكـەت ڕۆژا قیامـەتێ خـودێ دێ وى ستارە كەت ﴾[2].

مەعنا: ئەگەر د دنیایێ دا تو ب سەر عەیبا مرۆڤەكێ موسلمان هلبووى، عەیبەكا كەس پێ نەحەسییێت، وتو وێ عەیبێ ڤەشـێرى و د نـاڤ خـەلكى دا بەلاڤ نەكەى، بەرانبەر ڤى كارێ تە خودێ ژى ڕۆژا قیامەتێ عـەیبێن تـە دێ ڤەشێرت وهەتكا تە د ناڤ خەلكى دا نابەت.

---

(١) ئەبوو داوود ژ ئەبوو بەرزەیێ ئەسلەمى ڤەدگوهێزت.

(٢) بوخارى ریوایەت دكەت.

(٤)

خاپاندن (الغرور)

دەردەكێ دی ژ وان دەردان یێن دل تووش دبتێ خاپاندنە، ئەوا ئەم دشێین بەرانبەری وێ (خداع) ێ، یان (غرور) ێ بدانین، یەعنی: دل ئەگەر نەخۆش بوو و ب دورستی ب كارێ خۆ ڕانەبوو دێ خودانی كێم فام كەت وتێگەهشتنا وی تێك دەت، لەو مەسەلە ل بەر وی دێ یا ئالۆز بت وحسێبا وی دێ یا خەلەت بت.

وحەتا ئەم بشێین خۆ ژ ڤی دەردی ژی بپارێزین پێتڤییە ئەم ل سەری پێ ئاگەهدار ببین وبزانین كانێ ئەو چاوا وبۆچی پەیدا دبت.

غوروور (خاپاندن) چیە؟

بارا پتر ژ زانایێن زمانی ل وێ باوەرێنە كو (غوروور) پەیڤەكە دو ڕامانێن سەرەكی ژێ دچن: یا ئێكێ كێمییە ویا دووێ سەرداچوونە، وئەو غوروورا مە دڤێت ل ڤێرێ بەحس ژێ بكەین ب ڕاستی ڤان هەردو مەعنایان ب خۆ ڤە دگرت، مرۆڤەكی دلێ وی نساخ ببت، وئەڤ نساخییە ئێكا هند ژێ چێ بكەت تێگەهشتنا وی كێم ببت ڤێجا ئەو ب هندەك تشتان بێتە خاپاندن، یێن نە ژ هەژی هندێ بن كو مرۆڤی بخاپینن، وئەو وە لێ بێت خەلەتی د چاڤان دا جوان ببت وهزر بكەت ئەو خەلەتی دورستییە. وهەر تشتەكێ د ڤێ دنیایێ دا هەبت بلا چەندێ ب بها ژی بت ب بەر هندێ ناكەڤت مرۆڤی ژ خودێ وڕێكا حەقییێ بكەت، لەو هەر تشتەكێ ڤێ ئێكێ

بکەت خودێ ناڤێ (الغَرور) یێ ل سەر دانای وەکی دبێژت: ﴿ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ﴾ (لقمان: ٣٣).

وئەو ب خۆ (غوروور) ڕەنگەك ژ ڕەنگێن نەزانینێ یە، چونکی نەزانین ئەوە مرۆڤی خەلەت باوەری ب تشتی هەبت ووی ل سەر ڕاستی ودورستییا وی نەبینت، بەلێ چونکی (غوروور) دخوازت تشتەك هەبت مرۆڤی بخاپینت حەتا ئەو خەلەت د تشتی بگەهت وپێ دسەردا بچت جوداییەك دکەفتە د ناڤبەرا غووروورێ ونەزانینێ دا، ونە هەر نەزانینەکا هەبت غووروورە.

ڕەنگێن خاپاندنێ:

خاپاندنێ چەند ڕەنگ بۆ هەنە، هندەك ژ هندەکان خرابتر ومەزنترە، وئەم دشێین بەرچاڤترین ڕەنگێن خاپاندنێ د ڤان خالێن ژێری دا کۆم بکەین:

ڕەنگێ ئێکێ: خاپاندنا ب دنیایێ:

د ناڤ مرۆڤان دا گەلەك کەس هەنە ب دنیایێ دئێنە خاپاندن، خۆشییا دنیایێ دلێن وان دەستەسەر دکەت وئێکا هند ژ وان چێ دکەت ئەو ئاخرەتا بەردەوام وبێ دویماهی بدەنە ب دنیایا بەروەخت وژی کورت، چونکی تشتێ د دەست دا ئەگەر یێ کێم ژی بت ـ ب دیتنا وان ـ چێترە ژ دەستێ د دەست دا نەبت ئەگەر یێ پتر ژی بت.. و (دەوێ جەڕباندی چێترە ژ ماستێ نەجەڕباندی)، وئەڤە غووروورا کافرانە.

د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي وَيُنذِرُونَكُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هَٰذَاۚ قَالُواْ شَهِدۡنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَاۖ وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ ١٣٠ ﴾ ـ گەلی ئەجنە ومرۆڤان، ئەرێ ما چ پێغەمبەر ژ مللەتێن هەوە بۆ هەوە نەهاتبوون، بەحسێ

وان ئایەتێن من بـۆ هەوە بكەن، وهەوە ژ دیدارا عەزابا مـن ل ڕۆژا قیامـەتێ بتـرسینن؟ وان گۆت: مە شاهدەیی ل سەر خـۆ دا كو پێغەمبەرێن تە ئایـەتێن تە گەهاندبوونە مە، وئەم ژ دیدارا ڤێ ڕۆژا مە تـرساندبووین، بەلـێ مە درەو پێ كربوو، وخەملا ژینا دنیایێ ئەو خاپاندن، ووان شاهدەیی ل سـەر خـــۆ دا كو ئەو دكافربوون ﴾ (الأنعام: ١٣٠).

و د ئایەتەكا دی دا خودایێ مەزن فەرمانێ ل هەمی مرۆڤان دكەت كـــو ئـەو ب ژینا دنیایێ نەئێنە خاپاندن، وەكی دبێژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ۝ ــ گـەلی مرۆڤـان هندی ئەو سۆزە یا خودێ دای ب ڕابوونا قیامەتێ ودانا خێرێ وعـەزابێ یـا ڕاستە وهەر دێ ب جهـ ئێت، ڤێجا ژینا دنیایێ ب خۆشی وپێتڤیێن خۆ ڤە بلا هەوە نەخاپینت، وبلا شەیتان هەوە نەخاپینت و ژ خودێ نەكەت ﴾ (فـاطر: ٥).

وگونەهكارێن مەزنێن ڤێ ئوممـەتێ د گـەل كـو باوەرییـا وان ب خـودێ وقیامەتێ یا دورستە ژی بەلـێ ئـەو د ڤـێ خاپانـدنێ دا پـشكدارییا كـافران دكەن، و ب دنیایێ دئێنە خاپاندن، بەلـێ ئەصلێ باوەرییێ یێ كو ل نك وان هەی وان ژ كافران جودا دكەت.

ڕەنگێ دووێ: خاپاندنا ب كارێن باش:

د ناڤ مرۆڤێن خودان باوەر دا گەلەك كەس هەنە باشی وخرابی پێكڤە یێن كرین، ودبت ئەو هزر بكەت باشییێن وی ژ خرابییێن وی پتـرن، چونكی ئەو باشییێن خۆ دهژمێرت وخرابییان ژ بیـر دكەت، وەكی وی یـێ ڕۆژێ سـەد جاران تەسبیحا خودێ بكەت پاشی دەمێ خـۆ یـێ دی د غەیبـەتێ وئـەزمان درێژییان دا ببۆرینت، وگاڤا وی كارێ خۆ ل بیـرا خۆ ئینـا ڤـە دێ بەحـسێ خێرا تەسبیحاتان كەت بەلـێ بیـرا خۆ ل عقووبا غەیبەتێ ودرەوێ نائینتەڤـە

هەر وەكی ئەو ژێ ناگرت، ڤێجا ژ بەر هندێ دێ هـزر كـەت باشـیيێن وی گەلەكن، وغوروور بۆ وی ب وان باشیيان دێ چێ بـت، ودێ هـزر كـەت ئەو باشیيێن وی دێ وی خلاس كەن.

وهندەكێن دی هەنە دزانن كو خرابیيێن وان ژ باشیيان پتـرن بەلـێ ئـەو خۆ دهێلنە ب هیڤیيا هندێ ڤە كو مانێ خودێ یـێ ب رەحمـە! ئـەو ب خـۆ مرۆڤ هزرا باش ژ خودێ بكەت كارەكێ باش وپێتڤییـە.. بەلـــێ كـو مـرۆڤ تەخسیرییێ د خرابییان دا نەكەت، وهەچی گونـەها بێتـە بـەراهییێ خـۆ ژێ نەدەتە پاش ب هێجەتا هندێ كو خودێ یێ ب رەحمـە! ئەڤـە ئـەو خاپانـدن وغوروورە یا نە بابەتی خودان عەقلی بت.

ڕەنگێ سییێ: خاپاندنا ب هیڤییا چوونا بەحەشتێ:

وییێن ژ ڤان ژی خرابتـر ئەون یێن دلـێ خۆ ب هندێ خۆش دكـەن كـو مانێ ئەو هەر دێ جارەكێ چـنە بەحەشـتێ ئەگـەر خـۆ بـۆ دەمـەكی بـچنە جەهنەمێ ژی، چونكی ئەو د خودان بـاوەرن، وخـودان بـاوەر یـێ ئەبـەدی نابت د جەهنەمێ دا.

خـودێ د ئایەتەكێ دا بەحسێ هندەكێن وی ڤان دكەت دەمـێ دبێـژت: ﴿ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُدۡعَوۡنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ وَهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۖ وَغَرَّهُمۡ فِي دِينِهِم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢٤﴾ - مـا تـە ژ وان عەجێبتـر دیتییە ئەوێن خودێ بارەك ژ كیتابێ دایێ ڤێجا وان زانی كو ئەوا بۆ تە هاتی حـەقـییـە، ئــەو بـۆ وێ یا د كیتابا خودێ دا هاتی دئێنە گـازیكرن دا حوكمی د ناڤبـەرا وان دا بـكـەت، ڤێجا ئەگەر ئەو ل دویڤ دلـــێ وان نەبت بارا پـتـر ژ وان حوكمێ خودێ قەبویل ناكەن، وئـەڤ پـشتدانا وان بـۆ حەقییێ ژ ئەگەرا وێ باوەرییا خرابە ئەوا ل نك وان هەی، كو هندەك ڕۆژێن

کێم تیێ نەبن ئەو نائێنە عەزابدان، وئەڤ باوەرییە یە ئەو ل سەر خودیێ بستەکرین کو سڤکییێ ب دینیێ وی بکەن، و ل سەر دینیێ خۆ یێ پویچ یێ وان خۆ پیێ خاپاندی بەردەوام بمینن ﴾ (آل عمران: ٢٣-٢٤).

جوینێن خاپاندییان:

ئەگەر ئەم بەریێ خۆ بدەینە مرۆڤان دێ بینین چار ڕەنگێن مرۆڤان هەنە ژ هەمی کەسان پتر غوروور بۆ چیێ دبت، وئەو ژی وەکی ئیمامێ غەزالی دبێژت ئەڤەنە:

١- مرۆڤێن زانا:

هندەك جاران ل شوینا کو زانین خودانیێ خۆ بەر ب بلندییێ ڤە ببەت ئەو وی نزم دکەت، وەکی وی یێ قورئان بەحس ژێ دکەت ودبێژت: ﴿ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱلَّذِيٓ ءَاتَيۡنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنۡهَا فَأَتۡبَعَهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ١٧٥ وَلَوۡ شِئۡنَا لَرَفَعۡنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخۡلَدَ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلۡكَلۡبِ إِن تَحۡمِلۡ عَلَيۡهِ يَلۡهَثۡ أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَثۚ — تو بۆ وان بەحسێ وی زەلامی بکە یێ مە ئایەت ودەلیلێن خۆ داینیێ، ڤێجا وی خۆ فێری وان کر، پاشی کوفر پیێ کر، وئەو هاڤێتنە پشت خۆ، ئینا شەیتانی ئەو ژێردەستی خۆ کر، ڤێجا ژ بەر نەگوهدارییا وی بۆ خودایێ وی ودویکەفتنا وی بۆ شەیتانی ئەو بوو ژ وان بەرزەبوویێن تێچووی. وئەگەر مە ڤیابا کو بهایێ وی بلندکەین ژ بەر وان ئایەتێن مە داینیێ ئەم دا وە کەین، بەلێ وی دەست دا دنیایێ ودویکەفتنا دلچوونێن خۆ کر، ڤێجا مەتەلا وی وەکی مەتەلا صەیە، ئەگەر تو ڕاهێلییێ یان بهێلی هەر دێ حلکەحلکێ کەت ﴾ (الأعراف: ١٧٥-١٧٦).

وئەو زانایێن غوروور بۆ چیێ دبت گەلەك ڕەنگن، هندەك ئەون یێن

گەلەك خۆ شارەزا كرى د علمێ شەرعى دا، بەلێ كارى ب وى علمى ناكەن يێ ئەو دزانن، وهندەكان علمێ هەى وكارى ژى پێ دكەن، بەلێ دلێ خۆ بۆ خودێ ب دورستى پاقژ نەكرييە، لەو ڕوپامەتييێ دكەن، وخۆ دئيننە پێش، وحەز دكەن خەلك هەمى وان ب بەرا خۆ بێخن، وبداننە د سەر خۆ دا، وئەگەر ئێكى ئەو ل ڤێ خەلەتييێ هشياركرن ئەو دێ بێژن: مە نە ژ بەر شەخصێ خۆيە، مە دڤێت علمێ شەرعى هەيبەتا خۆ هەبت!

ئەڤ ڕەنگێ زانايان هزر دكەن ژ بەر زانين وكارێ وان، وقەدرگرتنا خەلكى بۆ وان دڤێت خودێ وان ببەتە بەحەشتێ! وئەڤە عەينى غورورێ يە.

٢ـ مرۆڤێن عيبادەتكەر:

ئەوێن وەسا د عيبادەتى گەهەشتين كو ئەو هندەك (طوقوسێن شەكلينە) وهندەك (شەعائرێن هشكن)، لەو بەرێ وان يێ ل هندێ عيبادەتێ خۆ ژ لايێ (كەمييەتێ) ڤە زێدە بكەن، وبەرێ وان ل هندێ نينە كانێ ئەڤ عيبادەتێ ئەو دكەن ژ لايێ (نەوعييەتێ) ڤە يێ چاوايە، وئەو ژ بيرا خۆ دبەن كو خودێ دەمێ بەحسێ عەمەلى دكەت دبێژت: ﴿ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ ﴾ (الملك: ٢) دا ئەو هەوە بجەرِبينت كانێ كارێ كێ ژ هەوە باشترە، گۆت: باشترە، ونەگۆت: پترە، مەعنا: شەرت نە ئەوە عيبادەتێ تە پتر بت، شەرت ئەوە باشتر ودورستتر بت.

و ل جهەكێ دى خودێ بەحسێ هندەك مرۆڤان دكەت ل ڕۆژا قيامەتێ ئەو د ڕوى ڕەش ورەزيلن، ودبێژت: ﴿ وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٞ نَّاصِبَةٞ ۝٣ تَصۡلَىٰ نَارًا حَامِيَةٗ ۝٤ ﴾ (الغاشية: ٢-٤)، وێ ڕۆژێ ژ بەر عەزابێ ئەو دشكەستى ورەزيلن، وان ب كارى ڤە خۆ وەستاندبوو، د دنيايێ دا گەلەك كار كربوو، بەلێ چونكى كارێ وان يێ دورست نەبوو ئەو كار

ژ وان نەهاتە قەبویلكرن، و ل شوین كو كاریێ وان بەریێ وان بدەتە بەحەشتیێ وی كاری بەریێ وان دا جەهنەمیێ.. دەمێ ئیمامێ عومەر چوویە شامێ دیت راهبەكێ پیر یێ خۆ ب ڕەشی پێچای هاتە نك، گاڤا عومەری ئەو دیتی كرە گری، هندەكان گۆتیێ: ئەی (أمير المؤمنين) چ تشتی گرییا تە ئینا؟ عومەری گۆت: ئەڤی هەژاری، تشتەك خواست ونەگەهشتیێ، وهیڤییەك كر وڤیێ نەكەفت، پاشی وی ئەڤ ئایەتە خواند: ﴿ وُجُوهٌ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣ ﴾.

ئەڤ ڕەنگێ عیبادەتكەران ئەوە یێ هند بەریێ وان ل ئیخلاصێ وپاقژییا دلی ودورستییا عەمەلی نینە، هندی بەریێ وان یێ ل زێدەكرنا هژمارا عەمەلی، ئێك ژ وان دێ بێژت: ڕۆژێ هندە سوننەتان ئەز دكەم، هندە ڕۆژییێن سوننەت ئەڤ سالە من یێن گرتین، هندە جاران ئەزێ چوویمە حەجێ.. وهۆسا ڤێرا دچت وعیبادەتێ خۆ دهژمێرت، هەر وەكی عیبادەتە مرۆڤی دبەتە بەحەشتیێ نە ئیخلاص ورەحما خودێ!

٣- مرۆڤێن زاهد وصووفی:

ئەوێن وەسا خۆ نیشا خەلكی ددەن كو ئەو خودانێن دلێن صافینە، یێن شیاین ب (ریاضاتێن رووحی) خۆ بگەهیننە دەرەجا (حق اليقين)، لەو ئێدی وان چو هەوجەیی ب عیبادەتی وشریعەتی نەمایە، خرقە وكراسێن زاهدان ل بەر خۆ دكەن ودلێن وان ب ڤیانا دنیایێ ومالی دئاڤانە، ل پێش چاڤێن خەلكی دكەڤنە چلخانە وخەلوەیان، ود پشت وان ڕا غاردانێ ل سەر دیناریێ ودەرهەمی دكەن.

ب ناڤێ پاقژییا دلی و (مشاهەدێ وئەحوال ومەقاماتان) دئاخڤن، ودەستێ وان حەتا بن كەفشا یێ د ناڤ قرێژا دنیایێ ڕا.. ئەڤە ژی جوینەكێ مەغروورانە یێن كاریێ وان یێ سەرڤە سەرڤە وان دخاپینت.

٤- مرۆڤێن دەولەمەند ومالدار:

وغوروورا ڤان ب هندێ دبت دەمێ ئەو مالێ خۆ هندەکێ یان گەلەکێ ل کارێن باش خەرج دکەن، هزر دکەن ئەڤ کارە ب تنێ تێرا وان هەیە وان ببەتە بەحەشتێ، دێ بینی ئێك ژ وان ب مەلایینان ل سەر چێکرنا مزگەفتەکێ خەرج دکەت، و ل دەھ جهان ناڤێ خۆ ل سەر دنڤیست، دا کو بەحسێ وی ب باشی پشتی وی بمینت، وئەگەر ژێ بێتە خواست ئەو دەھ دیناران بدەتە مرۆڤەکێ برسی بێی کەس پێ بحەسیێت ل بەر نائێت. یان ژی حەتا دینارەکێ ل کارەکێ باش خەرج بکەت، دەھان ل کارێن خراب خەرج دکەت، ودلێ خۆ ب هندێ خۆش دکەت کو باشی خرابییێ ژێ دبەت.

چارەیا غوروورێ:

مەعنا غوروور دەردەکێ مەزنە کێم کەس ژێ خلاس دبن، وهەر کەسەکێ بڤێت دلێ خۆ ژ دەردێ غوروورێ بپارێزت دڤێت ئەو سێ تشتان ل نك خۆ پەیدا بکەت:

یێ ئێکێ: عەقلەکێ دورست، یێ وی ژ غوروورێ بپارێزت، وهەر تشتەکی ل سەر ڕاستییا وی ببینت.

یێ دووێ: ئەو مەعریفەتا خۆ خۆ پێ بنیاست، وپێ ب سەر ڕێکا دورست یا دنیایێ وئاخرەتێ ژی هلببت.

یێ سییێ: ئەو زانینا مرۆڤ وێ ڕێکێ پێ بزانت یا مرۆڤی دگەهینتە خودێ ووی ژ شەیتانی وخاپاندنا وی دپارێزت.

و د گەل ڤێ هەمییێ ژی هەردەم ترسا خودێ د دلێ وی دا، وخۆ ژ تێکەفتنا د فتنێ دا پشت ڕاست نەبینت، زانایەکێ مەزن دەمێ کەفتییە بەر سەکەراتێ هندەکان گۆتێ: تو ژ شەیتانی قورتال بووی.. وی گۆت: نە هێشتا یا مای.

(٥)

مەدح وخۆ ئینانە پێش

(المدح)

خودێ مرۆڤ وەسا یێ چێکری ئەو حەز دکەت خەلکی بەحسێ وی ب باشی بکەن، ودیتنا خەلکی بۆ وی دیتنەکا جوان وتازە بت، هەر وەسا وی پێ نەخۆشە خەلك بەحسێ وی ب خرابی بکەن، یان ناڤ ودەنگێن وی د ناڤ خەلکی دا ب ڕەنگەکێ نە یێ جوان بەلاڤ بن.. پێغەمبەرێ خودێ ئیبراهیمی ـ سلاڤ لێ بن ـ ئێك ژ دوعایێن وی ئەڤە بوو وی دگۆت: ﴿ رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ۝٨٣ وَٱجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي ٱلْأٓخِرِينَ ۝٨٤ وَٱجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ۝٨٥ ﴾ (الشعراء: ٨٣-٨٥) ووەکی ئەم دبینین دوعایا وی یا ناڤێ ئەڤەبوو: یا ڕەببی تو ناڤ ودەنگەکێ باش بۆ من د ناڤ وی خەلکی دا بەلاڤ کە یێن کو پاشی دێ ئێن، یەعنی: پشتی مرنا من ژی خەلك مەدحێن من بکەن، و ب باشی بەحسێ من بکەن.

بەلێ گرفتاری د چ دایە؟ گرفتاری یا د وێ ئنیەتێ دا یا مرۆڤی د پشت ڤێ چەندێ ڕا هەی، هەر وەسا یا د هندێ ژی دا کانێ مرۆڤی دڤێت خەلك ب چ تشتی مەدحێن مرۆڤی بکەن؟

ل ڤێرێ.. و د ڤان هەردو مەسەلان دا ڕێك جودا دبت، ومرۆڤێ باش ویێ خراب دئێنە ژێك ڤاڤارتن، یەعنی: دورستی ونەدورستی، حەلالی وحەرامی دکەڤتە مەسەلێ، وەکی دێ بۆ مە ئاشکەرا بت ئەگەر خودێ حەز بکەت.

مەبەست ب ڤی دەردی چیە؟

مەدح وناڤ ل خۆ دان، وخۆ ئینانە پێش ل بەر چاڤ ب ڕەنگەکێ جوان، ئەڤە ژی د هندەك دەلیڤەیان دا دبتە ئێشەك ژ وان ئێشان یێن دلی دگرن، ودبتە ئەگەر کو دل ب دورستی ب کارێ خۆ ڕا نەبت.. ڤێجا مەبەست ب ڤی دەردی چیە؟

مەدح وەکی ئاشکەرا دژی هاڤێتنێ یە، ومەبەست پێ ئەوە خەلك ب باشی وڕەنگەکێ جوان بەحسێ مرۆڤی بکەن، ووی کاری ووان سالۆخەتان بۆ مرۆڤی پال بدەن یێن مرۆڤی پێ خۆش بت وکەیف پێ بێت، بۆ هندێ دا مرۆڤ بزانت کو ئەو د چاڤێن خەلکی دا یێ مەزن و ب بهایە، و (حەمد وسەنا) ژی د مەعناییێن خۆ دا نێزیکی ڤێ چەندێنە، دەمێ ئەم دبێژین: حەمدا خودێ بکە، یەعنی: ب ئەزمانێ خۆ بەحسێ وی ب باشی بکە وسالۆخەتێن باش بۆ وی پال بدە ومەدحێن وی بکە.

و (شوکر) ژی د مەعنایا خۆ دا یا دویر نینە ژ ڤێ چەندێ، بەلێ شوکر بەرانبەر قەنجییێ یە، ئەگەر کەسەکی قەنجییەك ل تە کر ڤێجا تە بەحسێ وی ب باشی کر، ئەو تە شوکرا وی کر، بەلێ حەمد یان مەدح ژی هەر وەسا شەرت نینە وی قەنجییەك گەهاندبتە تە، بەلکی تو تشتەکێ باش ل نك وی دبینی تە کەیف پێ دئێت ڤێجا تو بەحسێ وی ب باشی دکەی، وئەڤە دژی وێ یە دەمێ تو تشتەکێ خراب ل نك دبینی ڤێجا تو ژ بەر وی تشتی ڕەخنێ لێ دگری ودهاڤێیی.

وکانێ چاوا مەدح ژ مرۆڤەکی بۆ ئێکێ دی دئێتەکرن وەسا ئەو ژ مرۆڤی بۆ وی ب خۆ ژی دئێتەکرن، یەعنی: دێ بینی مرۆڤەك کا چاوا حەز دکەت خەلك مەدحێن وی بکەن وبەحسێ وی ب باشی بکەن، وەسا ئەو ب خۆ ژی مەدحێن خۆ دکەت وبەحسێ خۆ ب باشی دکەت.

د ناڤبەرا دورستی ونەدورستییێ:

وئەڤ هەردو حالەتە، کو خەلك مەدحێن مرۆڤی بکەن، یان مرۆڤ ب خۆ مەدحێن خۆ بکەت دبیت کارەکێ دورست بت ئەگەر خۆ ل توخوییەکێ دەسنیشانکری گرت، ودبت ببتە کارەکێ نەدورست ئەگەر ژ توخوییێ خۆ یێ طەبیعی دەرباس بوو، وهنگی ئەو دێ ببتە ئێشەك ژ ئێشێن دلی یێن کو فەرە مرۆڤ خۆ ژێ بپارێزت.

ڤێجا ئەو توخوییێ طەبیعی چیە؟

مە گۆت: پێغەمبەران دوعا یێن کرین کو خودێ ناڤ ودەنگێن وان ب باشی د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ بکەن، وخودایێ مەزن ب خۆ ژی د ئایەتەکێ دا فەرمانێ ل پێغەمبەرێ خۆ موحەممەدی ـ سلاڤ لێ بن ـ دکەت، ودبێژتی: ﴿ وَأَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ ﴾ (الضحى: ١١) و ژ حەسەنێ کورێ ئیمام عەلی دئێتە ریوایەتکرن کو مەبەست ب ڤێ ئایەتێ ئەوە خودێ دبێژت: ئەو باشی وقەنجیا تو دکەی بێژە برایێن خۆ، و ل دویڤ ڤێ تەفسیرێ دێ یا دورست بت مرۆڤ باشییا خۆ د ناڤ هندەك کەسان دا بێژت، ئەگەر خۆ ئەڤە ڕەنگەکێ مەدحێ ژی بت..

بەلێ ناڤبر وفاصل د مەسەلێ دا چیە کو ڤی کارێ هە ژ حەلالی وەرگێڕت وحەرام بکەت؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژین: دو خالێن گرنگ ل ڤێرێ هەنە دڤێت مرۆڤ ژ بیرا خۆ نەبەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

یا ئێکێ: ئنیەتا دلی:

ئنیەت ومەخسەدا دلێ تە چیە دەمێ تە کەیف ب هندێ بێت خەلك مەدحێن تە بکەن، و ب باشی بەحسێ تە بکەن، هەر وەسا ئنیەتا دلێ تە

چـيـه دەمـێ تـو د ناڤ خەلكی دا مەدحێن خۆ دكەی ب بەحسكرنا باشییەك ژ باشییێن خۆ یێن دبت خەلك پێ نەحەسیێن؟

ڕاستە مەسەلەكا نەفسییە هەر كەسەكێ هەبت پـێ خۆشـە دیـتن ورەئیـا خەلكی د وی دا یا باش بت، بەلـێ تـشتەكێ دی ل ڤێـرێ هەیـە مرۆڤـان دكەتە چەند پشكەك:

هندەك كەسێن هەین ل دویڤ شیانا خۆ باشییێ دكەن، وهندی ژێ بێـت ئیخلاصێ ب كار دئینن، وبەرێ وان ل هنـدێ نینـە خـەلك ب كـارێ وان بحەسییێت یان نە، چونكی ئارمانجا وان ئەوە خـودێ ژێ رازی ببـت وجزایـێ كارێ وان بدەتێ، ژ بەر ڤێ چەندێ خەلك ب كارێ وان بزانن یان نـەزانن ئەو وەكی ئێك بەردەوامییێ ددەنە كارێ خۆ یـێ بـاش، هـەر چـەندە دەمـێ خەلك ب كارێ وان بزانن بۆ وان خۆشـە.. ئەڤـە تـشتەكێ دورسـتە وچـو كێماسییێ نائێختە ئیخلاص وخێرا كارێ وان.

وهندەك كەسێن دی هەنە باشییێ دكەن، ودبت مەخسەدا وان پێ خودێ بت، بەلـێ دەمێ ئەو وی كارێ بـاش دكـەن ئـەو بەرگـەڕیانێ دكـەن كـو خەلك ب كارێ وان بحەسییێت دا مەدحێن وان بكەن، وئەگەر هات وخەلك ب كارێ وان نەحەسیا دێ بۆ وان نەخۆش بت، وئحتمالە ئـەو د كرنـا وێ باشییێ دا سست ببن، یەعنی: ئەگەر خەلك ب وان بحەسیێن ئەو د باشییێ دا مجدتر لـێ دئێن ژ وی دەمـی یـێ خـەلك تێـدا ب وان نەحەسـییێت.. وئـەڤ ڕەنگێ مرۆڤان دبت بێی ب خۆ بحەسیێن یێن بەر ب ڕیـمـەتـییـێ ڤە دچـن، وخەطەرەكا مەزن یا ل پێشییا وان!

وهندەك كەسێن دی هەنە ئارمانجا وان ژ هەر كارەكێ باش یێ ئەو دكەن خەلكە، لەو هەر گاڤەكا وان زانی كەس ب باشییا وان ناحەسییێت ئەو چـو باشییان ناكەن، وچی گاڤا وان باشییەك كر وكەس پێ نەحەسیا ئەو دێ ڕابن

بەحسێ وێ باشییا خۆ د ناڤ خەلکی دا کەن، ومەدحێن خۆ پێ کەن، دا زەحمەتا وان بەلاش نەچت! وەکی ئەو هزر دکەن، ئەڤ ڕەنگێ مرۆڤان کارێ وان ڕیمەتییە، وچو خێر تێدا نینە، چونکی کار ب ئنیەتانە وەکی د حەدیسەکا دورست دا هاتی.

یا دووێ: ڕەنگێ کاری:

ئەو کارێ تو حەز دکەی خەلك مەدحێن تە پێ بکەن چیە؟ وپەیوەندییا تە د گەل وی کاری چیە؟

د ڤێ چەندێ ژی دا مرۆڤ ژێك دئێنە ڤاڤارتن:

ئەگەر ئەو کارێ مرۆڤی پێ خۆش بت مەدحێن وی پێ بێنەکرن کارەکێ شەرعی بت، و ب وان شەرتێن د خالا بۆری دا مە بەحس ژێ کر، هنگی مرۆڤ ژ غوروور وخۆ مەزنکرنێ دێ ئێتە پاراستن.

ژ خۆ ئەگەر ئەو کارێ مرۆڤ حەز دکەت خەلك مەدحێن وی پێ بکەت کارەکێ باش بت بەلێ وی نەکربت، خەلك هزر بکەن وی یێ کری ڤێجا مەدحێن وی پێ بکەن، وئەو خۆ بێ دەنگ بکەت وکەیفا وی ب ڤێ چەندێ بێت، هنگی ئەو دێ ل سەر خەطەرەکا مەزن بت، چونکی دبت ئەڤ ئایەتە ژ وی بگرت دەمێ خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ لَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ فَلَا تَحۡسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٖ مِّنَ ٱلۡعَذَابِۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ١٨٨ ﴾- تو هزر نەکە ئەوێن کەیف ب وان کریارێن کرێت دئێت یێن وان کرین، وحەز دکەن خەلك پەسنا وان ب وی تشتێ وان نەکری بدەن، تو قەت هزر نەکە ئەو د دنیایێ دا ژ عەزابا خودێ دێ دپاراستی بن، و ل ئاخرەتێ عەزابەکا ب ئێش بۆ وان هەیە ﴾ (آل عمران: ١٨٨). ووەکی ئاشکەرا د ڤێ ئایەتێ دا گەفەکا مەزن بۆ هەر کەسەکی هەیە یێ کارەکێ خراب بکەت وکەیف پێ بێت، هەر وەسا بۆ هەر کەسەکێ مەدحێن خۆ

ب وى تشتى بكەت يێ وى نەكرى، وحەز بكەت خەلك ژى مەدحێن وى ب وێ چەندێ بكەن.

ونێزيك ژ ڤى ڕەنگێ مرۆڤان ئەوە ژى يێ هندەك باشييێ دكەت، وخەلك هزرەكا مەزنتر ژێ دكەن، يان سالۆخەتەكێ باشێ ل نك هەى وەكى علمى يان تەقوايێ وخەلك هزرا پتر ژێ دكەت، وئەو ڤێ چەندێ دزانت بەلێ خۆ بێ دەنگ دكەت وكەيف ب ڤێ چەندێ دئێت.. ئەڤە ژى يێ هێژاى وێ گەڤا مەزنە ئەوا د ئايەتا بۆرى دا هاتى.

ژ بەر ڤێ چەندێ زانايێن دورست (تەواضع) دكر، ودەمێ ددیت خەلك هزرەكا مەزنتر ژێ دكر وان خەلك ل ڕاستييێ هشيار دكر وحەقيقەتا خۆ بۆ وان ئاشكەرا دكر، نە وەكى وان درەوينێن خۆ ب كراسێ زانا وشێخ ووەلييان نيشا خەلكى ددەن، ئەگەر خەلك سەرێ خۆ بۆ نەچەمينن ودەستێن وان ماچى نەكەن، عێجز دبن وهزر دكەن تەعدايى ل سەر مەقامێ وان يێ بلند هاتەكرن، وهندەك ژ حەقێ وان يێ مەزن هاتە خوارن!

هشيارى ڤى ڕەنگێ مەدحان بە:

ئەو ب خۆ مەدحكرن چ مرۆڤ مەدحێن خۆ بكەت، چ خەلك ل نك مرۆڤى مەدحێن مرۆڤى بكەن، ئەگەر خۆ د توخويبێن شەرعى يێن دورست ژى دا بت كارەكێ خەطەرە، چونكى نەفسا مرۆڤى ـ ئەگەر مرۆڤ باش يێ لێ هشيار نەبت ـ گەلەك جاران ژ دەست مرۆڤى ڤەدرست، ووەكى دەوارەكێ شەنبۆز بەرێ خودانى ددەتە هيلاكێ، ب تايبەتى ئەگەر ديت خەلك ب چاڤەكێ بلند يێ بەرێ خۆ ددەنێ وهزرەكا مەزن يێ ژێ دكەن.

و ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د هندەك حەديسێن خۆ دا مە ل خەطەرا ڤێ مەسەلێ هشيار دكەت، دا كەس ژ مە سستييێ تێدا نەكەت، و ب هێجەتا ڕەنگێ دورست تووشى ڕەنگێ خەلەت ببت، و

د گەل هندیٚ دلـیٚ خۆ ب هندیٚ خۆش بکەت کو چو تـشتیٚ خەلـەت وی نەکریـیـە، وەکی ڕەنگەکیٚ خۆ پاراستنیٚ پیٚغەمبەر ـ سلاڤ لـیٚ بن ـ دبیـٚژت: ﴿ إِذا رَأَيْتُمْ الْمَدَّاحِينَ فَاحْثُوا فِي وُجُوهِهِمْ التُّرَابَ ـ ئەگەر هەوە مەدحەکـەر دیتن ئاخیٚ بهاڤێنە ناڤچاڤێن وان ﴾. [1]

یەعنی: ئەگەر کەسەکی ل نك هەوە مەدحێن هەوە کرن تژی دەستیٚ خۆ ئاخ کەن و د ناڤ چاڤان وەرکەن.. چاوا؟

هندەك زانا دبیـٚژن: یـەعنی ب ڕاسـتی هـوین ئـاخیٚ ب نـاڤ چـاڤێن وان وەرکەن وەك پاشڤەبرن ورەزیلکـرن بـۆ وان، دا ئـەو چـو جـارێن دی ڤـیٚ چەندیٚ نەکەن، وهندەکێن دی دبیٚژن: مەخسەد پیٚ ئەوە هوین وان شەرمزار بکەن، ئەگەر مەخسەدا وان ب ڤیٚ مـەدحیٚ تـشتەك بـت وەکـی مـالی یـان مرادەکیٚ، هوین چو نەدەنیٚ ومرادا وی ب جهـ نەئینن.

ئیمامیٚ غـەزالـی دبیـٚژت: شـەش خرابی د مـەدحکرنیٚ دا هەنـە، چـار ژیٚ ژ مەدحەکەری دگرن، ودو ژ وی دگرنییٚ مەدحێن وی دئێنەکرن، ییٚ مەدحەکەر دبت موبالـەغیٚ د مەدحیٚ دا بکەت هنگی دیٚ بتە درەوین، ودبت مەخسەدا وی ئەو بت خۆ ل نك ڤی کەسی شـرین بکـەت وهنگـی دیٚ بتـە منافق، ودبت تشتەکی بیٚژت نەزانت کانیٚ ڕاسـتە یـان نـە وهنگـی دیٚ بتـە موجازف، ودبت ئەو کەسیٚ ئـەو مـەدحێن وی دکـەت مرۆڤـەکیٚ زالم بـت وهنگی دیٚ بتە گونەهکار، وئەویٚ مـەدحێن وی دئێنـەکرن دبـت ئیعجـاب وتەکەببور ل نك پەیدا ببت سـەرا ڤـیٚ مـەدحیٚ، ودبـت کـەیفا وی ب ڤـان مەدحان بیٚت ڤێجا ئەڤ چەندە ببتە ئەگەرا هندیٚ کاریٚ وی یـیٚ بـاش بـەطـال ببت وببتە ڕویمەتی. مەعنا: ب چی ڕەنگیٚ هەی یا باش نینـە مـرۆڤ مـەدحێن ئێکی ل نك وی بکەت.

---

(١) موسلم ژ مقدادی ڤەدگوهێزت.

و د حەدیسەکا دی دا ئەسـماێا کچا ئـەبـوو بەکری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلابسِ ثوْبَيْ زُورٍ ﴾[1] وزانا د مەعنا ڤێ حەدیسێ دا دبێژن: ئەوێ خۆ ب وی تـشتی بینتـە پـێش چـاڤێن خەلکی یێ بۆ وی نەهاتبتە دان، مەتەلا وی وەکی مەتەلا وی مرۆڤێ درەوینە ئەوێ کراسێ مرۆڤەکێ بکەتە بەر خۆ وخەلکی وەسا تێ بگەهینت کو ئـەو کراس یێ وییە.

وئەڤ حەدیسە ب مەعنا وێ یا بەرفرەهـ ڤە دئێتە وەرگرتن، مرۆڤەك ئەگەر مەدحێن خۆ ب تشتەکێ وی نەکری بکـەت، یـان خـۆ ب ڕەنگـەکی نیـشا خەلکی بدەت وئەو ب خۆ یێ وەسا نینە، یان ژی هندەك کـەس ل نـك وی مەدحێن وی ب تشتەکی بکەن ل نك وی نەبت، وئەو خۆ بێ دەنگ بکـەت وییێ رازی بت ب وێ چەندێ، ئەو دێ ژ درەوینان ئێتە هژمارتن.

---

(١) موسلم ریوایەت دکەت.

(٦)

هیڤیا ژ وان یێن چو پێڤە نەئێت

(الأمل فیمن لا یملکه)

دیسا ژ وان ئێش ودەردێن دل تووش دبتێ ئەگەر هات باوەری تێدا نەما، یان ژی کێم بووی، یان خەلـەلـەك کەفتێ ئەو هیڤیا خۆ ب ئێکـێ دی ڤـە د گەل خـودێ یان ژبلـی خـودێ گـرێ ددەت، دا کـو ئـەو ئێـك نەخۆشـی وتەنگاڤییەکێ ژ سەر وی لادەت، یان مفایەکی بگەهینتێ، یان رزقی بدەتێ..

وژبلی کو ئەڤ چەندە نیشانا هەبوونا (خەلـەلـێ) یە د باوەرییا خودانی دا ژ لایەکێ دی ڤە ئەو نیشانا نـەبوونا مـەنطقـەکـێ دورسـتە ژی ل نـك وی، چونکی مەنطقـێ دورست هندێ دخوازت کـو ئەگـەر تـشتەك ب دەسـتێ ئێکی بت، ووی ئێکی ئەو تشت ب سەرێ تە ئینا، چ ئەو تشت یێ باش بت چ یێ خراب بت، بـەس ئەو ئێك دێ شـێـت وی تشتی ژ سەر تـە ڕاکـەت یان ژ تە ستینت، ژ بەر کو ئاشکەرایـە ئـەوێ بـشـێـت بـدەت دێ شـێت ستینت ژی، وئەوێ دان د دەستی دا نەبت ستاندن ژی د دەستی دا نابت.

پسیارەکا مەنطقی:

جارێ دویر ژ مەسەلێن دینی و (غەیبیاتان) ئەڤ قاعیدێ هە یـێ مـەنطقـی مرۆڤ پال ددەت کو ئەو پسیارەکێ ژ خۆ بکەت، ژ عەقـلـێ خـۆ بەری دلـێ خـۆ: ئـەرێ ئـەڤ تـشـتـێـن د دنـیـأیـێ دا ب سەرێ من تێن چ خۆشی بن چ نەخۆشی کی د پشت ڕایە؟ وکێ ئەو بۆ من تەقدیر کرینە؟

وپشتی بەرێخۆدانەکا درێژ ل دەلیل ونیشانێن علمی، وهێجەت وبورهانێن مەنطقی ئەو ڕاستی بۆ مرۆڤی بنەجە بوویە یا دین پێ هاتی وباوەرییێ ژ مرۆڤی خواستی کو ئەو ل وێ قەناعەت وباوەرییێ بت کو هەر ڕاوەستانەك ولڤینەك وهەر کار وشیانەکا د ڤێ گەردوونێ دا هەی ژ خودێ یە و ب خودێ یە، وئەڤیە مەعنا گۆتنا مە یا هەردەم: (لا حول ولا قوة إلا بالله)، ودەمێ دین دبێژت: ژ خودێ یە و ب خودێ یە.. مەعنا وێ ئەو نینە ئەم وان ئەگەرێن ماددی یێن د دنیایێ دا دبەلاڤ ژ بیر بکەین، یان ب پشت گوه ڤە لێ بدەین، نە! بەلکی مەعنا وێ ئەوە مە باوەری هەبت کو ئەڤ (ئەگەرە) ب خودێ یێن بووینە (ئەگەر) وهەر جارەکا خودێ بڤێت ڤان ئەگەران ڕاکەت ئەڤ چەندە ل بەر وی ئاسێ نابت.

پشتی مە ئەڤە زانی.. جارەکا دی دێ ل بەرسڤا پسیارا بۆری زڤڕین: هەر تشتەکێ هاتە ڕێکا تە، یان هەر خۆشی ونەخۆشییەکا ب سەر تە دا هات ئەو ـ ژ بلی ئەگەرێن وێ یێن مادی یێن بەرچاڤ ـ ژ خودێ یە وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا ـــ تو بێژە: تشتەك ب سەرێ مە نائێت ئەو نەبت یێ خودێ بۆ مە حەزکری و د لەوحێ پاراستی دا نڤیسی ﴾ (التوبة: ٥٣) خۆشییەك ئەگەر گەهشتە تە ئەو ژ خودێ یە، ونەخۆشییەك ژی ئەگەر ب سەرێ تە هات هەر ژ خودێ یە، وئەو ئەگەرێن ماددی یێن کو دکەڤنە د ناڤبەرا تە وژێدەری دا کو خودێ یە مەتەلا وان وەکی مەتەلا وی مرۆڤێ پۆستەچییە، ئەوێ بەریدەکێ دگەهینتە تە، وحەتا کارێ تە کارەکێ مەنطقی بت بەری هەر تشتەکی دڤێت بەرێخۆدانا تە بۆ مەسەلێ کویرتر بت ژ هندێ کو تو بەس لایێ سەرڤە سەرڤە ببینی.

وحەتا مەسەلە ل بەر مە پتر یا روهن وئاشکەرا بت دێ نموونەیەکا

ماددى يا سادە ڤەگـێـــڕيـــن: مرۆڤەكێ دەولـەمەند ئەگەر خەلاتەكێ مـەزن د گـەل كەسـەكى بـۆ تـە بهێنیـڕت، تـو دێ سوپاسـییا كـێ كـەى؟ يـا وى دەولـەمەندى، يان ژى يا وى فەقيرێ خەلات گەهاندييە تە؟

د مەسەلێن د ناڤبەرا مرۆڤ ومرۆڤـان دا ئـەم دبيـنين خـەلك هـەمى چـو ئعتبارێ نادەنە (ئەگەر وواسطەيان)، يەعنى: كوير بەرێ خۆ ددەنە مەسەلـێ وسوپاسى وشوكرا وان يا دورست بۆ وى دەولـەمەندى دئێتە ئاراستەكرن يێ ئەو خەلات كرين، وئحتمالە گەلـەك جاران هەما هەر ل وى كەسـى نـازڤرن يێ خەلات گەهاندى، دبێژن: ما وى چ كرييە؟ هەما يا وى بـەس گەهاندنـە وئەڤە كارێ وييە وى بڤێت نەڤێت!

ويا عەجێب ئەوە د وان مەسەلان دا يێن د ناڤبەرا مرۆڤى وخودێ دا ئـەم دبينين بۆ مرۆڤان گەلـەك يا ب زەحمەتە (ئەگەر وواسطەيان) ژ بيـر بكەن، يان حەتا ئعتبارەكا كێم بدەنێ، خودێ نعمەتەكێ دێ د گەل مرۆڤەكى كەت دێ وى دەولـەمەند كەت، ئەو دێ ژبيـركەت كو ئەڤ نعمەتە خەلاتەكـە خـودێ يێ دايێ دێ بێژت: هندى هند ئەز مرۆڤەكێ شارەزامە و د تـجـاەتێ دا يـێ زيرەكم لـەو هندە ئەزێ دەولـەمەند بوويم! وئـەو ژ بـيـــرا خـۆ دبـەت كـو گەلـەك كەسێن ژ وى شارەزاتر ژى بۆ تـجـارەتێ يێن هەين، و د گەل هندێ ژى وەكى وى دەولـەمەند نەبووينە..

ئەڤە ب نسبەت خۆشييێ.. ونـەخـۆشـى ژى هـەر وەسايە، دوژمنەك دێ ل سەر تە زال بت و ب ڕێكا هندەك كەسان دێ نەخۆشييەكێ گەهينتـە تـە، گاڤا تە ڤيا گازندەيەكێ بۆ خۆ بكەى، يان داخـوازا ڕاكرنـا ڤـێ نەخۆشـييێ بكەى تو چو ئعتبارێ نادەيـە وان كەسـان يـێن ب تنـێ بووينـە واسـطە بـۆ گەهاندنا وێ نەخۆشييێ بـەلكى دێ لێگـەڕيێى خـۆ بگەهينيـە ژێـدەرى دا هيڤييێ ژێ بكەى ئەو وێ نەخۆشييێ ژ سەر تە ڕاكەت.

د گەل خودێ ئەم دبینین مەسەلە جودا دبت، خودێ ژ بەر ئەگەرەك وحكمەتەكا ئەو پێ دزانت بەلایەكێ دێ دەت، عەرد دێ هژییت، یان تووفانەك دێ رابت، یان باران دێ قەتعە بن، ئەم دێ خودێ وحكمەتا وی ژ بیركەین وئەگەرێن ماددی ب تنێ ـ د گەل كو دبت ئەو د دورست ژی بن ـ دێ ل بیرا خۆ ئینینە ڤە، وەكی وی یێ ترومبێلا خۆ ببەت ل دیوارەكی بدەت وگاڤا پسیارا ڤێ چەندێ ژێ هاتەكرن، بێژت: مانێ خەتایێن ستێرنی یان مەكینێ بوو، و ژ بیرا خۆ ببەت كو سائیقەكێ هەی وی ستێرنی ووێ مەكینێ دهاژۆت!

پشتی ڤێ روهنكرنێ، وپشتی تە زانی كو هەر خۆشی وهەر نەخۆشییەكا دگەهتە تە ژ خودێ یە، گاڤا تە ڤیا ئەو خۆشی ل سەر تە بەردەوام ببت، یان ئەو نەخۆشی ل نك تە نەمینت، تو دێ هەوارا خۆ گەهینییە كێ؟ ودێ هیڤییێ ژ كێ خوازی؟

ئەگەر مەسەلێ بهێلییە ب هیڤیا عەقلی ومەنطقی، ئەو د بەرسڤێ دا دێ بێژتە تە: خودێ.. بەلێ ئەگەر بەرێ خۆ بدەیە واقعێ گەلەك كەسان ئەوێن دلێن وان نەدساخلەم دێ بینی هیڤیا وان هەر خودێ نینە، یان دبت هیڤیا وان یا دویماهییێ ژ نوی خودێ بت!

قورئان وئەڤ مەسەلە:

و ژ بەر كو قورئان ئەو كیتابا خوداییە یا فطرەتا مرۆڤی دئاخێڤت، وهەدەم وی روی ب رووی بەرانبەر مەنطقێ عەقلی ددانت، ئەو ل گەلەك بیرا مە ل ڤێ راستییێ دئینتەڤە دا ئەم كویر بەرێ خۆ بدەین: ﴿ وَلَا تَدۡعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۖ فَإِن فَعَلۡتَ فَإِنَّكَ إِذٗا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٠٦ وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ

عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ ﴾ (يونس: ١٠٦-١٠٧). تو ئەی موحەممەد، وهوین ژی گەلی مرۆڤان ژبلی خودێ گازی ودوعایان ژ کەسێ دی نەکەن، نە ژ چو صەنەمان، ونە ژ چو خوداوەندان، چونکی ئەو نەشێن نە چو مفایی بگەهیننە هەوە ونە چو زیانێ ژ هەوە بدەنەپاش، ژ بەر کو ئەو چەندە د دەستێ وان دا نینە، وکەسەکی ئەگەر تشتەك د دەستی دا نەبت نە ژ عەقلییە تو ڕابی وی تشتی ژێ بخوازی، خودێ دبێژت: ئەگەر تە ئەڤ چەندە کر، و ژ بلی خودێ تە دوعا ژ ئێکێ دی کر، ئەو هنگی تو دێ ژ موشرکان بی، یێن ب شرکێ ونەگوهدارییێ زۆرداری ل خۆ کری.

و د ئایەتا دووێ دا خودایێ مەزن بۆ تەئکید مەسەلە ب ڕەنگەکێ دی دوبارەکر، وگۆت: ئەگەر خودێ نەخۆشییەکێ بگەهینتە تە ژ وی پێڤەتر کەس نینە وێ نەخۆشییێ ژ سەر تە ڕاکەت، وئەگەر وی بەرفرەهییەك یان قەنجییەك بۆ تە ڤیا کەس نەشێت وێ ژ تە ڤەگێڕت، خودێ یە خۆشی ونەخۆشییێ ددەتە وی کەسی یێ وی بڤێت ژ بەنییێن خۆ، وئەوە گونەهێن گونەهکاران ژێ دبەت، وئەو دلۆڤانییێ ب وان دبەت.

و د گەلەك جهان دا قورئان بۆ ئوممەتێن بۆری ب عەیب دزانت دەمێ هندەك ژ وان پەرستنێ ئاراستەی ئێکێ دی ژبلی خودێ دکەن، یان هیڤییێن خۆ ب ئێکێ دی ژبلی خودێ ڤە گرێ ددەن، بۆ نموونە خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَۚ قُلۡ فَمَن يَمۡلِكُ مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔا إِنۡ أَرَادَ أَن يُهۡلِكَ ٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗاۗ ﴾ (المائدة: ١٧).

ب ڕاستی تشتەکێ غەریبە مرۆڤ خودایییێ بدەتە کەسەکێ وەسا یێ نەشێت مرنێ ژ خۆ بدەتە پاش دەمێ مرن ڤێڕا دگەهت. ئایەت دبێژت: ئەو کەس کافربوون ئەوێن گۆتین: خودێ مەسیحێ کوڕێ مەریەمێ ب خۆیە،

تو ـ ئەی موحەممەد ـ بێژە وان: ئەگەر مەسیح خودێ بایە ئەو دا شێت قەدەرا خودێ پاشڤەبەت دەمێ حەزکرنا وی ل سەر هندێ پێك دهات کو ئەو وی ودەیکا وی وهەر کەسەکێ ل سەر ڕوییێ عەردی ببەتە هیلاکێ. بەس ئەو نەشیا ڤێ چەندێ بکەت، دەیکا وی مر وئەو نەشیا مرنێ ژێ دویر بکەت، وئەو ژی وەکی وێ دێ مرت وئەو نەشێت مرنێ ژ خۆ ژی دویر بکەت، چونکی ئەو عەبدەکە ژ عەبدێن خودێ!

هەر وەکی قورئانێ دڤێت بێژتە مە: ئەگەر داخوازەکا تە هەبت، وتە ڤیا وێ داخوازێ ژ ئێکی بکەی، بەرێ خۆ بدێ وێ داخوازێ ژ ئێکێ وەکی خۆ موحتاج نەکە، چونکی ئەوێ موحتاج بت ئەو یێ بێزارە، وئەوێ بێزار بت پێڤە نائێت حالێ بێزارەکێ وەکی خۆ چێ بکەت.

شەیتان وڕەنگەکێ د سەردابرنێ:

شەیتان ئەوێ سۆز دا هەر ڕێکەکا هەبت بۆ د سەردابرنا دوونەدەها ئادەمی ئەو ب کار بینت، د ڤێ مەسەلێ دا شیایە ب فەند وفێلا خۆ گەلەك زاهدان د سەر دا ببەت، دەمێ ئەو وە تێ گەهاندین کو حەتا ئەو بشێت خۆ بگەهیننە خودێ، دڤێت ئەو بۆ ڤێ خۆگەهاندنێ هندەك دەسکاتی وواسطەیێ ب کار بینن کا چاوا خەلك خۆ دگەهیننە مەزنێن دنیایێ! وحەتا ئەو هزر نەکەن ئەو ب ڤی کارێ خۆ ژ خودێ دویرکەفتینە شەیتانی ئەو وە تێ گەهاندن کو وان ب ڤی کارێ خۆ یان ب دانانا ڤان واسطەیان ئارمانج هەر گەهشتنا خودێ یە نەکو چو تشتێن دی.. ئایەتەکا قورئانێ د ڤێ دەر حەقێ دا دبێژت: ﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾﴾ ـ ئەڤ بوتپەرێسە ژبلی خودێ پەرستنا وی تشتی دکەن یێ نە ب تشتەکی زیانێ دگەهینتە وان، ونە

ل دنیایێ ونه ل ئاخرەتێ مفایەکی دگەهینتێ، وئەو دبێژن: هەما ئـەم پەرسـتنا ئەوێن هە دکەین دا ئەو مەهدەرێ بۆ مە ل نـك خـودێ بکـەن، تـو ـ ئـەی موحەممـەد ـ بێـژە وان: ئـەرێ هـویـن وی تـشـتـی ژ مەسـەلا ڤـان مەهدەرچییان نیشا خودێ دددەن یێ ئەو نـه ل عـەسـمانان ونـه ل عـەردی نەزانت؟ چـونکـی ئـەگـەر هـەوە ل عـەردی یـان ل عـەسمانان هنـدەك مەهدەرچی هەبانە مەهدەرێ بۆ هەوە بکەن ئەو ژ هەوە چێتـر دا وان ناست، ڤێجا خودێ یێ پاك وبلنده ژ وی تشتێ ئـەو د پەرستنێ دا بـۆ وی دکەنـه هەڤپشك ﴾ (یونس: ١٨).

مەعنا: دەمێ عیبادەت بـۆ هنـدەك کەسێن دی ژبلـی خـودێ دکـر ـ و دوعاکرن وهیڤی ورجا ژ عیبادەتییە ـ وان دلـێ خۆ ب هنـدێ خـۆش دکـر کو ئەو نە عیبادەتێ وان شریکان (یان واسطان) دکەن بەلکی وان دڤێت ئەو شریك مەهدەرێ بۆ وان ل نك خودێ بکەن، وەکی وان ئـەوێن بێـژن: ئـەڤ چاك وەلیـیێن ئەم هەوارێن خۆ دگەهینینێ ئەم عیبادەتێ وان ناکەین، بەلکی ژ بەر جاه ومەرتەبا وان یان بلند ل نك خودێ مە دڤێت ئەو مەهدەرێ بۆ مە ل نك خودێ بکەن، وئەم ڤێ چەندێ دکەین دا خودێ مـە بدەتـە ب خـاترا وان!!

هەر یەعنی ضەلالەتێ یە بەلـێ ب کراسەکێ دی!

چارەیا ڤی دەردی:

وچارەیا دورست بۆ ڤی دەردی ئەوێ ب سەر دلی دا دئێت ئـەوە مـرۆڤ باوەرییا خۆ بەرانبەر تەوحیدا خـودێ دورسـت بکـەت، بزانـت کـو ژبلـی خودێ کەسەك نینە بشێت نە فایدەی بگەهینتێ نە زیانێ، چونکی خێر وشەر د دەستێ خودێ ب تنێ دایە، وخودێ یێ نێزیکی وییە وهەر جارەکـا ئـەوی خۆ هەوجەی خودێ کر وهەوارێن خۆ گەهاندنێ ئەو دێ د هـەوارێ ئێـت،

خودايێ مەزن دبێژتە پێغەمبەرێ خۆ ـ سلاڤ لـێ بـن ـ: ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ ـ ئەگەر بەنییێن من پسیارا من ژ تە کر تو بێـژە وان: هنـدی ئەزم ئەز یێ نێزیکی وانم، ئەز د گازییا وی دئێم یێ گازی من بکـەت، ڤێجـا بلا ئەو گوهدارییا من بکەن د وی تشتی دا یێ ئەز فەرمانێ پێ ل وان دکەم، وبلا باوەرییێ ب من بینن، دا بەلکی بەرێ وان بکەفتـە باشـییا دیـن ودنیایـا وان ﴾ (البقرة: ١٨٦).

وپێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بـن ـ د حەدیـسەکا خـۆ دا دبێژتـە پـسمامێ خـۆ عەبدللاهێ کـورێ عەبباسـی: ﴿ إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلْ اللّهَ وَإِذا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَـضُرُّوكَ إِلا بِـشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّهُ عَلَيْكَ ـ ئەگەر تە پـسیارەك كـر خـۆ پـسیارێ ژ خـودێ بکـە، وئەگەر تە داخوازا هاریکارییەکێ کر تو ژ خودێ بکە، وتو بزانە کو ئەگـەر ئوممەت هەمی کۆم ببت دا مفایی ب تشتەکی بگەهینتە تە ئەو نەشێت مفـایی ب تشتەکی بگەهینتە تە ژبلی وی تشتێ خودێ بۆ تە نڤیسی، وئەگـەر ئـەو کۆم ببت دا زیانێ ب تشتەکی بگەهینتە تە ئەو نەشـێت زیـانێ ب تـشتەکی بگەهینتە تە ب وی تشتی نەبت یێ خودێ ل سەر تە نڤیسی ﴾.[1]

(١) ترمذی ژێ ڤەدگوهێزت.

(٧)
ترانەکرنا ب خەلکی
(الاستهزاء)

بەری نوکە مە ئاشکەرا کربوو کو خۆمەزنکرن ئێك ژ وان ئێشانە یێن دل تووش دبنێ هەر جارەکا هات وباوەری تێدا کێم بوو، ونێزیـك ژ ڤـێ ئێـشێ ئێشەکا دی هەیە ئـەو ژ دلی دگـرت، وئـەو ب خـۆ ئەنجامەکـە ژ ئـەنجامێن خۆمەزنکرنێ.. ئەو ژی ترانەکرنا ب خەلکییە، کەسەکی ئەگەر خـۆ مـەزن دیت کەسێ ل بەر سنگێ خۆ نابینت، وکەسێ ب چو حسێب ناکـەت، لـەو دێ بینی ئەو بۆ کێمکرنا خەلکی ترانە ویارییان ب وان دکەت، ڤێجا دا ئەم ب ڤی دەردی ژی ئاگەهدار ببـین بۆ هنـدێ دا خـۆ ژێ بدەینـە پـاش مـە دڤێت چەندەکێ ل دۆر باخڤین.

دەردەکێ کەڤنە نوی:

پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ د گـۆتنەکا خۆ دا دبێژت: ﴿ لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَـنْ قَبْلَكُمْ شِبْرًا بِشِبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّى لَوْ سَـلَكُوا جُحْـرَ ضَـبٍّ لَـسَلَكْتُمُوهُ ـ هوین دێ ل دویڤ ڕێکێن وان یێن بەری خۆ چن بوهۆسـت بهۆسـت وگـەز گەز، خۆ ئەگەر ئەو بچنە د کونێن بزن مشکان ڤە هوین ژی دێ وەکـەن ﴾ گۆتن: ئەو جوهی وفەلـەنە ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گـۆت: ﴿ پـا دێ کـی بن؟ ﴾[1].

---

(١) بوخاری وموسلم ژ ئەبوو سەعیدێ خودری ڤەدگوهێزن.

ژ ڤـێ حەدیسیێ ئاشکەرا دبـت کـو ڕۆژەك دێ ب سـەر موسـلمانان دا ئێت ئەو د هـەمـی کـار وکریارێن خۆ دا ـ یێن دینی وییێن دنیایێ ـ دێ چـاڤ ل مللـەتێن بەری خۆ کەن، یێن سەرا کریارێن وان خودێ لـــێ ب غـەزەب هاتی ولـەعنەت لـێ کرین.. وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ ئـەڤ ڕەنگـە موسـلمانە ژی دێ خۆ هێژای غەزەبا خـودێ دکـەن.. وترانـە ویاریکرنـا ب خـەلکی وەکی ژ ئایەت وحەدیسان بۆ مە ئاشکەرا دبت ئێك ژ وان سالۆخەتان بوون یێن ل نك ڤان ئومـمـەتـێـن بـۆرین هەین، وئەو نـە ب تنێ سالۆخەتەك بـوو ژ سالۆخەتێن ئوممەتێن بەرێ، بەلکی ئەو ئێك ژ بەرچاڤترین سالۆخەتێن وان کافر ومنافقان بوو یێن ل دەسپێکا ئیسلامێ ژی کـارێ خـۆ کرییـە نـەیارەتی ودوژمنییا پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ودویکەفتیێن وی ژ خودان باوەران.

ومرۆڤ دەمێ ئایەتێن قورئـانێ دخوینـت بـاش تـێ دئینتـە دەر کـو ترانـە ویارییێکرن ئەو چەکێ خراب بوو یێ هەمی مللـەتێن کافر د گەل پێغەمبەرێن خۆ ب کارئینای، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُواْ مِنْهُم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾ ـ ب ڕاستی بەری تە ژی ئەی موحەممەد، ترانە ب هندەك پێغەمبـەران هاتبوونـەکرن، ئینـا ئـەو عەزاب ب سەر ترانەکەران دا هات یا وان یاری وترانە بۆ خۆ پێ دکـرن ﴾ (الأنبياء: ٤١).

هندەك ڕەنگێن ئستهزائێ:

یاریپـێکرن یان (ئستهزاء) ـ ئەو دەردێ ژ مللـەتێن بەرێ گەهشتییە مە ـ ل سەر گەلـەگ ڕەنگـان دکەفتـە بەرچـاڤ، ڕەنگـێ ژ هـەمییان کرێـتـتـر یاریپێکرنا ب خودێ وئایەتێن وی وپێغەمبەرێ وی ودینێ وییە، ومـە گـۆت: ئەڤ ڕەنگە ژ هەمی ڕەنگان کرێـتـترە چـونکی ئـــەو خـودانـــێ خـۆ کـافر دکەت ووی وئیسلامێ ژێك خلاس دکەت، ودلیل ل سەر ڤـێ چـەندێ ئـەڤ

ئايـەتا پيـــرۆزە: ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَبِاللَّهِ وَءَايَـٰتِهِۦ وَرَسُولِهِۦ كُنتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا۟ قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَـٰنِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَآئِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةًۢ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ ـ وئەگەر تـو ئـەی موحەممـەد، پـسيارا وی تـشتی ژ وان بکـەی یـێ وان د دەرحـەقا تـە وەڤالێن تە دا دگـۆت ئەو دێ بێـژن: مـە چـو مەخـسەد ب وێ گـــۆتنێ نەبوو یا مـە گـــۆتی، تـو بێـژە وان: ئـەرێ هـەوە ب خـودێ وئايـەتێن وی وپێغەمبەرێ وی یاری دکـرن؟ هـوین ـ ئـەی گەلـــی دوروییـان ـ داخـوازا لێبـــۆرینێ نەکەن چو مفا د داخوازا هەوە دا نينە، چونکی هوين ب ڤێ گۆتنا خۆ یێن کافربووين، ئەگـەر ئـەم ل دەسـتەکەکێ ژ هـەوە بـــۆرین یـا کـو داخوازا لێبـــۆرینێ کری و ژ دل تۆبەکری، ئەم دێ دەستەکەکا دی عـەزاب دەين ژ بەر وێ تاوانا وان کـری کـــو ئـەڤ گـۆتنا خراب کـری ﴾ (التوبـة: ٦٥-٦٦).

ژ ڤێ ئايەتێ ئاشکەرا دبت کو ئەو کەسێ ترانە وياريیان بۆ خۆ ب خودێ يان شريعەتێ وی بکەت، يان ژی ب پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ وسـوننەتا وی، ئەو مرۆڤ دێ کافر بت، و ژ تشتێن زانايە د شريعەتی دا کو (ئـستهزائا ب دينی) ئێك ژ پێشکێنێن (نەواقـضـــێـن) ئيسلامێ يە.

و ل ڤێرێ پێتڤییە ئيشارەتێ بدەینە ديـاردەکێ کـو گەلـەك جـاران د نـاڤ جڤاکا مە دا ڕوی ددەت، ئەو ژی يارپـێـکرنا ب دينی وسوننەتا پێغەمبەرييـە ـ سلاڤ لـێ بن ـ ب هێجەتا کەسەکی يان کـۆم ودەستەکەکێ، يـەعنی: دێ بينی هندەك جاران مرۆڤەکی دڤێت ب ياريپێکرن ڤە ڕەخنێ ل کەسەکی يـان دەستەکەکا مرۆڤان بگرت ڤێجا بۆ ب جهئينانا ڤێ ئارمانجێ دێ ڕابت ياريیان بۆ خۆ ب قورئانێ يان سوننەتێ کەت وهـەمی هـزرا وی ئـەوە ئـەو ب ڤـی کارێ خۆ يێ ياريیان بۆ خۆ ب وی کەسی يان وێ کۆمێ دکەت.. بۆ نموونە

وەكی وان یێن ترانەیان ب ریه بەردانێ یان سیواكێ، یان حیجابا ژنكا موسلمان دكەن، یان ژی دەڤێ خۆ ب ئایەتێن قورئانێ وەربادەت.. ئەڤە ژ وان كارانە یێن خودانی كافر دكەت، ڤێجا مرۆڤێ موسلمان دڤێت خۆ ل ڤێ چەندێ هشیار بكەت.

ونێزیك ژ ڤی رەنگێ یاریپێكرنێ یاریپێكرنا ب (رمووزێن وشەخصیاتێن) ئیسلامێنە، وەكی یاریپێكرنا ب صەحابی وئیمامێن موجتەهد وزانا وعالمێن ئیسلامێ، ئەوێن ب قەلەمی وئەزمانی خزمەتا ئیسلامێ كری، وژینا خۆ د رێكا دینێ خودێ دا بۆراندی، یان ژی یاریپێكرنا ب كەسینییا مەلای وزانایێ دینی ئەوێ د چاڤێن خەلكی دا نینەراتییا دینی دكەت، ئەڤ چەندە ئێك ژ وان رێكانە یێن نەیار ودوژمنێن ئیسلامێ دانایین دا دلێ خەلكی پێ ژ دینی سار بكەن، وپیچ پیچە پیرۆزییا ئیسلامێ د چاڤێن خەلكی دا بشكێنن دا ئەو بشێن پشتی هنگی ب ساناهی دینی ژ دلێ خەلكی بینن دەر.

و ل ڤێرێ خالەكا فەر هەیە پێتڤییە ئیشارەتێ بدەینێ: قورئان د ئایەتێن خۆ دا بۆ مە ئاشكەرا دكەت كو رازیبوونا ل سەر یاریپێكرنا ب دینی ژی تاوانا وێ وەكی تاوانا یاریپێكرنێ ب خۆیە، یەعنی: ئەگەر كەسەك بێت ویارییان بۆ خۆ ب دینی بكەت، وكەسەكێ دی ل نك وی یێ حارز بت وخۆ ل سەر كارێ وی بێ دەنگ بكەت وپێ بكەتە كەنی، فەرقا وان هەردووان نینە، قورئان دبێژت: ﴿ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ - راستی بۆ هەوە گەلی خودان باوەران، د كیتابا خودایێ هەوە دا هاتییە خوارێ كو ئەگەر هەوە گوه لێ بوو كوفر وترانە ب ئایەتێن خودێ بێنەكرن هوین د گەل وان كافران نەروینن، هنگی تێ نەبت ئەگەر وان گۆتنەكا دی ژبلی كوفرێ

وترانەیێن ب ئایەتێن خودێ کر، ئەگەر هوین د گەل وان ڕوینشتن، وئەو ب وی ڕەنگی بن، هوین ژی دێ وەکی وان بن، چونکی هوین ب یاری پێکرن وکوفرا وان ڕازیبوون، وئەوێ ب گونەهێ ڕازی ببت وەکی وییە یێ گونەهێ بکەت. هندی خودێ یە کۆمکەرێ دوڕوی وکافران هەمییانە د ئاگرێ جەهنەمێ دا ﴾ (النساء: ١٤٠).

و د ئایەتەکا دی دا قورئان دبێژت: ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۦۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ - وئەگەر تە ئەی موحەممەد، ئەو بوتپەرێس دیتن ئەوێن ب نەحەقی وترانە ڤە گۆتنان د دەرحەقا ئایەتێن قورئانێ دا دبێژن، تو خۆ ژ وان دویر بکە حەتا ئەو سوحبەتەکا دی دکەن، وئەگەر شەیتانی ئەڤ مەسەلە ژ بیرا تە بر پشتی بیرا تە لێ دئێتەڤە تو د گەل وی مللەتێ زۆردار نەڕوینە ئەوێن ب نەحەقی د دەر حەقا ئایەتێن خودێ دا دئاخڤن ﴾ (الأنعام: ٦٨).

هەر وەسا د مەجالێ یارییپێکرنا ب دینی دا قورئان مە ل مەسەلەکا دی ئاگەهدار دکەت، ومە ژ هندی ددەتە پاش کو ئەم وان کافران یێن کو یارییان بۆ خۆ ب دینێ مە دکەن و ب چاڤەکێ کێم بەرێ خۆ ددەنە مە بکەینە دوست وسەرکار، قورئان دبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ب خودێ ئینای ودویکەفتنا پێغەمبەرێ وی کری، هوین وان بۆ خۆ نەکەنە دۆست وسەرکار یێن یاری وترانەیان بۆ خۆ ب دینێ هەوە دکەن ژ خودانێن کیتابێ وکافران، وهوین ژ خودێ بترسن ئەگەر هوین ب وی و ب شریعەتێ وی دخودان

باوەرن ﴾ (المائدة: ٥٧). مـەعنا: نە بـەس چـیَ نابـت مـرۆڤ تیَکەلـــییا وان بکەت ییَن یارییان بۆ خۆ ب دینی دکەن، بەلکی چیَ نابت خۆ ب دلـی ژی مرۆڤ حەز ژ وان بکەت ووان بۆ خۆ بکەتە هەڤال وهۆگر.

وئەگەر ئەڤ یارییێکرنا ب دینی ژ لایێ بـێ دیـن وکـافران ڤـە بیّتـەکرن، ڕەنگەکێ دی یێ یارییێکرنا ب دینی هەیە ژ لایێ هندەك کەسان ڤە دئیّتەکرن ییّن کو خۆ ب خودانیّن دینی دزانن، ئەو ژی ئەون ییّن کو ل نك دلـێ خـۆ دڤیّن دینی ل بەر خەلکی شرین بکەن، ڤیّجا دینی دکەنە (نوکتە) وسوحبەت، ولـێ دگەڕیێن دینی ل دویڤ دلـێ خەلکی ببەن، وکار وگـۆتنیّن بـێ خیّـر وبێ بها تیّکەلـی دینی بکەن دا دینەکێ تەڕ وخـودان (حەیەوییـەت) ل بـەر سنگێ خەلکی بدانن ـ وەکی ئەو بۆ خۆ دبیّژن! ـ قورئان د دەر حەقا ڤان دا دبیـّژت: ﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡتَرِي لَهۡوَ ٱلۡحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ٦ وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا وَلَّىٰ مُسۡتَكۡبِرٗا كَأَن لَّمۡ يَسۡمَعۡهَا كَأَنَّ فِيٓ أُذُنَيۡهِ وَقۡرٗاۖ فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٧ ـ و ژ مرۆڤان هەیە یێ گوتنا بێ خیّر دکڕت ـ وئەو هەر گـۆتنەکە یا کو خودانێ خۆ ژ گوهـدارییا خـودێ بـەرزە کـەت ـ دا مرۆڤـان پـێ ژ ڕێکـا هیدایـەتێ وەرگیّڕتـە ڕێکـا سەرداچوونێ، وئـەو تڕانـەیان بـۆ خـۆ ب ئایـەتیّن خـودێ دکـەت، ئـەوان عەزابەکا پێ ڕەزیل ببـن بۆ هەیە. وئەگەر ئایەتیّن قورئانێ بۆ وی بیّنە خواندن ئەو دێ پشت دەتە گوهدارییا خودێ، ودێ خۆ مـەزن ودفـن بلنـد کـەت، هـــەر وەکـی وی گوه ل تشتەکی نەبووی، هەر وەکـی کـەڕاتی د گـوهیّن وی دا هـەی، وهەچـیـیێ ئەڤە حالـێ وی بت تو ئەی موحەممەد، مزگینییـێ ب عەزابەکا ب ئێش د ئاگری دا ل ڕۆژا قیامەتێ بدێ ﴾ (لقمان: ٦-٧).

ڕەنگەکێ دی یێ یارییێکرنێ کو ب ڕاستی ئێشەکە دلـێ هندەك کەسان دگرت، ودبتە ئەگەرا هندێ ئەو گونەهکار بن، وهیّژای عەزابا خودێ بـن،

یاریپێکرنا ب خەلکییە.. خودایێ مەزن بۆ پاشڤەلێدانا مە ژ ڤێ چەندێ دبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١١﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ب خودێ وپێغەمبەرێ وی ئینای وكار ب شریعەتێ وی كری، كۆمەكا خودان باوەر بلا یارییان بۆ خۆ ب كۆمەكا دی یا خودان باوەر نەكەت، بەلكی ئەوێن یاری پێ دئێنەكرن ژ یێن دی دچێتر بن، وچو ژنێن خودان باوەر بلا یارییان بۆ خۆ ب چو ژنێن دی یێن خودان باوەر نەكەن، بەلكی ئەو ژنێن یاری پێ دئێنەكرن ژ یێن دی دچێتر بن، وهندەك ژ هەوە بلا بەحسێ عەیبێن هندەكان نەكەن، وناسناڤێن كرێت هوین ل سەر ئێك ودو نەدانن، ژ رێ دەركەفتنا هەوە پشتی كو هوین هاتینە د ئیسلامێ دا پیسە سالۆخەت وناڤە، وهەچییێ ژ ڤی كاری تۆبە نەكەت ئەو ئەون یێن ب كرنا ڤان گونەهان زۆرداری ل خۆ كری ﴾ (الحجرات: ١١).

ئەگەرێن ئستهزائێ:

ویاریپێكرنا ب خەلكی ئێشەكا جڤاكییە، ودەردەكە دلی دگرت، وئەو ژ بەر هژمارەكا ئەگەران پەیدا دبت، ژ وان ئەگەران:

١ـ ئەوێ یارییان ب خەلكی دكەت خۆمەزنكرن د دلێ وی دا هەیە، وئەو هزر دكەت خەلك چو نینە لەو ئەو یارییان بۆ خۆ ب وان دكەت.. وئەڤە دەردەكێ نەفسی یێ مەزنە.

٢ـ ئەوێ یارییان ب خەلكی دكەت خودانێ دلەكێ ئێشەوی وتارییە، چونكی ئەو قەنجییا خودێ ل سەر خەلكی نابینت.

٣ـ وئـەڤ كارە نـيـشانا نەزانينا خودانييە ب شيانا خوديّ، چونكى ئەگەر ئەو ب شيانا خوديّ يىّ زانابا وى بەنييێن خوديّ كێم نەدكرن.

وئەنجاميّ ڤى كارى ل سـەر خـودانى و ل سـەر جڤـاكىّ ژى يـىّ مەزنـە، خەلك ديّ خـۆ ژ وى دەنـە پـاش، چـونكى ديّ خـۆ ژىّ كـرن، ونـەڤيان وكەرب وكين ژى ديّ د ناڤ خەلكى دا پەيدابت، وئەڤـە كارەكـە ئيـسلاميّ نەڤێت د جڤاكا موسلمانان دا پەيدا ببت.

ناڤەڕۆك

بەرپەڕ	بابەت
٥	پێشگۆتن
١٥	**پشكا ئێكێ: ئەو دەرگەهێن شەیتان تێڕا قەسا دلێ مرۆڤی دكەت**
١٧	دەرگەهێ ئێكێ: ڤیانا دنیایێ ژ بەر شەهوەتێن وێ
٢٥	دەرگەهێ دووێ: كەرب ڤەبوون
٣٣	دەرگەهێ سییێ: دلڕەشی وحەسویدی
٤١	دەرگەهێ چارێ: بەخیلی وچڕیكی
٤٩	دەرگەهێ پێنجێ: حەژێكرنا مالی
٥٧	دەرگەهێ شەشێ: ریمەتی وڤیانا ناڤ ودەنگان
٦٥	دەرگەهێ حەفتێ: چاڤبرسی وطەمەعی
٧٣	دەرگەهێ هەشتێ: ئیسراف وتەبذیر د خوارن وڤەخوارن وجلكی دا
٨١	دەرگەهێ نەهێ: لەزكرنا د كاران دا
٩٠	دەرگەهێ دەهێ: تێكەلییا غافل وعامییان
٩٩	**پشكا دووێ: كارێن دلان**
١٠١	پێشەكی
١٠٣	كارێ ئێكێ: دلسۆزی (ئیخلاص)
١١٢	كارێ دووێ: خۆهێلانا ب هیڤییا خودێ ڤە (التوكل)
١٢٠	كارێ سییێ: هیڤی (الرجاء)

١٢٩	كارێ چارێ: ترس (الخوف)
١٣٨	كارێ پێنجێ: سوپاسی (الشكر)
١٤٦	كارێ شەشێ: رازيبوون (الرضا)
١٥٥	كارێ حەفتێ: بێنفرەهی (الصبر)
١٦٣	كارێ هەشتێ: حسێبا د گەل نەفسێ (المحاسبة)
١٧١	كارێ نەهێ: هزركرن (التفكر)
١٨٠	كارێ دەهێ: ڤیان (المحبة)
١٨٩	كارێ يازدێ: تەقوا (التقوى)
١٩٧	**پشكا سييێ: نساخيێن دلان**
١٩٩	دەسپێك
٢٠١	نساخيا ئێكێ: بێ ئاگەهی (الغفلة)
٢٠٩	نساخيا دووێ: خۆمەزنكرن (التكبر)
٢١٧	نساخيا سييێ: جوانكرنا سەرڤە سەرڤە وخۆ موژيلكرنا ب كێماسيێن خەلكی ڤە (تزيين الظاهر والاشتغال بعيوب الناس)
٢٢٥	نساخيا چارێ: خاپاندن (الغرور)
٢٣٣	نساخيا پێنجێ: مەدح وخۆ ئينانە پێش (المدح)
٢٤١	نساخيا شەشێ: هيڤيا ژ وان يێن چو پێڤە نەئێت (الأمل فيمن لا يملكه)
٢٤٩	نساخيا حەفتێ: ترانەكرنا ب خەلكی (الاستهزاء)